GÜNEY

114

ekim · kasım · aralık '25
cotmeh · mijdar · kanûn '25
oktober · november · dezember '25

100 tl · 6 euro · 6,5 chf

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR · SANAT · EDEBİYAT DERGİSİ

● **SİNEMA NOTLARI** ● DÜNYANIN HER KÖŞESİNDE YANKILANAN SÖZLERİN ŞAİRİ: **EUGÈNE POTTİER** ● BORAZAN "SANATÇI"LIĞI ● **YILMAZ GÜNEY**'E ŞİİRLER ● ALMAN EDEBİYATINDA ADINI ALTIN HARFLERLE KAZIYAN DÂHİ: **GOTTHOLD EPHRAIM LESSING**

Tiyatro vardı, var, var olacak!

4 193600 906004 00114

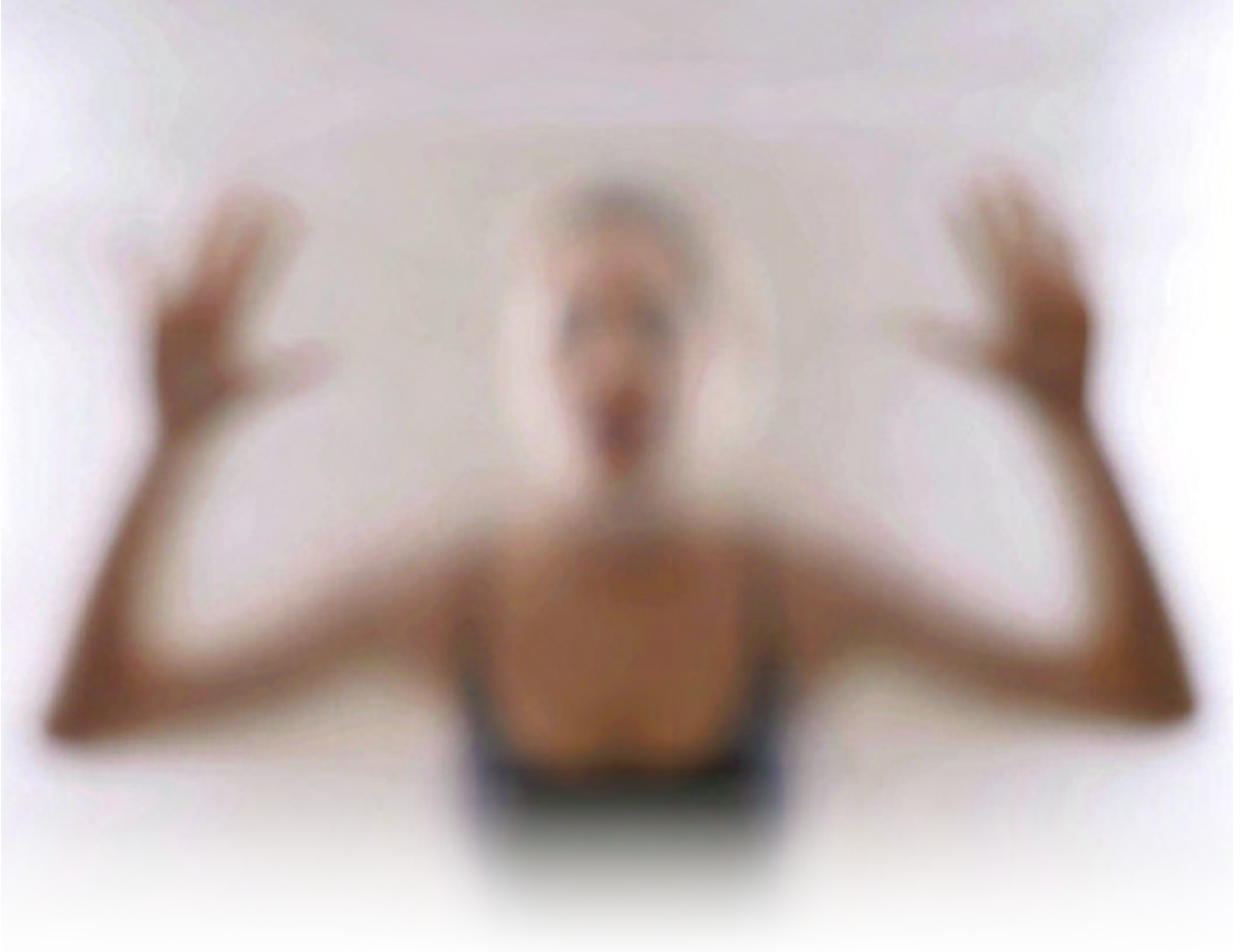

25 Kasım: Sizi yalınayak istiyorum!

CLAUDIA PICCINNO

Kız kardeşlerim, çıkarın şu kırmızı ayakkabıları.
Sizi yalınayak istiyorum.
Bugün şiirler, çiçekler ya da şarkılar
istemiyorum.
Sizi yalınayak ve gözyaşları olmadan istiyorum.
Beni bir daha öldürmeyin
Merhametinizle.
Oğullarınızı eğitmek yerine,
Gülmeyin onlara küçücükken
Sonra dalga geçiyorlar kızlarla.
Kızlarınıza söylemeyin
Uysal ve ağırbaşlı olmalarını,
Sabırla tahammül etmelerini.
Eğer öğretirseniz sevgili kız kardeşlerim
Görmezden gelmeyin veya küçümsemeyin
Astronot olmak isteyen,
Sinir bozucu küçük kızları
Temizlik konusunu umursamayan
İsyankar kızları,
Sporu ve bayağılığı reddeden
Çocuklarla alay etmeyin
Geri kalan 364 gün beni öldürmeyin.
O adam beni parçalara ayırdı,
Beni asitle yaktı
Beni taciz etti
Ve bana aşkım dedi...
Sizi yalınayak istiyorum
Yalınayak girmenizi istiyorum
Aklınızın kıvrımlarına,
Kendinizi sorgulamanızı
Üstlendiğiniz rollere dair,
Yemek pişirirken gözünüze çarpan
Sizi hafife almalara karşı çıkın,
Ki fırsat eşitliğine inanan biri olarak
Üstlenmeyin işlerin fazlasını.
Sizi yalınayak istiyorum
Komşu, meslektaş ya da arkadaş olarak
Geçirmek zorunda kaldığınızda
Benim acımı,
Eşlik etmeniz gerektiğinde
Acil serviste.
Ve bizler diğer kadınlar gibi yalan
söylememeyi,
Merdivenlerden düşmeden
Topuklu ayakkabılarla yürümeyi biliyoruz
Başınızı eğmeyin
Bölge papazının önünde
O da bizi dürtülerimizi sınırlamaya
teşvik ediyor çünkü.
Çıplak ayakla gidin
Ve kemiklerimi geri alın.
Sizi yalınayak istiyorum.

Çeviri: Ayten Mutlu

GÜNEY'DEN SİZLERE

Değerli Güney Okurları,

Yeni bir sayıyla sizlere merhaba demenin mutluluğunu yaşıyoruz. Yine sizlerin ürünleriyle harmanladığımız zengin bir dergi hazırladık. Beğeniyle okuyacağınızı düşünüyoruz.

Her sayıda bu köşede sizlerin katkılarının önemini vurguluyoruz. Bu öylesine söylenmiş bir laf değil. Biz Güney olarak bir kürsü olma görevimizi yapıyoruz, sizler de ürünlerinizle katkılarınızı sunarak kürsüde yerinizi alıyorsunuz.

Çok emek harcıyoruz. Amaç daha geniş kesimlere dergimizi ulaştırmak... Bunun yollarından birisi ve en önemlisi her okurumuzun aynı zamanda aktif bir dağıtımcı olması, dergimize abone kazandırmasıdır... **"Abone ol/abone bul!"** talebimizi yineliyoruz.

• • • •

32. Altın Koza Film Festivali yapıldı. Güney Dergisi olarak geçen yıl olduğu gibi bu yıl da özel sayımızla festivalde yer aldık.

Bu yılki özel sayımızı politik sinemanın önemini vurgulamak ve sinemaya ilgisi olanları bu önemli tartışmaya çekebilmek için **"Hayatın kendisi politiktir, sinemamız da politik olmak zorundadır!"** ana başlığı ile duyurduk. Sinemaya dair fikirleri ve eleştirileri konu edindiğimiz bu özel sayının bizler için ayrı bir anlamı da var: Güney Sanat Merkezi çatısı altında oluşturduğumuz sinema atölyemizin değerli üyeleri sinema özel sayısının oluşmasında oldukça önemli katkılar sundular. Emeği geçen bütün katılımcı dostlarımıza bir kez daha teşekkür ediyoruz.

• • • •

Her yıl olduğu gibi bu yıl da yeni yıl için takvim hazırladık. **"Objektife takılanlar." / "Tiştên objektîfê de aliqîye"** başlığı altında, fotoğraf sanatından ürünlerin yer aldığı 2026 takvimini beğeneceğinizi umuyoruz. Dergimiz merkezinden ve dağıtım yerlerimiz ile Güney Kültür-Sanat Merkezlerimizden takviminizi edinebilirsiniz.

• • • •

Güney Kültür-Sanat Merkezleri demişken...

İstanbul ve Adana'daki Güney Kültür-Sanat Merkezleri çalışmalarını sürdürüyor. Bu merkezlerimizdeki atölye çalışmalarına, etkinliklere, söyleşilere katılmanızı ve katkı vermenizi istiyoruz.

Gelin, tanışalım, bir çayımızı için...

Arzu ederseniz kahvemiz de var.

• • • •

Gelecek sayımızda buluşmak üzere...

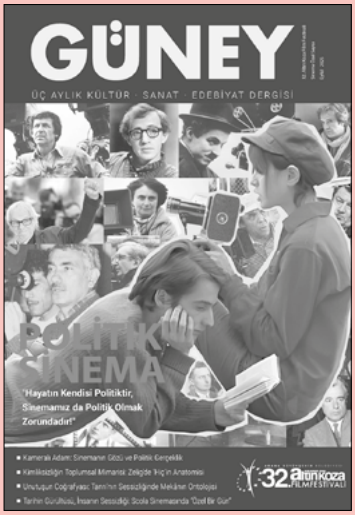

32. Altın Koza Film Festivali için hazırladığımız özel sayımızın kapağı.

GÜNEYİÇİNDEKİLER

02 **25 Kasım: Sizi yalınayak istiyorum!**
Claudia Piccinno

03 **Güney'den Sizlere**
Güney

06 **Borazan "Sanatçı"lığı**
Derya Gümüş

09 **Edebiyat ve Narsizm**
Cezmi Ancil

10 **"Mutlu olmak varken şu dünyada Geceler geldi dayandı kapımıza"**
Halil Yeni

14 **Yılmaz Güney'e Şiirler**
Nihat Ziyalan

17 **savaşın acı tarihi**
Tan Doğan

18 **Tiyatro vardı, var, var olacak!**
Temel Demirer

23 **Prometheus**
Nuri Doğan

24 **Eugène Pottier**
Hatice Eroğlu Akdoğan

28 **Psikoanalizm'de Mitscherlich eşlerinin araştırması**
Özkan Salman

30 **Gotthold Ephraim Lessing**
Bedriye Korkankorkmaz

33 **Kapitalin İmgeler Mezbahası**
Ali Yasacı

35 **cümlenin büyüsü bozuldu**
Akman Gedik

36 DIŞARIDAN İÇERİYE MEKTUP:
"Paris bir şenliktir"
Adil Okay

38 **Adalet Sarayın Koynunda ise...**
Halil İçöz

41 **Misafir İşçiden Mülteciye Almanya'ya Göç**
Gülsen Gülbeyaz

43 **hangi dağ serinletir yüreğimizi**
Hasan Seçkin

44 **Muhsin / "Geldim Abi..."**
Hüseyin Demir

44 **Düş Yolcusu**
Av. Haydar Aksoy

45 **Zeytin**
Erdost Akbaba

46 **Şiir i syan**
Fazlı Humar

46 **Sessizlik**
Ömer Balbal

47 **Türkiye Üzerine Notlar**
Mehmet Ali Güner

GÜNEY ÇEVİRİ

48 **Gazze gazetecileri yetenekli, profesyonel ve onurlu. İsrail'in onları hedef almasının nedeni de bu.**
Nesrine Malik

49 **Genç müzisyenler sahnede: YOUNG EURO CLASSIC 2026**
Güney

50 **Duvardaki İs**
Celal Yıldırım

51 BİR ORTA ÇAĞ DEVRİMCİSİ:
Şeyh Bedreddin
Olcay Bağır

GÜNEY SÖYLEŞİ

52 **Bağlama ile başkaldırıya destek olan bir sanatçı: Hasan Kuzu**
Söyleşi: Mustafa Demir

54 **vaveyla**
Cafer Demirtaş

56 **SORUyorum 1**
Mustafa Gülbeyaz (Ehli Bida)

57 **Sevmek ve ağlamak**
Asım Gönen

58 **Dal**
Şenol Yazıcı

59 **Roza**
Ümit Kaya

60 **Özgürlük Nedir?**
Aşkın Sedat Özgün

62 **senin için**
İbrahim Kurt

63 **kendime susmalar defteri**
Fulya Çelik

64 **Bir Köyün İki Hikâyecisi ve İki Ozanı**
Muhittin Çoban

67 **Mîna Baranê / Yağmur Gibi**
A. Karabax

68 **Aşvan**
İbrahim Halil Ergin

69 **Dem**
Müslüm Aslan

70 **Arsız**
Emine Aydoğdu

71 **kayıp insanlık**
Sevgi Erol Öçal

72 **Takoz**
Dr. Veli Örtlek

73 **Toprak**
Gülbin Sodan

74 **Nar Ağacı**
Turan Kaş

76 **Ah! Anne**
Sıddık Sert

76 **Bak pencereden**
Bircan Mirza

77 **Mektup**
Hakan Meriç

78 **gül yüzlü bahar**
Ahmet Yılmaz Tuncer

79 **KARİKA**TÜR
K. Öntaş

GÜNEY KİTAP

80 **Bu Dünyadan Şair Hasan Hüseyin Gündüzalp Geçti**
Samle Çağla

84 **Köyden Kente, Tarladan Fabrikaya Yaşar Kemal'in İnsan Atlası**
Reyhan Ahmad

84 **"Öykülerle Hekimhan" raflarda yerini aldı**

GÜNEY SİNEMA

86 **Sinema Notları**
Anuş Pazarcıyan

GÜNEY KAPAK

94 **Yoko Ono**
Gülfer Uğur

GÜNEY
KÜLTÜR • SANAT • EDEBİYAT DERGİSİ

Sahibi: Tuncay Özkaradeniz
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Zafer Özgentürk

Yönetim Yeri ve Adresi:
Cemalpaşa Mah., 63005 Sokak, No: 17/1
Gazipaşa, Seyhan/Adana
Tel.: 0541 801 35 02

İnternet: www.guneykultursanat.org
E-Mail: guneykultur@gmail.com

Güney-Kültür-Sanat-ve-Edebiyat-Dergisi
guneykultursanatdergisi
guneydergisi

Avrupa Temsilciliği:
İlyas Emir
Allee Str. 32, 42853 Remscheid
Tel: 02191- 40401

Förderverein Güney e.V.
E-Mail: guney-verein@gmx.de

Yurtdışı (Almanya) Banka Hesap Numarası:
Förderverein Güney e.V.
Berliner Sparkasse
IBAN: DE86 1005 0000 0190 6046 70
BIC: BELADEBEXXX

İlan koşulları:
Ön ve arka kapak içleri (renkli)
Tam sayfa: 3.000 TL, **1/2 sayfa:** 1.500 TL
İç sayfalar: (En fazla yarım sayfa)
1/2 sayfa: 1000 TL, **1/4 sayfa:** 500 TL
(Yayınevi ve kitapçılara % 30 indirim yapılır.)

Banka Hesap Numaraları:
TL Hesabı İçin:
Yapı Kredi Bankası
Tuncay Özkaradeniz
IBAN No: TR880006701000000094843077

Abonelik Koşulları:
Yurtiçi: Yıllık (4 sayı): 1000 TL
Yurtdışı: Yıllık (4 sayı): 30 Avro
(Posta ücreti dâhil)

Aboneliğin başlatılması için; yıllık abone bedelinin banka hesap numaramıza yatırılması, banka dekontunun Güney'i göndereceğimiz adresle birlikte mail adresimize gönderilmesi gerekmektedir.

Dizgi & Grafik: Güney Grafik
Baskı: Mutlu Basım Yayın
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi
C Blok No: 256, Topkapı/İstanbul
Tel: 0212/ 577 72 08

■ GÜNEY dergisinde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazılar elektronik adresimize Word dosyası ve ataç olarak gönderilmelidir. Son redaksiyon tarihi: Her sayı için, sayı çıkmadan üç hafta öncedir.

Borazan "Sanatçı"lığı

DERYA GÜMÜŞ

Burjuva siyasetinin en mahir olduğu işlerden biri, kendi ideolojik yoksulluğunu kapatmak için devrimci söylemleri (ç)almasıdır. Bu, kimi zaman bir sloganın ağızlara sakız edilmesi, kimi zaman bir şiirden seçilmiş dizelerin vitrin süsüne dönüştürülmesi, kimi zamansa bir şairin ya da sanatçının adının "ulusal değer" parantezi içinde nötralize edilmesiyle yapılır.

Bir yanda Necip Fazıl Kısakürek (NFK) örneğinde olduğu gibi şairin faşizan, koyu İslamcı mirası, "milli kültür" diye devlet eliyle parlatılırken; diğer yanda Nâzım Hikmet'in, Bedri Rahmi'nin ya da Brecht'in sözleri aynı devletin siyasetçileri tarafından (ç)alınır.

Bu yolla burjuva siyaset, bir yandan sınıf mücadelesi içinde yaratılan eserleri kendi siyasi çıkarları ve hedefleri için kullanırken; diğer yandan karşıt kamptaki devrimci birikimi kitlelerin gözünde zararsızlaştırarak sisteme katma çabasındadır.

Örneğin **"Yiğidim aslanım burada yatıyor"** başlıklı eser (**Bedri Rahmi Eyüboğlu**'nun "Zindanı Taştan Oyarlar" başlıklı şiirini Zülfü Livaneli birkaç dizeyi değiştirerek 80'li yılların başlarında bestelemişti) mitinglerde hapishanelerdeki CHP'li politikacılar için, özellikle de Ekrem İmamoğlu için söyleniyor, söylettiriliyor...

Oysa Bedri Rahmi Eyüboğlu şiiri Bursa Cezaevi'nde açlık grevinde olan Nâzım Hikmet ve arkadaşları için yazmıştır. O dizeler, hapisteki bir komüniste, onun mücadelesine bir selamdır. Nâzım'ın anısıyla da birleşmiş bu dizeler, toplumsal yasın, ağıdın dili hâline gelmişti. Şiir ya da şarkı sadece bir müzik veya slogan değil, bir devrimci mücadelenin izidir. CHP'nin burjuva siyasetçileri de bu izleri kendi günlük çıkarları için utanmazca kullanıyor.

Ya da **Brecht**'in **"Kurtuluş yok tek başına, ya hep beraber ya da hiçbirimiz!"** dizeleri... Brecht bu dizeleri, işçi sınıfının birliği, dayanışması, devrim ve sosyalizm için yazmıştı.

ya hep beraber ya da hiç birimiz

BERTOLT BRECHT

1.
Kim mi kurtaracak seni, köle?
Görecekler seni, kardeş,
yuvarlananlar uçuruma,
duyacaklar çığlıklarını:
Seni köleler kurtaracak kurtaracaksa!
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

2.
Kim mi kurtaracak seni, aç insan?
Bize gel ekmek istiyorsan,
bize gel, kıvrananlara açlıktan.
Biz gösterelim sana yolu:
Biz açlar vereceğiz sana ekmeği!
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

3.
Kim mi alacak öcünü, yenilmiş adam?
Vurulmuşsun madem,
gel yaralıların yanına.
Gerçi biz zayıfız, kardeş,
zayıfız, yaralıyız ama,
alırsak biz alırız öcünü senin.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

4.
Kim tutacak elinden, bitik kişi?
Birleşmek zorundadır başkalarıyla
yoksulluğa dayanamayan.
Birleş sen de yoksullarla, durma.
Birleş yarına bırakmayanlarla bu işi.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

["Halkın Ekmeği", Bertolt Brecht, s. 104-105,
Çeviren, A. Kadir, A. Bezirci, Yazko, Dördüncü Baskı,
Eylül 1980, İstanbul]

Ama bugün, bir burjuva partisi olan CHP, yürüttüğü iktidar dalaşında kitleleri kendi etrafında birleştirebilmek için mitinglerinde slogan olarak attırıyor.

Ya da daha düne kadar "vatan haini" olarak tanıtılan komünist şair **Nâzım Hikmet'in dizelerinin** son yıllarda iktidarıyla, muhalefetiyle burjuva politikacıların konuşma aralarına sıkıştırılmasına ne demeli?! Onu asıl Nâzım yapan, yani sınıf mücadelesine bağlı, komünist kimliği ise özenle görmezden geliniyor. Nâzım'dan "sevda şairi" çıkarılıyor ama "komünist şair" kısmı törpüleniyor.

Ya da örneğin Abdullah Öcalan'ın Devlet Bahçeli'ye yazdığı ileri sürülen mektup... **Cahit Sıtkı Tarancı**'nın **"Memleket İsterim"** başlıklı şiirinin içinde yer aldığı mektup medyada siyasi magazin malzemesi hâline getiriliyor. Burada şiirin politik bağlamı değil, yarattığı sansasyon öne çıkarılıyor. Bu örnek, siyasetin şiiri nasıl bağlamından koparak kullandığını gösteriyor.

Tüm bu örneklerin ortak bir noktası var: İlerici, devrimci, komünist sanatçıların, onların eserlerinin burjuva siyasetçiler tarafından, burjuva siyasetteki çıkarları ve hedefleri için kullanılması...

• • • •

Burjuvazi sanatçıları tarih boyunca "yedeklemek" istedi; onların yazdıkları, söyledikleri, ürettikleri eserler üzerinden halkla ilişkilerini güçlendirmeye çalıştı.

Burjuva siyasetçilerin bunu yapmasının nedeni açık: Çünkü kendi ürettikleri dil halkı yeterince heyecanlandırmıyor. Sermayenin, bürokrasinin dili kuru, renksiz, inandırıcılıktan uzak. Bu dil kitleleri harekete geçirmekten uzak. Oysa devrimci şairlerin, halk mücadelesinin bağrından çıkan sloganların dili hâlâ canlıdır, inandırıcıdır. Nâzım'ın dizeleri hâlâ kalpleri titretiyor, Brecht'in sloganı hâlâ ağızdan ağıza dolaşıyor.

Burjuva siyasetçiler bu gerçeği görmezden gelemiyor, onu (ç)alarak kendi burjuva siyasetlerine malzeme yapıyorlar. Böylece hem kendi heyecansız diline renk katıyor, hem de devrimci mirası törpüleyerek zararsız hâle getirmeye çalışıyorlar. Devrimci sözlerin içi boşaltılıyor, sistemin diline yamalanıyor. Bu hırsızlık, bu eserlerin ortaya çıktığı gerçek bağlamı unutturmaya/silikleştirmeye de yarıyor.

Ama diğer yandan, (ç)alınan bu sözlerin hâlâ güncel olduğunu, hâlâ enerji taşıdığını da gösteriyor. Eğer Nâzım'ın dizeleri bugün bile meydanlarda yankılanıyorsa, demek ki susturulamamış, unutturulamamış. Dolayısıyla mesele yalnızca "burjuva siyasetçileri çalıyor, çarpıtıyor" diye hayıflanmak değil. Mesele, o sözleri yeniden kendi öz bağlamına döndürerek sahiplenmek!

Nâzım'ı Nâzım yapan sınıfsal öfkeyi, Brecht'i Brecht yapan devrimci iradeyi, Bedri Rahmi'nin dizesini halkın gerçek yasına ve mücadelesine iade etmek... Yapılması gereken bu!

• • • •

Burjuvazinin sanatçıyı da, ozanı da "hekimi, hukukçuyu, papazı, bilim adamını ve benzerlerine yaptığı gibi kendisinin ücretli emekçileri içerisine" katalı çok oldu. Diğer sınıflı sistemlerde olduğu gibi kapitalist sistemde de egemenler sanatın/sanatçının kendi etrafında olmasını; kendi iktidarları için üretmesini isterler. Karşılığında maddi çıkarlar, belki bir mevki, bir statü... karşılığında "alım-satım işi" gerçekleşir.

Türkiye'de bunun örnekleri çoktur.

İlk akla gelenlerden birisi Necip Fazıl Kısakürek'tir (NFK). NFK, Türkiye'de sağ-muhafazakâr ideolojinin "büyük şairi" olarak anılır ama aynı zamanda iktidarın ideolojik borazanı olma rolüyle de dikkat çeker.

1940'lardan sonra giderek daha açık bir şekilde İslamcı-muhafazakâr ideolojinin sözcüsü hâline gelen NFK, sanatını bir siyasi araç olarak konumlar. 1943'te çıkardığı Büyük Doğu dergisi yalnızca edebi değil, aynı zamanda politik bir platformdur. Derginin içeriği doğrudan İslamcı-milliyetçi-mukaddesatçı çizginin örgütlenmesine hizmet eder.

NFK, Demokrat Parti'den itibaren sağ iktidarların himayesine girer. Bu süreçte iktidara karşı eleştirel bir şair değil, tam tersine iktidarın söylemlerini meşrulaştıran bir figür olur; döneminin sağ burjuva iktidarları için gönüllü bir şekilde kalemini satar. Karşılığı iktidarın en üst katından alınan teşviklerdir, örtülü ödenekten verilen paralardır, devlet katında görülen "itibardır" vb...

NFK, Türkiye'de sağın hegemonya kurma çabasında bir kültürel silah işlevi gördü. Bu yüzden "iktidarın borazanı" nitelemesi yalnızca bir hakaret değil, tarihsel olarak somut bir tespittir.

• • • •

Buradan günümüzde sıkça duyduğumuz "yandaş" sözcüğü ile başlayan ve arkasına eklenen "medya", "sporcu", "akademisyen"... ile devam edenler arasında yer alan "sanatçıları" unutmamak gerekiyor. "Yandaş sanatçı" günümüzde AKP iktidarlarına yandaş olanlar için kullanılıyor.

Tüm burjuva iktidarlar kendilerine yazar, çizer, gazeteci, şair... buldular. Kapitalist sistemde iktidarın nimetlerinden yararlanmak, "su akarken testisini doldurmak" isteyen; karşılığında kendisini kullandırmak isteyen "sanatçılar" her zaman vardı; bu yüzden zorlanmadılar.

Bunun birçok örneği var: Millî Eğitim Bakanlığı'na küsuratlı binlerce saz-bağlama "temin etme" anlaşması yapan mı dersin, evladına iyi bir iş için iktidarın iftar masalarında boy gösterenler mi dersin... maddi destek, görünürlük, projelerde öncelik ve devlet iş birlikleri gibi çıkarlar elde etmek için iktidara yakın duranlar mı dersin... ya da milletvekilliği peşinde koşan, bunun için türlü şaklabanlıklar yapan mı dersin... Kısacası kendilerini kullanmak isteyen iktidar ve kullanılmaya

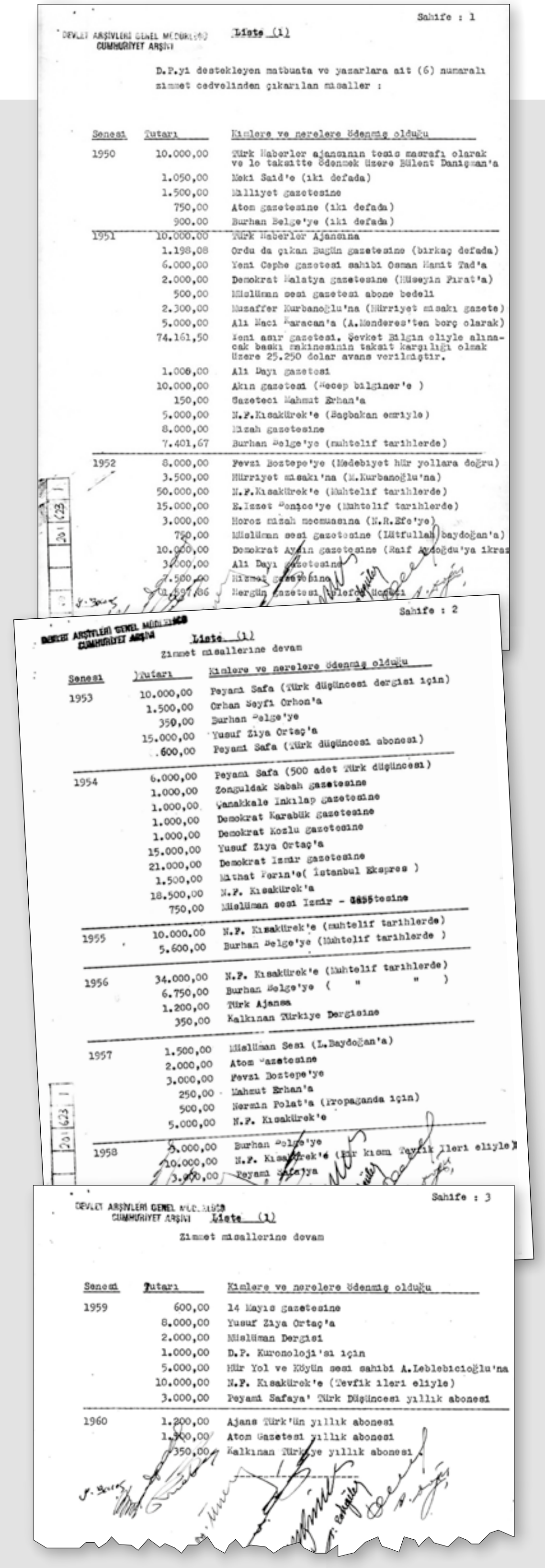

Sahife : 1

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Liste (1)

D.P.yi destekleyen matbuata ve yazarlara ait (6) numaralı zimmet cedvelinden çıkarılan misaller :

Senesi	Tutarı	Kimlere ve nerelere ödenmiş olduğu
1950	10.000,00	Türk Haberler ajansının tesis masrafı olarak ve 10 taksitte ödenmek üzere Bülent Danişman'a
	1.050,00	Meki Said'e (iki defada)
	1.500,00	Milliyet gazetesine
	750,00	Atom gazetesine (iki defada)
	900.00	Burhan Belge'ye (iki defada)
1951	10.000.00	Türk Haberler Ajansına
	1.198,08	Ordu da çıkan Bugün gazetesine (birkaç defada)
	6.000,00	Yeni Cephe gazetesi sahibi Osman Hamit Tad'a
	2.000,00	Demokrat Malatya gazetesine (Hüseyin Fırat'a)
	500,00	Müslüman sesi gazetesi abone bedeli
	2.300,00	Muzaffer Kurbanoğlu'na (Hürriyet misakı gazete)
	5.000,00	Ali Naci Karacan'a (A.Menderes'ten borç olarak)
	74.161,50	Yeni asır gazetesi. Şevket Bilgin eliyle alınacak baskı makinesinin taksit karşılığı olmak üzere 25.250 dolar avans verilmiştir.
	1.008,00	Ali Dayı gazetesi
	10.000,00	Akın gazetesi (Recep bilginer'e)
	150,00	Gazeteci Mahmut Erhan'a
	5.000,00	N.F.Kısakürek'e (Başbakan emriyle)
	8.000,00	Mizah gazetesine
	7.401,67	Burhan Belge'ye (muhtelif tarihlerde)
1952	8.000,00	Fevzi Boztepe'ye (Medebiyet hür yollara doğru)
	3.500,00	Hürriyet misakı'na (M.Kurbanoğlu'na)
	50.000,00	N.F.Kısakürek'e (Muhtelif tarihlerde)
	15.000,00	E.Izzet Benice'ye (Muhtelif tarihlerde)
	3.000,00	Horoz mizah mecmuasına (N.R.Efe'ye)
	750,00	Müslüman sesi gazetesine (Lütfullah Baydoğan'a)
	10.000,00	Demokrat Aydın gazetesine (Raif Aydoğdu'ya ikraz
	3.000,00	Ali Dayı gazetesine
	7.500,00	Hizmet gazetesine
	1.597,86	Hergün gazetesi telefon ücreti

Sahife : 2

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Liste (1)

Zimmet misallerine devam

Senesi	Tutarı	Kimlere ve nerelere ödenmiş olduğu
1953	10.000,00	Peyami Safa (Türk düşüncesi dergisi için)
	1.500,00	Orhan Seyfi Orhon'a
	350,00	Burhan Belge'ye
	15.000,00	Yusuf Ziya Ortaç'a
	.600,00	Peyami Safa (Türk düşüncesi abonesi)
1954	6.000,00	Peyami Safa (500 adet Türk düşüncesi)
	1.000,00	Zonguldak Sabah gazetesine
	1.000,00	Çanakkale Inkılap gazetesine
	1.000,00	Demokrat Karabük gazetesine
	1.000,00	Demokrat Kozlu gazetesine
	15.000,00	Yusuf Ziya Ortaç'a
	21.000,00	Demokrat Izmir gazetesine
	1.500,00	Mithat Perin'e(İstanbul Ekspres)
	18.500,00	N.F. Kısakürek'a
	750,00	Müslüman sesi Izmir - Gazetesine
1955	10.000.00	N.F. Kısakürek'e (muhtelif tarihlerde)
	5.600,00	Burhan Belge'ye (Muhtelif tarihlerde)
1956	34.000,00	N.F. Kısakürek'e (Muhtelif tarihlerde)
	6.750,00	Burhan Belge'ye (" ")
	1.200,00	Türk Ajansı
	350,00	Kalkınan Türkiye Dergisine
1957	1.500,00	Müslüman Sesi (L.Baydoğan'a)
	2.000,00	Atom Gazetesine
	3.000,00	Fevzi Boztepe'ye
	250,00	Mahmut Erhan'a
	500,00	Nermin Polat'a (Propaganda için)
	5.000,00	N.F. Kısakürek'e
1958	5.000,00	Burhan Belge'ye
	10.000,00	N.F. Kısakürek'e (Bir kısım Tevfik İleri eliyle)
	3.000,00	Peyami Safa'ya

Sahife : 3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Liste (1)

Zimmet misallerine devam

Senesi	Tutarı	Kimlere ve nerelere ödenmiş olduğu
1959	600,00	14 Mayıs gazetesine
	8.000,00	Yusuf Ziya Ortaç'a
	2.000,00	Müslüman Dergisi
	1.000,00	D.P. Kuronoloji'si için
	5.000,00	Hür Yol ve Köyün sesi sahibi A.Leblebicioğlu'na
	10.000,00	N.F. Kısakürek'e (Tevfik ileri eliyle)
	3.000,00	Peyami Safaya' Türk Düşüncesi yıllık abonesi
1960	1.200,00	Ajans Türk'ün yıllık abonesi
	1.300,00	Atom Gazetesi yıllık abonesi
	350,00	Kalkınan Türkiye yıllık abonesi

1950'li yıllarda Demokrat Parti kendi iktidarını destekleyen gazete ve yazarlara örtülü ödenekten para akıtmış; bu, Yassıada Mahkemesi'nde Örtülü Ödenek Davası'nın da konularından birisi olmuştu. Aralarında Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa, Orhan Seyfi Orhon, Burhan Belge'nin de olduğu yazar ve gazetecilere örtülü ödenekten verilen paraların listesi Mahkeme belgeleri arasında yer alıyordu. **"DP'yi destekleyen matbuata ve yazarlara ait (6) numaralı zimmet cetvelinden çıkarılan misaller"** belgesine göre aktarılan kaynak toplamı 815 bin liraydı. Listeye göre Necip Fazıl'ın payı toplamda 152 bin liraydı. (Kaynak: Nevzat Onaran, Gazete Duvar, 16.06.2023)

teşne "sanatçılar" güruhu! Durum budur...

İşte bunları yapanlara ve "karşılığını" alanlara günümüzde "yandaş ve yalaka sanatçı" deniyor.

E, bunlar yandaş olunca iktidarın dümen suyunda gitmeyenler de "muhalif sanatçı" oluyor ve "düşman" muamelesi görüyor hâliyle: Yasaklamalar, gözaltılar, tutuklamalar, TRT gibi devlet kurumlarının olanaklarından yoksun bırakmalar, medya/sosyal medya üzerinden itibarsızlaştırma çabaları, yer yer fiili saldırılar... bu kesim için artık sıradanlaşan olaylar hâline geldi. Bu durumu, iktidar partisinin "kültürel hegemonya" kurma siyasetinin de parçaları olarak da okumak gerekiyor.

• • • •

Günümüzde yandaşlık var da, geçmişte yok muydu? Vardı elbette!

Örneğin tek parti döneminde de durum farksızdı. Yaratılan eserler, halkın ve devrimcilerin mücadelesine ait olsa da, parti eliyle sahipleniliyordu. Hırsızlık tek parti döneminin "yeni"yi yaratmada uyguladığı yöntemlerden birisiydi. İsveç şarkısından apartma marşlar yaratmadan Kürt ve Ermeni şarkılarını Türkçeleştirmeye kadar türlü "kültür hırsızlığı" ile bilinen bir dönemdir o dönem... Muhalefete, özellikle devrimci ve komünist muhalefete, onun sanat alanında temsilcilerine karşı çoğunlukla baskıcı, sansürcü ve yönlendirici tavır takınılan dönemdir o dönem.

O yıllarda CHP'nin yaptığı "kültür hırsızlığı" bugün benzer bir çizgi, farklı form ve figürlerle sürüyor. Buna bir zamanlar devrimci saflarda yer almış ama süreçte ununu elemiş, eleğini asmış, kapağı CHP'ye atmış devrimci "eskilerinin" de "katkısını" eklemek gerekiyor. Daha kötü olanı, bugün kendisine devrimci, "sol", sosyalist diyen yapıların bir burjuva partisi olan CHP'nin kuyrukçuluğunu yapmaları ve yapılan "kültür hırsızlığına" karşı çıkmak bir yana, "yüksek siyaset" adına bu "hırsızlığa" gönüllü destek sunmalarıdır.

• • • •

Burjuva siyaset devrimci değerleri çalıyor, çarpıtıyor, kullanıyor, içini boşaltıyor. Gerçek sahipleri, yani işçiler, emekçiler, devrimci hareket bu eserleri yeniden sahiplenmedikçe her dize, her slogan, her eser burjuvazinin vitrininde dekor olmaya devam edecek.

Oysa bu değerler burjuvazinin değildir; işçilerin, emekçilerin, ilericilerin, devrimcilerin, komünistlerin değerleridir. Görev, o eserleri yeniden kitlelerin mücadelesine kazandırmaktır. Büyük bedeller ödenerek yaratılmış eserlerin, şiirlerin, sloganların sahiplenilmesi yalnızca tarihsel bir görev değil, bugünün ve yarının mücadelesi için de bir zorunluluktur.

Unutmayalım; devrimci değerler, sahiplenildiği zaman hayat bulur.

11 Eylül 2025 ■

Edebiyat ve Narsizm

CEZMİ ANCİL

Güzeller güzeli Ekhos'un sesi Olympos'un vadilerinde yankılana dursun, nehir ve gölet sularında kendi kibrinin hapishanesinde eriyip giden bizim Narkissos'un, koparmaya bile kıyamadığımız Nergis çiçeğine dönüşeceğini ne tanrılar ne tiranlar bilemezdi elbette.

Biz bakmaya doyamazken mitolojinin o sarışın Nergis'ine, etrafımızın kibirli Narkissos'larla dolacağını ve de güzeller güzeli Nergislerimizin koparılacağını, sevmeye bile kıymadığımız çiçek gibi evlatlarımızın, orman ve tabiatımızın koparılacağını da biz bilemezdik tabii ki de...

Belki Ekho'nun sesini duymayabiliriz ama kendi doğal yaşam alanlarını yakıp yıktığımız, kendi aç dünyamızın kibrinde yıktığımız, çaldığımız dünyalarındaki feryatlarını duyduğumuz canlıların feryadı Prometheus'un sesi kadar yakın bize...

Olympos'tan Kaz dağlarına, Ege'den Akdeniz'e yanan dağlar, ormanlar değildi sadece. Ciğerlerimizle birlikte havamız, suyumuz da kara dumanlar arasında boğulup giderken, Nergislerin güzellikleri bizim Narkissos'un kibri olduğunun masumiyetine bile başımızı eğer, koklarız sevdiğimizin saçlarını koklar gibi...

Olympos'un o güzel delikanlısının belki de saf ve doğal kibri, belki kendisine ve güzel Ekho'ya zarar verdi ama o güzellik hastalığına yakalanmış olan bizim Narkos nerden bilecekti insanlara bir lanetli, hastalıklı bir kibir abidesi insan tiplerine örnek olacağını.

Belki de en önemlisi o çok sevdiği o güzelliğinin günün birinde mitolojik öykülerle birlikte bilimin, felsefenin yanında tıp biliminin de gelişerek bir ince bıçak darbesiyle hava yastıklı hatunların türeyeceğini... Hatta kendi hemcinslerinin...

Güzellik duygusuyla Tanrı'nın yarattığına bir günah operasyonu mudur yaptıklarımız bilmeyiz ama etrafımızda Narkissos kılıklı insanların edebiyat dünyasında da dolaşmasına bir şey demeyiz ama bunun politik tiplerinin tiranlar ve krallar gibi Olympos dağında ya da Agememnon savaşında gökleri yırtarcasına savaşmasını geçtik, bizim etli butlu, canlı dünyamızda savaşlara, kıtlıklara, doğayı ve yaşamı yok eden savaşlara neden olmalarının günahını insanların çekmesine bir Prometheus'un öfkesini anlamak hakkımız da olmakla beraber, o genç adamın sırtına da yüklemiyoruz elbette...

Narsist kişi hiçbir şey üretemeyeceği gibi insanlara verebileceği bir katkı da olamaz.

O kendi ezoterik kibrinde, kendi küçük dünyasını bütün dünya sanma hastalığında boğuşurken, halkın gerçek sanatçılarına da burun kıvırırlar hatta hakaret eder, alay ederler. Onları suçlamaktan da geri durmazlar. Karalamaya çalışırlar. Varsa bir etnik açık oradan vurmaya çalışırlar. Mistize etmeye çalışırlar. Onların üretim zenginliği de yoktur ve bir süre sonra nergis çiçeği solmadan onlar solup giderler.

Halkın edebiyatı halkın hikâyesi bitmeden bitmez ve o hikâyede hep halkın sanatçıları olmaya devam eder...

Romancımızdan, hikayecimize, sinema emekçisinden ressama, heykeltıraşına, tiyatrosundan ses sanatçısına kadar kökü halkta olanların emekleri daha iyi bir dünya yaratabilme kaygısıyla kök salmaya çalışırken, narsist kişilik kendini bir güce yamamaya çalışır.

Olympos'un genç Narkissos'unu bile masum hâle düşüren kibir, hemen hemen bütün ülkelerin edebiyat ve sosyal dünyasında, politik çevrelerinde mevcuttur ne yazık ki... Edebiyat Narsist kişilik ne kadar kendi kibrinin botoksunu yaptırırsa yaptırsın ne Homeros'un İlyada ve Odysseia'na ulaşabilir ne Romeo ve Jülliet'e ve ne de Mem ü Zin'e...

Halkın ve halkın sanatçılarının gerçek hikâyesinin bütün nehirlerin berrak sularının güzelliği kadar yaşanılır olması da edebiyatın ayaklarının yere basmasının, halkın içine kök salmış değerlerde olduğu gerçeği de o gariban Ekho'nun aşkı kadar güzeldir.

Unutulmuş bir şarkının akılda kalan melodisinin mırıltısı kadar bile olsa, dünya aşkla daha güzel oysa... ■

“Mutlu olmak varken şu dünyada Geceler geldi dayandı kapımıza”

HALİL YENİ

Sovyetler İçin Kurulan Tuzak: Bekleyerek Yıkmak

1939’da Nazi Almanya’sının Polonya’yı işgal etmesiyle İkinci Dünya Savaşı’nın fitili ateşlenmişti. İngiltere, Fransa ve ABD işgale tepki gösterse de bu, yalnızca diplomatik uyarılardan ibaretti. Savaş ilan etmişlerdi ama sahada hiçbir şey yapmıyorlardı. Bu pasifliğin arkasında açık bir strateji yatıyordu: Almanya’nın Sovyetler Birliği’ni zayıflatması umuluyor; bu nedenle uzun süre sahaya inmeyi erteleyerek politikalarını bekleyiş üzerine kuruyorlardı. Emperyalist mantıkla tasarlanmış bu “bekleyelim, zayıflasınlar” stratejisi, milyonlarca insanın hayatını hiçe sayıyordu. Amerika Birleşik Devletleri Senatörü Truman’ın 1941’deki açıklaması emperyalist ahlakın acımasız örneğiydi: *“Almanya kazanıyorsa, Ruslara yardım etmeliyiz. Ama Ruslar başarılı olursa, Almanlara yardım etmeli, mümkün olduğunca çok kızıl öldürmelerine izin vermeliyiz.”*

Fakat Naziler önce Batı Avrupa’ya saldırdı. 10 Mayıs 1940’ta başlatılan savaşta Hollanda beş günde, Belçika on yedi günde düştü. Fransa’nın iç kesimlerine üç gün içinde ulaşıldı. Bürokrasi hızla teslim olurken, direnen yegâne güç halktı.

Savaşın asıl dönüm noktası 22 Haziran 1941’di. Adolf Hitler’in “kutsal mücadele” olarak tanımladığı Barbarossa Harekâtı başladı. Sovyetler Birliği’ne yöneltilen bu saldırı, tarihin en büyük ve en kanlı kara operasyonuydu. 5,5 milyonu sahada olmak üzere toplamda 7,2 milyon asker görev aldı. Nazi ordularının işgal ettiği bölgelerde insanlık dışı muamele ve soykırımlar yaşanıyordu.

Ekim 1941’de Merkez Ordular Grubu Moskova kapılarına ulaştı. Nazi medyası zafer marşları çalıyordu. Sovyetler ha yıkıldı ha yıkılacaktı.

Tarafsızlık Maskesi Altında Kurulan Sessiz İttifak

Sovyetler Birliği, ülkemize Millî Mücadele yıllarında en büyük desteği veren ülke olmuştu. Altın, silah ve cephane göndermiş, Misak-ı Millî sınırlarını tanımıştı. Ancak İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye, komşusuna karşı yıkılmasını isteyen bir tutum sergiledi.

Türkiye’nin savaş dönemindeki dış politikası

Cumhuriyet

NİHAYET HARB BAŞLADI!

Alman orduları dört koldan Leh topraklarına hücuma geçtiler

İNGİLTERE - FRANSA, ALMANYAYA ÜLTİMATOM VERDİ

Varşova dün 6 defa bombardıman edildi

Leh devlet merkezindeki Türk vatandaşları elçiliğimiz tarafından muhafaza ediliyor; halk gurdun müdafaasına koşmaktadır

İngiltere ve Fransada umumi seferberlik!

huriyet

Cumartesi 21 Haziran 1941

TURHAN TAN'I TARİHİ ROMANLARI:

Paktın takviye ettiği dostluk

Millî Şefimizle Führer arasındasamimîtebrikler

«Bugün iki memleketimiz ve milletlerimiz karşılıklı bir itimad devresine, daima orada kalmak kat'î azmile giriyorlar»

Türkiye’nin savaş dönemindeki dış politikası resmî olarak “aktif tarafsızlık” olarak tanımlansa da gerçekte Alman saldırganlığına karşı sessiz, Sovyet yenilgisine ise umutlu bir tutum takınıldı. Türkiye, Almanya’yla ekonomik iş birliğinin yanı sıra ideolojik yakınlık da kuruyordu. Bu durum dönemin gazetelerine de yansıyordu.

resmî olarak "aktif tarafsızlık" olarak tanımlansa da gerçekte Alman saldırganlığına karşı sessiz, Sovyet yenilgisine ise umutlu bir tutum takınıldı. Herkes, son ana kadar Sovyetlerin güçlü Nazi ordusu karşısında yıkılacağını düşünüyordu.

Türkiye, savaş boyunca Nazi Almanya'sına başta krom olmak üzere birçok stratejik malzeme sattı. Bu madenler, Nazi savaş makinelerinin üretim hattında yer aldı. Montrö Sözleşmesi'ne göre yasak olmasına rağmen, Almanlara ait savaş gemilerinin sivil gemi süsü verilerek Boğazlardan Karadeniz'e geçirilmesine göz yumuldu. Almanlar, yardımcı savaş gemileri ile bazı küçük savaş gemilerini üzerlerindeki silahları söküp ambarlara koyarak ticaret gemisi adı altında Boğazlardan geçirdi.

Türkiye, Almanya'yla ekonomik iş birliğinin yanı sıra ideolojik yakınlık da kuruyordu. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Sovyetler halkı için *"yarısının ölmesi gerektiğini"* [1] söyleyerek Nazi sempatisini en üst düzeyde dile getirmişti. Bu sözler, diplomat Von Papen tarafından Berlin'e raporlandı.

Manşetlerle Savaş: Basında Nazizm, Sürgünde Aydınlar

Alman istihbaratı, Türkiye'de âdeta sorunsuz şekilde hareket etti. Nazi Almanya'sının Türkiye'deki yayıncılık faaliyetleri yalnızca yabancı dergi ve gazetelerle sınırlı değildi. Almanlar, Türk gazetecilere ve yayıncılara doğrudan maddi kaynak aktararak Nazi yanlısı içerikleri yaygınlaştırdılar. Bu süreçte özellikle ucuz kâğıt gibi ekonomik imtiyazlardan faydalanan medya organları öne çıktı.

Savaş yıllarında Nazizm yanlısı faaliyetleri deşifre eden Faris Erkman imzalı "En Büyük Tehlike" adlı bir broşür yayımlandı. Bu broşürde, Nazi yanlısı yayın yapanlar arasında Türkçü-ırkçı çizgideki Çınaraltı, Bozkurt, Gökbörü, Tasviri Efkâr ve Aylı Kurt gibi yayın organları sayılmaktaydı. Erkman, basın-yayın camiasındaki yerli Nazi hayranları arasında ise Hüseyin Hüsnü Erkilet ve Ali İhsan Sabis Paşalar ile Nihal Atsız, Orhan Seyfi Orhon, Yusuf Ziya Ortaç ve Peyami Safa gibi isimleri yazmaktaydı. Bu yazarlar, Sovyetlerin çöküşüyle Pan-Türkçü hayallerin gerçekleşeceğine inanıyordu.

Savaş sürecinde Türkiye'de anti-komünist söylem, devletin resmî tutumu hâline dönüştü. Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazıları, geçmişte kurulan Sovyet dostluğunu yıkmayı amaçlıyor; komünizmi Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesine tehdit olarak gösteriyordu.

Savaşın hemen başında, ilerici kimliğiyle bilinen aydınlar Anadolu'nun çeşitli bölgelerine sürüldü. Mehmet Bozışık, Arif Dino, Reşat Fuat Baraner, Hasan İzzettin Dinamo gibi isimler, yalnızca düşünceleri yüzünden cezalandırıldılar. Komünist hareketin çok zayıf olduğu yıllarda bile bu baskı, ideolojik kontrolün ne denli sert olduğunu gösteriyordu.

Savaş sürecinde Türkiye'nin ekonomisi de yara aldı. Enflasyon %363'e çıkarak dünya rekoru kırdı. Yoksullar açlık ve salgınla boğuşurken, stokçuluk ve karaborsacılıkla zenginleşen "harp tüccarları" yeni bir sınıf olarak belirdi. "Vurguncu" ve "istifçi" gibi ifadeler, sıradan yaşamın gerçeği hâline geldi. Fakat iktidar bunlarla mücadele etmek yerine şairlerle mücadele etmeyi tercih ediyordu. Bırakalım savaşta Sovyetler Birliği'nden yana taraf olmayı; savaş karşıtı olmak, barıştan yana şiir yazmak bile suç olarak algılanıyor, barış şiirleri yazanlar tehdit olarak görülüyor, ihbar edilip cezalandırılıyordu.

Bunlardan biri de Nâzım Hikmet'ten sonra toplumcu şiirin önemli isimlerinden Abdülkadir Meriçboyu'ydu. Adı Abdülkadir Meriçboyu'ydu ama yazdıklarında sadece "A. Kadir" kullanabiliyordu. Çünkü bu coğrafyada bazen gerçek adını gizlemek, tutuklanmamanın tek yoluydu.

Tebliğ: 48 Sayfalık Direniş

Yoksul bir çocuk, İstanbul'un taş binaları arasında, annesinin yanık Rumeli türküleriyle büyürken, savaşa dair korkuyu ilk onun sözlerinden öğreniyordu. Annesi bir ağıt kadar hüzünlüydü. Yemen'de şehit olmuş kardeşinin acısını oğluna masal gibi anlatırdı. Bu masallar zamanla şiir oldu. İlk şiirini annesinin ölümü üzerine yazdı; ama zamanla onun içindeki şiir, halkın açlığına, yokluğuna, savaşın getirdiği zulme dönüştü.

"Lisenin ikinci sınıfındayken anam öldü. İlk şiirimi, anamın ölümü üzerine yazdım. Anamın masallarıyla büyümüştüm, onun yanık Rumeli türküleriyle, ağıtlarıyla. Yemen'de kardeşi şehit olmuştu

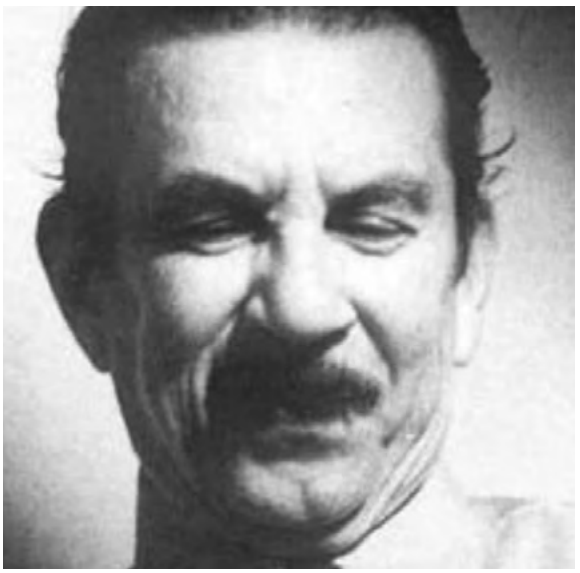

A. Kadir

anamın, hep onun için ağıt yakardı anam. Savaş dendi mi anamın tüyleri ürperirdi. Sonraları bende somutlaşan savaş düşmanlığı, sanıyorum anamdan filizlenir ve yıllar sonra yazdığım şiirlerin çoğuna, anamın ağıtları ve türküleri kaynaklık eder." [2]

İkinci Dünya Savaşı dünyayı bir felakete sürüklerken, A. Kadir savaşın değil barışın kelimelerini seçer. Onu hedef tahtasına oturtan şey ise Yürüyüş adında yayımladıkları sanat dergisidir. Derginin yönetimine getirtilir. Toplumcu yazar, şair ve ressam arkadaşlardan bir kadro oluşturulur. Kimler yoktur ki bu dergide? Sait Faik, Orhan Kemal gibi öykücüler; Niyazi Akıncıoğlu, Cahit Irgat, Rıfat Ilgaz, Ömer Faruk Toprak gibi şairler derginin yazar kadrosudur. Dergide Bursa cezaevinde tutuklu olan Nâzım Hikmet'in pek çok şiirini de takma adla yayınlarlar. Derginin bir sayısında Nâzım'ın ve A. Kadir'in anti-faşist şiirleri ardı ardına yayımlanınca, faşizm yanlıları dergiyi dört bir yandan bombardımana başlar.

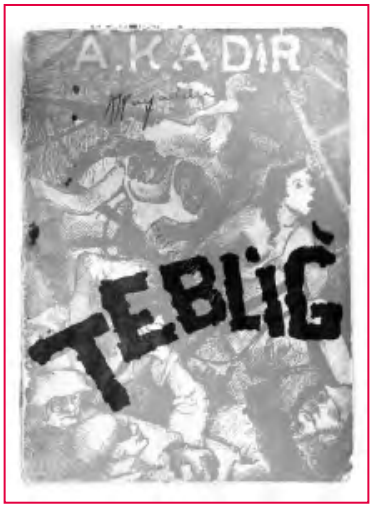

"Dünyada savaş vardı o zaman. İstanbul'da sıkıyönetim, açlık ve yoksulluk. Ve İstanbul'da o zaman, Alman ordularının zaferini alkışlayan bir sürü çıkarcı, ırkçı, faşist, Turancı, yardakçı dergiler çıkardı. Reha Oğuz, Yusuf Ziya Ortaç, Rıza Nur, Nihal Atsız, Erkilet, Orhan Seyfi Orhon, Ali İhsan Sabis, Peyami Safa falan yöneticileri ve yazarlarıydı bu dergilerin. Bu faşist dergilerden bir tanesi Çınaraltı'ydı. Orhan Seyfi Orhon çıkarırdı o dergiyi. Beni o dergide jurnal (Biriyle ilgili kötüleme amaçlı olarak yetkililere verilen bilgi.) etti Orhan Seyfi. Yürüyüş dergisinde 'Bir İnsan' şiiri yayımlanır yayımlanmaz jurnal etti beni. (...) Bu jurnalin çıktığı günlerde, ben matbaada Tebliğ *kitabının dizgi ve baskı işleriyle uğraşıyordum. 48 sayfalık küçük boy bir şeydi bu kitap. Topu topu 18 şiir vardı içinde."* [3]

Tüm saldırı ve tehditlere rağmen A. Kadir şiirlerini bir kitapta toplamak ister ve on sekiz şiirden oluşan Tebliğ adlı ilk şiir kitabını çıkarır. Tebliğ 48 sayfalık ince bir defterdir. Ama içeriği dağlar kadar ağırdır.

Kitap geniş yankılar uyandırır. İlericilerden övgüler, faşizm yanlılarından eleştiriler alır. Ve bu savaşta kazanan faşizm yanlılarıdır. Barıştan yana şiirler yazdığı için kitap, sıkıyönetimce yıldırım hızıyla toplatılır. Arkasından Yürüyüş dergisi kapatılır. Ve kısa bir süre sonra A. Kadir tutuklanır. Emniyet Müdürlüğü'nde on yedi gün bir hücrede kalır. Bu on yedi günün dört gün dört gecesi işkenceli geçer. Hep ayakta, uykusuz, aç, susuz ve sigarasızdır. Şair, sorguda başından geçen bir olayı şöyle anlatır:

"İkinci soruyu, emniyet müdür muavini sordu makamında: 'Bu kitap ne be?' Bizim zavallı Tebliğ'i *tutmuş elinde, mendil gibi sallıyordu. 'Bu kitap ne?' 'Şiir kitabı,' dedim. Önündeki kahve fincanını gösterdi, hiç unutmam. Bende ayakta duracak hâl yok; iki gün iki gece uyumamışım, hep ayakta bırakmışlar, hiç oturtmamışlar. Ağzıma bir lokma bir şey koymamışlar, boğazıma bir damla su girmemiş, bir tek sigara bile içmemişim. Hepsi yasak. 'Şu fincana dair şiir yazsana... Nedir o, açlık, sefalet, açlık, sefalet?'"* [4]

Zorlu geçen bu günlerin ardından şair barış şiirleri yazdığı için dört buçuk yıl sürgün cezasına çarptırılır. Üç ay Muğla'da kalır, mimli olduğu için iş bulamaz. Balıkesir'e geçer, iş bulamaz. Konya'ya gider, bir yıl kadar çalışır; yine işsiz kalır. Oradan Adana'ya gider ve burada Orhan Kemal ile yakınlık kurar. Fakat bu yakınlık bir ay sürer. Adana emniyeti, şairin Orhan Kemal'le arkadaşlığından rahatsız olduğu için İçişleri Bakanlığı'na başvurarak başka bir yere gönderilmesini önerir ve A. Kadir yanında bir polis memuruyla Kırşehir'e gönderilir. Kırşehir'de de iki yıl kalan şair, 1947 yılında sıkıyönetimin kalkmasıyla birlikte İstanbul'a geri döner.

Sonunda cezası bitmiştir ama cefası bitmez. İstanbul'da kimi işlerde çalışsa da polis hep peşindedir. Çalıştığı iş yerlerinin sahiplerine baskı yapılır, işten çıkartılır. Şiirlerinin yayımlandığı dergiler kapatılır.

Günyüzü görmeyen şairin ihbar edilmesine, tutuklanmasına, işkence görmesine, sürgüne gönderilip bunca zorluk çekmesine sebebiyet veren şiir ise şöyledir:

BİR İNSAN

Seni bir gün çekip aldılar topraktan,
benzedin köksüz bir ağaca.
Önce öğrettiler sana uygun adımı,
sonra büyük şehirlerini gösterdiler Avrupa'nın,
en muazzam saraylar karşısında bile
sen evini unutamadın.

Varşova'da kaputun kaldı,
Dunkerk'te arka çantan.
Düştü bütün fotoğrafların Sivastopol'da.
Bir şafak vakti Paris'te bıraktın zavallı yüreğini
kurşuna dizilenler karşısında.

Lânet okusunlar sana bırak,
iyi bir asker olamadın diye,
ölmesini bildin ya sen arkadaş kurşunuyla,
iki çürük patatesi ekmek torbanda unutarak.

27 Milyon Can, Bir Zafer: Sovyet Halkı Nazizm'e Geçit Vermedi

Hitler, 1941 Ekim'inde Moskova önlerine dayandığında Alman medyası zafer marşlarıyla, Türk medyası ise heyecanla dolmuştu. Sovyet halkı topyekûn savunmaya geçti. Stalin geri çekilmeyi reddetti. Halk şehirlerini terk etmedi. Barikatlar kuruldu, çatışmalar sokaklara taşındı. Halkın direnişi savaşın akışını değiştirdi. Kış bastırırken, Naziler eksi 20 derece soğukta ilerlemeyi sürdüremedi. Sovyet topçuları ve halkın direnişiyle saldırı püskürtüldü.

1942'de Naziler güneyde yeni bir hedef seçti: Stalingrad. 300 bin kişilik Nazi kuvveti şehri kuşattı. Ancak Sovyetler direnmeye devam etti. Savaş sokak sokak, bina bina sürdü. Şubat 1943'te 91 bin Alman askeri teslim oldu. Teslim olan 91 bin asker, savaşın psikolojik dengelerini altüst etti. Nazi ordusu, karşılaştığı büyük yurt savunması karşısında dağıldı. Sovyetlerin bu zaferi Berlin'e giden yolun kapısını aralamıştı. Sovyetler, tüm savaş boyunca 27 milyon insan kaybetti – ama Nazizm'i durdurmayı başardı.

Tüm Yaşamı Suç Sayılan Bir Şair: A. Kadir'in Yolu

Nazizm yenilmiştir ama ülkemiz açısından Türkiye'nin yörüngesi dışında hiçbir şey değişmemiştir. Alman faşizmin yıkılması üzerine yönünü Amerikan emperyalizmine çeviren yöneticiler, bu sefer de başta gençlik hareketi olmak üzere emperyalizm karşıtlarını düşman olarak görüp, soğuk savaş yıllarında anti-komünizmi bir devlet politikası hâline getirerek, şiddetini eksik etmemiştir.

Bu şiddetten A. Kadir de payını alır. 1971 gençlik hareketi içinde öldürülen bir gence duyduğu acıyı kaleme aldığı "Kanlı Şiirler" nedeniyle sıkıyönetim komutanlığı adli müşaviri tarafından öldürülmekle tehdit edilir.

12 Eylül 1980 günü silahlı kuvvetlerin darbesi, onu da es geçmeyecektir. Sabah evinden alınır ve Samandıra'da bir garnizona götürülür. 63 yaşındadır. Sağlığı çok kötüdür. Ama dayanmaktan başka çaresi yoktur. Orada iki ay kalır. Üç kez gözleri kapalı sorguya çekilir. Sorguda ona "Tüm yaşamın suç..." derler. Bu iki aylık tutukluluğun ardından serbest bırakılır.

• • • •

1977 yılında altmış yaşına basan şair için Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin'in girişimiyle aralık ayında bir gece düzenlenir. Gece, şairin ömründeki en mutlu gecesi olur. Açış konuşmasını Aziz Nesin'in yaptığı gecede, son sözü A. Kadir alır ve şunları söyler:

"Yaşamımda pek öyle yakındığımı sanmam. Bütün çektiklerim helâl olsun! Çünkü kendimi haklı bir yola adadığıma inanıyorum. Çünkü geçtiğim yol, halkımın geçtiği yoldur. Çetin ve kahırlı bir yoldur. Ama hiç de kapalı bir yol değildir. Herkes gibi benim de bazen arkama baktığım olur. Geçtiğim yollara şöyle uzun uzun bakarım, ne de olsa taş değilim. Birden sırtımın ürperdiğini duyarım. Yüreğim ağrır. Ama yine de tam o anda bana sorsalar, 'Hayata yeniden başlasan hangi yoldan geçmek istersin?' diye sorsalar, şu yanıtı veririm gözümü hiç kırpmadan: 'Aynı yoldan.'" [5]

Hayatı acılarla, ayrılıklarla, hapis ve sürgün cezalarıyla geçen ama inandığı yoldan vazgeçmeyen şair, hayatını şu şiir ile dile getirir:

Mutlu olmak varken şu dünyada
Geceler geldi dayandı kapımıza
Olduk acımızla sarmaş dolaş,
Bekledik düşümüzle koyun koyuna. ■

KAYNAKÇA

[1] Cangül Örnek, Sol Haber: https://haber.sol.org.tr/gelenek/ii-dunya-savasi-yillarinda-turkiyede-anti-komunizm-7685
[2] A. Kadir, Mutlu Olmak Varken, Can Yayınları, 2012, S. 298
[3] A. Kadir, Mutlu Olmak Varken, Can Yayınları, 2012, Uzunca bir Önsöz
[4] A. Kadir, Mutlu Olmak Varken, Can Yayınları, 2012, Uzunca bir Önsöz [Age.]
[5] A. Kadir, Mutlu Olmak Varken, Can Yayınları, 2012, S. 317

Yılmaz Güney'e Şiirler

Bu sayımızda Yılmaz Güney'in dostlarından birisi olan sinema ve tiyatro sanatçısı, şair, yazar, senarist **Nihat Ziyalan**'ın Yılmaz Güney'le ilgili yazdığı şiirleri yayınlıyoruz.

Nihat Ziyalan 1936 yılında Adana'da doğdu. Adana Şehir Tiyatrosu ve Ankara Sanat Tiyatrosu'nda oyunculuk yaptıktan sonra, çocukluk arkadaşı Yılmaz Güney'in isteği ile, Yeşilçam'a geçti; yetmişe yakın filmde oynadı. Sinemadaki kriz nedeniyle 1980 yılında Avustralya'ya göç etti. Edebiyattan hiç kopmadı. İkinci Yeni şiirinden geçerek anlatımcı bir şiire varan Ziyalan'ın, *Asık Yüzlünün Biri* (1963), *Güvercin Uçuşu* (1980), *Avustralya'dan Şiirler* (1985), *Sevgili Şiir* (2007), *Tomurcuk Sevd*a (2009) adlı şiir kitapları, *Güneşle Damgalı* (2000) ve *Menekşeli Konak* (2004) adlı romanları, *Kısa Pantolonlu Sevd*a (2001), *Severim Pazartesiler*i (2005) ve 2015'te yayımlanan *Üstüme Fazla Gelme Ayçelen* adlı öykü kitapları var. 2009'da 1. Çukurova Ödülü'nü alan ve edebiyat dergilerinde yazmayı sürdüren Ziyalan, yaşamını Sidney'de sürdürüyor.

Şair Gültekin Emre aracılığı ile ulaştığımız Nihat Ziyalan şiirlerinin Güney Dergisi'nde yayınlanmasına izin verdi. Nihat Ziyalan'ın şiirlerini okurlarımıza sunmaktan mutluyuz. ■ **GÜNEY**

Kolonyacı Abimiz

Dörtyolağzı'nda
Asmaaltı'nın sırasında;
üst katı yazıhane
bodrumu imalathane.

ittim kapıyı
görünürde kimse yok.
Sessizliğin
limon kokulu
kalın sisini
aralayarak indim merdiveni.

Damacanaların başında,
kravat, takım elbise üstüne önlüğüyle
kimyager görünümünde,
esansın alkole sızarak
kolonyaya dönüşmesini izliyordu
Şükrü Abi.

Siyah kıvırcık saçına kır düşmüş.
Yanık teni, büyük burnunu
küçük gösteriyor.
Gözlüğünün altından
dişinin parıldamasını da katarak
gülümsemesine
elindeki kitabı gösterdi:
Arif Damar
Kedi Aklı
Şiirler.

Kolonya biriken kaplardan
gözümü alamıyorum.
Sözleştik
akşamları çalıştırdığı
koltuk meyhanesinde
Yılmaz'ı da yanıma katarak
buluşmak üzere.

Gittiğimizde
Yılmaz'la daha çok ilgilenince
onu benden daha çok sevdigini
anladım
İlk görüşte.
Açık şarap, leblebi eşliğinde
bize sosyalizmi anlattı bütün gece.

Yıllar sonra
Romanı Boynu Bükük Öldüler'i
Şükrü Abi'ye adadı Yılmaz.

Ben de bu şiiri.

Nihat Ziyalan,
Tomurcuk Sevda kitabından, Sayfa 50-51

Fatoş Güney

İnzibatlar bastı
Piyade Osman'ın setini.
Film yarım kalmış neyime?
Arkadaşım gidiyor elimden.
Ama askere alacağına,
tuttu kucaklaştı
Çirkin Kral hayranı kumandan.

Çekim gecikiyor bugün;
okuldan kaçan asistanın karısı,
sınıf arkadaşını tanıştırma faslında...

Tanıştırdığı, daha on yedisinde;
Çirkin Kral'ı bilmeyen
Adayar Mısırözü Fabrikası sahibinin
kızı Fatoş.
El değmemiş güzelligiyle,
büyülendi arkadaşım.

Uçurtması tele takılmış çocuk gibi
dolanıp duruyor;
yüzüne baktıkça
anlam veremediğim bir duyguyla
ürperiyorum.

Fatoş'un nüfus cüzdanı
Yılmaz'ın koynunda gün sayarken
Tiz bir ses yükseldi fabrikadan:
Kızım rüştünü ispat etmedi!

Ev hapsi, okul, vız geldi Fatoş'a;
önce evlendiler,
sonra el öpüp barıştılar.

2001'de, Yılmaz Güney Vakfı'nda
geçmişin kulağını çınlattık birlikte:

Mahpus karısı olmak,
sürgünlük zoruma gitmedi,
dayanamadığım
mezarının Paris'te olması.

Ürpertti gene o anlam veremediğim
duygu;
oğlu girdi sonra içeri:
Yılmaz Güney 2.

Nihat Ziyalan
Tomurcuk Sevda kitabından
Sayfa 34

Pursantaj memuru

Anneme, Güllü Teyzeye de

On yedi yaşımı taşıyan
Okland Mustafa'nın halk otobüsünden
atladım Kanal Köprü'de balıklama.

Okul kaçmıyor ya!
Tarzan gibi birkaç kulaç atıp
"Nerdesin Ceyn" dedim içimden.

Su sızarak çıktığımda
karşımda taydaşım biri:
Teni yanık, turfanda patlıcan burnu,
dişleri pırıl
nar çatlamış gülüşünde.

dizimizin altına sarkık
siyah donlarımızın göz kırpmasıyla
kaynaşıverdik birbirimizle

Kürt annelerimiz tanıştığında
gözlerimiz dolarak seyrettik
yaşam öykülerini eğirerek aynı kirmanda
ağıt örmelerini

Dar Film'de çalışıyordu Yılmaz;
hafta sonları başka film şirketlerinde
pursantaj memurluğu.

Ben de girdim o işe.
Önce kravat taktım,
sonra taşıdım film kutularını
başka kentteki sinemalara.
Biletsiz seyirci girmesin,
makinist filmden parça kesmesin diye
dört değil sekiz açtım gözlerimi.

Yıllar sonra, kim bilir kimler taşıdı
Yilmaz Güney'li,
Ve
Nihat Ziyalan'lı
film kutularını kentten kente
sinemadan sinemaya?

Nihat Ziyalan, Tomurcuk Sevda adlı kitabından, Sayfa 38-39

Yılmaz Güney

Sarılık olunca
“annem sana iyi bakar” deyip,
evlerine taşıdı beni.

Annem gelip
konuştu annesiyle,
anlamadım Kürtçe sözlerini.
Sarılıp ağlaştılar,
kendimi tutamadım sonunda

İşten sarhoş döndü Yılmaz;
patronunun kızına,
yine kendisini sevdiğini söyleyememiş.
Gitmiş duvara karşı içmiş meyhanede
diplediği her bardakta,
kızı düşünerek.
Kusarken gövdesinin seyirmesini
hissettim elimde.
üst katta yatıyordu Güllü Teyze,
Duymasından çekinerek konuştu:
fısıltıyla gülerek:
“sarılığa yakalanmamak için bütün gün
tulumba tatlısı yedim!”

Gülmeye başladık;
uyuyana dek,
gülüşümüzden
sallanıp durdu gecekondu

Nihat Ziyalan, Tomurcuk Sevda kitabından, Sayfa 22

Danyal Topatan

Metin Üstündağ’a

Pire Nuri’nin çekiminde,
Karataş’ın geçimli dalgalarini huylandıran
topatmış sesli Danyal
tısladı Yılmaz’a:
Elim kolum baglanacağına
bir kurşunla rolümü bitir arkadaş.

Yeşilçam’da duymuştum:
Kapalı yerde, karanlıkta kalamaz,
eli kolu baglaninca ter basar,
çözün beni diye bağırırmış.

Şaka için bağladıklarını bildiğimden;
şalvarımın verdiği ferahlığa
sarı yaldız kâgtla kapladigim dişimin
parlamasını da katarak güldüm.

Çözdükten sonra, kucaklayıp
yüzündeki göçükler dolana kadar öptü
Yılmaz;
o da daha sıkı kucakladı arkadaşını.
At Hırsızı filminde düşman reisiydi Danyal
bense esas oğlanın arkadaşı,
karşılıklı kurşun sıkarken
sevmiştik birbirimizi.
Anlatmıştı yemek molasında:

Jules Dassin Topkapı’yı çekerken;
bir atlının Rumeli Hisarı merdivenini çıkıp
Melina Mercoury’ ye “follow me”
demesini istedi-
“beni takip et” yani senin anlayacağın.

Danyal Topatan, Yılmaz Güney ve Nihat Ziyalan
Pire Nuri (1968) filminin bir sahnesinde...

Birkaç arkadaş deneyip yapamayınca,
çıktım ortaya.
Atı seçip basamakları tanıttım,
kamera çalışmaya başlayınca,
topuklayıp bıraktım.
Öyle beğendiler ki,
üç defa çektiler.

Son yıllarında
ütülü ipek mendil bir aşk yaşadı Danyal.
Baltasıyla traş olan
Camoka.

Takip et beni!

Nihat Ziyalan, Tomurcuk Sevda kitabından, Sayfa 36-37

tan doğan

savaşın acı tarihi

güne doğan gece güneş'e düşman
kin ne ki kanın yanında
birer ana-baba artık bebeğe bakan çocuk
acı açlık-susuzluk bilmez

insan yok zulmün olduğu yerde
şeytan doldurur tanrı boşaltmaz *âh* hiçbir silâhı
zamanın donduğu andır tetik
en ağır metaldir kurşun ezip de geçer
ve tarihi sınar savaş yüz yıllar boyu
eli-dili yüzü-gözü utanmaz

ârlanmaz savaş ölümün can yoldaşı
aş ne aşk ne aslâ-kat'a dert etmez
kan ağlarkan can verirken nice can
canında bıçak durana hayat sorulmaz

Desen: Tan Doğan

BASKILARA, KAYITSIZLIĞA, KUŞATMAYA RAĞMEN:

Tiyatro vardı, var, var olacak![1]

■ TEMEL DEMİRER

"Zor zamanlar geliyor bana kalırsa. Özgürlüğü hatırlayabilen yazarlara ihtiyacımız olacak. Şairlere, hayalperestlere, daha büyük bir gerçekliğin gerçekçilerine." [2]

Tam 18 yıl olmuş; kolay değil, müthiş bir şey bu; hele ki coğrafyamızda.

Heyecanlanmamak mümkün mü? Elbette değil ve ben Orçun, Medine, Yunus, Nazlı, Serkan, Mehmet'li 'Yeni Kapı'yla başlayan[3] 'Tiyatrolar Buluşması' serüveninin 16'sında yer aldım.

18 yılı özetlercesine, "Tiyatro, hayattır, itirazdır, başkaldırıdır.

Ya da Ahmet Telli'nin, 'Bir fısıltıyla çoğalıyor rüzgâr/ İtiraz işte orda, kalbimiz diye/ Bildiğimiz delilikte başlıyor," dizelerindeki tutkuyla her şeye rağmen dik durup, diklenmektir.

Biz; Sibel ile Temel...

Sizleri hayata, itiraza, başkaldırıya ya da 'Her şeye rağmen' ısrarının 18. Türkiye Tiyatrolar

Buluşması'na çağırıyoruz," demiş olmaktan onur duyuyorum ve sizinle olduğum, sizlerle buluştuğum için eskimeyen heyecanla, "Ne mutlu bana" diyorum.

Hayır, kimseye iltifat ettiğim falan yok. Kaldı ki, her şeye rağmen sürdürülürken; Anton Çehov'un, "Fevkâlâde zaferlerim olmayabilir, fakat içinden sağ çıkmayı başardığım yenilgilerimle sizi şaşırtabilirim," betimlemesini sonuna dek hak eden bu serüveni hayranlıkla ayakta alkışlamak da bir "abartı" falan değil...

Kolay mı? Yokluğa, yoksunluğa, ilgisizliklere ve katmerli baskılara karşın ısrarla sürdürülen buluşma hâlâ "Vardım, varım, var olacağım" diye haykırıyor sınırsız rağmenlere inat...

Yaşama dokunan tiyatro bağlamında "rağmen" deyip geçmeyin!

16 Ağustos 2022'de Foça'daki 15. Türkiye Tiyatro Buluşması'nda "... 'Theatrum Mundi' ya da İnsan(-lık) Dekadansında, 'Nasılsınız'?" başlıklı söyleşide değindiğim [4] bir çürümenin, boşvermişliğin, vazgeçişin devreye soktuğu bir direniş hattı olarak "rağmen", tiyatroyu ayakta tutan dinamik, yani insan olmak ve kalmak fiilinin siperi olup çıktı.

Ezilenlerin tiyatrosu büyük gerçekliğin gerçekçisidir! Çünkü bir meydan okumadır o; sanatların en büyüğü yaşam sanatının hizmetinde ve en ön saftadır. İnsan(lık), dünyayı hayal gücü olmadan algılayamazken; ezilenlerin hayallerinin gerçekleşebilmesi için o hayallere sahip çıkmasının araçlarındandır. Hem insan(lık)ı, hem de toplumu dönüştürmeye hizmet eder.

Kolay mı? Kapitalist ücretli köleliğin, esaretin, yani özgür olamayışın orta yerinde özgürlüğü dile getirir. Kapitalist vahşet karşısında ayakta durabilmek ve direnmek için ona muhtacız; rahatsızı (ezilenleri) yüreklendirerek rahatlatıp, rahatı yerindeki ezen(ler)i rahatsız ederek; sömürü düzen(sizliğin)e kaos getirmek, insan(lık)ı özgürleştirmek için...

Bilmiyor değilim: Tiyatro dünyayı değiştiremez. Ancak önemli bir uyumsuzluğu, itirazı, eleştiriyi canlı tutabilir. Çünkü, gerçek toplumsal ilişkileri, bu ilişkiler hakkındaki geleneksel fikirleri yıkmak, burjuva iyimserliğini baltalamak ve halkı yerleşik düzenin ilkelerinden şüphe ettirmek amacıyla müsemma bir özgürleşme eyleminin önünü açar ki bu, müthiş bir praksistir. [5]

"RAĞMEN"!

Metin Demirtaş'ın, "Ayaktasın/ ölümcül yaraların rağmına"; Mehmed Uzun'un, "Hayat... Hayat her şeye rağmen yine güzelsin"; [6] Reşat Nuri Güntekin'in, "Kapalı bir mahzende sızan bir ışık parçası, yıkık bir duvarın taşları arasında açmış sıska bir çiçek, her şeye rağmen bir varlık, bir tesellidir"; [7] Johann Wolfgang Von Goethe'nin, "Her şeye rağmen, anlaşılmamak, bizim gibilerin yazgısı"; [8] Virginia Woolf'un, "Her şeye rağmen güneş parlıyordu. Her şeye rağmen insan yaşadıklarının üstesinden geliyordu. Her şeye rağmen hayat, günü güne eklemenin bir yolunu buluyordu"; [9] José Martí'nin, "Tüm engel ve engellere rağmen adil fikirler amaçlarına ulaşır. Hızlandırmak veya engellemek mümkün olabilir, ancak durdurulması imkânsızdır"; George Santayana'nın, "Zor olan, hemen yapılabilecek olandır; imkânsız biraz daha uzun süren şeydir," vurgularındaki üzere, "rağmen"e sarılarak yaşamak, bir iz bırakıp, "Ben de yaşadım," diyebilmektir yeryüzünde.

Çünkü çıkmazda iken, "rağmen" insan(lık)a yeni imkânlar sunarken; "Bir şeye karşın, bir şey yapıldığı hâlde," anlamındaki "rağmen" öncesinde geleni görmezden gelme, ondan kaçınma eğilimini yansıtan bir vurgudur...

"Rağmen" yapılanlar, genel kanı ve alışkanlıklar ne kadar yanlış olursa olsun vazgeçmez. Çünkü başka çaresi yok, ısrarıdır o.

Kolaya kaçıp, başka bir "yol(cuk)" aramadan, acı çekmek pahasına her şey göze alan ısrar seçimi ya da cesaret, cüret örneğidir.

Marcel Proust'un, "... 'Rağmen'ler içindeki gizli 'çünkü'lerden oluşur," notunu düştüğü onun için başka bir yol yoktur; önünüzde acılarla dolu bir güzergâh olsa da.

Evet hayata dokunmak ısrarının düşünce ve davranışıdır rağmen.

Kolay mı? Var olmak, tastamam bir "rağmen"ler alanıdır.

Bir an "rağmen"lerimizle ayakta kalış(larımız)ın, nefes alışımızın dik durup, diklenmesini düşünün: Ölüme "rağmen" yaşamı savunmak değil midir o?

Emil Cioran'ın, "İnsan bütün bildiklerine rağmen, bütün bildiklerine karşı her gün yeniden başlar..." uyarısındaki gibi, Nevzat Çelik'in, "Kurşunların rağmına yaşamak ne güzel şey" dizelerini terennüm ederek yeniden, yeniden, yeniden başlamak içindir rağmen...

Tamamlanmamış bir vurgudur rağmen; her şeye rağmen yaşamak, yaşatmaktır. Yani her şeye rağmen insan(lık) yaşadıklarının üstesinden gelmektir

Kuşku yok: Her şeyin başı 'rağmen'in ısrarlı umududur; tiyatroda da elbet.

Bu umut her zaman her yerde her şeye rağmen tiyatro eyleminin hakikatiyle, yani "Her şeye rağmen bu yeryüzünde şarkılar söyledik," duruşuyla doğrudan ilişkilidir.

Bilmem bilir misiniz?

Coğrafyamız tiyatrosunun ilk Müslüman kadın oyuncusu Afife Jale, Osmanlı'nın son dönemlerinde çektiği sıkıntılara, tutuklamalara karşın tiyatroda ısrar etti, oyunculukta inat etti. Çekmediği kalmadı. Yaşamı Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi'nde son buldu. Ve bugün tiyatromuzun en önemli ödülleri onun adını taşıyor... Bu çarpıcı bir "rağmen" örneğidir!

Dün olanlar bugünde de sürmektedir. Sadece kültür alanını domine edenlerin değiştiğini görüyoruz.

Bir yanda büyük sermayenin kurumları, öte yanda dinci bir ideolojiyi topluma giydirmeye çalışan siyasi iktidarın elindeki devlet kurumları ve onların dümen suyuna girerek sanatlarını icra etmeye çalışan Mefisto'lar...

Bu ortamda bağımsız sanat kurumlarının ve bireylerin ayakta durması kolay mı? Bu çarpık düzene karşı çıkanların kamu kaynaklarından yararlanma şansı yok gibi bir şey. Fakat tek neden bu değil; sanatın alıcısı/ tüketicisinin ihtiyaçları, beklentileri de değişmiş, toplumsal değişimi belirleyen güçler amaçlarına ulaşmış görünüyor. Toplumculuk aranan bir vasıf değil artık sanat ürünlerinde. Kamu çıkarı değil, bireysel çıkarlar önemseniyor. En iyi yazar, en çok satan kitabı yazan, en iyi yönetmen en çok gişe yapan filmi çeken yönetmen artık... Nitelikli ve sorumlu sanat yapanların alıcısı giderek azalıyor.

Ve sanat ortamı hızla çölleşiyor, tüm ülke hızla taşra kültürüne teslim oluyor...

Bu düzende sanatçı ne yapabilir? 'Mefisto'laşma yolunu seçenler hızla yükselirken, kendi yollarında ilerlemek isteyenler yaşam savaşı veriyor. Ev kirasını nasıl ödeyecek; sanatını icra etmek için ihtiyaç duyduğu donanıma nasıl sahip olacak? Kâğıt ücretlerindeki artış, yayıncıların sırtındaki yükü her gün biraz daha ağırlaştırıyor. Özel tiyatrolara verilen devlet desteğini siyaset kurumu belirlerken, nasıl bağımsız tiyatro ya da film yapılabilecek? Okur ve izleyici açısından baktığımızda da durum farklı değil. Çağ dışı bir eğitim politikası ile yetiştirilen, televizyon dizileri ile uyuşturulan kitlelerin hâli ortada... Bu ortamda, sanata ilişkin beklentilerini henüz yitirmemiş kesimler de var elbette. Ama yoksulluk sınırında yaşayan bu toplum kesimlerinin kitap alacak, sinemaya, tiyatroya gidecek gücü kalmadı. Sonuçta, cehalet her gün biraz daha topluma egemen olup, beğeni düzeyi aşağılara doğru çekilirken, nitelikli işler yapmak isteyen sanatçının karşısına konulan seçenek bu yoz ortama ayak uydurmak... Ve her beğeniye -tabii ki en alt seviye ölçü alınarak- hitap etmek amacıyla üretilmiş, suya sabuna dokunmayan işlerle piyasaya girmek... [10]

Evet coğrafyamızın büyük bir bölümü sanattan yoksun yaşıyorken; Arthur Schopenhauer'in, "Öyle günlerden geçiyoruz ki, bütün olumsuz şartlara rağmen ne yapıp edip akıl sağlığımızı korumalıyız"; Ayn Rand'ın (Alissa Zinovievna), "Bir gün, hiçbir şey üretmeyenlerden izin almadan bir şey yaratamayacağını fark ettiğinde; para akışının mal veya hizmet üretenlere değil, sadece ayrıcalıklarını kullananlara yöneldiğini gördüğünde; birçok kişinin çalışarak değil, yolsuzluk ve etkilerle zenginleştiğini anladığında; yasaların seni onlardan korumak yerine, onları senden koruduğunu fark ettiğinde; yolsuzluğun ödüllendirildiğini ve dürüstlüğün bir fedakârlık hâline geldiğini keşfettiğinde, işte o zaman, toplumunun mahkûm olduğunu tereddütsüz bir şekilde söyleyebilirsin," vurgularıyla müsemma *şimdilerde daha güçlü rağmenlerin fedakârlığına muhtacız...* [11]

COĞRAFYAMIZ "TÜRKİYE"

Tiyatro hakikâttir; egemenler ise hakikâtten nefret ettikleri için tiyatronun düşmanıdırlar. Bunun binlerce verisi vardır; bir kaçını sıralayalım!

i) Hüda-Par üyeleri, Hırvat yazar Miro Gavran'ın kaleme aldığı 'Karımın Kocası' adlı oyunun sahnelendiği Diyarbakır Devlet Tiyatrosu önünde toplanarak tekbir getirdi. 'Ahlâk dışı' olduğu gerekçesiyle oyunun iptal edilmesini isteyen Hüda-Par Diyarbakır İl Başkanlığı, bir gün öncesinde yayınladığı sosyal medya mesajıyla yetkilileri göreve çağırmış ve toplumsal aile yapısını bozduğunu, ahlâki değerleri zedelediğini iddia ettikleri bu tür etkinliklerin her zaman karşısında duracaklarını ilan etmişlerdi. Oyunun ismi 'Evlilik Komedisi' olarak değiştirildi. Buna kimin karar verdiği bilinmiyor çünkü olayla ilgili, başta Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü olmak üzere, muhataplarından henüz bir açıklama gelmedi.

Oyuncu Tamer Karadağlı, vaktiyle Gezi'den yükselen sese kulak verilmesi gerektiğini söylemiş ve eylemlere destek vermişti. Sonrasında onu, film festivallerini sanatla alakası olmayan, politik konuşmaların yapıldığı etkinliklere dönüştüğü için eleştirirken gördük. Çok geçmeden de DT genel müdürlüğüne atandı. Bugün, başında bulunduğu kurum ve sanatçıların karşı karşıya kaldığı tehdit ve saldırı karşısında sessiz. Kimsenin bir diğerine, doğru saydığı inanç, ahlâk ve düşünceyi dayatamayacağını, her şeyden önce sanatın görev ve amacının insanları özgürleştirmek olduğunu

söyleyemedi. Onun yerine, Hüda-Par'ı hoş tutmak için oyunun adının değiştirilmesine seyirci kaldı. Oyuncular Sendikası, isim ve fotoğraflarıyla hedef gösterilen oyuncuların can ve iş güvenliğinden endişe ettiğini açıklayan bir bildiri yayınladı. Amed Şehir Tiyatrosu, bunun 'protesto' değil saldırganlık olduğunu söyleyerek meslektaşlarına sahip çıktı. Bağımsız Tiyatro Birliği, saldırganlığı ve Devlet Tiyatroları'nın olayı karşılama biçimini kınadı. Konuşmayan bir tek, savunulan kurumun kendisi kaldı.

Günün sonunda devlet tiyatroları, çerçevesini siyasi iktidarın çizdiği bir tüzükle yönetiliyor. Repertuar, iktidar tarafından atanan bir müdürün süzgecinden geçiyor. Sansür her zaman gündemde. Üstelik 657 sayılı yasaya göre devlet memuru olan sanatçıların devlet aleyhine görüş beyan etmeleri de yasak. Nasıl? Oluyor mu böyle, kendini savunamayan devletin tiyatrosu? E olmuyor işte! [12]

ii) 2024'de Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin iptaliyle sonuçlanan sansür vakasının merkezindeki belgesel film "Kanun Hükmü"nün bu yıl bir kez daha Antalya Valiliği tarafından "provokatif" olduğu gerekçesiyle yasaklanması, kimseyi şaşırtmadı.

iii) Bundan kısa bir süre önce Kadıköy Kaymakamlığı'nın 'Queer' adlı filmin gösterimini yasaklamasıyla (yine şu meşhur LGBT paranoyası) meydana çıkan kriz sonrası filmin izleyiciyle buluşacağı MUBI Fest iptal edilmiş ve iktidarın yasaklar listesine yeni bir madde eklenmişti.

iv) 2025'in Şubat'ında sırf Kürtçe olduğu için oynanması yasaklanan (ve bir gün sonra yasak kararı kaldırılan) "Qral û Travîs" ("Kral ve Travis") adlı tiyatro oyunu da bir başka yasak vakasıydı.

v) Açık Radyo'nun lisansının iptal edilmesi de bu maddelerden biriydi. [13]

vi) Tarsus'da yıllardır varlığını sürdüren ve başarılı ürünler ortaya koyan Tarsus Belediye Tiyatrosu'nun elemanlarını belediyenin çeşitli birimlerine tayin ederek, tiyatroyu fiilen kapatan yeni Belediye Başkanının tavrının CHP yönetimince hoş karşılanmayacağı bekleniyordu. Ama kaç günler geçti, CHP'den ses yok.

vii) İzmir Büyükşehir Belediye Başkanı Cemil Tugay, 'İzmir Uluslararası Film ve Müzik Festivali'nin 2024'de yapılmaması/ ertelenmesi yönünde bir karar verdi. [14]

viii) Cumhurbaşkanı Erdoğan, Ankara'da 7. Din Şûrası'nda İslâm dünyasına saldırıların son yıllarda zirve noktasına ulaştığını, her zamankinden daha planlı ve sinsi bir saldırı olduğunu belirterek özetle şöyle devam etti: "Son yıllarda filmlerin, dizilerin, televizyon programlarının aile ile birlikte dini değerlerimizi, dindarları hedef aldığını müşahade ediyoruz." Erdoğan devamla şu uyarılarda bulundu: "Tek tük ve istisnai olumsuz örnekler üzerinden bütün dindarlara hakaret edilmekte, vakıflar, dernekler, tarikatlar, dini müesseseler linç edilmekte, dindarlar ve dini değerler yıpratılmaktadır. Sarıklı, sakallı, başörtülü, çarşaflı, cüppeli vatandaşlarımıza ahlâksızca saldırılmakta, itibar suikastleri düzenlenmektedir." [15]

ix) Aralarında Bilal Erdoğan'ın yönetiminde olduğu TÜGVA'nın da bulunduğu İlim Yayma Cemiyeti, ÖNDER, İHH, AGD ve MÜSİAD gibi gerici yapılanmalar, festivallerin yasaklanmasını talep eden bir bildiri yayınladı. Festivallerde gençlerin "gayri ahlâki haram ilişkilere" ve içkiye yönlendirildiği savunularak bunun "Türkiye Yüzyılı"na zarar verdiği ifade edildi. Dinci yapılar, kadınlar ve erkeklerin ayrı ayrı yer alacağı etkinliklerin düzenlenmesi istedi. [16]

x) Hükümet, tiyatrolara verdiği desteklerde muhaliflerin üzerini çizdi. Ödenekler yolu imam hatiplerden geçenlere gitti. En çok payı alan 1001 Sanat'ın sahibi Kerem Yılmaz'ın ise Fatih İmam Hatip Lisesi mezunu olduğu belirtildi. Özel tiyatrolara verilen devlet desteği yıllardır tartışılıyor. Bilhassa 2013 Gezi Direnişi'nin ardından devletin muhalif tiyatro topluluklarının üstünü çizmesi, bu tartışmaları alevlendirdi. Kürt tiyatro toplulukları da yıllardır bu destekten faydalanamıyor. [17]

xi) Tiyatro salonları sezonu borçla açıyor. Kapalı gişe oynansa dahi giderlerin karşılanamayacağını ifade eden tiyatro işletmecileri, tiyatro desteğinin "kayırmacılık"tan uzak, adil bir şekilde verilmesi gerektiğini söylüyor. [18]

xii) Özel tiyatroların sorunları büyüyor. Çözülemeyen kronik sorunların yanı sıra hayat pahalılığı, gelen zamlar, ulaşım, konaklama masrafları ve sahne kiraları yüzünden tiyatrolar neredeyse turne yapamaz duruma geldi. [19]

xiii) Özel tiyatrolar bilet fiyatlarındaki KDV'nin artırılması nedeniyle yeni sezondan endişeli. "Borç batağındayız" diyen Gizem Duman Şeşen, "Kültür Bakanlığı acilen vergi muafiyeti sağlamalı," dedi. [20]

Evet, coğrafyamız Türkiye, bir "rağmen"ler coğrafyasıdır!

Ve orada ezilenlerden yana "rağmen"siz bir tiyatro mümkün değildir...

Kapitalist yıkım ve yabancılaşma koşullarında vicdanı yitirmeden "rağmen" diyebilmektir aslolan; ezilenlerin tiyatrosu da bunun vazgeçilemez enstrümanlarındandır.

VİCDAN + SORUMLULUK = TİYATRO

Dünyaya bakış açımızı politikleştiren ezilenlerin tiyatrosu, ötekilerindir. Yani yalan söylemeyen, direnen o, özgürleşme sınırsızlığının başkaldırısıdır.

Evet tiyatro, görülmeyene bakmak, duyulmayanı duymak, unutulanı hatırlamak içindir. Bu özelliğiyle o, bir isyan çağrısıdır. Çünkü tiyatro sahnesi sadece bir alan değil, dünyanın yeniden yaratıldığı mekândır. Bir hayatı yeniden kurmak için onu yerle bir etmek cesareti, karşı koyuşudur.

Özetle o, Moissaye Olgin'in, 'Bir İşçi Tiyatrosu İçin'de, "Tiyatro, hayatın güçlü renkli çehresinden başka dünyalardır. Tiyatro bir hayaletin gölgesidir, duyguların ya da maceranın... Bir işçi tiyatrosu yaşadığımız dünyanın, inşa ettiğimiz ülkenin, geçtiğimiz tarihi çağın dolu ve derin kalp atışlarıyla atmalıdır,"[21] diye tarif ettiği şeydir.

Özetin özeti: Thomas Fasulyeciyan'ın tiradındaki, "Oynarken varızdır, yok olunca da sesimiz bu boş kubbede bir hoş seda olarak kalır" diye tanımladığı, "rağmen"lerin tiyatrosu, nihai kertede vicdan ve sorumluluk ile Behçet Aysan'ın, "Çiçek ol, rüzgârla rüzgârla gel bitsin bu umutsuz şarkı./ Yıldız ol, geceyle geceyle gel bitsin bu mutsuz şarkı"; Nâzım Hikmet Ran'ın, "Doğrultup belimizi kalktığımızdan beri iki ayak üstüne,/ kolumuzu uzunlaştırdığımızdan beri bir lobut boyu/ ve taşı yonttuğumuzdan beri/ yıkan da, yaratan da biziz,/ yıkan da yaratan da biziz bu güzelim, bu yaşanası dünyada," dizelerini haykırabilmektir.

Evet, evet Henry David Thoreau'nun, "Vicdanlar yaralandığında dökülen de bir tür kan değil midir? Açılan bu yaradan insanın gerçek insanlığı ve ölümsüzlüğü kanar, ebedi bir ölüme doğru. Ben şu an bu kanın aktığını görüyorum,"[22] *notunu düştüğü tabloda "rağmen" diyebilerek gereğini yerine getiren vicdanın kendisidir!*

TDK'nın, "Kişinin kendi ahlâk değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılamasını sağlayan duygu" diye betimlediği vicdan, insan(lık)ın kendi niyeti veya davranışları hakkında kendi ahlâki değerlerini temel alarak yaptıklarını veya yapacaklarını ölçüp biçtiği bir özelliktir.

Kapitalist yıkım ve yabancılaşma koşullarında vicdanı yitirmeden "rağmen" diyebilmektir aslolan; ezilenlerin tiyatrosu da bunun vazgeçilemez enstrümanlarındandır.

Malum: "Var olmak, bir umudun sözcüsü olmaktır aynı zamanda..." ifadesiyle Edip Cansever'in...

11 Ağustos 2025, İstanbul ■

NOTLAR

[1] 17 Ağustos 2025'de Seferihisar'daki XVIII. Tiyatro Buluşması'ndaki "Baskılara, Kayıtsızlığa, Kuşatmaya Rağmen Tiyatro Vardı, Var, Var Olacak" başlıklı konuşma.

[2] Ursula K. Le Guin.

[3] Sibel Özbudun-Temel Demirer, "Sahneyi Sokağa, Sokağı Sahneye Taşıyan Estetiğin Etiği ya da 'Yeni(lmeyen) Kapı"nın Menşeği veya Onlara Dair", Kaldıraç Dergisi, No: 223, Şubat 2020...

[4] Temel Demirer, "... 'Theatrum Mundi' ya da İnsan(lık) Dekadansında, 'Nasılsınız'?", Güney Dergisi, No: 102, Ekim-Kasım-Aralık 2022...

[5] Bkz: i) Temel Demirer, "... 'Ehlileştirilemeyen' Tiyatro(cu) nun Gerekliliği", Rojnameya Newroz, Mart 2021... https://temeldemirer.blogspot.com/2021/07/ehlilestirilemeyen-tiyatrocunun.html ii) Temel Demirer, "Başkaldıran Tiyatro(cular)", Güney Dergisi, No: 105, Temmuz-Ağustos-Eylül 2023... iii) Temel Demirer, "Muktedire Meydan Okuyan Sanat (Tiyatro)", Kaldıraç Dergisi, No: 278, Eylül 2024... iv) Temel Demirer, "Ezilenlerin Tiyatrosu (Pandemiye de) Diz Çökmez", Kaldıraç Dergisi, No: 242, Eylül 2021... v) Temel Demirer, "Tiyatro Hayata, Yani Aşka ve İsyana Mündemiçtir!", İnsancıl Dergisi, No: 261, Nisan 2012... vi) Temel Demirer, "Ezilenlerin Devrimci-Politik Tiyatrosu", Güney Dergisi, No: 70, Ekim/ Kasım/ Aralık 2014... vii) Temel Demirer, "Tiyatro-Elbette!-Politiktir...", Güney Dergisi, No: 55, Ocak-Şubat-Mart 2011... viii) Temel Demirer, "Sanat ve Tiyatro ya da Aşk ve Hayat", İnsancıl Dergisi, Yıl:33, No: 397, Ağustos 2023... ix) Temel Demirer, "Hayatı Örgütleyen Aşkınlıktır Sanat (ile Tiyatro)", Kaldıraç Dergisi, No: 178, Mayıs 2016... x) Temel Demirer, "Sanat (ve Tiyatro) ile Hayat", Kaldıraç Dergisi, No: 207, Ekim 2018... xi) Temel Demirer, "Bir Sevdadır Tiyatro", Rojnameya Newroz, Nisan 2020... https://temeldemirer.blogspot.com/2020/06/bir-sevdadir-tiyatro.html xii)Temel Demirer, "Tiyatro; Sanatçının, Seyircinin Yani Halkındır!", Kaldıraç, No: 140, Şubat 2013... xiii) Temel Demirer, "Sahne (Duruşu) Performansının Politikası", Güney Dergisi, No: 90, Ekim-Kasım-Aralık 2019... xiv) Temel Demirer, "Devrimci Bir Gelenek: AST", Ümüş Eylül Kültür-Sanat Dergisi, No: 49, Ekim-Kasım-Aralık 2023... xv) Sibel Özbudun-Temel Demirer, "Hakkı Verildiğinde Tiyatro, Felsefedir...", Avrupa Demokrat, Ekim 2023... https://temeldemirer.wordpress.com/2023/11/01/hakki-verildiginde-tiyatro-felsefedir/ xvi)Temel Demirer, "Direnen Tiyatro", Güney Dergisi, No: 38... Kültür ve Sanatta Yeni Kapı Gazetesi, No: 1... https://tiyatrodergisi.com.tr/temel-demirer-yazdi-direnen-tiyatro/

[6] Mehmed Uzun, Yitik Bir Aşkın Gölgesinde, çev: Muhsin Kızılkaya, Belge Yay., 1995.

[7] Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu, İnkılap Yay., 1970.

[8] Johann Wolfgang Von Goethe, Genç Werther'in Acıları, çev: Nihat Ünler, Can Yay., 2007.

[9] Virginia Woolf, Mrs. Dalloway, çev: Tomris Uyar, İletişim Yay., 2004.

[10] Vecdi Sayar, "Umut Fakirin Ekmeği", Birgün, 29 Aralık 2024, s.19.

[11] "Sanat dünyası acımasızdır, vefasızdır. Yalnızca bizde değil dünyanın başka köşelerinde de böyle... Belki de sanat değil, hayatın kendisidir acımasız olan. Tiyatronun ve sinemanın nice büyük yıldızı hayatlarının son yıllarını yalnızlık -ve çoğu kez yoksulluk- içinde geçirdi. Bu yıldızları hayata bağlayan en önemli şey, ortak tutkuları sanatlarıydı. Pek çoğu -kimi zaman toplumsal, siyasal koşullar ama genellikle ilerleyen yaşları nedeniyle- sanatlarını icra edemediklerinde yaşama sevinçlerini yitirip, toplumdan uzaklaştılar." (Vecdi Sayar, "Zor Zamanlarda Sanata Tutunmak", Birgün, 20 Ağustos 2023, s.19.)

[12] Gözde Bedeloğlu, "Hüda-Par 1, Devlet Tiyatrosu 0", Birgün, 29 Aralık 2024, s.2.

[13] Emrah Kolukısa, "İktidarın Kültür Politikası: Yasak! Yasak! Yasak!", 2 Ocak 2025... https://www.birgun.net/haber/iktidarin-kultur-politikasi-yasak-yasak-yasak-587972

[14] Vecdi Sayar, "CHP'nin Kültür Politikası Var mı?", Birgün, 26 Mayıs 2024, s.19.

[15] Özdemir İnce, "Hayat ve Sanat", Cumhuriyet, 15 Aralık 2024, s.3.

[16] "TÜGVA ve Birçok Gerici Yapıdan Ortak Bildiri: Festivaller Yasaklansın!", Birgün, 8 Temmuz 2023, s.3.

[17] Sercan Meriç, "Tiyatroda İmam Hatip Kayırmacılığı", Birgün, 21 Ağustos 2023, s.8.

[18] Işıl Çalışkan, "Gizem Duman Şeşen: Yandaş Kayrılmasın, Tiyatrolar Yaşasın", Birgün, 5 Eylül 2023, s.13.

[19] Burhan Şeşen, "Özel Tiyatrolar Zor Durumda", Birgün, 1 Mart 2024, s.15.

[20] Işıl Çalışkan, "Perdeler KDV'nin Yükünü Taşıyamaz", Birgün, 20 Temmuz 2023, s.13.

[21] 'For a Workers' Theatre' by Moissaye Olgin from the Daily Worker Saturday Supplement. Vol. 4 No. 68 & 74. April 2 & 9, 1927... https://revolutionsnewsstand.com/2024/06/07/for-a-workers-theatre-by-moissaye-olgin-from-the-daily-worker-saturday-supplement-vol-4-no-68-74-april-2-9-1927/

[22] Henry David Thoreau, Sivil İtaatsizlik, çev: Caner Turan, Say Yay., 2016.

Prometheus

■ **NURİ DOĞAN**

"Bu zor zamanlarda yürekli olmalı ve başını dik tutmalısın. Dünya cesurlara aittir."
Jenny Marx

1
Sabah Helios doğudan,
Buda'nın kollarında doğar.
Işıklarını saçar yeryüzüne,
Toprak ana, gök baba, uyanır uykusundan.
Oryantalizmin efsunlu, büyülü hâli,
Çekik gözlü ve esmer tenli yüzlerde,
Kederle açlığı saklarken,
Kolonilerde uygar olanlar sütlü çay içer.

Öğle vakti, güneye,
Horos'un yurduna ayak bastığında,
Kadim uygarlıklar,
Sonsuzluğun gölgesinde, sessizce uyur.
Kara kıtanın çocukları,
Açlığın koynunda büyür.
Ölenler kutsanırken kutsal suyla,
Beyazlar, akbaba gibi üşüşür üstlerine.
Zamanında limanlardan gemileri
boş kalkmazdı.
İnsan taşırlardı, en çok zincirlere vurulmuş.

Akşam batıya vardığında,
Adına uygarlık denilen,
Europa'nın ülkesinde,
Sömürgelerden toplananlar,
Çoktan pay edilirdi.

Petrus;
Zeusun, Jupiterin,
Eşlerini, kardeşlerini,
Oğullarını, kızlarını sürgüne gönderdi,
Sunakları boş ve lanetli.
Artık insanlar kurban edilir,
Zafer kazanmış tek tanrıya.

2
Yenidünyanın kuzeyini,
Sürgüne gitmeden önce,
Mühürlemişti Hades.
Mühürleri kırdılar.
Ölümü çağırıp, yeni biçimler verdiler,
Sakladılar, soğuk ve karanlık nefesini.
Beyazları giymiş güvercin suretinde,
Bütün kıtalara kanat çırparken,
Ağzında zeytin dalı,
Kanatlarından ölüm yağdırdı.
Yaptıklarına özgürlük denildi,
Adına heykel dikildi.

Güneyde toprakların, altı üstü,
Acıları durmadan harladı çağlar boyu.
Haç çıkaranların arkasında,
Kılıçlar, gürzler.
Ayak bastıkları yerlere,
Bakirenin rahmindeki kanı akıttılar
Oğlunu taşıdılar çarmıhta.

Yenidünyadaki güneylilerin
Dillerini, kültürlerini, zenginliklerini aldılar
Geride haç ve kitap vardı, kanlar içinde.
Omecihuatl, İnti, Kukulkan,
Çocuklarını terk etti.
Yıldızların arasında, hatırlandıkça eski günler.
Hüzünlü gözlerle seyrederler,
Öksüz topraklarını.

3
Helios
Her gün usanmadan,
Isıtır toprağı, havayı, suyu, adildir.

Priapus
Cömertçe armağanlar sunar bizlere.
Bereketli ovalar, ormanlar, denizler.

Atlasın
Kolları güçsüz, yaşlanmış.
Savaşlar, nefretler ve hırslar,
Ağırlaştırmış yükünü,
Gücü tükenmek üzere.

Tütsülenmiş güzel yağlar,
Aromalar sürmüş, tanrıçalar,
Silinmiş, sürülmüş kentlerinden,
Tapınakları yerle bir olmuş.

Zalim titanların soyları
Hükmediyor şimdi, zenginliğe, berekete.
İmparatorlar, krallar, diktatörler.

Açıldı ardına kadar,
Yeniçağın karanlık kapısı
Pandora görseydi kıskanırdı.
Dijital devrim çağı, tanrının yeni yüzü.
En önemlisi oda nefret ediyor, açlardan.
Herkes gözetleniyor son teknolojilerle.
Yeni sömürü biçimleri, algılar,
Şeklini vermiş insanlığa.

4
Prometheus;
Tanrılardan ateşi çalan,
Kayalara bağlanmış,
Göğsünü yaran kartallar arasında.
Sen; ilk devrimci, ilk asi.
Kır zincirlerini,
Topraktan fışkırsın öfken.
Zalim titanların elinden hürriyeti al.
Bütün kıtalar ordu kursun arkanda.
Özgürlük yeryüzünün senfonisi olsun.
Sömürenler Tartaros'un karanlığına
hapsedilsin.
Bütün tanrıların hükmü son bulsun.
Unutulmuş haklı kavgalar hatırlansın.
Yiğitlerin adları yeniden yankılansın.
Şiirler dizelerinde, teslim olmayanları,
uğurladıklarımızı, zaferleri selamlasın.
Onur, erdem ayağa kalksın.
Utansın zalimlerin yanında,
Saf tutanlar, dönenler, teslim olanlar.
Parlasın inanç en sivri yerinden.
Yarsın karanlığı boydan boya.
Adalet, özgürlük, emek,
Yurtlarda, ocaklarda
Sonsuz ve soylu yaşasın.

DÜNYANIN HER KÖŞESİNDE YANKILANAN SÖZLERİN ŞAİRİ:

Eugène Pottier

–Pere-Lachaise'de yatan Yılmaz Güney'in devrimci anısına–

HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

Kim ya da kimler Enternasyonal Marşı'nın ortaya çıkış serüvenini merak etmez ki? 1 Mayıs 2025 yılı anısına Enternasyonal'in önce şiir ve sonra marş olarak nasıl ortaya çıktığı yönünde bir çalışmaya giriştiğimde, marşın kendisi kadar yazarı Eugène Pottier'in ayrıca ele alınması gerektiği kanısına vardım.

Kendisinden çok çok ünlü Enternasyonal'in söz yazarı Eugène Pottier kimdi? Hangi yollardan geçip, Enternasyonal dâhil bir kitapta toplanan şiirlerin kaynağı nelerdi? Tarihsel süreç onu nasıl etkilemişti vs. vs.

Fransa'da 1830 yılında Bourbon Hanedanlığını tahtından eden ayaklanmalar baş göstermişti. Bu ayaklanmalarda halk arasında dilden dile bir şarkı yayılmıştı, o da "Yaşasın Özgürlük"tü. Söz konusu şarkının sözleri 4 Ekim 1816'da Paris'te dünyaya gelen 14 yaşındaki Eugène Pottier'e aitti. Bugünden bakıldığında 14 yaş insana küçük gelebilir ancak yüz ya da iki yüzyıl öncesinin Avrupa'sında da erken yaşta çalışmaya başlayan çocuklar taşıdıkları büyük sorumluluklar nedeniyle tez olgunlaşırlardı.

Pottier'in babası sandık yapım zanaatkârıydı. Bu açıdan Eugène şanslı da sayılırdı. Okula başlamış ve 12 yaşında da babasının yanında çırak olmuştu. Ancak sandık yapıcılığını sevmedi ve bu işte kalmayı fazla sürdürmeden babasının yanından ayrıldı. Kâğıt ve kumaş üzerine tasarlayarak desen çizip boyama yapıyordu. Eguene'nin sanatsal bir eğilimi vardı ki şiir yazıyor, halk türküleriyle yakından ilgileniyordu. Burjuva devriminin beşiği Fransa'da halkın cumhuriyetçi fikirlere yönelik eğilimi güçlüydü. Pottier'in babasının yanından ayrılmasının bir nedeni de ana babasının dindar oluşuydu. Cumhuriyetçilerin, sosyalistlerin bir tahakküm aracı olan dine, din adamlarına karşı oluşu onun kişiliğini olumlu anlamda etkileyen bir özellikti. Eugène Pottier, "Yaşasın Özgürlük" şiirini de o duygularla yazmış, bestelemiş ve dilden dile yayılmıştı. Boş zamanlarında hep kitap okuyan Pottier, Fransızların devrimci ozanı Pierre Jean de Beranger'i de yakından takip etmekteydi. Onun türkülerini hep ezberlemeye çalışmış ve şiir yazma konusundaki gayretinde Beranger özendirici olmuştur.

Pottier, Beranger'de olduğu gibi dinin argümanlarına ve din adamlarına yönelik ironiyle bezeli, yergili şiir ve türküleri emekçilerin toplandığı ara mahallelerde, esnaf ve işçi kahvelerinde söylemiş, iktidara karşı eşitlik ve özgürlüğün propagandasını yapmıştır. Ki zanaatkârların, işçilerin kafeleri onların aynı zamanda ekonomik ve siyasi örgütlenmelerinin de odak yeridir.

1848 Şubat ayında monarşiye karşı baş gösteren ayaklanma sonrasında burjuvazi işçi sınıfı korkusuyla eski yönetimle uzlaşır. Eugène bu dönemde daha bilinçli bir dava ve mücadele insanıydı. 1848 Haziran ayında proletarya bağımsız olarak iktidarı ele geçirmek için ayaklanır ancak dört gün süren direnişin ardından yenilir. Tüm bu süreçlerde Eugène Pottier, çok heyecanlıdır; özgürlük ruhu, şiirleri ve örgütlenme deneyimi ile kavganın orta yerindedir. Kurşuna dizilmekten kıl payı kurtulur. 02 Aralık 1848'te cumhurbaşkanı olan Louis Bonaparte, bundan üç yıl sonra iktidarı bir darbeyle ele geçirir ve III. Napolyon olarak kendisini imparator olarak ilan eder. Cumhuriyetin yara alması karşısında Pottier, "O'nun İntikamını Kim Alacak" şiirini yazar.

Eugène Pottier, kumaş ve kâğıt desen işçiliği alanında iyi bir deneyime sahip olmanın dışında resim yapmayı da öğrenmiş, desen baskısı yapan bir iş yeri açmıştı. İleride aynı işi yapanların örgütlendiği Resim Atölyeleri Sendika Odası'nın kuruluşuna da öncülük etti ve 1870 yılında sendikayı I. Enternasyonal'e üye yaptı. Bir eylem, bir bilinç edinme biçimi saydığı şiir yazmayı da arka planda sürdürmekten geri durmadı.

Aslında Eugène Pottier, Fransa'da adalet ve eşitlik uğruna mücadele yürüten binlerce insan arasında sıradan biri sayılırdı. 1870 yılında Fransızlar ile Almanlar arasında ülkenin doğusundaki bazı topraklar için hâkimiyet savaşı vardı. Fransız hükümeti bu savaşta yenildi ve Paris'in dışındaki Versaillers'e çekildi. Paris açlık ve kıtlıkla yüz yüze gelmişti. Kenti Almanlara karşı savunmaya çalışan Ulusal Muhafızlar işçi ve emekçilerin taleplerinden yana tavır koydu ve Ulusal Muhafızların da içinde yer aldığı Paris Komün'ü kuruldu. Komün'ün yönetimi işçi, emekçi, aydınlardan kurulu bir meclis tarafından yapılacaktı. Eugène Pottier de 18 Mart 1871'de kurulan Komün'ün önde gelen üyelerinden biri olmuştu. Örgütçü işçi, şair Pottier, Komün'ün merkez yöneticileri arasında olmasının yanında, Sanatçılar Federasyonu içindeki rolüyle de sanatın durumu ve geleceğine yol açılması yönündeki çalışmalardan da sorumluydu.

Komün, 18 Mart 1871'den 28 Mayıs 1871 tarihine değin 72 gün ayakta kaldı. Proletaryanın ilk iktidar deneyimi idi. Kısa sürede eğitimden, üretime; çocuk işçiliğinin yasaklanması, kiraların kaldırılmasından çalışanların insanca yaşam koşullarının iyileştirilmesine değin çok işe el attı. Komün'ü yıkıma götüren süreç ise yenik Fransız hükümet başkanı Thiers'in Almanlarla anlaşarak Komün'e karşı yardım istemesiyle başladı. 22 Mayıs'ta Komün yapılanmaları ve yöneticilerine, destekleyicilerine yapılan saldırılar hunharca bir katliama dönüştü. Eugène Pottier, Komün'ü en başta savunanlar arasında yer aldı, direnişe katıldı, sokaklardaki katliama tanıklık etti. Sağlığı iyi değildi. Komün düştüğünde her yerde saklanan komünarlar aranıyordu. Eugène Pottier bir işçinin çatı katında hastalıktan mustarip bir şekilde yatıyordu.

Komünarlardan biri olup direnişte eşini ve çok sayıda yoldaşını yitiren Liza Krosotski, Paris'i terk etmeden önce, arandığı için Fransa dışına çıkması gereken Komün yöneticilerinin çıkışını sağlama gibi bir sorumluluk üstlenmişti. Bir otelde sosyeteden biri görünümünde kendini kamufle ederek çalışıyordu. Komün yenilgisinin sıcaklığının henüz düşmediği bir günde Liza, Paris'in ara sokaklarının birinde Eugène Pottier'in yaşadığı çatı katına ulaştı. Pottier yerdeki şilte üzerinde kâh oturarak kâh yatarak gününü geçirmeye çalışıyordu. Liza'ya birkaç yüz yıllık geçmişi olan meşeden bir sandalyeyi uzattığı yerde *"Siz bu çardakta kanatları yolunmuş, tirit olmuş bir kuş bulacağınızı, tahmin ediyordunuz. Hayır, çelimsiz de olsam güçlüyüm" dedi ve ardından devam etti: "İtiraf etmeliyim ki burada bulunmak büyük bir zevk vermiyor. Buraya çıkarken merdivenler kuruyup çatlamış bir tabut gibi gıcırdıyorlar ve her defasında ruhumu almaya geldiklerini düşünüyorum. Fakat*

bunlar önemsiz şeyler. Barikatlarda dövüşürken, daha önceki elli yıl boyunca başaramadığım o kadar çok düşünce ve tasavvur dalgalarından geçtim ki, kurşunlar ıslık çalıp atalarımın yanına çağırırken, insan kabuğunu kırıyor ve ben yaşamı ilk kez sanki ağzımdaki olgun sulu bir meyvenin çekirdeği gibi hissettim. Anlatın bana lütfen, bu evin tahta kurulu duvarı ardında neler oluyor." [1]

Paris'te neler olmamış, Liza ürpertici neler görmemişti ki... Komün'ü savunanların başında gelen Eugène Pottier genel olarak neler olduğunu elbet biliyor ama Liza'nın kendi özelinde taşıdığı haber ve bilgileri merak etmekteydi. Konuşacak çok şey vardı fakat zaman yoktu. Liza sadece "Bu duvarın sizi kurtarabilmiş olması iyi bir şey" demekle yetindi Pottier'e. O da *"Haklısınız. Binlerce mutsuz kardeşimiz gibi ben de Pere Lachaise duvarının taşlarını kanımla sulayabilirdim" deyip ve ardından derin bir nefes aldı. "Thiers devrimi kana buladı, biz hayatta kalmış az sayıda komüncü ise düşlerimizi bu kan denizine gömdük. Saflığıma artık tümüyle son verdim ve olgunlaştım. Arkadaşların mezarları başında çaresizlik gözyaşlarının döküldüğü ve umutsuzluk günlerinde, sürekli Demokles'in kılıcı altında tek başımayken şiirler yazdım. Onlar yüreğimin derinliklerinden süzülüp geldiler."* [2]

Liza çok heyecanlanmış olmalıydı ki Pottier'den şiirlerini okumasını istedi. Pottier, yere serili delik deşik şilte üzerinden yönünü pencereye doğrulttu ve okumaya başladı: "Uyan artık uykudan uyan/ Uyan esirler dünyası..."... Pottier'in dilinden büyük bir içtenlikle şarkı söyler gibi dökülen dizeler karşısında Liza çok duygulanmıştı. Pencerenin ardından ise birkaç komüncüyü askeri mahkemeye götüren konvoyun önünü kesen kadınların çığlıkları vardı. Bir subay o protesto anında silaha sarılıp "Hazır ol!" komutunu verirken, kadınlar karşı devrimcilerin başına taşlar yağdırıyordu. Kurşun sesleri ayak seslerine karışırken bir yerlerden boğuk bir şekilde "Yaşasın Komün!" sesi yükseldi ve sonra tümden sessizlik." [3]

Duvarın öbür yanında zulüm ve buna karşı direniş yer alırken Pottier de şiirini canlanmış, bir edayla misafirine aktarıverdi. Şiirden çok etkilenen Liza ayrılmadan önce şunları söyledi: *"Sizin Enternasyonal'inizi ezberlerim artık. Bana öyle geliyor ki bu yapıt yaşatılmalıdır. Benim gibi pek çok kuşak bu günden itibaren onu yüreğinde taşıyacak ve mücadele, mutluluk ve hüzün anlarında söyleyecek. İnsanlığa bu armağanın için teşekkürler dostum."* [4]

Misafirinin ziyaretinden birkaç gün sonra Eugène Pottier, gizlice İngiltere'ye kaçmayı başaranlar arasında yerini aldı.

Eugène Pottier İngiltere'deyken 1873'te gıyabında ölüme mahkûm edildi. Aynı sene Pottier, Mancaster'den New York'a geçti. Avrupa'nın başta İngiltere ve İsviçre olmak üzere birçok ülkesinde Fransa'dan kaçan siyasi göçmenler barınıyordu. ABD'de de aynı şekilde çeşitli nedenlerle bulunan göçmenler yanında o sıra Komün sürgünleri vardı. Eugène Pottier, New York'ta da mücadelesini sürdürdü. İşçilerle yapılan toplantılarda konuştu, Komün'den çıkarılması gereken dersler üzerine düşüncelerini paylaştı. ABD Sosyalist Partisi'nin kuruluş çalışmalarına katıldı ve partide sorumluluklar da üstlendi. Yaşamı ve kavgasıyla bütünleştirdiği şiir çalışmalarına burada da devam etti. 1880'de Komün sürgünlerine af çıktıktan sonra Fransa'ya döndü.

Ülkesinden ayrılmadan önce yaşadığı sağlık sorunlarına sürgün hayatının zorlukları eklenmiş ve Eugène Pottier çok yıpranmıştı. Uzakta geçen dokuz yılın ardından Paris'e döndüğünde döneminin devrimci kuşağından kendisini tanıyan fazla kimse kalmamıştı. Şiirler yazmış, türküler yapmıştı. 1883'te Lice'deki türkü yarışmasına katıldı ve üç yüz kişi arasında birinci seçildi. Bu süreçte onun sürgünden dönen bir komünar olduğu bilgisi daha iyi anlaşılır oldu. Siyasal anlamda yakın ilişkide olduğu Fransız sosyalistleri arasında Paul Lafargue, Jules Guesde vardı. Onların çıkardığı "Sosyalist" gazetesinde yazıları yayınlanıyor, Fransız İşçi Partisi'nin kurulması çalışmalarında da rol alıyordu.

Hep örgütçü, yönetici, eylemci, işçi sınıfı ve ezilenlerin eğitmeni, yol göstericisi olma sorumluluğuyla bir yaşam sürmüş olan Pottier'in ülkesinde bu sefer yaşamı boyunca uğraş verdiği şiir ve türküleri içeren bir kitabı yayınlanır. Arkadaş ve yoldaşlarının desteği ile 1887'de Devrimci Türküler (Chants Révolutionnaires) yapıtı ortaya çıkıyor. Enternasyonal şiiri de kitap içinde son hâliyle buraya konuyor. Aslında, Lenin Pottier'i andığı bir yazısında "Devrim Şarkıları"nın ilk cildinin 1884'te yayınlandığını, 1887'deki kitabın, şiirlerinin ikinci cildi olduğundan bahseder. [5]

Pottier, 1887'de ciddi bir felç geçirerek hastaneye kaldırılır. 6 Kasım 1887'de hastanede yaşamını yitirir. Cenazesi ise 9 Kasım'da, on binlerce komünarın yattığı Pere-Lachaise mezarlığına defnedilir. Cenaze korteji çok kalabalık ve Komün'ün anısı yeniden can bulmuş gibidir. Kızıl bayrağın taşındığı törende "Yaşasın Komün!" sloganı yankılanması polisi saldırganlaştırır, Komün'ü temsil eden kızıl bayrağı yürüyüşçülerden almaya yelte-

1 Galina Serebraykova, Ateşi Çalmak 4. Cilt, s. 341, Evrensel Basım Yayın, 2000

2 Galina Serebrykova, Age.: s. 343

3 Galina Serebrykova, Age.: s. 343

4 Galine Serebrykova, Age.: s. 343

5 Bkz.: Marx-Engels-Lenin, Sanat ve Edebiyat, Çev. Aziz Çalışlar, Evrensel Basım Yayın, 1996, s. 216-217

nir. Ama o bayrak emekçilerin onurudur, direnir ve teslim etmezler. Pottier'i de Pere-Lachaise duvarının dibinde katledilmiş yoldaşlarının yanında toprağa emanet ederler.

Notaların Sesiyle Bir Şiirin Ayaklanışı

Enternasyonal Marşı'nın başlı başına bir öyküsü olabilir ama bunu Eugène Pottier'den ayrıymış gibi düşünmek anısına büyük haksızlık sayılır. Şairin sağlığında, kanlı Komün yenilgisinin arasında filizlenmiş Enternasyonal şiiri de elbet biliniyordu. Şiir, 1871'de Komün sürgünleri aracılığıyla Londra'daki Marx'ın da eline geçmiş, sözlerini çok etkileyici bulmuştu. Pottier, Enternasyonal'in marş olarak bestelendiğini görmeden gitmiş olsa da bu onuru Pottier'in yerine eşi ve kızı yaşamış olacaktı.

İki Usta Sanatçı İşçinin Dolaylı İşbirliği Sonrası

Lille, Fransa'nın kuzeyinde Flaman nüfusun da yaşadığı maden ve dokumacılık üzerine önemli bir sanayi kentiydi. Sosyalist eğilimli işçi hareketi de buna bağlı olarak gelişkindi. Kentte işçilerin bir arada toplanıp tartıştığı, eğlenceler düzenlediği bir kahve vardı. Lille'deki kahvede bir de işçi korosu oluşturulmuştu. Koro üyelerinden Gustav Delory, Lille'ye belediye başkanı ve milletvekili seçilme kararındadır. Delory'in elinde Paris'ten getirdiği Pottier'in Devrim Şarkıları kitabı bulunur ve kitaptan seçtiği şiirin bestelenmesi için aynı korodan arkadaşları Pierre Degeyter ve kardeşi Alphonse Degeyter ile kafa kafa verir. Seçtiği şiir ise Enternasyonal'dir ve bunu seçim kampanyasında kullanma kararındadır. Besteleme işini müzik konusunda yetenekli olan Pierre Degeyter üstüne alır ve birkaç günlük sıkı bir çalışma ile şiiri besteler. Ve Enternasyonal ilk olarak Gazete Satıcıları Sendikası'nın 23 Temmuz 1888'de, yine Lille'de o işlek kahvede yapılan toplantısında işçi korosu tarafından emekçilerin beğenisine sunulur. Ancak işçilerin, kulaklarının alışık olmadığı bu marşı o an için beğendiği söylenemez. Fransız İşçi Partisi'nin Lille Şubesi, her şeye rağmen Enternasyonal'in ezberlenip yayılması için altı bin adet bastırarak dağıtır. Ok yaydan böylelikle çıkmaya başlamıştır.

1889'da Paris'te 2. Enternasyonal'in kuruluş sürecinde Fransız sosyalistleri Enternasyonal Marşını söylediklerinde katılımcılardan beğeni alırlar. Ve marşın bundan sonraki seyri sosyalist mücadele ve ilişkilerin uluslararası boyutuna bağlı olarak ilerlemeye başlar ve 2. Enternasyonal'in her toplantısında coşkuyla söylenir.

Ölümünün 25. yıl dönümünde Lenin, Pravda'nın 3 Ocak 1913 tarihli sayısında Pottier'le ilgili bir yazı kaleme almıştı. "Pottier yoksulluk içinde öldü. Ama arkasında, hiç kuşkusuz, insanın kendisinden daha çok yaşayacak bir anıt bıraktı. Devrim Şarkıları'nı yayanların en büyüklerinden biriydi. İlk şarkısını bestelediği zaman, sosyalist işçilerin sayısı onu geçmezdi. Şimdi ise Eugène Pottier'nin o tarihi şarkısını on milyonlarca proleter söylüyor." [6]

1917 Ekim Devrimi'nin ilan edildiği ve Lenin dâhil devrimin ileri gelen birçok ismin yer aldığı Petrograd'daki toplantıda Enternasyonal, devrim yapmış bir ülkenin emekçileri tarafından söylenir. John Reed belgesel nitelikli "Dünyayı Sarsan On Gün" kitabında o sahneyi şöyle anlatıyor: *"Ortak coşkunluğun verdiği hızla hepimiz kendimizi ayakta bulduk ve hep bir ağızdan seslerimizi Enternasyonalin gittikçe yükselen sesine ekledik. Beyazlaşmaya yüz tutmuş saçlarıyla yaşlı bir asker çocuk gibi ağlıyordu. Aleksandra Kollantay gözyaşlarını siliyor ve marş, salonun arasından pencere ve kapıları sarsarak göğün sessizliğinde eriyip gidiyordu."* [7]

Enternasyonal'in yayılmasıyla birlikte Pierre Degeyter de doğal olarak hem Lille dışında hem de Avrupa'da tanınır olmaya başlıyor. Mesela Degeyter, Komünist Enternasyonal'in 17 Temmuz-1 Eylül 1928 tarihleri arasındaki Moskova'da yapılan 6. Kongresine onur konuğu olarak davet edilir. Marş büyük bir orkestra tarafından çalınmaktadır. Degeyter sevinç ve heyecandan gözyaşlarını tutamaz. 1932'de Paris, Saint Denis'te vefat ettiğinde ise bestecinin cenaze törenine 50 bin kişi katılır. Biri işçi şair, diğeri işçi müzisyen proletaryanın iki militanı birbirinden bağımsız olarak kolektif bir anlayışı ile aynı şiirde birleşmesini etle tırnak gibi düşünmek gerekir.

Eugène Pottier'in eşi ve bir kızı vardı. Onun mücadele hayatı içerisinde kişisel hayatının bu yanına dair bildiğimiz pek bir şey yok. Yalnız Fransa'da 1988'de Enternasyonal Marşı'nın 100. yıldönümü için gazeteci Pascali Robert-Diart, Pottier'in 85 yaşındaki torunu Marguerite Eckert ile bir röportaj yapmıştır. Röportajda Marguerite Eckert, ailesi olarak büyükbabalarının devrimci sosyalist anısını sürdürmeyi her zaman bir görev saydığını gururla ifade etmiştir. Bu da Pottier'in anısı açısından ayrı bir güzellik... ■

---

6 Aynı yerde s.217. Lenin'in yazısı Pravda'nın 3 Ocak 2013 tarihli 2. sayısında yayınlanmıştır.

7 John Reed, Dünyayı Sarsan On Gün, Çev. Deniz Bakır, Ceylan Yayıncılık, 2017, s. 157-158

Psikoanalizm'de Mitscherlich eşlerinin araştırması

ÖZKAN SALMAN

Lisede ders sırasında tarih öğretmeni ki bu öğretmen Almanya'nın küçük bir kasabasında görev yaparken, aşırı sağ düşüncesini gizlemeden, vurgulu bir şekilde anlatır: "Hitler hiçbir zaman, konuşmalarında şu veya bu Yahudi'yi öldürün, dememiştir."

Okulda herkes bilir ve bana karşı da tepkili olan arkadaşlarım da vardı. Yabancı düşmanı olan birisinden nasıl ders alabilirsin, üstelik sınıf öğretmenin olduğu hâlde neden sınıfını değiştirmiyorsun, söylemlerde bulunanlar oluyordu. Bu cümleyi ve anlatanları duyduktan sonra inatla iki seneye dayanarak, Lise'nin üçüncü senesinde öğretmenim değişti. Bu kısa anlatımı giriş olarak yazımın ana konusu olarak uygun buldum çünkü Almanların kendi tarihleri ile barışık olmadıklarını, bir türlü hesaplaşamadıkları ve bence en önemli unsurlardan birisi Yahudi ve Ari ırkından olmayanların soykırımını yani Holokost'u, toplumun sağ kesiminde bir zamanlar kabul etmemeleri ve hatta inkâr etmeleri söz konusuydu gerçekten. İşte bu öğretmenin açıklaması, inkâra dayanan bir örneğidir.

Yıllar sonra bu konuda bir psikoanalizmin bile yapıldığını aklımın ucundan geçmezdi. Danimarka asıllı Alman psikanalist ve Doktor Margarete Mitscherlich, aynı meslek sahibi olan eşi Alexander Mitscherlich ile beraber, 1967 yılında bu durumu detaylı bir biçimde analiz edip "Die Unfähigkeit zu trauern" (*) adlı kitabında yayınlarlar. Bilim dünyasında bu eseriyle beraber isim yapan Margarete Mitscherlich, insan hakları ve özelde İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında, kadının yeri ile ilgili eserler bıraktı. Daha henüz oluşmamış kadın hakları hareketinin önemli bir yere sahip olarak, eşitlik için angajeli olduğundan dolayı Frankfurt şehri tarafından ödüllendirilir. Aynı şehirde 2012 yılında vefat eder.

Güncel olduğu için görüşümü belirteyim. Elbette Holokost konusu, kritik bir dönemde ele alıyorum. Zira Filistin işgali, İsrail devleti tarafından devam ediyor. Hiçbir şey bu savaşı haklı kılmaz tabii, her iki konu birbirinden ayrı tutulmalı. Ben şahsen İsrail devletini, İsrail halkından ayrı tutulması gerektiğini düşünüyorum. Kaldı ki bu devlet, savaş öncesi bir yasa nedeniyle siyasi kriz yaşadı. İsrail halkı akın akın sokaklarda hükümeti protesto etti, hatırlarsanız.

Ana konumuza tarihsel açıdan bakarak günümüze gelmek istiyorum. Mitscherlich eşlerinin bırakmış olduğu psikoanaliz çalışmasını özetleyerek burada aktarmaya çalışıyorum. Anmayı beceremek, sorumluluğu üzerine almamak, kendine savunma mekanizmalarını kurmak ve daha da tehlikelisi "ne bilelim böyle olduğuna, ne yapabilirdik büyük güç karşısında" demeye varan ifadelerle yetinildi savaş sonrasında. 1933'de Hitler ve rejimin iktidara gelmesiyle, Weimar Cumhuriyeti çözüldü ve yok oldu. Tüm demokratik haklar ve demokrasi temsili kuruluşlara son verildi. Bu durumu araştırmadaki bu araştırmadan bahsettiğim zaman yukarda belirttiğim Mitscherlich eşlerinin yazmış olduğu kitabı kastediyorum, Alman halkı politik duruş ve tavrını demokrasiye karşı koyarak diktatörlüğü seçti. Elbette ülkenin ekonomi politik somut durumunu gözeterek, işsizliğin, sefaletin, enflasyonun arttığı bir dönemden bahsediliyor. Bunun sonucu tarihte büyük bir insanlık suçuna dayanabileceğini kimse bilemezdi ama toplumun nasıl bir kişi tarafından uyuşturabileceğini, körleştireceğini, savaşın anlamsız olduğunu ve gerçekleri örtbas edildiği ve böylece geleceğini göremeyeceğini, tespit eder. Elbette buna ek olarak emperyalist ülkeler dünyada komünizm tehlikesi altında savaşın başlatıp yürüttüğü, aşikârdır. Ruslar, Almanya'yı yendi söylemi bile Alman toplumunda savaş sonrasında, akıllarda kolay kabul edilemeyen ama savaşın sonucu olarak tarihte yazar. Batılı güçler hava ve deniz harekâtı ile Alman topraklarına girmeye çalışırken, Sovyetler Berlin'i işgal ederek savaşı sonlandırmıştır. Bu gerçekliktir ki Rusları öcü yapan, onlardan korkulur ama savaş sonrasında bile yenilgiyi kabul edememekten başlar, geçmişi anamamaktan. Ruslar, Almanları yendi tespiti birçok yerde açıklanmaktan kaçınılıyor ve hatta savaş sonrasında öğretmen gibi birçok Alman ailesi kendini Amerikan, İngiliz veya Fransız ailelerine karışarak, kendini yenilmeyen tarafa atarak, akladılar. Alman toplumu batı ve doğu ülkelere ayırılsa da bu araştırma tüm ulusu kapsıyor. Zira Berlin duvarı ve Batı Almanya ile Doğu Almanya arasında ki sınırın oluşması, sınır geçişlerin halk için yasaklanması, soğuk savaşın ürünü ve başlangıcı olarak değerlendirmeli.

Savaş sonrasında bile yenilginin inkârı hâlen var olan düşünceler arasında. Burada tabii aşırı sağ ve ırkçı düşünceye sahip olan bir kesimden bahsediyorum ucu günümüzde güncel olan "*Reichsbürger*" (Alman İmparatorluğu'nu benimseyen "imparator vatandaşları") ki sayıları hiç de küçümsenmemeli, AfD partisinin içinde yer alan bir kesimin ve son olarak da *Correctiv* yayınının haber etmiş olduğu gizli toplantıya katılanları, sayabiliriz.

Savaşın bıraktığı insanlık suçunun bir ulus tarafından kolay kabul edilemeyeceği, kendisinin bir idol tarafından yönetilip Alman idealinin yenil-

mesi, benlik ruhunun son bulması, buna karşın ülkenin tahribatı ve yıkımı ile beraber daha kolektif, daha dayanışmacı, birbirine yardım eden bir toplum oluştu. Bu, bir yanıyla böyle iken, insanlık ayıbının bırakmış olduğu ve Mitscherlich eşlerinin incelediği araştırmada, toplum olarak suç, utanç ve korku duygularını ortaya çıkardığını tespit ederler.

Savaş sonrasında tarihi hesaplaşma yapılmadığı gerçeği, anti-komünizmin yükselmesine ve bunu bilerek yayılmasını sağlayan emperyalizmin kendisiydi. Savaş sonrası hedef, kalkınmanın, savaşı anmamanın ülkeyi enkazdan toparlayıp gün yüzüne çıkarmayı, derhâl kapitalist sistemine dâhil etmenin peşine düşüldü. Uluslararası arenada yarıştırmak, rekabeti beraberinde getirdi – ulusu apolitik ve gerici, muhafazakâr bir toplum yaratmak, hedef hâline getirildi. Acıların, yorgunluğun, sefaletin ve fakirliğinde bir savaşın sonucu olarak da toplumda yaygın olsa da bu, tüm olanları unutmak anlamına gelemezdi, gelmemelidir. Tüm olanları var saymamak, tarihi bir hesaplaşma veya iyileştirme çabalarına girmeden – ulusal kalkınma planları geliştirildi. Kim en iyi ve en modern mutfağa ve makinelere sahip olması yarışı, birçoğumuz seminerlerde duymuş veya okumuştur. İşte kapitalist rekabetin yükseldiği anlardı, enkazdan sonra ki Almanya'daki dönem. Bilinmeyenler arasında da okul ve ders kitaplarında bu konunun savaş sonrasında eğitimde nerdeyse, daha henüz yaraları ve acıları tazeyken bile ortaya çıkan korkunç ölü sayıları milyonları bulurken, işlenilmesi ve ders çıkarılmasından bahseder yazarlar. Ve yıl 1967 sadece bir enstitü Münih'te bunu inceler, savaştan kaç yıl sonra. Tabii suçlu sanıklar *"Nürnberger Prozesse"* mahkemelerinde yargılandı ama araştırma, toplum olarak vicdanen tarihle nasıl bahşedeceklerini, barışacaklarını, bir içselleştirme ve hesaplaşmanın sonucu olarak, bir iyileştirme girişiminde bulunulmasından söz eder. Ulus ruhunu, kendini kalkınmada, sanayi toplumu olarak gelişerek geçmişi umurunda olmadan ilerledi. Bu, bir nevi ulusun işine geldi. İkincisi biraz daha karmaşık olarak dursa da yukarda belirtilen durumu bağlı olarak siyasi, güncel politik konulardan, karar verme konusunda ve taraf olma durumunda çekimser kalarak, âdeta felç geçirmiş bir insana benzeterek, devlet 'babaya' bırakıldı. Duvar oluşana kadar, Alman halkı ilgisizlikten ve sanayileşmenin getirdiği hırslı, rekabetçi ve teknik olarak yığınların sadece makine kullanan bireyleri yaratarak, hareketsiz kaldı. Aristokrasinin, teknokrasinin, bilginin ve gücün az sayıda bir avuç insanın elinde olarak gerçek zamanın dışında tutarak, toplum gündemden kopuk yaşadı. Daha henüz savaşın bıraktığı acılar tazeyken, işçi ve emekçilerin üretimdeki başarıyla bunca acıların üstü örtüldü. Tarihi hesaplaşma veya iyileştirme yerine Alman sanayisi geliştirildi ve güçlendirildi. Eğitimin içeriği, kreşlerden yükseköğretimine kadar geçmişten 'ders çıkarma' adına şekillenmedi. Diktatörlüğün yanlış bir yol olduğunu, ırkın ön planda tutulduğunu ve 'Alman-ben' idealinin dünyaya hâkim olması istenildiği hayalinin yıkılması ve mümkün olmayacağını, gelecek nesillerde bu düşüncenin bulaşmaması için mücadele verilmesi gerektiğini, ortadan kaldırmak için el ele verilmesi gerektiğine, gerçekte yer verilmedi ve dikkate alınmadı. İdeolojik konular ve sorunlar devlete, o günkü iktidara bırakıldı.

Mitscherlich eşlerinin hipotezi, o zamanın toplumsal siyasi bakışını, geçmişi inkâr ederek oluştuğunu yazar. Toplumun öncüleri olması gereken savcılar, profesörler, avukatlar, öğretmenler ve büyük sanayiciler toplumun tüm kesimlerini susturdular. İkinci Dünya Savaşı onaylarken, savaşın gerektiği sonuçlara da katlanmak gerektiğine işaret ederken, yenilginin getirdiği hesaplaşmayı, insan gazlama ve cesetlerin yakılmasından haberdar olmadıklarını belirterek, kişisel sorumluluklara gelince, kendilerini geri çektiler.

Burada bir parantez tekrar açarak bir toplum, kendi şehitlerini bile anamaz oldu. Kitabın isminde belirtilen '*Unfähigkeit*', anmayı beceremek, yerini alıyor. Soykırımda milyonların ölümü, kendini savunarak ve buna göre mekanizmalar yaratarak, toplum olarak anmak reddedildi. Kaybettikleri askerleri bile anamamak durumuna düştüler. Bu da bir beceriksizlikti. Batı Almanya Willy Brandt dönemine kadar bu böylece yaygındı. 1970 yılında Brandt bir çelenk bırakarak Varşova gettosunda ölenleri, andı. Bu kitapta yer almasa da kabul edilişin bir dönüm noktasına işaret etti. Lakin toplum olarak bunun kabullenişi söz konusu. Mitscherlich eşleri bu kabul edememe durumunu üç ana duyguya bağlıyor. Suç, utanç ve korku duygularını bir arada yaşayan bir toplumun gerçekleri bundan dolayı da kabul etmediğini, anmayı beceremediğini, ortaya koyuyor.

Bu yazıyla sizlere dostlar, Mitscherlich eşlerinin ciddi bir özeleştiri incelemesi de olduğunu ve 400 sayfayı aşan bir psikoanaliz kitabın Türkçe özetini, sizlerle paylaşmak istedim. Bu kitap aynı zamanda psikoanaliz konusunda bilgi sahibi edinmenin, başlangıç kitabı olarak değerlendirilmelidir. Kısa olacak ama bir gerçekliğe de kendim değinmeden edemeyeceğim. Bahsedilen inkâr ve imha ne yazık ki tarihte, Anadolu topraklarında da yaşanmıştır. Bu gerçeklik de var ve toplum olarak halkların kardeşliğini ve barışını dile getirerek, dünyada yaşamak dileğiyle, yazımı noktalıyorum.

13 Mayıs 2024 ■

(*) 'unfähig' beceriksiz anlamını taşıyor, lakin araştırmadaki sözcük daha çok 'kabul etmemek' ifadesini taşıyor. 'Unfähigkeit zu trauern' – anmayı beceremekten daha çok kabul etmemek, yapılan soykırımı, yüzlerce insanın imhasını, içselleştirememek söz konusudur. Nedenlerini yazının ilerleyen bölümünde bulacaksınız.

ALMAN EDEBİYATINA ADINI ALTIN HARFLERLE KAZIYAN DÂHİ:

Gotthold Ephraim Lessing

BEDRİYE KORKANKORKMAZ

İçimi çocuksuz bir parka benzetiyorum bazen. Boş salıncakların boşlukta sallandığı çocuk parkına. Herkes sadece kendi yarasını görüyor bense tüm insanların yaralarını içime taşıyıp duruyorum. Zaman zaman hangi yaranın benim olduğunu unutuyorum. Üzüntülü anlarımda yalnızlığım uykusundan uyanıyor. Tedirginliklerim bir ışık demeti gibi kayıp gittiğinde, daha bir rahatlıyorum. Katlandığım her zorlukta yaşamın beni unutmadığını, elimden tuttuğunu düşünüyorum. Ne yaşarsam yaşayayım, yaşamın benim bir daha ayağa kalkamayacak kadar yere düşüremeyeceğini düşünüyorum. İnsan yaşadıklarının kendi varlığında ne gibi yenilikler getireceğini bilme yetkinliğine ulaştığında önüne çıkan zorluklara daha kolay katlanma gücünü kendisinde buluyor. Durup durup yaşadıklarıma nereden çıktı, benden ne istiyorlar gibi soruları sormayı bıraktım kendime. Her yaşta insanın bir geçiş dönemi yaşadığını şimdi daha iyi anlıyorum. Varlığımda sağlıksız bazı gelişmeler yaşadığımda hastalığın bir amaç değil bir araç niteliği taşıdığını düşünüyorum. Kendimi eskisi gibi fazla dinlememeye özen gösteriyorum. İyileşmekte olan bir hasta gibi yaşayacaklarıma güvenle bakmayı öğreniyorum şimdilerde. Biliyorum ki ben yaşadıklarımın hem yaratıcısı hem de yok edicisiyim. İnsan hem yaşadıklarının hem yaşamadıklarının hekimidir. Geçmişimi sorgulamaktan da yavaş yavaş vazgeçiyorum. Her şey vaktinin gelmesini bekliyor. Şimdilerde en büyük dayanağım bu bakış açısı. Ne yaşarsam yaşayayım, yaşadıklarımın karşısına çocuk yüreğimle çıkmak istiyorum. En büyük sermayem sıradan yaşanmışlıkların beni avutmadığını bilmek. Bu son zamanlarda durup durup kendimi böylesine bir iç sorgulamanın içinde buluyorum. Son zamanlarda Alman edebiyatına ilgi duydum. Alman yazarlar içinde. Gotthold Ephraim Lessing'in ölümsüz ruhuyla sohbet etmek istiyorum kendimi unutmak için. Onun hayatı ve yazdıkları içinde kaybolmak istiyorum. Son günlerde daha sık çağırdım onun ölümsüz ruhunu. Onun hakkında daha fazla bilgi edinmek için Milli Kütüphaneye gitmiştim. Kütüphanenin koridorlarında onunla karşılaştım. Onu tanımak benim için zor olmadı. Yanıma sokuldu ve kendisini tanıttı. Birlikte çıktık sokağa. Gençlik Parkı'nda oturduk. Karşılıklı sohbetimiz kendiliğinden gelişti. Ben bu içten sohbetin bana verdiği güvenle ona şunu sordum:

Alman edebiyatında bilgelikle şairliği, eleştiricilikle yaratıcılığı birleştiren bilge biri olarak edebiyat tarihine adını altın harflerle yazdırmayı başardın. Bu konuda ne düşünüyorsun?

Senin beni koyduğun yere ben kendimi koyamıyorum. Söylediklerini fazla iddialı bulduğumu söylemeliyim. Goethe benim hakkımda şöyle demişti: *"Karakterleri ve dirayetiyle değilse neyi sayesinde öyle büyüktür o? Onun kadar akıllı, onun kadar kültürlü insan çok, ama böyle bir karakter nerde?"* Goethe hakikat arayıcısı, hakikat savunucu hüviyetimi vurguladıktan sonra benim tabiatımdaki karşıtlıklara değinir: *"Sıcak soğukluğun, tutkusuz tutkunun adamı!"* Araştırmacı ruhumdan söz eden edebiyat tarihçileri benim için şu değerlendirmede bulunurlar: *"Herhangi bir insanın sahip olduğu veya sahip olmadığını sandığı, hakikat değil, ona ulaşmak çabasıdır o insanın değerini yapan şey: çünkü hakikatte sahip olmayla değil, onun peşinden koşmayla yetenekleri genişler ki onun durmadan artan mükemmelliği de bundan ibarettir. Sahip olmak, insanı sakin, tembel ve gururlu yapar."* Hakkımdaki hiçbir övgüyü hak etmiyorum diye düşünüyorum. Boyumdan büyük övgülerin altında ezildiğimi hissediyorum. Sanatımda mümkün olduğunca hakikatin gerçeğine ermeye çalıştım. Ulaştığım hiçbir mertebe beni 237 şımartmadı. Ele aldığım her konuya büyük bir içtenlikle yaklaştım. Ve bıkmadan usanmadan o konu üzerinde çalıştım. Ne öğrenirsem öğreneyim ne yazarsam yazayım, hep kendimi eksik ve tamamlanmamış hissettim. Bu, bir yanıyla beni sürekli besleyen, diğer yanıyla

beni içten içe kemiren bir duygu sarmalı olarak içimdeki yerini aldı.

Biraz da hayatından söz eder misin?

1729'da Oberlausitz'de Kamenz adlı küçük bir kasabada doğdum. Babam vaizliğin yanı sıra tercümanlık da yapıyordu. Meissen'de St. Afra Prens Okulu'ndan sonra Leipzig ve Mittenberg'de ilahiyat, matematik, arkeoloji, filoloji ve kimya dersleri aldım. Leipzig, kendimi geliştirmem için bana yeni kapılar açıyordu. Tabiat bilimlerine eğilimli, bağımsız düşünen bir dergi sahibi olan Mylius ile tanıştım. O sırada ailem belli bir yöne yönelemeyişimden duyduğu kaygılardan dolayı beni eve çağırdı. Ailemi tıp okuyacağıma ve tutarlı biri olacağıma inandırdığım için yeniden Leipzig'e döndüm. Tıp derslerine devam ederken bir yandan da Leipzig'deki sosyal hayatta insanları gözlemeye başladım. Neuber tiyatro grubuyla ilişki kurdum. Teubun iflas edip Viyana'ya taşındıktan sonra ben de Leipzig'den ayrılarak Berlin'e gittim. Orada hüküm süren Anakreon tarzı şairliğe ve bir dergide gazeteci olarak çalışmaya başladım. Berlin yılları hayatımdaki en bohem yıllardı. Tercüme işleriyle uğraştım, edebiyat redaktörlüğü yaparken küçük bir odada, yarı aç yarı tok yaşadım. Bu yılların ürünü olan komedilerde bilgin geçinenlerin yanılgısını, kadın düşmanlığını, evlilik avcılığını alaya alırken Fransız entrika oyunları örneğine uygun geleneksel komedi tarzından yararlanıyordum. Berlin'den Wittenberg'e geçip üniversite öğrenimimi mastır derecesiyle bitirdim. Tekrar Berlin'e döndüm. Üç yıl Leipzig'de yaşadım. Savaş sırasında general sekreteri olarak çalıştım, 1767'de Hamburg dramaturgluğuna bağlandım.

Tiyatro eleştirmeni olarak ilk ürünümü 104 eleştiriyi kapsayan iki ciltlik Hamburgische Dramaturge'de topladım. O dönemde bir yayınevine ortak olmak istedim ama başaramadım. Hamburg'u ve tiyatroyu terk edince Wolfenbüttel'e yerleştim. Kütüphanecilik görevine başladım. İnsancıl bilim ve araştırma hayranı olmam beni ideal bir kütüphaneci yaptı. 1776'da Eva König adında dört çocuklu zengin bir dulla evlendim. Karımın ölen eşi benim arkadaşımdı; görevi gereği Venedik'e giderken ailesini bana teslim etmişti. Ölümüyle dağılma tehlikesi geçiren ailesini ve servetini toparlamak bana kaldı. Yedi yıl süren bir duygusallığa rağmen beni servet avcısı konumunda görmemeleri için evliliğimi erteledim. 1776'da evlendik, bir yıl sonra eşim çocuğumuzu doğururken öldü.

Alman edebiyatı alanındaki yerini ve eserlerini konuşalım mı?

Ben öteki Avrupa ülkelerinde çoktan çözümlenmiş olan bir mesele ile işe başladım: Edebiyata ölçüler koymak ve edebiyat eleştirisini geliştirmek. Eleştirilerimde ve teorik yazılarımda savunduğum şeyleri Minna von Barnhelm ve Emillia Galotti adlı dramlarımda uyguladım ve bunlar için birer örnek verdim. Alman dilinin eleştiri bilincini geliştirdim, edebiyat eleştirileri yoluyla dilin gelişmesini sağladım. Okumayı çok severdim; en büyük özelliğim araştırmaktan bıkmamamdı. Hakikati arayıp ortaya çıkarmak için aşırı bir tutkum ve hakikat olarak algıladığım gerçekleri sonuna kadar savunacak bilgim vardı. Üniversite öğrenciliğim sırasında Der Junge Gelehrte adlı bir komedi yazdım, 1748'de sahnelendi. Miss Sara Sampson (1755) ise nesir hâlinde beş perdelik bir burjuva trajedisidir. Bu oyunda George Lillo'nun Der Kaufmann von London (1731) adlı eserini örnek aldım ve Richardson tarzı mektup tekniğini kullandım. "Burjuva Trajedisi" 18. yüzyılda roman ve komedinin yanı sıra çok tutulan edebi bir türdür. Minna von Barnhelm oder das Soldatenglück (1767): Beş perdelik nesir komedimdir. Zincirleme bir entrika etrafında dönen konu trajediye yaklaşır. Ben bu komedide klasik tipleşme üslubundan sıyrılıp karakter komedisine doğru ilerlediğimi düşünüyorum. Minna von Barnhelm benim hakiki komedi dediğim hem güldüren hem de duygulandıran, düşündüren sentezci komedi biçiminin uygulamasıdır. Emilia Galoti (1772): Beş perdelik nesir trajedisidir, konusu yönünden Livius'a dayanır. Politik vurgudan kaçınmama rağmen, feodalite ile 18. yüzyılda yeni biçimlenen burjuva sınıfının kavgasını tüm çıplaklığıyla gözler önüne serdim. Nathan der Weise (1779): Beş perdelik Shakespeare vezni (Blankvers) ile yazdığım bir dramdır. Aydınlanma Devri'nin tolerans ilkesini işleyen bu yapıtımın ana fikri, üç tek tanrılı dinin de Tanrı nazarında eşit oluşudur. Bana göre hakiki din duygu ve davranışlarda ahlakçılık, temiz vicdandır.

Teorik yazıların hakkında neler söylemek istersin?

1759-1765 yılları arasında ben Nicolai ve öteki aydınlanmacı arkadaşlarımla birlikte Briefe die neueste Literatur betreffend adlı eleştiri yapıtını yayımladık. Bu eleştiriler içinde özellikle de on yedinci mektup edebiyat teorisinde çığır açıcı bir nitelik taşır. Bu mektupta Shakespeare'e yönelmek gerektiğine değinirim, çünkü öz yönünden onu antik sanata Fransızlardan daha yakın görürüm. Fransızların bu sanatın özünü kavramadan taklitçilik yaptıklarını ileri sürerim. İngiliz tiyatrosunun Alman tiyatrosuyla eski bir akrabalığı olduğunu açıklarken Doktor Faustus'u örnek gösteririm. *"Heykeltıraş şair gibi zaman aracından faydalanamaz, onun aracı mekândır. Mekân içinde bir olayı tasvir ederken, onun ancak bir anlık hâlini tespit edip o anı kalıba döker. Bu sebeple heykeltıraş da ressam gibi olayın en etkili anını seçer. Hem etkili hem de güzel olmak, söz konusu olduğu için heykeltıraş acıdan haykırma anını seçmemiş, hafızalarda kalacak anın bu hoş olmayan an olmasını*

istememiştir. Oysa edebiyatın amacı yalnızca iyi karakterleri göz önüne sermek ve güzel tasvirler vermek değildir. Edebiyatın konusunu olaylar teşkil eder ve olayları zaman süreci içinde işler." Ben bu tezimle o güne kadar geçerli olan Horatius formülünü ut pictura poesis'i çürüttüm. Die Hamburgische Dramaturgie (1767- 69) yeni kurulan Hamburg milli tiyatrosunda maaşlı eleştirici (dramaturg) olarak çalıştığım yıllarda yazdığım elli iki tiyatro eleştirisini içine alır ve tiyatro konusunda çığır açıcı görüşlerimi kapsar. Erziehung des Menschengeschlechts (1780) adlı son eserimde hümanizme inancımı, optimizmini, deist zihniyetini ve evrende sürekli gelişime inanan aydınlanmacı ruhumu dile getirdiğimi düşünüyorum. Bütün insanlıkla tek insanı birbirine benzettim. Tek insan (birey) nasıl çocukluk-gençlik, olgunluk, gelişim basamaklarını yaşarsa insanlık da aynı basamakların karşılığı olan kültür safhalarından geçmiştir. Tanrı insanlığın eğiticisidir ve öteki eğiticiler gibi eğittiği kimsenin gelişim basamağına göre eğitim metodu uygulamaktadır. Çocukluk çağında hemen uygulanan mükâfat ve cezalar faydalıdır; gençler daha uzun vadeli düşünebilir, olgunlukta ise mükâfat ve cezada artık ahlak motifi olmaz. Bana göre bu ilke Tanrı'nın insanlığı eğitme programında da uygulanmıştır. Musevilikte öbür dünya yoktur, ceza da mükâfat da bu dünya için söz konusudur. Hıristiyanlık, insanlığın gençlik çağıdır, Tanrı kötü hareketler için uzun vadeli yaptırımlar öngörmüştür. Evrende sürekli gelişim ilkesine inandığımdan, ruhun belli bir gelişimini tamamlamak için birden çok kereler dünyaya geldiğine, ruh göçüne de inandığımı bu eserde tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyorum. Üslubum hakikati arayan insanın üslubudur. Dil konusunda parolam şudur: En büyük berraklık benim için en büyük güzelliktir. Ben düşüncelerimi birer sonuç hâlinde okuyucuya formüle etmem. Onları okuyucunun gözü önünde yavaş yavaş oluştururum. Heine'nin dediği gibi benim üslubum en yüce yakınlığın yanı sıra en büyük sağlamlıktır: Cümlelerim düzgün blok taşlar gibi birbiri üstüne oturur. Sevgili Bedriye, senden ricam benim insan yanıma dair düşüncelerini benimle paylaşır mısın?

Her şeyden önce içine doğduğun aileden yana şanslısın. Ailen senin kendini sanat yönünden geliştirmene engel olmamış. Aile sevgisi aldığın için mutlu bir çocukluk yaşamışsın. İlk gençlik bunalımı yaşamadan aslında geleceğine hangi yollardan ilerleyeceğini bilmişsin. Her alanda kendini eğitmişsin. Hümanist bir insan olduğun için her türlü baskı ve ırkçılığın karşısındaki yerini alıyorsun. İnandığın yolda yürümek için önüne çıkan hiçbir engeli gözünde büyütmüyorsun. Yarı aç ayrı tok bir hâlde çalışmalarını yaptığın dönemlerde bile kolaycılığı tercih etmiyor, yazmaya ve üretmeye devam ediyorsun. Ürettiklerinle salt Alman edebiyatında değil dünya edebiyatında da farklı bir bakış açısı getirerek bir çığır açıyorsun. Öğrendiklerini bilgi ve mantık süzgecinden geçirmeden beynine almıyorsun. Her türlü kuşkuculuğa önyargıyla bakıyorsun. Bir eleştirmen olarak ödün vermeyen bir kişiliğin olmasına karşın, ezilen insanlara karşı oldukça merhametlisin. Burjuva ahlakını yermekte hiçbir sakınca görmüyorsun. Ahlaklı yaşamak senin yaşam felsefeni oluşturuyor. Tanıklık ettiğin yabancı kültürlere de yazdıklarınla ışık tutuyorsun. Bir çocuk gibi sevmeye ve sevilmeye muhtaçsın. Fikirlerini savunurken, ne kadar cesursan sevgi isterken de o kadar korkaksın. Sevdiğin kadınla parası için evlendi demesinler diye yıllarca evlenmiyorsun. Evliliğin çok kısa sürüyor, eşini kaybediyorsun. Hayatta insana ait hiçbir acıya uzak ve duyarsız değilsin. Dostluk senin vazgeçemediğin ilkendir. Eşinin senden olmayan dört çocuğuna da yıllarca babalık yapıyorsun. İyi bir baba ve iyi bir eşsin.

Sorumluluktan kaçmadığın için üstlendiğin her işi layığıyla yapmakta oldukça mahirsin. Oldukça sabırlısın hem insanlara karşı hem de araştırma yaptığın konulara karşı. Üretmek ve ürettiklerini insanlığa mal etmek sana mutluluk veren yegâne duygulardır. Çağdaş ve ilerici birisi olarak çağların ötesine geçen düşüncelerinden dolayı yazdıkların güncelliğini yitirmiyor. Yazdıklarınla salt kendini değil yaşadıklarını da ölümsüzleştiriyorsun. Yaşadıklarının karşısında da yazdıklarının karşısında da alnın ak. İçinde kendini sürekli çoğaltan bir yaşam algısıyla yaşama serüvenini noktalıyorsun. Birlikte yaşadığın insanlara karşı oldukça naziksin. Oldukça naif bir ruhun var. Alıngan ve kırılgansın. İnsanları kırmamak için çok çaba gösteriyorsun ama seni kıranlara karşı da oldukça sertsin. Eşinin erken ölümünden duyduğun hüznü ölünceye dek içinde taşıyorsun. İçin kimselerin, hatta ailenin bile geremediği yaralarla dolu. Yazdıklarına yaralarını aktarmak konusunda ketumsun. Yalnızlığı en dipte yaşayan insanlardan birisisin. Acılara karşı oldukça dayanaklısın. Acıların insanları olgunlaştırdığını düşünüyorsun. Başarıya ve şöhrete fazla paye vermiyorsun. Edebiyat çevrelerinde tanınmak için de kapı kapı dolaşmıyorsun. Çalıştığın her yerde yenilik getiriyorsun. Elindekilerle yetinmeyi bildiğin için mala mülke karşı aşırı hırsın yok. Bana göre sen hem yazdıklarıyla hem de yaşadıklarıyla kendisini gerçekleştirmiş bir insansın. Seni seviyorum.

Sevgili Bedriye, bir saatlik sohbetimizde kişiliğime dair yaptığın saptamalar benim için eserlerimden daha değerli. Ben senin sayende kendimi sevmeyi öğrendim sevgili dostum. İyi ki varsın. Sevgilerimle. ■

[Prof. Dr. Gürsel Aytaç. Yeni Alman Edebiyatı Tarihi. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.]

Kapitalin İmgeler Mezbahası

ALİ YASACI

Jean Baudrillard, Simülakrlar ve Simülasyon adlı eserinde *"Simülasyon kavramının harita üzerindeki bir toprak parçası, bir töz ya da referans sistemiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun gerçeğin modeller aracılığıyla türetilmesine hipergerçek yani simülasyon denilmektedir. Başka bir deyişle harita öncesinde ve sonrasında bir toprak parçası yoktur. Bundan böyle önce harita, sonra topraktan –gerçeğin yerini alan simülakrlardan– söz etmek gerekecektir"* (Simülakrlar ve Simülasyon, Baskı:16, s. 15-16, 2022) Baurillard'ın harita örneği; uzamdan yoksun simülasyonlarla simüle edilen simülakrların, yani hipergerçekliğin (sahtelik) uzamda yer edinen gerçeğin yerine konulması durumu söz konusudur. Jean Baudrillard, gerçeğin manipüle edilerek simülasyon araçlarıyla (maket, bilgisayar programları) yeni bir gerçeğin hipergerçekliğin (sahtelik) üretildiğini ifade eder. Bu şekilde J. Baudrillard; bizlere gerçeğin artık üretilebilir bir duruma evrildiğini, ancak bu gerçekliğin simülasyon evrenininde yer alan bir hipergerçeklik (sahtelik) olduğunu, sonsuz sayıda da üretiminin mümkün olduğunu ve simüle edilenlerle sahip olunmayan bir şeye sahip olunuyormuş görüntüleri, imgeleri yarattığını ifade eder. Simülasyon evreninde yer alan ve Simülakrlar kavramıyla anlatılmak istenen gerçeklik ile bağının bulunmaması, yapay bir sistemin ürettiği kendi sahte gerçekliğindeki nesnenin anlamsal olarak manipüle edilerek yeni bir gerçeğe, yani gerçek olarak görülmek istenen simülakarlara dönüşmesini ifade eder.

"Bugün tüm çevremizde nesnelerin, hizmetlerin, maddi malların çoğaltılmasıyla oluşturulmuş ve insan türünün ekolojisinde bir tür temel dönüşüm oluşturan akıl almaz bir tüketim ve bolluk gerçekliği var. Daha doğrusu, bolluk içindeki insanlar artık, tüm zamanlarda olduğu gibi başka insanlar tarafından değil, daha çok nesneler tarafından kuşatılmış durumda" (Tüketim Toplumu, Baskı:18, s. 15, 2022). Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu düşünce Baudrillard'ın düşünceleri ile güncel yerini koruduğu çıkarımına varabiliriz. Çünkü nesne, hizmet, maddi malların çoğalttırılması simülasyon evreninde yer alan öznesi yitik, nesnesi yitik salt bir ürüne, mala dönüşümün ifadesidir. İnsanın insanı kuşatması değil, artık söz konusu olan malların insanı kuşatmasıdır ve bu malların hem maddi hem anlamsal katmanı simülasyonun en önemli parçası olan tüketiciler tarafından sürekli arzulanır. Tüketici simülasyon evreninde hipergerçek (sahte) bir insana dönüştürülür böylelikle.

Jean Baudrillard'ın simülasyon kavramı günümüzde gerçeklikle kopyanın yer değişimini ifade ederken tüketim toplumu kavramı da görünen toplumu, yani bir gerçeklik olarak algılanan toplumu ifade etmektedir. Modern dünya, tüketimi, üretimi birbirinden ayrılmaz parçalara dönüştürerek dünyanın kısıtlı kaynaklarını geri dönüşümü olmayan bir biçimde tüketmekte ve kaynakların yok olmasına neden olmaktadır. Hanlar, pasajlar yeni kurmacanın dışında kalarak saltanatını AVM'lere teslim etmiş ve böylelikle kendi yeni gerçeğini simüle etmiştir. Tüketim şehirlerinin en konforlu alanlarına dönüştürülen AVM'ler modern tüketimin birer mabetlerine dönüştürülmüştür; ancak bu salt simülasyon evreninde yer alan somut bir mekânın anlamsal kurgusallığı arasına sıkıştırılmamış, simülasyonlar aracılığıyla dijital ortama da simüle edilerek, yeni simülarklar, yani yeni tüketim alanları kurgulanmıştır. Tüketicinin eylemleri onu özgür olduğu yanılgısından alıkoyamaz ve burada düşünce ile eylem birbiri ardına sıralanmış bir biçimde karşımıza çıkar. Art arda sıralık ise tüketimle yaşanan esrime, metanın sahipliğine indirgenir; özgürlük alanının yaratıldığı sanılan bir hipergerçeklik (sahtelik) söz konudur. Düşünsel boyutu kendine ait olmayan, öznesi yitik, eyleminin temelinde yer edinen alışveriş-tüketim ise onun (tüketim toplumunun) özgür alanına, özgür irade ve tercihinin görüntüsüne dönüştürülür. Ancak bununla beraber özne ve nesne bir yok oluş içerisindedir. Özgürlüğün otantikliğinden yoksun olan modern veya post modern bireyin taşıdığı kendi sorumluluğu da söz konusu değildir; çünkü onun kendi seçebileceği değerler artık söz konusu değildir. Otantik olan nostaljik olana dönüştürülerek gerçeklik kaybedilmiştir denilebilir. Televizyon kanallarında "özgürlük" kavramı da reklamlarla tüketim aracına hizmet ederek kullanılmaktadır ve böylece kavramın gerçek anlamından da bir kopuş yaşanmaktadır. Kavramları simülasyon evreninde simüle ederek, ona yeni anlamlar yükleyerek, alanı kuşatarak kavramsal olanın anlamında egemenliğini simülakrlara dönüştürür; ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli noktanın maddi bir gerçekliğin kendisi değil, simülasyonlarla üretilen o maddi şeyin taşıdığı anlamdır, yani kurgusalda yer edindiği tüketim alanındaki hükmü, iktidarıdır. Her şey tüketim toplumunda simülasyonlar aracılığıyla sahte bir gerçekliğin görünümüne, simülakrlara dönüşmektedir. Sahtelik ile elde edilmeye çalışılan tek şey tüketim toplumunun hipergerçeklikle ilelebet muhafaza ve müdafaa edilmesidir. Hipergerçeklik (sahtelik) baskı araçları ile kendini

sürekli bir gerçeklik görünümü, algısı olarak kabul ettirmeye çalışır yaşamın tüm alanlarında.

Tüketim toplumu simülakrlar tarafından yönetilir, simülasyonlar aracılığıyla bireylerin yönelimleri belirlenir bilgisayar programları veya maketlerle. Tıpkı bir Disneyland ya da bizleri girişte bekleyen; yapay ve göğe doğru yükselen, surlarında yer alan minaremsi görüntüsüyle İstanbul Vialand, tüketimin bir mabedi, eğlencesi olarak karşımızda mutluluk satıcısına dönüşür. Bir bölgenin haritada simüle edilişi bir şehirde yer alan tüm imgeler simülakrlara (bir gerçeklik olarak algılanmak istenen görünüm) dönüştürülür. Bundan dolayı da artık yaşamın içkinliğinde ne gerçek olan vardır ne de mutluluğun bahşettiği duygulanımlarım temsile gelişi. Yanılsamanın farkında olmayan ve simülasyonların dünyasında simülakrları bir hakikat olarak gören insan, bunlarla beraber tüketim toplumunun simülasyonunu bir simülakra, yani sahte bir gerçekliğe dönüştürür. Bu durum, diğer birçok simülakrlarla birlikte imgelerin üretiminde de simülasyon evreninin yerini alarak hipergerçekliğe (sahte gerçekliğe) hizmet eder. İmgelerin üretimi modern sanayi toplumunun vazgeçilmez bir parçasına dönüşmüştür ve bunu nesnelerle gerçekleştirir. Radyoda sesler, televizyonda görüntüler, gazetelerde yazılar ve yaşamımızı kuşatan reklamlarla oluşturur kendi simülakrlarını.

Yasalar, kurallar (ideolojik aygıtlar) birer simülasyon aracıdır; çünkü insanları simülasyonun bir sahtelik olduğu düşüncesinden alıkoyar ve yaşamın tüm yapay paradigmaları kontrol mekanizmaları ile denetim altında tutulur (baskı araçlarıyla) bu şekilde sahte veya kopya gerçeklik ortadan kaldırılmaya çalışılır ve bu da hipergeçekliğe hizmet eder. *"Günümüzde gerçek minyatürleşmiş hücreler, matrisler, bellekler ve komut modelleri tarafından üretilmektedir. Böylelikle gerçeğin sonsuz sayıda yeniden üretimi mümkün olmaktadır. Bundan böyle gerçeğin akılcı bir görünüme sahip olmasına gerek yoktur; çünkü 'gerçek' ideal ya da olumsuz süreçlerle başa çıkabilecek (boy ölçüşecek) bir durumda değildir"* (Simülakrlar ve Simülasyon, Baskı: 16, s. 16-17, 2022). Bu durumda ne özneden bahsedilebilir ne de nesneden ve artık her şey hipergeçekliğe dönüşmüş, şeyleşmiştir, yani sahte gerçekliğin birer görünümüne dönüştürülmüştür.

Jean Baudrillard'a göre modern sanat; artık sona ermiştir ve çağdaş olan da "kendisiyle" çağdaştır. Burada kendisi ile çağdaştır ile ifade edilmek istenen Simülasyon evreninde her şeyin simülakrlara dönüşümüdür, yani simüle edilenin, kurgusal olanın toplum tarafından gerçek olarak algılanmasına ve toplumun gerçek olduğuna inandığı simülakrları tüketme arzusu taşıyan modern bireylere dönüşmesini ifade eder. Bu durumda modern sanat da simülasyon evrenin bir parçasına dönüşür. Modern sanat talebini imgelerle yaratır ve arzını aynı, benzeşik imgelerle gerçekleştirir, modern bireyi tüketmek için üretimine birer zincir halkası olarak eklemler. Sanatta imge (işaret) Baudrillarad'a göre gerçekliğin sahte bir görünürlüğe dönüşmesi anlamına gelir. Bir bütün olarak çağdaş sanattaki estetikleştirme çabası sanatın gerçekliğinin de yitimine neden olur böylelikle; çünkü estetikleştirme tüketim toplumuna hitap eder ve böylelikle simülasyonun estetik beklentisini karşılar. *"Simülasyonu sahte bir yeniden canlandırma biçimi olarak yorumlayarak onu emmeye çalışan yeniden cezalandırmaya karşılık; simülasyon yeniden canlandırma düzeninin tamamını bir simülakra dönüştürmektedir. İmgeye özgü çeşitli aşamalar/basamaklar şöyle sıralanabilir: – derin bir gerçeğin yansıması olarak imge – derin bir gerçekliği değiştiren ve gizleyen imge – derin bir gerçekliğin yokluğunu gizleyen imge – gerçekliğin hiçbir çeşidiyle ilişkisi olmayıp, yalnızca kendi kendinin simülakrı olan imge değildir"* (Simülakrlar ve Simülasyon, Baskı: 16, s. 22, 2022). Simülasyonlarla sonsuz sayıda oluşturulan imgeler, simülasyonun birer simülakrlarıdır ve böylelikle imgeler aracılığıyla hem bir gerçekliğin görüntüsü elde edilir hem de gerçekliğin gizlenmesi, gerçekliğin yokluğunun gizlenmesi, yalnızca kendi görüntüsünün simülakrları olan imgelerle üretilmiş olur. Baudrillard'ın deyimiyle çağdaş olanın kendisiyle çağdaşlığı simülasyonun imgelerle simülarkların birbirine olan denkliğini, uyumunu, çağdaş oluşunu, yani gerçekliği örterek kendi gerçekliğinin görünürlüğe kavuşturulmasını ifade eder.

Simülasyon ile elde edilen gerçekliğin-hakikatin ortadan kaldırılmasıdır. Günümüz dünyasında simülasyon ve simülakrlar ile sanatın, çağdaş sanat olarak gerçeklik yitimi söz konusudur; çünkü tüketim toplumu, sahip olmanın hazzı ile aynı şekilde tüketmek için üretmektedir ve arzın oluşturulmasından önce talebin arzı oluşturulur simülasyonlarla. Arzın talebini oluşturma süreci imgelerle karşımıza çıkar. Yazılı, sözlü, görüngüsel imge reklamları bu sürecin simüle edilen boyutudur. Hollywood, Japon sineması ve hatta Türk sineması veya diğer sanat alanlarında yapılan birçok çağdaş sanat üretimi, "imge üretimi" Simülasyonlar evreninde birer simülakrlara, hipergerçekliğe dönüşürler. Sanatta yer edinen bu hipergerçeklik ile sahtelik elde edilir; ancak sahtelik karşımızda kendisini gerçek olarak kabul ettiren bir görünümün ifadesidir. Sanatta imgenin dönüşümü gerçekliğin yitimine neden olmuştur; çünkü imgelerin üretimindeki asıl amaç onun tüketim pazarına hizmet etmesidir. Dijital ortamda elde edilen imgelerin üretiminde nicelik olarak da bir sınır yoktur ve bu durum uzamdan bağımsız olarak imgenin defalarca aynı şekilde bir simülasyon aracılığıyla simüle edilip simülakrlara, yani gerçeklik olarak gösterilmek istenen görünümlere (sahte görünümler- imgeler) dönüştürülmesi söz konusudur. ■

cümlenin büyüsü bozuldu

AKMAN GEDİK

gönlümüze göre değildi yaşam, ç/alınmıştı gençliğimizden
haraptı her yer, ç/alınmıştı hakikat ne yana dönsek yalan
tut ki, güneşe dönen ayçiçekleriydik umuda dönüp duran
belki de kayıtsızlıktandı kitaplara sığınmamız, söze durmamız
ışığı uyandırmaya çıktık yola, inandık, gönlümüzle mühürledik
acıtmayacaksın dedi büyüklerimiz, canı vardır her bir şeyin
toprak taşıdı bizi başının üstünde, ahde vefamız ondan, beraberiz
hakikatin ol kapısı toprak anadır dedik, ona döndük, edeb bildik
yaralarımızı sağaltık, kendimizi savunmayı öğrendik, keyif aldık
öğrenir dedik kendini savunan insan, savunur bir başkasını da

unutulmaz bazı şeyler, öyle kolayca unutulmaz biliyorum, hatırımızda
gençlik çiçeğe durmuş güneşli bahar günüydü, özlemin kilidiydi
serde yiğitlik vardı ko gitsin, gizlilik manaydı büyülerdi bizi
ne insanlar tanıdık, ne yüzler silindi hafızamızdan ah, bir bilseniz!
tanıdık nicelerini güneşten yıpranmıştı yüzleri, gördük insanın
aynasında
gülünce gözleri gümüşi bir parıltıda parlardı, sarı tonda bir sıcaklık
merhabaları içtendi, gönülleri ova, elleri yokluk yoksulluktu işte
mahçup bir ifade takınırlardı, biz kimses(s)iz diye okurduk

kimi konuşunca tiksinti damlardı ağızlarından, pavkırıyorlardı
şaşkındı yüzleri, buz gibiydi bakışları, gözlerinde zifiri karanlık
kaygılı bir mana yalardı yüzlerini, belli yalan kırmızısı değmiş
sanırsın gri bir sabah geçmiş yüreklerinden, gözlerinden kara bulut
yüksek sesle konuşurlardı, cümlenin büyüsü bozulurdu
zulümden bahsederlerdi, hayatın gerçeğidir onulmaz bir leke
kardeşlik deseler kan kokardı mutlaka, manası nefrete keserdi
onların yüreklerini iyilik terketmişti, kalp yerine taş taşıyorlardı
bir açık kitap gibi duruyordu orta yerde söyledikleri daha ne olsundu
sözü kaldırmaya, okuyup anlamaya, anlayıp anlatmaya çalışırdık...

he canım, kendi yarasını onaramaz insan bazen, bilirim, iyi bilirim
onaramaz yaşamını da her zaman, yıl d/evrilir, söz t/aşınır, anlatamaz
gönlü dardadır, geçmişe çocukluğunun yurduna dönmek ister insan
yıldızsız bir gece çöker üstüne, hayıflanır durur döner(sin) içine, için ne
içini dökeceğin musahibin de yok, yorgun düşersin dışa, daimi göçer
uyanırsın uykudan hatırında ç/alınmış hayallerin ve sen 'öteki'sin
bir de g/ördüğün rüya s/aklında... yalnızsın...

DIŞARIDAN İÇERİYE MEKTUP:

“Paris bir şenliktir”

ADİL OKAY

Sevgili Bülent,

Mektubunu almak beni çok sevindirdi. Paris’e dair yazdıkların, beni de seninle birlikte o büyülü sokaklarda bir gezintiye çıkardı, sağ olasın. “Paris Bir Şenliktir,” **Ernest Hemingway**’in bir romanı biliyorsundur. Ama Paris sahiden de bir şenlik. Çok yüzlü bir kent. Ve o çok yüzlü Paris, Fransız Devrimcilerinin kamuya açtığı Louvre gibi saraylarla, müzelerle, köprü altı ve köprü üstü çocuklarıyla, neşe ve hüznün, mutluluk ve mutsuzluğun harmanlandığı eşsiz bir mozaik. Dile kolay, yirmi yıl yaşadım orada; o şehrin neredeyse her sokağında bir anım var. Antakya ve Beyrut’tan sonra üçüncü kadim kentim saydığım, sürgün yıllarımı geçirdiğim Paris, şiirlerimde ve öykülerimde kimi zaman bir dekor, kimi zaman bir detay, kimi zaman da başrol olarak sıkça yer alır.

Bahsettiğin Fransız oyuncularına ben de hayranlık duyuyorum. Örneğin **Juliette Binoche**’dan söz etmişsin. Vallahi ben de hayranım kadına. **Jean-Paul Belmondo**’nun ise tiyatro geçmişinden gelen, sahne tozunu yutmuş olmanın verdiği ayrı bir karizması vardı. Yeni Dalga sinemasını anmışsın mektubunda, bu akımın öncülerinden **Jean-Luc Godard’**ın **“Müziğimiz”** adlı filmini izlemediysen, çıktığında mutlaka görmelisin. Şiir, müzik ve sinemanın eşsiz birleşimiyle, tam da senin ruhuna hitap edecek, belgesel, kurmaca, deneme arası bir eser. Godard, “Müziğimiz”de âdeta bir kolaj gibi farklı türleri bir araya getirmiş; kendini ve dünyayı, burjuva ahlakını sorgulamış.

Yeni Köprü Âşıkları

Bir de filmden söz etmişsin: “**Köprü Üstü Âşıkları**.” O filmin orijinal adı “Yeni Köprü Âşıkları” (Les Amants du Pont Neuf). **Leos Carax**’nın yönetmenliğini yaptığı filmde başrolde olan —ikimizin de hayran olduğu— **Juliette Binoche**, Yeni Köprü kadar güzeldi. Ben de izlemiştim ve gerçekten görsel bir şölendi. 16. yüzyılda yapılmış bu köprünün hem üstünde hem de altında çok zaman geçirmiştim. Şahsen ben olsam, filmin adını “Köprü Altı Âşıkları” koymayı tercih ederdim. Zira filmin kahramanları sokakta yaşayan insanlar; onlar da genellikle köprü altlarında, metrolarda yaşarlar. Zaten bu filmin kahramanları da Yeni Köprü’nün üstünde değil, altında yaşıyorlar. Bak şimdi sana yazarken aklıma geldi: 1985 yılında, kamusal alanlarda uygulanan projeleriyle tanınan iki sanatçının, **Jeanne-Claude Denat de Guillebon** ile eşi **Christo Vladimirov Javacheff’in** Yeni Köprü’ye elbise giydirdiğini hatırlıyorum. Buna da sanatta **enstalasyon** diyorlar ya. Eserlerine “The Pont Neuf Wrapped” yani “Sarılan Pont Neuf, Paris” adını vermişlerdi.

Yazar Bülent Parmaksız

Hatırlıyorum Noel zamanıydı, kar yağıyordu. Araç trafiğine kapanmış Yeni Köprü’nün giydiği elbise Seine’in sularına dokunuyordu. Önce yeni giysisiyle beni çağıran Yeni Köprü’yü uzaktan seyretmiştim. Sonra üzerinden ağır ağır yürüyerek, karlar altında geçmiş ve bu çalışmaya hayran kalmıştım. Sanki yağan kar da bu “gösterinin – enstalasyonun” bir parçasıydı. Enstalasyon, Yeni Köprü’nün altından geçen yük ve yolcu gemileriyle, yağan karla ve benimle birlikte “canlı performansa” dönüşmüştü. Köprünün üzerinde taştan yapılmış “balkon” denilen seki gibi oturma alanları var. Soğuk demeden bir süre köprünün balkonundan Seine Nehri’ni, karlar arasında süzülen gemileri seyretmiştim.

İlya Ehrenburg ve Pınar Kür

Edebiyat cephesinde neler oluyor? Bir de buna değineyim diyorum.

İyi eserler yayınlanıyor. Hepsini okumak zor tabii. Ayrıca iyi de edebiyat dergileri var. Estetiği de ihmal etmeden suya sabuna dokunan dergiler. Eskiden aldığım edindiğim tüm dergileri size yollardım. Sonra malum yeni bir genelge ile dışarıdan dergi alımı yasaklandı. Size abone zorunluluğu getirildi.

Mektubunda değindiğin yazarlardan **İlya Ehrenburg**’un tüm romanlarını okudum. Ancak “Paris Düşerken” benim için ayrı bir yere sahipti. Paris Düşerken’de Ehrenburg, propaganda kaygısıyla didaktik ifadelerle romanı zayıflatmamış. İkinci Dünya Savaşı öncesi Paris’in çalkantılı atmosferini, farklı sosyal sınıflardan ve siyasi kamplardan gelen karakterlerin gözünden çok yönlü bir şekilde aktarmış. Bu roman Sosyalist Gerçekçi eserlerin didaktik ve tek boyutlu karakterler sunduğu haksız eleştirilerine bir yanıt sayılır.

Bu arada okumuşsundur, **Pınar Kür** hayatını kaybetti. Yakınlarına başsağlığı diliyorum. Pınar Kür hayatta iken onu şu açıklaması nedeniyle eleştirmiştim: *“Yarın Yarın’dan Küçük Oyuncu’ya birçok kitabımda 12 Mart vardır, 12 Eylül yoktur. 12 Eylül bana hiçbir zaman ilham vermedi. Sinan, Deniz, Hüseyin, Yusuf, Mahir...*

"GÖÇ VE SÜRGÜN" TEMALI SERGİ — Red Fotoğraf Grubu, Görülmüştür Kolektifi, Karşı Sanat Çalışmaları tarafından hazırlanan Göç ve Sürgün temalı Karma Sergi, Karşı Sanat Merkezi'nde açıldı. 12-22 Eylül tarihleri arasında açık kalan sergiye **Bülent Parmaksız, Ercüment Akdeniz, Elif Can, Mehmet Boğatekin, Sami Özbil** gibi mahpus yazar, şair ve çizerler de katkı sundu. ■ **GÜNEY**

Bunlar benim içimi yakan olaylardır. (...) 12 Eylül'de kimse benim içimi yakmadı. Orada da gençler öldü ama onlar biraz yırtıcı geldi bana. 12 Mart'ta olan o masumiyet yoktu onlarda." (Pınar Kür, Radikal Kitap Eki, 3 Nisan 2004, sayı 163)

Yani Pınar Kür'e göre 12 Mart'ta hayatlarını kaybedenler masumdu, 12 Eylül'de ise örneğin **Erdal Eren** ve katledilen binlerce devrimci masum değildi. Sonraki yıllarda özeleştiri verdi mi duymadım. 12 Mart döneminin önemli yazarlarından **Füruzan** da bu konuda —Pınar Kür'e yanıt sayılabilir— şunları söylemişti: *"12 Eylül romanlarının kiminde, yazarı dönemi işlerken eleştirel bir bakışla yaklaştığını görür gibiyiz. Bu yarı gölgeli yarı şaşırtmacalı anlatımlardan amaçlanan eleştiri ne yazık ki yerini bulamıyor. Sanki yazara soru yöneltildiğinde 'ben öyle demek istememiştim'li bir yanıt kolaylığı bırakıyor."* **Fethi Naci** de 12 Mart ve 12 Eylül sonrasını kıyasladığı bir yazısında benzer bir saptama yapmış şunları yazmıştı: *"12 Mart romanlarında devrimci gençler için ağıtlar yakılırken, 12 Eylül romanlarında kurulu düzenden yana tutum takınarak devrimci gençleri aşağılamak ya da dünyayı değiştirme görevinin kendisine verilmiş olmadığını kabul etmeyi övmek moda oldu."*

Şair **Sezai Sarıoğlu**'nun ifadesiyle: "Tarih bilgisinden ve bilincinden yoksunluk böyle bir şey olmalı..."

Serginize davetlisin/iz

Başka ne mi yapıyorum, yapıyoruz. Görülmüştür Kolektifi ve Redfotoğraf grubu olarak yeni bir sergi çalışmamız var biliyorsun. Yarısı zindanda olan 100 sanatçının "Göç ve Sürgün" temalı eserlerini sergileyeceğiz. Senin de bir yazı ile katkı sunduğun bu sergi 12 Eylül'de İstanbul'da Karşı Sanat Merkezinde açılacak. Kasım ayında da Almanya. 3 gün süren İnsan Hakları Festivali'ne davetliyim. Orada sizi anlattığım "Uzaklara Bakamamak" adlı son tiyatro oyunum sahneye konacak. Ee işte arada dostların yayınladığı dergilere, gazetelere yazıyorum. "Süreç", "İkinci vatanım Filistin" ve "Orman yangınları" hakkında birkaç makalem yayınlandı. Mektubum sağ salim eline geçsin, hapishanenin "okuma komisyonuna" takılmasın diye bu konuları kısa geçiyorum, oto sansür uyguluyorum.

Tabii sıcaklarda insanın performansı düşüyor. Daha az yazıyor, daha az okuyabiliyorum. Bu cehennem sıcağında evden çıkmak, gezmek tozmak, "sosyalleşmek" neredeyse imkânsız. Tabii, sizin durumunuz çok daha zor. Bizim en azından klimalarımız var, bu bir nebze olsun rahatlatıcı. Senin / sizin orada, hücrede vantilatörle serinlemeye çalıştığını/zı tahmin edebiliyorum. O vantilatörün bile yeterince serinletmediği zamanlar olduğunu düşünüyorum.

Sevgili dostum şimdilik sonlandırıyorum, kendine iyi bakmaya çalış. Tabiat sana güç versin, o zorlu koşullara dayanma kuvveti bahşetsin. En kısa sürede görüşmek dileğiyle...

Sevgilerimle...

Ağustos 2025 ■

Not: *Bu yazı, Sincan F tipi Hapishanesinde tutulan yazar Bülent Parmaksız'a cevap olarak yazılan mektubun bir bölümüdür.*
Bülent Parmaksız'ın bana yolladığı mektupları da ***www.gorulmustur.org*** *sitesinden okuyabilirsiniz.*

Adalet Sarayın Koynunda ise...

HALİL İÇÖZ

Mitolojik anlatımlardan günümüze tanrılar ile insanlar arasındaki ilişki, neredeyse birbirini tekrarlar. Tanrılar her dönem insanları "özgür ve köleler" olarak ayırmış, savaşlarda yendiklerini ise "hak ve ganimet" olarak görmüşlerdi. Sümerlerden başlayıp Antik Mısır, Hitit ve Antik Yunan mitolojisinde tanrılar, insanlar üzerinde hep belirleyici olmuştur. Baş tanrılar kulları arasındaki ilişkiyi düzenlerken, adına "adalet" denilen bir de tanrı ya da tanrıça yaratmışlardı. Ancak adalet duygusunun toplumda gelişen özlemi bununla kurumsallaşmıştır. Adalet "...nesneler ya da olayların ortak özelliklerini içine alan ve onları ortak bir ad altında toplayan" [1] genel bir kavram hâline gelmiş, tarih boyunca benzer olay ve olgulardan hareketle toplumların diline yerleşmiş. Bu kavramın, hangi dil olursa olsun oluşu mutlak bir karşılığı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

"Adalet" sözcüğünün etimolojik olarak kökünde "denge" vardır. Bu yüzden simgesi terazidir. İtidal "ölçülü olmak" ve tadilat "uygun hâle getirme" kelimeleriyle aynı köktendir. Adalet bir şeyi hak ettiği yere koymaktır. Adalet hem dengeyi sağlamak hem de bozulanı düzeltmektir. [2]

Değişik dillerdeki karşılığı ise Almanca *gerechtigkeit*; İngilizce ve Fransızca *justice*; İtalyanca *giustizia*, Latince kökenli *justice* kavramı karşılamaktadır.

Sümerlerde tapınaklar "ilahi adaletin merkezi" olarak görülüyordu. Adalet tanrılarından biri, Güneş Tanrı'sı olarak da bilinen Utu'dur. Utu, her günün sonunda öbür dünyaya iner ve ölüleri yargılar. Cennetin Tanrı'sı olarak ilan edilen İnanna'yı, uçan arabasıyla göklerde gezdirdiği rivayet edilir. Ancak toplumsal adaleti sağlamakla yükümlü olan ise Enki ve Ninhursag'ın kızı Nanshe'dir. Nanshe toplumsal adaletin yanı sıra kehanetin, balıkçılığın ve doğurganlığın da tanrıçasıdır.

Nanshe'yi gösteren pişmiş toprak plaka. (Irak Müzesi)

Sümerlerde Adalet Tanrıçası Nansh, ibadete gelenlerden mal varlığına göre destek bekler, genç kadınların tapınak yararına gönüllü cinsel ilişkide bulunması hac olarak kabul edilirdi. [3] Ayrıca her yıl tapınakta Tanrı adına yapılan evlenme töreninde, genç ve güzel bir kadın ile Tanrı arasında evlilik töreni yapılırdı. Tanrı ortalıklarda olmadığı için genç kadın, Tanrı'yı temsilen başrahiple ilişkiye girmekle hükümlüydü. Bu ayin hem adalet Tanrı'sı ve tanrıçasının isteği hem de ilahi adaletin yerini bulması için önemliydi. Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan başrahip, yüksek tapınak kuleleri zigguratlarda vahi bekler ve bunları kullarla paylaşırdı. Dönemin gereklerini yerine getirmeyenler ise lanetlenirdi. Lanetlenmiş insanlar toplumda itibar görmezler ve dışlanmış olurlardı. Bu da tanrıların buyruğu ve adaletinin bir parçası olarak kabul görürdü.

Çok fonksiyonlu bu kurumların her biri, bir rahip tarafından yönetiliyordu. Bu hükümdarlar aynı zamanda kent-tanrısının temsilcisi sıfatıyla sitelerin başında bulunuyordu.

Zigguratlar, insanların kendi aralarında yaşadıkları sorunların çözüldüğü mercilerdi. Böylece tapınaklar yalnızca dini merasim veya ayin yeri olarak kullanılmıyor, aynı zamanda idare ya da mahkeme binası vazifesini de görüyordu. [4]

Tarihte adaleti sağlamakla yükümlü olduğu bilinen bütün isimler, hepsinin tanrıça olmadığını gösteriyor. Ancak toplumsal yaşamın ve medeniyetlerin değişmesiyle de adalet tanrılarının yerine tanrıçalar almaktadır. Örneğin Utu, Şamaş yaratıcı tanrılardır ve bir görevleri de adalet sağlamaktır. Ancak asıl görev adalet değildir.

Şamaş bir adalet Tanrı'sı olarak, bu özellikleriyle ardılı Ma'at'dan ayrılmaktadır. Ma'at yaratılışta rol alır ve dolayısıyla varoluşun kurallarını koyarak hem kozmik hem toplumsal hem de bireysel düzenin evrensel ilkesi olarak rol almaktadır. Toplumsal düzenin temeli olarak görüldüğünden temel taşı üzerinde resmedilirdi. [5] Hitit kralları da tıpkı Sümerlerde olduğu gibi, tanrılara karşı sorumluluklarını yerine getirmek adına başrahiplik, baş yargıçlık ve başku-

1 *Definitionen von Oxford Lanfuagis:* https://www.google.com/search?q=kavram+ne+demek

2 *X Etimoloji:* https://x.com/etimoloji/status/1563885341542678529?lang=de

3 Muazzez İlmiye Çığ, *Bereket Kültü ve Mabet Fahişeliği,* s. 78-79.

4 *Academic Journal of History and Idea*, CiltI:V/Sayı:XIII /Aralık PDF s. 419(8).

5 *ViraVerita E-Dergi,* Sayı 5, Mitolojide Adalet İmgeleri, Özgür Küçüktaşdemir. s. 18

mandanlık görevlerini ihya ederlerdi. [6]

Bir duada Arinna'nın, Güneş tanrıçasının ve Ereskigal'in isimleri değişimli olarak yazılmaktadır ki, Ereskigal Mezopotamya kökenli bir yeraltı tanrıçasıdır. Sonuç olarak Nerik'in Hava Tanrı'sının annesi olarak adlandırılan Ereskigal, Arinna'nın Güneş tanrıçası ile eşitlenmektedir. [7]

Bazen adaletin temsilcisi bazense bütün tanrıların Tanrı'sı olarak geçen Güneş Tanrı'sı Ereş. Ki.Gal, Fırtına Tanrı'sı Teşup'un annesidir ve antlaşma metinlerinde ismi sıkça rastlanır. Hititlerde Adalet tanrıçası Sausga/İstar'ın aynı kişi olduğuna inanılmıktadır. [8]

Hititlerin, yendikleri krallıkların dinlerini de alıp, onların tanrılarına da mabet yaptıklarını öğreniyoruz. Hurri, Mitanni, Luvi, Sümer ve diğer komşu krallıklarından etkilenen Hititler, değişik zamanlarda onların tanrılarının isimlerini de alır. [9] Hitit dininin yeni tanrıları kabul eden karakteri ise imparatorluk devrinde izlenmiş olan akılcı, siyasi bir tutumdan kaynaklanmaktadır." [10]

Antik Mısır'a gelindiğinde ise tanrılar arasındaki ilişki farklı değildir. Antik Mısır yaradılış varsayımına göre, dünyanın ve evrenin kaostan kurtulması için Baş Tanrı Atum varoluşu başlatmış ve yaşanan düzensizliği gidermek için de Ma'at isminde bir tanrıça doğurmuştu. Ma'at devekuşu tüyleriyle donanmış bir tanrıça ile resmedilmiştir; kelime manasıyla, hakikat, adalet, doğruluk, düzen, denge ve kozmik yasayı ifade etmekte ve bu yüzden etiğe göndermede bulunduğu belirtilmektedir. [11]

Ma'at, Antik Mısır'da adaleti sağlamakla yükümlü Tanrı'dır. Sadece bu dünya değil, Ma'at'ın öte dünyaya gidenleri de kuş tüyünden daha hafif terazi kefelerine koyarak günahları tarttığı söylenir. Günbatımında Tanrı Ra ile saltanat kayığına bindiği ve güneşin yeniden doğmasını sağladığı söylenir. Antik Mısır'da da Tanrı olmasına rağmen hem yeryüzünün hem öbür dünyanın düzenini sağladığı ifade edilir. Hakikat ve doğruluğun sağlayıcısı olarak da anılan Ma'at, ölümlüler hakkında hüküm veren tanrıçadır.

Ma`at yeryüzünde maddi olarak var olmadığı için onun adaletini ölümlü tapınak rahipleri sağlardı. Ancak rahiplerden önce Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi Firavun'du. Ma`at ne kadar Adalet Tanrı'sı olsa da Firavun'un hükmü, ilahi adalet hükmüydü. Ölümlüler için adaletin sınırları Ma'at değil, Firavun tarafından belirleniyordu. Bunu da "Tanrı'nın yeryüzünde yaşayan vekili, peygamberi" olarak yapmaktaydı. Burada adaleti sağlamakla yükümlü kılınan Ma'at'ın işlevselliği, Firavun'un istek ve hükümlerinden sonra devreye girmektedir. Ma'at, Firavun'un hükümleriyle zincire bağlanmıştır ama diğer bütün kesimler için bağlayıcı hükümler verebilmektedir.

Aynı şey Antik Yunan'da da yaşanmıştı. Titanlar soyundan gelen Themis, Zeus'un yanında oturan danışman ve ikinci eşidir. Gözleri bağlı, bir elinde

"Themis"

terazi ve bir elinde kılıçla tasvir edilir. Gözlerinin bağlı olması adaletin herkese eşit baktığını, elindeki terazi ise herkese eşit derecede adalet dağıttığını gösterir. Diğer elindeki kılıç ise hükmün gerektiğinde zorla uygulanmasını temsil eder.

"Themis" adı koymak, yerleştirmek, oturtmak, sağlamlaştırmak, saptamak anlamına gelen bir kökten (*tithemi*) türemiştir ve adil, adalet gibi anlamları taşımaktadır. [12] Bütün mitolojik anlatımlarda adalete duyulan özlem ve arayış kadınsıdır, aynı zamanda bunun her dönem engelleyicisi ise erildir. Tesadüfi mi, yoksa bunun toplumsal adalet arayışında gerçeklerin bir yansıması mı olduğu anlatımlarda ifade edilmez. Ancak anlatımlardaki bu önemli "gerçek" kendini sürekli yinelemektedir.

Evet, Zeus bir Tanrı olarak, Adalet Tanrısı The-

6 Dinler Tarihi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisansüstü Sempozyumu, s.526.

7 *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Fatma Sevinç, 1-2008, 175-195, s. 180

8 Hitit Dini, Volkert Haas, PDF s. 13

9 Age, s.43

10 Age, s.41

11 ViraVerita E-Dergi, Sayı 5, Mitolojide Adalet İmgeleri, Özgür Küçüktaşdemir. s. 16

12 *Adalet Tanrı(ça)ları: Themis ve Diğerleri*, Harun Bodur, s. 146

mis'i "yeryüzünün adalet dağıtıcısı" olarak kabul eder. Zeus'un bu kabulü, hem diğer tanrılar hem de özgür insanların adalete olan inancını artırmış ve bir sorun olduğu zaman gözü bağlı, bir elinde kılıcı diğer elinde terazisiyle Themis'e gidilmişti. Tabii ki ölümlüler arasında Themis yerine, onun yeryüzündeki yansımaları olan mahkemeler ve adalet sarayları bu görevi üstlenmişti. Themis'in bundan haberi var mı, bilinmez... Ama her halükârda adalet temsili Themis'in, heykellerinde olduğu gibi, gözleri bağlı ve bir elinde terazi bir elinde de kılıcıyla adalet dağıtacağı beklentisinde olunmuştur. Ancak ölümlüler arasında adaleti dağıtanlar, efendilerinin adaletini hükmetmişlerdir. Öyle de olsa Themis`i temsilen kurulan mahkemelerin yansız ve dokunulmaz olduğu rivayet edilir.

Baş Tanrı Zeus ise ihtiyaç duyduğunda diğer tanrılar ve ölümlüleri istediği gibi cezalandırabilir. Hatta mitolojik anlatımlarda Zeus'un istediği kadınla beraber olduğu ya da tecavüz ettiğine ilişkin anlatımlar yaygındır. Anlatımlardaki tanrılar, aslında ölümlülerin yer yer ironik edebi yaratımlarının bir yansıması olarak karşımızı çıkmaktadır.

Zeus örneğinde görülen en belirgin şey, burada satır arasına gizlense de aslında adaletin yani Adalet Tanrı'sının, Zeus'un "yatağında" ve denetiminde olduğu ifade edilmesidir. Hem tanrılar hem de ölümlüler arasında adaleti sağlamakla yükümlü olan, sözde bağımsız olduğu ifade edilen ve herkese aynı gözle baktığı, bakması gerektiği söylenen Adalet Tanrı'sı Themis, hem Zeus'un ikinci karısı ve üç kızının ise annesidir. İşine geldiği gibi diğer Tanrı ve ölümlülere davranan Zeus, hiçbir zaman Themis'in adalet terazisiyle tartılmamış ya da adalet terazisi hiçbir zaman Zeus için hüküm vermemiştir. Bunun tesadüfi olduğunu söylemek pek gerçekçi olmaz.

Mitolojik anlatımları kayda geçiren yazarlar ilahileştirdikleri anlatımlarda, içinde bulundukları değişik dönemlerde yarattıkları tanrıların yanına, bir de arzuladıkları adalet tanrıçalarını da ekleyerek toplumun adalet özlemini dile getirmiştir. Ancak anlatımlarda adalet uygulayıcısı tanrıça, egemen eril olanın denetimindedir. Tanrının yapacağı adaletsizlikler ise yargıya kapalıdır.

Mitolojinin satır arasında gizlenen adalet arzu ve beklentisi, aslında tarih boyunca hiçbir dönem önemini yitirmedi. Krallıkların, sultanlıkların, cumhuriyetlerin, dinci şeriatçı iktidarların ya da başkaca yönetim biçimlerinin idaresindeki her yerde adalete duyulan özlem hiçbir zaman giderilemedi. Adalet saraylardan, kral ve peygamberlerin yatağından çıkmayana kadar da maalesef bu arayış ve özlem süreceğe benziyor.

Sadece mitolojik anlatımlarda değil, günümüzde de adalet Tanrı'sı yani adalet bakanlıkları ya da sarayları, cübbesine ilik ve düğme yaptıranların adaletini yansıtır. Mesela Fizan'da bir başkan, canını sıkan iki muhalif başkanı 9 yıl hiçbir gerekçe olmadan rehin alabilmekte ve buna o ülkenin adalet tanrıları da gerekçe uydurabilmektedir. Ya da beslemelerinin işlediği suçları affettirebilmektedir. Söylediklerini yapan besleme adalet tanrıları ise bir üst makamlara atanabilmektedir. Bütün bunlar hem kendisi hem de kabinesinin hırsızlıkları adalet tanrılarıyla örtülmekte ve topluma bunun, "Tanrı'nın yani yeryüzündeki vekilinin bir isteği" olduğu yansıtılmaktadır.

Sonuç olarak iş güvenliği olmayan madenlerde ölen binlerce insan; doğanın tahrip edilmesi, yangınlar ve deprem sonuçları hep "mukadderat" olarak anlatılmaktadır. Tabii ki bütün bunlar ülkede besleme din ulemaları ve adalet saraylarında el pençe divan duran "adalet tanrıcıkları" aracılığıyla yapılmakta...

Kısaca ifade etmek gerekirse, toplumsal adalet arayışı kadınsı olsa da onu engelleyen eril tanrılar hiç değişmiyor. Burada sadece "yaratıcı" tanrıların yöntemleri değişiyor. Adalet arayışında değişmeyen bir şey varsa o da, adaletin mülkiyeti elinde bulunduranların adaletsizliği ile ilgili olduğudur. Yani adalet Tanrı'sının görevi mülkiyet ilişkilerinde her dönem masanın karşı tarafında olup, mülkiyetsiz ve elinde üretim aracı olmayanlara karşı hükümlüdür. Onun görevi, yaratıcı Tanrı'nın ve onun yeryüzündeki vekili peygamber ya da başkanlarının mülkiyet ve iktidarlarını korumak, yaptıkları hırsızlık ve haksızlıkları hükümlerle gizlemektir.

Bu adalet Tanrı'sı, ekmeğini binlerce yıldır zeytinden kazanan köylünün yaşam hakkını gasp edenlere, işçinin çalışmasına rağmen kirasını bile ödeyemeyecek duruma getirenlere, gençliğin özgürlük ve hak talebini bir tehlike olarak görüp bunun ezilmesini isteyenlere, emeklinin bir ömür çalışıp emeğinden ödediği emeklilik hakkına çökenlere, kadının yaşam hakkını veyahut saçının telini bir sorun olarak görüp cinayetleri özendirenlere, insanın istediği gibi insanca yaşamasını bir tehlike olarak görenlere kapı kulu olduğu sürece, toplumun adalet arayışı da devam eder.

Toplumsal adalet arayışı, karşısında tırnaklarına kadar örgütlü sermaye ve onun koruyucu Tanrı'sı ve keskin kılıcına karşı, aynı titizlikle örgütlenmeyi gerektirir.

Tarihte hak arayışlarına refakat eden en önemli şey "örgütlenme" olmuştur. Toplumsal başarılar elde edilebilmişse de sendikalar, meslek kuruluşları, politik örgütler ve partiler birleşip mücadele ederek gerçekleşmiştir. Bu örgütlülük sayesinde işçiler, emekçiler, ezilen halklar, hak elde edebilmiş ve sermayenin iktidarlarını alaşağı etmiştir.

Öyleyse son söz:

Tanrılara ve onların "koynundaki" adalet tanrılarına karşı, insani yaşam koşulları için hak hukuk adalet arayışımızın birleşik ve örgütlü olması dileğiyle. ■

AİDİYET, KİMLİK VE ÖLÜM:

Misafir İşçiden Mülteciye Almanya'ya Göç

GÜLSEN GÜLBEYAZ

Göç, insanların bir ülkeden ayrılmasına neden olan "itme faktörleri" ile yeni bir ülkeyi cazip kılan "çekme faktörleri" üzerinden analiz edilir. "İtme-Çekme Modeli" bu bağlamda temel yaklaşımlardan biridir. Göçmen, kendi ülkesinden ekonomik ya da sosyal nedenlerle ayrılıp başka bir yerde kalıcı olarak yaşamaya yönelen kişidir. Ancak göçmen grupları arasında farklılıklar var. Kalifiye işçiler, becerileri nedeniyle ev sahibi ülke tarafından daha kolay kabul görür; oturum, iş bulma ve aile birleşimi gibi konularda daha az kısıtlamayla karşılaşırlar. Buna karşın, sürgünler ve mülteciler, çoğu zaman "sığınmacı" sıfatıyla belirsizlik, bürokrasi, işsizlik, dil engeli ve yalnızlıkla karşılaşır. **"Muhacir"** ise yalnızca göç eden değil; dönmemek üzere yeni bir yere yerleşen, geçmişle bağlarını koparıp yeni bir hayat kuran kişiyi tanımlar.

Göç öyle bir şey ki; gidilen yerde umut, iş, güvenlik, gelecek var diye bir bavula sığan hayat, bir tren ya da uçak bileti kadar kısa bir veda ama aynı zamanda bir bilinmezlik, dilini bilmediğin sokaklar, yabancı yüzler, kimsesizlik... Kimse yüksek sesle söylemese de göçmen olan herkes bilir: bambaşka nedenlerle gitmiş olsa da herkes benzer bir yalnızlıkla göçmendir. İnsan yola düştüğünde sadece toprağını değil, zamanını da bırakır geride. Ne geçmiş tam anlamıyla onundur artık, ne de gelecek bütünüyle.

Göç, yalnızca coğrafi bir yer değiştirme de değil; hafızanın, kimliğin, aidiyetin ve hatıranın yeniden yazılması, inşasıdır. Türkiye'den, Kürdistan'dan, Balkanlardan, Afrika'dan, Ortadoğu'dan ve son yıllarda Ukrayna'dan Almanya'ya giden milyonlar, farklı nedenlerle yola çıksalar da ortak bir tecrübeyi paylaşır: yerinden edilme, yabancılaşma ve köklerinden kopuş... İsimler değişse de hikâyeler birbirine benzer. İnsanın doğduğu topraklardan kopuşu, başka diyarlara tutunma çabası ardında itici nedenler bırakır; yoksulluk, işsizlik, savaş, baskı. Önünde çekici vaatler vardır; güvenlik, iş, umut. Ne var ki göç, yalnızca bir yolculuk değil, kimliğin parçalanışı, yeniden inşasıdır. Göç hem bir umut yolculuğu hem de kalıcı bir yalnızlıktır. Ama nereye varırsa varsın, göçmen kendi sesini de yanında taşır; yeni kültürü dönüştürür, iz bırakır.

Göç yolları ise yalnızca varış değil, aynı zamanda ölümün yollarıdır. Binlerce mülteci, güvenlik ve özgürlük umuduyla çıktığı denizlerde boğuldu; sınırlarda dondu, yollarda kayboldu. Akdeniz'in dalgaları, Ege'nin kıyıları toplu mezarlıklara dönüştü. Bu sessiz ölümler kayıtlara geçmedi, ama insanlığın hafızasında yankılandı. Göç bazen hiç varamamak, yolun yarısında kaybolmaktır.

Almanya'daki göç sürecinin tarihsel ve sosyolojik boyutlarına bakıldığında, 1960 yılının sonunda İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan gibi ülkelerle ardından 1961'de Türkiye ile imzalanan işgücü anlaşmaları sonucunda on binlerce işçinin Almanya'ya "misafir" işçi sıfatıyla gönderilmesi yatar. İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'yı kalkındırmak için geçici bir işgücü transferi olarak tasarlanan bu süreç zamanla kalıcı göçmen topluluklarının oluşmasına yol açar. Misafir işçiden "Yerleşik" göçmene geçişte misafirlik yıllara, yıllar kuşaklara dönüştü.

Misafir işçilerin hatırası... 2021'de Almanya'da "Misafir İşçi Göçü'nün 60. yılı nedeniyle göçmenlere hizmet veren derneklerde, kurumlarda sergiler, film gösterileri, şiir dinletileri, müzik, sanat, edebiyat etkinlikleri düzenlendi. Çok şey anlatıldı! Hem Almanya'da hem de Türkiye'de devleti yönetenler tarafından hak ve hukuk da dâhil hep nasıl göz ardı edildikleri birçok yönden ele alındı. En üzücü şey; bu etkinliklerde Almanlardan çok göçmenler bir aradaydı ve kendi hikâyelerini kendi dillerinde değil, Almanca dile getirdiler. Birbirine birbirini anlattıkları etkinliklere birkaç Alman katıldığında ise yaşlanmış misafir işçilerin kırık dilleri, sesleri yükseldi, coştukça coştular. Günümüzde unutulan misafir işçilerin yaşamlarında; çektikleri eziyet, hasretlik, acılar, ayrılıklar, memleket özlemi ile geçirdikleri onlarca yılları var. Gurbette

kazandıkları, yemeden, içmeden biriktirdikleri ne varsa yaşadıkları yerde; Almanya'da yatırım yapmak yerine yine memlekete götürdükleri de ortada.

Göç geçmişi (Migrationshintergrund) kavramı Almanya'da son yirmi yılda kamusal ve siyasi söylemde gelişti. 15 yıl öncesine kadar resmi istatistikler yalnızca Alman ve yabancı uyruklular arasında ayrım yapıyordu. O dönemde yaygın olan yabancı kavramıyla istatistiklerde karşılaştırıldığında, uyruğa ve bu arada meydana gelmiş olabilecek herhangi bir vatandaşlığa kabule bakılmaksızın, göç geçmişi, göçmenlerin ve onların soyundan gelenler; çoğunlukla birinci veya ikinci nesil göçmenler olarak anılır.

2025 yılı Almanya'ya Türkiye'den misafir işçi göçünün 64. yılı. 1961'de başlayan "Misafir işçi" göçü, bugün dördüncü, beşinci kuşaklara ulaştı. Almanya'ya gelen Türkiyeliler, "birkaç yıl kalır döneriz" diye çıktıkları yolda kök saldılar. Birçoğu Alman vatandaşı oldu, iki ülkede de varlıklarını sürdürebilmekteler. Ama hâlâ iki ülke arasında, iki kimliğin ucunda yaşıyorlar. Onlar için Almanya, alın teriyle kazanılan ekmeğin, ekonomik ve sosyal güvencelerin zorluklarla kazanıldığı yer, Türkiye ise memleket, vatan. Sadece altı hafta olan yıllık tatillerinde oturmak için sahil kentlerinde satın alınan yazlıklar ya da ailenin yetiştiği köylere yapılan villa gibi evler kiminin tek mal varlığı ve memleketle tek bağı.

Kaynaşma mı, kopuş mu? Kaynaşmanın getirdikleri de var, kaybettirdikleri de. Altmış dört yılda Alman iş arkadaşlarıyla, komşularla kurulan dostluklar, hatta dünürlükler, akrabalıklar da oldu. Göçmen çocukları arasında ana dili kaybı hızla artarken, kuşaklararası farklılıklar diaspora kimliklerini çok boyutlu hâle getiriyor. Kültürel çeşitlilik bir yandan toplumu zenginleştirirken, öte yandan ötekileştirme, kimlik karmaşası ve ayrışmayı da derinleştiriyor. Toplumun yapısı ne kadar renklenirse renklensin kültürlerarası bağlar da o kadar zayıflıyor ya da kopuyor. Kültürlerarası ötekileştirme, ırkçı davranış ve söylemler günlük hayatın her yerinde.

Kültürel uyum ve kimlik çatışmaları... Nereye gidilirse gidilsin göçün en olmazsa olmazı kültürel uyum; belirli bir kültürden gelen kişilerin, grupların ya da sınıfların yabancı bir kültürün; fikirleri, söylemleri, değerleri, normları, davranışları, kurumlarının işleyişi gibi unsurlarını aşamalı olarak benimsemesi. Kısmi ya da tam uyum, göç ve ticari ilişkiler aracılığıyla farklı kültürler arasındaki temas ve etkileşimden kaynaklanır. Göç, en çok kültürel uyumla sınar insanı. Bir başka toplumun dilini, değerlerini, ritmini öğrenmek, eğitim, işgücü piyasasına erişim ve günlük yaşam pratikleri, göçmenin kendi kimliği ile yeni toplum arasındaki mesafeyi sürekli yeniden kurar. Bu da kültürel uyumun sessiz çilesi gibidir. Kimi zaman yüzeyde kalır bu uyum; bir selam, birkaç alışveriş cümlesi. Kimi zamansa derinlere işler, göçmenin çocukları artık ana dillerinde rüya görmez olur. Kırık dillerde büyüyen çocuklar; artık rüyalarını bile ana dilde görmeyen torunlar. "Dönüş" bir hayalden ibaret kaldı.

Yeni göç dalgaları ve politik yansımaları... 2015 yılında Suriye savaşından kaçan yaklaşık 800 bin kişi Almanya'ya iltica etti. 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası yalnızca bir yıl içinde 1,5 milyon Ukraynalı Almanya'ya sığındı. Bu, Federal İstatistik Ofisi'ne göre 1950'den bu yana görülen en yüksek göç dalgasıydı. Kimileri mühendis, doktor "kalifiye işçi" olarak ayrıcalık gördü, görüyor. Onların yolları daha düz; aile birleşimi daha kolay, oturum hakları daha sağlamdır. Ama geride kalan çoğunluk için göç, belirsizliğin uzun koridorları demektir. İltica etmekse; zamansız, mekânsız, kimliksiz kalmak, sığınma başvurularında bürokrasi, barınakların soğukluğu, dilini bilmediğin sokaklarda kayboluş, işsizlik ve derin bir yalnızlıktır. Kiliselere sığınanlar, devletin barınma evlerinde kalanlar, birbirine yabancı topluluklar... Bugün Almanya'da nüfusun %27'si göçmen kökenlidir. Misafir işçilikten mülteci göçüne, kalifiye işgücünden aile birleşimine kadar çeşitlenen göç yolları, beraberinde çok katmanlı toplumsal sorunları da getirmekte. 1960'larda başlayan işgücü göçünden günümüzdeki mülteci hareketlerine kadar uzanan süreç, kimlik, aidiyet, kültürel uyum ve toplumsal çatışmalar çerçevesinde ele alınmalıdır. Modern dünyanın dijital çağında, insanın insana yabancılaştığı yeni bir düzen...

Bugün Almanya'da da tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, Suriyeliler, Afganlar, Iraklılar, Ukraynalılar göç tartışmalarının merkezinde. Ukraynalı mülteciler tüm göçmenlerin yüzde 41'ini oluşturuyor. Almanya Federal Göç ve Mülteciler Dairesi (BAMF) Şubat 2024 verilerine göre savaştan kaçan dört milyon Ukraynalı mültecinin 1.139,689'u Almanya'ya sığınmış. Aynı dönemde Romanya (yüzde 8), Polonya (yüzde 4) ve Türkiye'den (yüzde 3) de göç olmuş. Uzun lafın kısası; halkın dörtte biri göçmen

kökenli. Göçmen sayısındaki bu artış, Almanya'yı Avrupa'nın en çok göç alan ülkelerinden biri hâline getirirken, aynı zamanda yıllardır yabancılara karşı alınan politik, siyasi kararlar, toplum içi ayrışmalar, göçmenler arasındaki çatışmalar, göçmenleri sınır dışı edebilmek için gizli planlar hazırlayan radikal sağcı AfD gibi aşırı sağ partilerin yükselişine de zemin hazırladı.

Aidiyet ve ölüm: Mezarlıklar üzerinden göçün son durağı... Göçün en az konuşulan boyutlarından biri, göçmenlerin ölümle kurduğu ilişkidir. Birinci kuşak misafir işçilerin büyük kısmı, "günü geldiğinde memlekete dönmek" hayaliyle yaşadı. Uzun yıllar boyunca cenazeler, uçaklarla Türkiye'ye, Kürdistan'a, Balkanlara, Yunanistan'a taşındı. 2020'lerin başına kadar yılda 10-15 bin cenazenin Almanya'dan Türkiye'ye nakledildiği tahmin edilmekte. Bununla birlikte, zamanla göçmen topluluklarının yeni kuşakları için "dönüş" hayali silikleşti. Bugün Berlin, Köln, Frankfurt gibi merkezlerde Müslüman, Alevi, Arami, Ezidi mezarlıkları göçmenlerin kalıcılığının sembolü hâline gelmiştir. İşçiler, mülteciler ve sürgünler, "misafir" olarak geldikleri ülkede ebedi ikametgâhlarını bulmaktadır. Bu olgu, göçün yalnızca bir yolculuk, bir hayat hikâyesi değil, aynı zamanda ölüm ve aidiyet meselesi olduğunu; hafızanın, kimliğin ve hatta ölümün yeniden yazıldığını gösterir.

Her yere ait, hiçbir yere ait... Göç, insanı hem her yere ait hem hiçbir yere ait kılar. Misafir işçi, mülteci, sürgün ya da kalifiye göçmen... Farklı adlarla anılsalar da ortak kader, köksüzlükle kök salma arasındaki ince çizgide yaşanır. Dünyanın her yerinde olduğu gibi Almanya'daki göç hikâyeleri de, yalnızca ekonomik ya da politik bir olgu değil; ölümle bile şekillenen bir kimlik ve aidiyet mücadelesidir. Göç yollarına düşen insan, artık hem her yere ait hem hiçbir yere... ■

KAYNAKÇA

[1] Herbert, U. (1990). Geschichte der Ausländerbeschäftigung in Deutschland 1880 bis 1980. München: C.H. Beck.
[2] Destatis (2023). Migrationshintergrund – Bevölkerung mit Migrationshintergrund in Deutschland. Statistisches Bundesamt.
[3] BAMF (2016). Das Bundesamt in Zahlen – Asyl, Migration und Integration 2015. Nürnberg.
[4] Destatis (2023). Migration aus der Ukraine nach Deutschland 2022. Statistisches Bundesamt.
[5] Yayın, M. (2020). "Avrupa'dan Türkiye'ye Cenaze Nakilleri: Kültürel ve Sosyolojik Bir İnceleme." Göç Araştırmaları Dergisi, 6(2)

hangi dağ serinletir yüreğimizi

■ **HASAN SEÇKİN**

Ceylan Önkol'a ve Aylan Kurdi'ye

bazen, gökyüzü gibiyim, kuşların unuttuğu
engin ve uçsuz bucaksız bir mavide
bazen deli doluyum, bazen de ince ince
asi bir şairin kara notlar tuttuğu
bir şairin mısralarındaki erkete...
ve tanığım tüm bu olan bitenlere
tanığım, bu topraklarda yaşanan dehşete
bazen gökyüzü gibiyim, kuşların unuttuğu...

bazen bir rüzgâr oluyorum, gerçekten
yanı başınızda sessizce, efil efil esen
siz, farkına bile varamazsınız, inanın
bir hoşluk halidir bu, bir belalı iş
sanki içmeden sarhoşsunuz, ne güzel
yani bir muamma hal, bir musibet gidiş
ki, narin uykularını kaçırır insanın
bazen bir rüzgâr oluyorum, gerçekten...

bazen de gamsız, kasavetsiz bir güneşim
mükemmel ve bulunmaz benzerim, eşim
o dereden, bu tepelere, bir koşudayım hep
sabah kendimi doğuran ben, aksam batıran
gene fırdolanıyor düşlerim, düşüncelerim
ki, hiç bir orman barındırmaz gövdemi
ve yoktur sığınacak, saklanacak bir yerim
bazen, gamsız, kasavetsiz bir güneşim...

yeni filizlenirken, bir genç kızın özlemleri
bir şarapnel parçalıyor küçücük kalbini
ve sırasız bir ölüm yakalıyor bizi, şafakta
yine yağmur gibi, anaların acılı gözyaşları
ne kimseler görür bizi, ne de işitir çığlığımızı
bir orman yangını içinde birer kaplumbağayız
simdi, hangi dağ rüzgârı serinletir yüreğimizi
yeni filizlenirken, bir genç kızın özlemleri...

peki, kim bir deniz olmadığımı söyler, kim
martılar çığlık çığlığa uçuşurken kıyılarımda
ve kabına sığmazken yosun bağlamış yüreğim
ve ayın, yıldızların şavkıyla okşanırken tenim
ve öylece dalga dalga coşarken duygularım
ve ana kuzusu bir çocuğun narin bedeni
çırpınıp dururken ıslak avuçlarımda
peki, kim bir deniz olmadığımı söyler, kim...

Haziran 2016 - Temmuz 2017

MUHSİN / “Geldim Abi...”

HÜSEYİN DEMİR

Çalakalem yazılmış eksik bir kaderden yıllarca mahrum bırakılmış bir halktık biz. Önce Ruslar geldi, sonra Amerikalılar ardından bizden sanıp, yanıldığımız Taliban. Bize yoksulluk, açlık ve sefaletten başka bir şey vermediler. Hiç yüzümüze gülmemiş bu coğrafyanın karasal iklimi çatır çatır çökmüştü üstümüze bir kere.

Nasıl bir öyküydü bizimkisi, nasıl bir kader. Kederin kederle yok edildiği bir kader bahşedilmişti tüm Afgan halkına. Üstümüzde gülümseyerek kına yakan gökyüzünün altında cayır cayır yanmaktan başka seçenek bırakmıyorlardı bize.

Mutsuz insanların sözcüklerini kaybedebildiğini çocukluğumda öğrenmiştim. O sessizliğin, çocukluğumun bütün renklerinin üstünü örtebildiğine doğduğum ev şahitti. Bir baba ile ağzı var dili yok bir annenin oğluydum. Sofralardan da çocukluğumdan da doymadan yaşadım hep. Annem kederini çiğnemeden yutmuştu, babam kaderiyle kanlı bıçaklıydı. Hepsini bir araya toplasam da bir tam çocukluk fotoğrafı etmiyordu.

El değmemiş coğrafyaları düşlüyordum. İnsanın bir ömrü, gökkuşağının yedi rengi vardı ve bu dünyadan başka dünya yoktu.

Yıl. 2015.

15 yaşındayım. İki kız, üç erkek kardeşiz. Ailenin en büyük çocuğu benim.

Türkmenistan’la Özbek sınırında yakın Akcha şehrine bağlı Çarşanlı köyünde doğmuşum. Yani Tanrının bile geçerken dönüp bakmayacağı; bir yanı çöl, diğer tarafları dağ-tepe olan yarı bozkır bir arazi. Atalarımızın yıllarca uğraşıp küçük küçük ekilebilecek toprak elde etmek için gece gündüz kayaları parçalayıp, mini mini alanlar yarattıkları, suyu, havası ve insanın kıt bir Afgan köyü burası. En yakın ilçeye uzaklığı 70 km. Türkmen nüfusunun yoğun olduğu 50 haneli köy. İlkokul düzeyinde tek bir okul var. Zaten kimsenin derdi de değil okul, eğitim. Çiftçilik, hayvancılık ve gurbetçilik en iyi bilinen şey buralarda.

Ya köyde kalıp babamdan kalan araziyi diğer kardeşlerimle pay edip (kız çocukları hariç) azala azala yaşayacaktım ya da “Göze alanların geleceği olur” diyerek düşecektim yollara. Bu koşullarda payıma nasıl bir şey düşeceği belliydi ama yine de denemeye değerdi.

İki yıl üst üste şehre gidip babamın tanıdığı birinin yanında çalışmıştım. Bakkal dükkânları vardı. Biraz para biriktirmiştim. O yıllarda çevre köylerden çok fazla genç Pakistan-İran- Türkiye üzerinden Avrupa’ya gidiyorlardı. Olmadı Türkiye’de kalıyor, iş bulup çalışıp ailelerine para gönderiyorlardı. Gurbetliğin en mülteci hâli yaşanıyordu. Zaten ülkede Taliban tekrar iktidara gelmişti, gençler ya asker olacaktı ya da gurbete çıkacaklardı.

Babama, “Ben de Türkiye’ye gideceğim” dediğimde yüzündeki ifadeyi hiç unutamam. Çaresizlik, acı, kahır, gariplik olanca heybetiyle gelip gözkapaklarına

Düş Yolcusu

Av. HAYDAR AKSOY

Girdin bir tılsım olarak hayata
Gezdin yeryüzünü gülen bir bulut gibi
Ayak bastığın her sokakta
Mutluluk, dayanışma çiçek açtı
Ödü koptu bencilliğin
İhanetle suçladın
Ve cehennem ateşine attılar seni
Yine de teslim olmadın zebanilere

Dağ başında bir taş kadar ıssız kaldın
Oturdun kendi kıyına
Yalnızlık bile ağladı hırsından
Martlar Eylüller geçti ömründen
Yine de başka hayatlara adadın hayatını
Gözünü kırpmadan

Ne uzak ne yakın ne para ne pul
Sadece anı biriktirdin
Ve kuşlar kondu düşlerine
Bitmez tükenmez yollar gülüşüne
Böylece kendi içinde boğuldu kötülük

Şen bir türkü gibi yayılıyorsun şimdi Evrene
Girdaplar şaşkın senin bu direncine
Güzellik dolaşıyor benliğinde
Ve iyilik çoğalıyor gözlerinde.

yerleşmişti. Bir babanın evladını kaybederken ki hüznü vardı yüzünde. Gidenin geri gelmesi zordu bu coğrafyada. Yüzyıllardır bu topraklarda ki savaşlara evlatlarını kurban vermiş babalar iyi bilirdi bu gerçeği.

En büyüğümüzün yaşı 25, dokuz kişi düştük yollara. Sabahın erken bir saati, ağustosu eylül geçe.

Daha önce gelenlerle bağlantı kurmuştuk. Geleceğimizden (!) haberdardılar. Benim yaşım grup ortalamasına göre küçüktü ama iki sene şehirde yaşamış olmanın avantajlarını kullanıyordum. Herkesten daha cesaretliydim.

İlçeye kadar minibüsten bozma üstü açık bir kamyonetle gittik. Oradan da Mezar-ı Şerif'e geçtik. Sonra başkent Kabil'e. Yolculuğumuz devam ediyordu. Bizi Pakistan sınırına götürecek kişilerle buluştuk. Her şey planlandığı gibi ilerliyordu.

Cebimde 1200 dolar var. 500 dolar da iç çamaşırıma diktiğim küçük fermuarlı cepte. Her ihtimale karşı yedekte ve gizli tutuyorum. İlk ödememizi yaptıktan sonra bizi sınıra götürecek minibüslere biniyoruz. Sınırın bu yakasında Taliban askerleri var. Haberdarlar tüm geçişlerden. Parasını alıp izin veriyorlar.

Pakistan'la Afganistan arasındaki küçük ülke Belucistan'a geliyoruz. Yani Pakistan sınırına yaklaşıyoruz. Buradan sonrası tehlikeli. Bu arada bazı aileler Pakistan sınırına kadar gelip geri dönüyorlar. Anam da babamı evlat peşinden sürükleyenlerden buralara kadar. Ayrılık kolay değil, ana yüreği işte. Buradan sonrası tehlikeli. Vedalaşıp ayrılıyoruz.

Hiç ara vermeden İran sınırına gelene kadar devam ediyoruz. Sonra İran'ın başkenti Tahran'a kadar arabayla sorunsuz bir şekilde geldik. İran geçişlere izin veriyor, yeter ki bizde kalmasınlar derdinde sanki.

Kısa hedefimiz Türkiye, sonra belki Avrupa...

Zeytin

ERDOST AKBABA

Şehrimizin maviliğini sana bırakıp,
Geçeceğim sokakların özgürlüğünü
kendime alıyorum.
Bir zamanlar adlı şarkıyı akşamüstleri
bensiz söylesinler,
Tüm zamanların bestesini geceden
sabaha uzanan umuda biz yazalım.

Ardımızdan yaz bitti,
Rakımızı iyi ki içmişiz seninle
Sararan otların kimi yandı kimi bahçıvan elinde,
İncirler kurudu,
Çıraklar usta elini beğenmez olmuştu,
Yoksulluk yangındı mecburiyet caddesinde,
İsterdim ki eşitler arası bir hiyerarşi de olsun,
Gide gele kavga dövüşle geçecek zaman
Mahiri olmuşum bu karanlıkların derim
Hâlbuki sabah olunca görseler deliye çıkar adım

Bu bir veda şiiri değil, nüfusunda ümit barındırır,
Bunca zamana ve kavgaya kırılan dallarımıza
elbet tutunacağım,
Hiç unutmuyorum çünkü kurumayacağım
darağaçları gibi,
Belki bıkmıştır garson veya üst komşu ya da
devletin memuru,
Elbet bahaneleri olacaktır,
dinlemesen de olur,
biliyorsun biz de zeytiniyiz buraların.

Severim memleketi,
Döneceğim günü unutursam eski bir ev gibi
ilk depremde yıkılırım
Kırgın bir şaire gider eskicilere dadanırım,
İstanbul'a,
Akordu bozuk gaipten seslere,
Aşksız ışıksız tek tip merhabalarda kalırım.
Kitapçılara gideceğime,
Eski bir defter bulup yanlışlarımı düzeltirim,
Büyümüşüm sayarım,
annemi hem çok özleyip hem de sevmeyi bırakırım.
Hiç unutmuyorum döneceğim günü,
çünkü deli derler zeytine
bu ağaçlar bu topraklarda kurumaz diye.

Geçtiğimiz bütün ülkelerde kaçakçılar birbirleriyle koordineli çalışıyor. Parayı alıyorlar, sonra teslim edecekleri yere kadar rehberlik edip, bırakıp dönüyorlar.

Afganlılar Pakistanlılara, Pakistanlılar İranlılara onlar da Türklere teslim ediyorlar. Kafileyi her teslim alan yol boyunca uymamız gereken kuralları anlatıyorlar. Olabilecek tüm aksiliklere minimal de olsa bizi hazırlıyorlar. Pakistanlı ve İranlı rehberlerle dil konusunda sorun yaşamıyoruz. Çok birbirine benzerliğe var dillerimizin.

Önümüzde arkamızda kaç araç var, içlerinde hangi ulustan insanlar var bilmiyoruz. Her kişide sadece kendi rehberinin telefon numarası var. Acil durumlar haricinde aramak yasak. Kadınlar, çocuklar da var gruplarda ama onlar ayrı arabalarda. Daha özneli ve hâliyle daha yüksek fiyata gidiyorlar yeni yaşam yerlerine.

Sınır geçişlerinde bazen uzun saatler bekletiliyoruz. Yanımızda getirdiğimiz yiyecekler bitiyor, bozuluyor. Her şey düşünülmüş (!) yollarda almak zorunda olduğumuz yiyecek ve diğer bazı ihtiyaçlar ateş pahasına satılıyor.

Tahran'dan Van sınırına kadar yaya gideceğiz. İran polisi bizi pek sevmiyor. Yakaladıklarının parasını, kıymetli eşyalarını alıp gönderiyormuş. Tedbirliyiz. Yakalanmamamız lazım diye geceleri gizli gizli yürüyoruz.

Sınıra yaklaşmamız sekiz gün sürüyor. Yol boyunca çadırlar kurulmuş, ne ihtiyacın varsa uçuk fiyatlarla karşılıyorsun. Önceden anlaşmalı konaklama yerleri bunlar. Rehberler adam başı komisyon alıyorlar.

Türkiye sınır kapısına yakın bir alanda bizi bekletiyorlar. Dağı aşabilirsek orada bizi Türk rehberlere teslim edip dönecekler. Karşımızda devasa bir dağ var. Gündüz saklanıp gece hareket etmemiz gerekiyormuş, öyle söylüyorlar.

Dağı aşmak iki gün sürdü. Yarı yolda geri dönenler, düşüp bir yerini kıranlar, ya da canından bezip kendini aşağı atanlar, sıradan şeyler bu yolculukta.

İran-Van sınırında girişe en yakın yerde iki gün bekledik. Özel yapılmış düğün salonu gibi genişçe kapalı bir alandı burası. Banyo, yatak, yemek günlük 100 dolar.

İkinci günün sonunda geçiş onayı alınmış olacak ki gece yarısından sonra hareket edip sınırı geçtik.

Artık Türkiye'deydik. Türkiye'ye geçince yeni kıyafetler verdi Türk rehberlerimiz bize. Tabii ücretli. Burası Van merkeze uzak küçük bir köydü. Dağıtım buradan yapılacaktı.

şiir i syan

FAZLI HUMAR

aşın sınırları
yerle bir edin duvarları
kasırga gibi cesur olun
bulutlar gibi özgür
yok edin korkunun esaretini
çiğneyin tüm yasakları
bir yanardağ gibi öfkelenin
şükretmeyin bilakis isyan edin

ar damarı çatlamış ahlaksızın
misyon edinmiş utanmazın
evimize giren hırsızın devri
inanmayın bunların Allah bir dediğine
ağız dolusu küfürlerle
kızılcık sopasını hazırlayın
bu cennet vatan
bu aziz topraklardan kovalayın

Sessizlik

ÖMER BALBAL

Sessiz bıraktılar hepimizi,
Boğdular,
Namertlerin gürültülerinde,
Kandırdılar,
Sahte peygamberlerin vahiylerinde,
Geleceğimizi.
Nefes almak bile idamlıkken bu hayatta
Cennetin vaadi saydılar,
Sessizliği.
Oysa sessiz adam,
Kurşunsuz bir silah değil mi?

Kim nereye gidecek, hangi ilde tanıdıkları var iyice tespit ettiler. Avrupa'ya gidecekler bizden ayrılıp başka evlere geçtiler.

Sonra küçük minibüslerle bizi şehrin muhtelif yerlerine dağıttılar. Yürüyerek parça parça otogara gidip, yazıhaneye bile girmeden bize bilet alıp otobüslerle yerleştirecek son rehberle temasa geçecektik.

Elimizde bir telefon numarası vardı bir de öğrettikleri iki kelime.

"Abi ben geldim..."

Öyle yaptık. Köyden birlikte çıktığımız dokuz kişiden ikisi geri dönmüştü. Katlanamadı bunca eziyete. Hastalandılar yollarda. Yedi kişi aralıklı olarak koltuklarımıza geçip oturduk.

Bir bilet almıştık ucu açık. Bundan sonrası sağ-selametti. Ya da cehennemin en dibi.

İlk İstanbul'a geldim. Kalacak yer ve iş sorunu oldu. Sonra Ankara'ya geçtim. Bir tavuk çiftliğinde 8 ay çalıştım. Paramı alamadan ayrılmak zorunda kaldım. Sonra Gelibolu- Malkara- Keşan- Lâpseki dolaştım durdum. Bundan sonrasında ne olur bilmiyorum.

Uluslararası koruma kimliği aldım İzmir'den. Ama ben Çanakkale bölgesinde iş bulabilmiştim. Bir-iki ayda İzmir'e gidip, "Ben yaşıyorum ve buradayım" diye imza atıp dönüyorum. Yine kaçak yollardan tabii. İzmir bölgesinin dışına çıkmam yasak çünkü.

Ardadan 10 yıl geçmiş. İnsansın özlüyorsun sevdiklerini. Ama aynı yollardan geri gelebilme imkânı da olsa, göze alamam o yolculuğu tekrardan.

Aileme düzenli para gönderebiliyorum. Türkçeyi ilerlettim. Dil kursuna gidiyorum. Yazamıyorum henüz ama konuşmam düzgün.

İyi ya da kötü, insan hep inanacak bir şey arıyor kendine. Çaresizlikle arafta beklemektense kolaylıkla kendi cehennemine razı gelebiliyor insan.

Yeter ki güvenilir bir cehennem olsun payına düşen. ■

Türkiye Üzerine Notlar

■ **MEHMET ALİ GÜNER**

Biz, yoğun Türk propagandasıyla yetiştirilmiş bir kuşağız. Bu propaganda dünyadaki her iyi şeyi bize, her kötülüğü de yabancılara mal etme ilkesine dayanırdı. Dünyanın en güçlü insanları Türk'tü. Koca Yusuf, Kurtdereli, Çoban Mehmet hikâyeleri ve tefrikaları göğsümüzü kabartırdı.

Doğruluk, dürüstlük derseniz, onda da üstümüze yoktu. Kanuni orduları sefere giderken ağaçlardan kopardıkları meyvelerin yerine para keseleri bağlardı. Hele bilimde, zekâda, kültürde kimse elimize su dökemezdi. Temizliği biz öğretmiştik gâvurlara. Onlar Versailles bahçelerine lazımlıklar boşaltırken biz mis gibi hamamlarımızda yıkanırdık.

Diplomatlarımız çok hazır cevaptı. Osmanlı zamanından beri yabancı bir heyetle karşılaşmış da onu mat etmemiş vezirimiz, paşamız, hariciyecimiz yoktu. Böyle görüşmelerin sonunda kâfirler ya ihtida eder ya da hayranlık ve bağlılıklarını bildirirdi.

Bütün zaferleri biz kazanırdık. Arada bir talihsizliğe uğradığımızda da onlar bizim sakalımızı kesmiş olurdu. Kesilen sakal daha gür çıkardı. Oysa biz hep onların kolunu keserdik.

Sümerler Türk'tü. Etiler Türk'tü. Babil, Asur ve bütün Mezopotamya Türkoğlu Türk'tü. Türkçe, dünya dillerine kaynaklık etmişti. Bütün diller Türkçeden türemişti. İspat mı istiyorsunuz? Mesela yaltırık... elektrik denen kelimenin kökeni buydu. İsterik, Hysteria'nın köküydü. Bütün müsteşrikler bilirdi bunu. Türkler Bering Boğazı'ndan Amerika'ya geçmişler ve orada dağlara, nehirlere isim koymaya başlamışlardı. Gördükleri bir nehre, "amma uzun" demişlerdi; nehir "amazon" olmuştu. Bir çağlayana bakıp, "taşları niye gara?" diye sormuşlardı, Niagara şelalesi ortaya çıkmıştı. Kuzey Amerika eyaletlerin den İowa bile "ay ova"dan gelmiyor muydu? Böyle yetiştirilmiş bir kuşağın gerçekle karşılaşması acı oldu.

Türkiye'nin dünyadaki yeri öğretilenlere benzemiyordu. İtibar sıralamasında sonuncu ülkeler arasındaydık, insanlarımız eğitimsizdi, az gelişmişti, kirliydi. Avrupa ülkelerinde çoğunlukla bizimkilerin bindiği metroya "sarımsak treni" adını takıyordu Batılılar. Tête de turc di ye aşağılayıcı deyimleri vardı. Sporcularımız bütün uluslararası karşılaşmalarda yeniliyordu. Meyve ağacına para kesesi bağlayanların torunları bugün uyuşturucu trafiğini yönlendiriyordu.

Dünya sanat ve bilim tarihinde adı geçen bir Türk'e rastlanmıyordu. Üzerine hikâyeler dinlediğimiz padişahlarımızın bir kısmı sonsuz kan ve seks cinnetinde yaşamışlardı.

Çok yoksulduk. Kişi başına düşen milli gelirimiz çok düşüktü. Gerçekten de kâfirlerin kolunu kesmiştik ama bu arada Don Kişot'un yazarı Cervantes'in sol kolunu da kesme şerefini taşıyorduk.

Bu şok, bizim kuşağı Türkiye'nin hiçbir erdemine inanmamaya götürdü. Küçükken babasına hayranlık duyan ve büyüdükçe onun zayıflıklarını göre göre küçümseyen çocuklar gibi Türkiye hiç gözümüze giremiyordu. Var olan değerleri de görmezden geliyorduk. Türk usulü anlamına gelen al la turca'yı alay yerine kullanıyorduk. "Türk malı", "Türk filmi", "Türk işi" diyorduk.

Sanıyorum ki şimdi, bu iki aşırılığı dengeleme dönemine geldik. Artık ne dünyalar hâkimi böbürlenmesi ne de yerle de sürünen bir ülke aşağılaması.

Türkiye'yi Türkiye olarak kavrama zamanı geldi sanırım... ■

Gazze gazetecileri yetenekli, profesyonel ve onurlu. İsrail'in onları hedef almasının nedeni de bu.

NESRİNE MALİK

Al Jazeera'nın Gazze ekip lideri Tamer El-Mişal ile ilk tanışmam geçen yılın Temmuz ayındaydı. Ekibi, Hamza el-Dahduh ve Samer Ebu Dakka adlı iki gazeteciyi daha önce toprağa vermişti. Geri kalanların ise aç olduğunu söyledi. Ayrıca koruyucu ekipman temin etmeye çalışıyor, İsrail Savunma Kuvvetleri'nden (IDF) gelen tehditler ve aile üyelerinin öldürülmesiyle uğraşıyorlardı. İsmail el-Gul, karısını ve çocuğunu aylardır görmemişti ve onları çok özlüyordu. Hüsam Şabat, Muhammed Karakiya ve Enes el-Şerif, sabah haber yapmaya başlamadan önce yiyecek temin etmek için zaman istiyorlardı. Bugün hepsi öldü.

Gazze'nin deneyimli muhabiri Vail el-Dahduh'un eşini, üç çocuğunu ve torununu kaybettiği bir profil yazarken Gazze ekibinin çeşitli üyeleriyle konuştum. Hepsi, çalışmalarının risklere rağmen yerine getirilmesi gereken bir görev olduğunu söyledi. O zamandan beri bu ekibin üç üyesi bir dizi suikastta öldürüldü. Her başsağlığı mesajı gönderdiğimde, yanıt her zaman haberciliğin durmayacağıydı. Gazze editörü geçen hafta, Şerif, Muhammed Nufal, İbrahim Tahir ve Karakia'nın hayatını kaybettiği hedefli saldırıda tüm Gazze Şehri ekibini kaybettikten sonra bana "Devam ediyoruz," dedi. "Mesajlarına veya son isteklerine ihanet etmeyeceğiz."

Bu cinayetler dünyayı sarsarken – ve bunlara verilen tepki, bazı gazetecilerin militan olduğu yönündeki kanıtlanmamış ve bazı durumlarda gülünç derecede inandırıcı olmayan iddialara saplanıp kalırken – Gazze'deki gazeteciliğin kalitesi hakkında çok az şey söylendi. Gazetecilerin imkânsız koşullar altında ne kadar akıcı, ifade gücü yüksek ve soğukkanlı oldukları. Her gün yaşanan korkunç olayları ve acıları, profesyonel ve sakin bir tavırla kamera karşısında, sanat hâline getirdikleri gazetecilik Arapçasıyla ne kadar iyi aktardıkları. Ne kadar soğukkanlı kalabildikleri. Onların sözlerini İngilizceye çevirmek için sık sık uğraştım, çünkü ifadeler o kadar zengin ve kapsamlıydı ki. Sharif'in son mesajı, tarihe geçecek bir metin olsa da, çeviride gücünün bir kısmını yitiriyor. Mesajında, nefesimizi "kesmiş" olanlara sesleniyor, ancak kullandığı kelime "kuşatılmış" anlamına daha yakın – sadece fiziksel boğulmayı değil, gözetim altındaki bir halkın sesinin susturulmasını da çağrıştırıyor.

Gazze'deki ve Gazze'den gelen gazetecilerle konuştuğumda beni en çok etkileyen şey, onların ne kadar coşkulu ve yürek burkan bir idealizme sahip oldukları; gazetecilik mesleğinin onlar için, ölümle sonuçlansa bile bir görev olduğu. Öldürülenlerin hepsi bir seçim yapma şansına sahipti ve hâlâ hayatta olan ve haber yapanlar da hâlâ bu şansa sahipler. Sharif, son iki yıl içinde İsrail yetkilileri tarafından birkaç kez tehdit edildiğini söyledi. Al Jazeera, İsrail istihbaratının ona uyarı gönderdiğini ve haber yapmayı bırakmasını söylediğini anlattı. Reddettiğinde, babası bir hava saldırısında öldürüldü. Ghoul geçen yılın başında Dahdouh'un yerini aldığında, Dahdouh ona bunun tehlikeli bir iş olduğunu ve görevinden ayrılıp karısı ve çocuğunun yanına dönerse kimse onu suçlamayacağını söyledi. Ghoul reddetti ve hedefli bir saldırıda başı kesildi.

İsrail hükümetinin bu cinayetlerle yapmaya çalıştığı şey, sadece olumsuz haberlerin ve görüntülerin akışını durdurmak değil, bu medya profesyonellerinin aktardığı Filistinlilerin imajını tamamen yok etmektir. Gazze'deki gazetecilerin haberlerinde ve sosyal medya paylaşımlarında dünyaya sergiledikleri güvenilirlik, saygınlık ve yetenek ortadan kaldırılmalıdır. Gazze, militanlarla dolu, güvenilir anlatıcıların bulunmadığı ve İsrail'in öldürme ve aç bırakma gerekçelerinin inandırıcı tanıklar tarafından sorgulanamayacağı bir yer hâline geldikçe, İsrail soykırım kampanyasını daha kolay sürdürebilir.

+972 Magazine ve Local Call tarafından yapılan son araştırmada, raporun ifadesiyle, "İsrail'in gazetecileri öldürmesine yönelik artan küresel öfkeyi hafifletmek amacıyla, Gazze'de bulunan ve Hamas'ın gizli ajanları olarak gösterilebilecek gazetecileri tespit etmekle" görevli, İsrail ordusuna bağlı, uğursuz bir isimle anılan "meşrulaştırma hücresi" ortaya çıkarıldı. Araştırmanın kaynaklarına göre, bu çaba "Gazze'de bulunan muhabirlerin, İsrail'in adını dünya önünde lekelemesi'ne duyulan öfkeyle" motive ediliyor.

Bu çabanın merkezinde, İsrail'in, defalarca doğru olmadığı ortaya çıkan iddialarda bulunmasına rağmen, Batı medyasının iddialarını bir şekilde inandırıcı bulma eğilimi yatıyor. IDF'ye göre "şüpheli bir şekilde ilerledikleri" için öldürülen acil yardım çalışanlarının, infaz tarzı atışlarla bağlanmış hâlde bulundukları söylendi. Abluka ve açlığı meşrulaştırmak için kullanılan Hamas'ın yardımları sistematik olarak çaldığı iddiası, İsrail ordusu içindeki kaynaklar tarafından yalanlandı. İsrail, yardım için sıra bekleyen Filistinlileri vu-

Genç müzisyenler sahnede: YOUNG EURO CLASSIC 2026

Klasik müziğin gelecek nesillerini motive etmeyi amaçlayan ve geçen yıl 25. Yıldönümünü kutlayan "young euro classic" bu yıl da Avrupa sınırlarını ve "klasik müzik"i aşan bir yelpazede genç müzisyenleri müzik sevenlerle buluşturdu. "Barış", "Özgürlük", "Dostluk", "İnsan Hakları", "Demokrasi" mesajlarının yankılandığı festivalin en önemli özelliği şüphesiz, müzisyenlerin 26 yaş altında gençlerden oluşması. Ve aynı zamanda, geleneksel ve modern müzik eserleri ve enstrümanlarının da buluşturulmasıyla yeni deneyimlere açık olması. Bu yılki programda örneğin pan flütü ile And dağlarından yerli ezgiler, Erivan gençlik orkestrasının eski Ermeni ezgilerini e-gitar ve synthesizerle uyarlaması, 15 yaşındaki yıldız piyanisti ile Tiblis gençlik orkestrası, Batı Java'dan geleneksel enstrümanlarıyla çağdaş müzik yapan 5'li, müzik, dans ve söylemle "Direniş, Umut ve Özgürlük"ü ifade eden Afganistanlı genç müzisyenler, ve başkaları vardı.

Berlin'in "Konzerthaus"da ev sahipliği yaptığı festivalde dikkat çekici akşamlardan biri Almanya'dan "Federal Jazz Orkestrası" (BUJAZZO)'nun hazırlamış olduğu konsept idi. 17-24 yaşlarındaki genç yetenekler Almanya ve dışındaki çeşitli müzik okullarında öğrenciliklerini sürdürürken, düzenli aralıklarla Prof. Niels Klein'ın yönetiminde bir araya geliyor ve BUJAZZO olarak dünya konserleri için hazırlanıyorlar. Genç caz orkestrası bu yıl Nazi Almanya'sından kaçarak canını kurtaran bazı müzisyenlerden eserler seçerek bunlardan caz aranjmanı hazırlamışlardı. Özel olan, her müzik icrasının öncesinde müzisyenlerin başlarına gelenleri bizzat kendi kalemlerinden anlatımlarıyla, seslendirmeleriydi. 1930'lu yılların sonlarına doğru bir çok Yahudi müzisyen Almanya'da kendilerini bekleyen felaketin farkında olarak yurtdışına kaçmıştı. 1933-45 yılları arasında Alman nazilerince gerçekleştirilen sistemli soykırımda müzisyenler, sanatçılar, kültür emekçileri de katledilmişti. 1938 yılında resmen ilan edilen "ırk temizliği yasalarıyla" Yahudi mülklerine el konulması daha da ilerletilmişti. Resmi belgelerde "Yahudi servet vergisi", "Gizli polisin gayrimenkulü arileştirilmesi merkezi", "İmparatorluktan kaçış vergisi", "Yahudilerden arındırma vergisi" gibi kavramlar bu mülksüzleştirmeyi bürokratik bir dille apaçık ifşa ediliyordu. Nazi Almanya'sından kaçıp kurtulabilenler yine de "şanslı azınlık" sayılabilirdi. Tabii ki, her şeylerini ve tüm sevdiklerini kaybetmenin derin travmalarıyla...

Hitler Almanya'sının yenilgisiyle sonuçlanan İkinci Dünya Savaşının ertesinde Yahudi soykırımı ve tüm savaş suçlarının ortaya dökülüp sorgulanması gündeme geldi. Soykırım ve savaş suçlularının bir bölümü yargılandı. Savaş sonrası Almanya "tazminat" ödemeye mahkum edildi (her ne kadar ödememek için elinden geldiğince ayak diremesine rağmen!) . Bu "Tazmin hakkı yasası" çerçevesinde Nazi Almanyasından "zarar görenler"in dilekçe ile başvurma hakkı doğdu. Bu dilekçeler yaşanan travmatik olayları bir "bürokratik işlem" çerçevesinde, bir dilekçe şekline sokma zorlamasıyla dilekçeyi verenlerin düşürüldüğü "zavallılık halini", ifadelendirme zorluklarını da dramatik bir şekilde ortaya koymaktadır. BUJAZZO'nun genç müzisyenleri önce bestecinin tazminat dilekçesinden bir bölüm okudular ve ardından onun caza uyarladıkları eserini icra ettiler. İnsanı derinden etkileyen, dünü ve bugünü ile insanın insana yaptığı zulmü düşündüren bir konser akşamı... Zaten çıt çıkmaz konser salonlarında, ama bu akşam havada başka bir suskunluk vardı.

Film müzikleri ve songları icra edilen Yahudi bestekarların bazıları şunlardı: Friedrich Hollaender, Werner Richard Heymann, Fritz Spielmann, Bert Reisfeld, Bronislaw Kaper, Kurt Lewinnek. ■ **GÜNEY**

ranın Hamas olduğunu söyledi, biz değiliz dedi.

Sonuçta, bu davranışın gerçek adıyla anılması gerekir: güvenilir bir otorite olma hakkınızı yitiren sistematik aldatma. Ve yine de bize İsrail'in bir gazeteciyi öldürdüğü söyleniyor, ancak İsrail'in iddiasına göre bu gazeteci bir militanmış. Kararınızı kendiniz verin. Ortaya çıkan belirsizlik, bu iddialar doğrulanamasa bile, potansiyel bir gerçeklikle dolu oldukları anlamına geliyor. Nasıl işlediğini anlıyor musunuz?

Gerçek şu ki, Gazze'deki gazeteciler, batı medyasında çalışan birçok meslektaşları tarafından büyük bir hayal kırıklığına uğratıldılar – sadece cinayetlerin nasıl haberleştirildiği konusunda değil, tüm çatışmanın nasıl anlatıldığı konusunda da. Gazze'de ölen ve açlık çekenlerin sayıları genellikle "Hamas tarafından yönetilen" bakanlıklardan geldiği şeklinde aktarılır, ancak İsrail yetkililerinden gelen açıklamaların sürekli olarak güvenilmez olduğu belirtilmez ya da Benjamin Netanyahu'nun adına "uluslararası ceza mahkemesi tarafından aranıyor" ibaresi eklenmez. Bu arada, Filistinli gazetecilerin sözleri asla yeterli görülmez – yabancı medya (Gazze'ye giriş izni olmayan) nihai ve kesin yargıyı verene kadar. Onlar gazetecilik dünyasından dışlanıyor, gerçekleri de onlarla birlikte gömülüyor.

Ancak Gazze'de her zaman cesur ve net görüşlü, haber yapmaya devam eden biri olacaktır. Basın yeleklerini giyerek kendilerini hedef hâline getiren biri. Sesleri ve nefesleri kuşatılmış olsa da, Gazze'deki olayların gerçekliğini dünyaya aktarma sorumluluğunu tek başlarına üstlenmeye devam ediyorlar.

18.08.2025 ■

Nesrine Malik, Guardian gazetesi köşe yazarıdır.
DeepL.com (free version) çevirisidir.

Duvardaki is

CELAL YILDIRIM

"Önce güvercinleri vurdular."

Yahya:

— Bütün duvarların bir tarihi var diyorlar, doğru mu?

İshak:

— Olmaz olur mu, elbette var. Biz mesela, her pazar gidip ağlıyor, karşısında durup kutsal kitabımızdan dualar okuyoruz. Binlerce yıldır orada, öylece duruyor bizim duvarımız.

Yahya:

— İsmi ne duvarınızın?

İshak:

— Ağlama duvarı! Sizin duvarınızın ismi var mı peki?

Yahya:

— Hayır! Bilmem ki... Duvar işte! Annemin kurduğu ocak yüzünden epeyce karardı. İsli duvar desek olmaz mı buna?

İshak:

— Olur! Sen kaç yaşındasın?

Yahya:

— Şimdilik altı!

İshak:

— Neden şimdilik?

Yahya:

— Çünkü bizim buralarda çocukluk kundaktayken de bitebiliyor, on yaşındayken de... Ölüyorlar bizimkiler, erken ölüyorlar. Şimdilik altı yaşındayım. Sonrasını bilmiyorum.

Yahya:

— Bizde de bir zamanlar öyleydi.

Yahya:

— Ne zamanlar?

İshak:

— Diş fırçası bıyıkları olan adamın zamanında... O zamanki duvarımız sizinkilere çok benziyordu. Getto denilen mahallelere hapsedilmiştik. Etrafı yüksek kalın kesme taştan duvarlarla çevriliydi. Üstünden atlamayalım diye tel örgülerle çevirmişlerdi. Biliyor musun, güvercinler dahi korkuyordu, üstüne konmaya. Konan güvercinler mutlak yaralanıyordu. "Yaralı güvercinler duvarı" koymuştum adını. Sonra oradan da sürdüler bizi. Binlercemizi, on binlercemizi... Aldılar, kamplara götürdüler.

Yahya:

— Peki sonra ne oldu?

İshak:

— Boş ver! Anlatmasam daha iyi. Şu üzerimdeki siyah çizgili elbisem her şeyi anlatır sanırım. Fakat o duvarlardan biz çocukların geçebileceği kadar küçük delikler olurdu. Bizi hayata bağlayan delikler. Açtık! Yemek kaçırma görevi bize verilmişti. Minik sincaplar gibi kaçıp, o deliklerden karşıya süzülerek geçer, evimize patates, ekmek, sebze meyve; ne bulursak getirirdik. Haa, orada bir çocuk vardı. Hep senin gibi "Şimdilik altı yaşındayım" derdi. Sonra altı yaşında öldü o çocuk. Açlık duvarından geçerken bir yarısı o tarafta kaldı, diğer yarısı bu tarafta... Son anda ayağından yakalayan kötü adamlar, döve döve öldürdüler onu. Biliyor musun? Hâlâ altı yaşında o çocuk, elinde bir parça ekmekle...

Yahya:

— İsmi neydi?

İshak:

— İsmii, ismii... Hatırlamıyorum. Ölü bir çocuk işte!

Yahya:

— Bizim ölü çocuklar gibi!

İshak:

— Ocakta pişen ne?

Yahya:

— Ekmek!

İshak:

— Unu nereden buldunuz?

Yahya:

— Dün, yukarıdan attılar.

İshak:

— Unda kan lekesi var ama...

Yahya:

— Evet! Bir çocuğun üstüne düşen yardımlardan bu un. Una kan bulaştı ama açlık, kan lekesini çabuk unutturuyor. Annem "Ekmeğimize kan doğruyorlar", dedi geçende. Ne demekse? "Her gün yüzlerce insan ölüyor. Bizi hem görüyorlar, hem de görmüyorlar" da dedi. Anlayacağın, bizler bu dünyanın yaşayan ölüleriymişiz. İşte bu duvar gibi kara, kapkara bir yazgımız varmış. Öyle dedi!

İshak:

— Bak, alevin isiyle duvar iyice kararıyor. Ne geldi aklıma? İsi kullanarak duvara adımızı yazalım mı?

Yahya:

— Olur!

İshak:

— Peki hangi dilde yazalım?

Yahya:

— Benim okumam yok ki!

İshak:

— O zaman benim dilimde yazalım, İbranice...

Yahya:

— Olur! Dil unutur kalem unutmazmış. Ne diyeceğim sana? Adımın yanına, babamın adını da yazar mısın? O da unutulmasın.

İshak:

— Olur!

Yahya:

— Bir de güvercin çizer misin yanına.

İshak:

— Olur çizerim. Dur sen, güvercini çizip yanına: "Ey unutanlar, görmezden gelenler! Güvercinin kanadına sorun bizi!" yazacağım. Başlıyorum.

Yahya:

— Başla!

İshak:

— "Yahya ile İshak! Yahya'nın babası Heysem! Ey unutanlar, görmezden gelenler! Güvercinin kanadı..." ■

Bir orta çağ devrimcisi: **Şeyh Bedreddin**

OLCAY BAĞIR

Bundan 600 yıl önce Anadolu topraklarında bir hayalet dolaşıyordu: Sosyalizm hayaleti. Osmanlı, bütün kudretiyle bu hayaleti defetmek için uğraştı.

Daha 15. yüzyılda, özel mülkiyetin sorgulanmasının bile akla gelmediği bir dönemde özel mülkiyeti tümüyle ortadan kaldırmak için yola koyuldu Şeyh Bedreddin. Öğrencileri Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in öncülük ettiği isyanla birlikte, örgütlü ve disiplinli bir devrimci yöntemle, yeni ve eşitlikçi bir toplum kurma mücadelesi ete kemiğe bürünmüş oluyordu.

"Hep beraber sürebilmek toprağı"

Börklüce Mustafa, şeyhinden öğrendiklerini şu sözlerle özetliyordu: "Ben senin evinde kendi evim gibi oturabilmeyim, sen benim eşyamı kendi eşyan gibi kullanabilmesin. Bunların hepsi hepimiz içindir ve hepimizin ortak malıdır."

Nâzım'ın destanında dediği gibi: *"Hep bir ağızdan türkü söyleyip / hep beraber sulardan çekmek ağı, / demiri oya gibi işleyip hep beraber, / hep beraber sürebilmek toprağı, / ballı incirleri hep beraber yiyebilmek, / yârin yanağından gayrı her şeyde / her yerde / hep beraber! / Diyebilmek / için"* veriyorlardı mücadelelerini.

Şeyh Bedreddin, bu dönemde özel mülkiyet henüz toprak mülkiyeti ile özdeşleştiği için toprağın ve bu toprağın ürünü olan her şeyin de aynı şekilde bütün insanların ortak malı olduğunu söylüyordu. İnsanların tarihsel ihtiyaçları olan yiyecek ve giyecek dışında, binek hayvanlarından tarımsal aletlere kadar bütün diğer malların da ortak kullanılmasından yanaydı.

Eşitsizliklerin kaynağı

Aslında Bedreddin'in fikirlerini anlamak için önce yaşamının önemli dönüm noktalarını bilmek gerekiyor. Edirne'nin Simavne kasabasının kadısı olan babası nedeniyle varlıklı ve ayrıcalıklı bir sosyal sınıfa mensuptur Bedreddin. Daha çocukken bu sosyal konumunun yarattığı ayrıcalıklarla ciddi bir dinsel eğitim almaya başladı. Aradan geçen süreçte ise ünü bütün Osmanlı coğrafyasına yayıldı. O, artık İslam hukukunun en büyük bilginlerinden biriydi.

Şeyh Bedreddin, toplumdaki eşitsizliklerin ve adaletsizliğin her geçen gün daha da derinleştiğini görüyordu. Bu eşitsizliklerin kaynağını araştırmaya giriştiğinde ise iktidarın ve zenginliğin, mülk sahibi olma ve yoksulluğun tanrısal bir düzenin kuralları olarak kutsandığı toplumsal düzenle karşı karşıya kaldı. Bu gerçeği kavramasıyla birlikte, kendisine "büyük din bilgini" sıfatını kazandıran bütün kitaplarını Nil Nehri'nin sularına atarak yok etti. O güne kadar kazandığı bütün unvanları reddederek servetinin tamamını yoksullara dağıttı.

Bedreddin, hakikate ve eşitliğe ancak bütün kirlerinden arınmış temiz bir ruhla ulaşılabileceği düşüncesiyle, kendisini acıyla terbiye eden bir arınma sürecine girdi. Bu ruhunu acıyla terbiye etme arayışı, O'nun halkın çektiği acıları kendi benliğinde ve vücudunda hissetmesine ve böylelikle gerçek eşitliğin ve adaletin dinsel kitaplarda vaaz edildiği şekilde öbür dünyada değil, tam tersine bu dünyada olduğu fikrine ulaşmasına yol açtı. Bedreddin İsyanı kısa bir sürede farklı inançlara mensup Rum, Hıristiyan ve Yahudi binlerce köylüyü etrafında toplayan bir toplumsal hareket hâline geldi. Bu durum Bedreddin'in, "insanların eşit doğdukları ve eşit yaşamaları gerektiği" fikrini tarihin en devrimci ve kapsayıcı fikri olarak ortaya çıkardığının göstergesidir.

Bedreddin, dinsel tutuculuğun ve hoşgörüsüzlüğün egemen olduğu bir çağda tüm halkların ve dinlerin eşitliği çağrısını yaparken, eşitsizliklerden kurtulmanın biricik yolu olarak da kitlelerin isyan hakkını ve düzeni yıkma ihtiyacını ortaya koydu.

Onun eylemi sadece kurulu düzenin yerine yeni bir düzen koymak değil, yeni bir insan ve yeni bir toplum yaratmayı da hedefliyordu. Tam da burada düşünür Sartre'ın eylem adamı Che için "çağımızın en eksiksiz, en tam, en mükemmel insanı" dediğini anımsayalım. Che ise devrimin ancak "yeni insan" yaratabildiği an gerçekleşeceğini söyler, Bedreddin'den yüzlerce yıl sonra.

Cenneti bu dünyada kurmak

Şeyh Bedreddin'in isyanındaki amaç, dinin öbür dünyada vadettiği cenneti bu dünyada kurmak ve bütün insanları bu ideal etrafında bir araya getirmekti. Bu açıdan Bedreddin Hareketi, dinsel bir ayaklanma değil, sosyalist mücadelenin tarihsel süreç içindeki ilk önemli deneyimlerinden biri olarak tarihteki yerini aldı.

Osmanlı iktidarı bu isyanı büyük bir güç kullanarak bastırma yoluna gitti. Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal, beraberindekilerle birlikte mağlup edildiler ve yakalanarak öldürüldüler.

"Yenenler, yenilenlerin / dikişsiz, ak gömleğinde sildiler / kılıçlarının kanını" Şeyh Bedreddin için ise "kanı helal, malı haramdır" diye fetva verildi. Tarihçiler, Bedreddin'in malına el konulmamış olmasının, onun dini sebeplerden değil, siyasi bir asi olarak yargılandığı anlamına geldiğini söylüyor. Şeyh Bedreddin, Aralık 1420'de Serez'in Bakırcılar Çarşısı'nda kurulan bir darağacında idam edildi.

"Yağmur çiseliyor. / Gecenin geç ve yıldızsız bir saatidir. / Ve yağmurda ıslanan / yapraksız bir dalda sallanan şeyhimin / çırılçıplak etidir. / Yağmur çiseliyor. / Serez çarşısı dilsiz, / Serez çarşısı kör. / Havada konuşmamanın, görmemenin kahrolası hüznü / Ve Serez çarşısı kapatmış elleriyle yüzünü." ■

Bağlama ile başkaldırıya destek olan bir sanatçı: **Hasan Kuzu**

SÖYLEŞİ: **MUSTAFA DEMİR**

MD: Hasan merhaba. Sanıyorum birbirimizi tanıyalı yarım asrı buldu. İlk tanışmamız 1975 yılında Almanya'nın Stuttgart şehrinde bir halk gecesinde olmuştu. Ben o zaman o şehirde devrimci faaliyet yürütenlerden biriydim. Sen Kaypakkaya düşüncesi taraftarı bir "ozan" idin. Yaş olarak çok gençtin. Geceye sanatçı olarak Garip Ali ile birlikte Berlin'den gelip katılmıştınız. Gecede bir de hareketimizin en emektar ozanı Ozan Seyfili vardı...

Ondan sonra onlarca halk gecesinde çalıp söyledin. İstersen söyleşimize; doğduğun bölge, orada devrimcilerle ilk temaslar, Almanya'ya geliş, Türkiye İşçileri Derneği'nde örgütlenme, derken ozan olarak halk gecelerine katılma sürecini özetleyerek başlayalım. Neler demek istersin?

HK: Merhaba Mustafa. Benim doğum tarihim 1959. Malatya Kürecik Harunuşağı köyünde doğmuşum. Anadolu'da doğum tarihleri biraz karışıktır. Bu tarih annemin ve babamın söylediği tarihtir. Almanya'ya on iki yaşında geldim. Müzik aslında içimde sürekli var olan bir şeydi. Bu nedenle benim müzik ile bir gönül bağım var diyebilirim. Ben o zamanlar bağlama çalmayı bilmiyordum. Kürecik'te ilkokulu bitirdim. Altı ay Gaziantep'te ortaokula devam ettim. Sonra köye döndüm. 1971 yılı bu anlattığım. İlk devrimci düşüncelerle temasım, Kürecik bu konularda çok bilinen bir yerdir, bütün devrimciler, devletle sorunu olan herkes o bölgelere gelirdi. Benim ilk devrimci düşüncelerle tanışmam Şafak Dergisi ile olmuştur. 1971'de bizim kapı komşumuz vardı, Hasan Abi. Hasan Abi bana bir dergi verdi, okumaya çalıştım. Tabii ağır şeylerdi. Anlamak için Hasan Abi'ye sordum, abi bu nedir diye. Dedi ki bunu bana biri verdi. Kimin verebilmiş olabileceğini sezinleyebiliyordum. O dönemler biliyorsun İbrahim o bölgede çalışma sürdürüyordu, örgütlenme faaliyetleri vardı.

MD: Zaten Harunuşağı Köyü Kaypakkaya düşüncelerinin yeşerdiği köylerden biri olsa gerek...

HK: Ben tabii çocuk olduğumdan dolayı daha sonraları o döneme ait kafamda oluşan soruları büyüklere sordum. Hasan Abi o dergiyi İbrahim Kaypakkaya'nın kendisine bıraktığını söyledi. Sen okuyasın diye kapının altından biri attı dedi. Devrimci düşüncelerle ilk temasım böyle başladı.

O dönem biliyorsun Kürecik'te bir muhtarın öldürülmesi, 1972 başlarında, Kızıldere vardı. O dönem bizim köylere sürekli askeri araçlar gelip gidiyordu. Bölge çok sıkı bir şekilde kontrol altındaydı. O dönem İbrahim'in de bölgede olduğu söyleniyordu. Ama biz çocuk olduğumuzdan dolayı farkında değildik.

Daha sonra Mayıs 1972'de Berlin'e geldim. Babam

buradaydı daha önce. İşçi olarak gelmişti. O bizi alıp getirdi. On üç yaşındaydım. Burada henüz dernek çalışmaları yoktu. Ama işçi yurtları ve öğrenciler vardı. Bizim eve sık sık abiler gider gelirlerdi. Onlardan Halkın Sesi Gazetesi'yle karşılaştım. Gazete, yanlış hatırlamıyorsam, Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi yayın organı olarak yayınlanıyordu. O zamanlar Berlin'de dernek yoktu. İlk dernek 1974 yılında kuruldu. Ben henüz çocuktum ama derneğe gidip geliyordum. Sürekli bize gelip gidenler oluyordu, dergi getiriyorlardı. Bunların çoğu öğrenci idi. Bir de işçiler gelirdi, örneğin Hamal olarak bilinen Hüseyin Abi gelir giderdi. Onlar gazete getirirlerdi bize. Okula başladım. Tesadüfen öğretmenim de aynı siyasi harekettendi. Bana bir gazete getirdi. Aynı gazete bende de vardı. Ben hocaya aynı gazeteyi götürdüm ve bu gazete bende de var dedim. O zaman dedi "sen bizdensin"...

Çevre ile yakın ilişki içindeydim. O zamanlar siyasi hareket farklıydı. Daha sonra İbrahim'in Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu'nu kurması, Türkiye Komünist Partisi Marksist-Leninist'i kurması, TİİKP'den ayrılmaları o döneme denk geldiği için, bunlar benim için farklı şeylerdi, bilmediğim şeylerdi. O çevre içinde kaldım. Zamanla doğru çizgiyi yakalayabildim diye düşünüyorum. Bu, o dönem bize gelip giden abiler sayesinde oldu.

Sonra dernek çalışmaları başladı. Ben o zaman bağlama çalamıyordum. Berlin'de bana bağlamayı öğretecek kimseyi tanımıyordum. Âşıklar gelir giderlerdi. Onlarla sohbet eder, onlardan öğrenmeye çalışırdım.

MD: İlk ozanlığa ne zaman başladın?

HK: 1975'te İşçi Derneği'nin Neuköln'de ufak bir gecesi olmuştu. Bir birahanede. Bildiğim iki eser vardı. Fazla eser çalamıyordum. İki eser okudum. Mahsuni'den "Hey Arapça okuyanlar". Plaklardan türküleri ezberliyordum. Mahsuni ve İhsani'yi dinliyordum. Türkülerin birinin orijinalinde Kürtçe birkaç kelime geçiyordu. Beni çok alkışladılar ve ikinci defa sahneye çağrıldım. Başka türküyü çalamadığımdan aynı türküyü bir kez daha okudum. Tabii bu bana destek oldu ve daha iyi bağlama çalabilmek için daha fazla çalıştım, kendimce... Yavaş yavaş sökmeye başladım. Sonraları derneğin genel kurulunda, halk gecelerinde, toplantılarında bağlama çalmaya başladım. Hevesim vardı, müzik ile gönül bağım vardı. Babamı zorladım, Malatya'dan gelirken 60 TL'ye bir bağlama almıştı. O bağlama ile çalmayı öğrendim.

MD: Ben Berlin'e 1978 senesinin sonbaharında geldim. Seni dernekte Garip Ali ile birlikte sürekli bir bağlama çalışması içinde görmüştüm. O dönem Emekçi ve Garip Şahin'i çalmaya başlamıştınız...

HK: Bunlar sonradan. Bizim harekete yakın olan halk ozanları, örneğin Emekçi 75-76'da "Küfrederim" diye bir plağı çıkmıştı, onu Garip Ali ile birlikte söylemeye çalışıyorduk.

MD: Hâlâ söyleniyor "Küfrederim".

HK: Evet, hâlâ söyleniyor. Biz Emekçi'nin bağlama akorduyla çaldığını bilmediğimiz için, kara düzen akorduyla çalıyorduk!..

Derneğin kurulmasıyla kültürel çalışmalara ağırlık vermeye başladık. Dernek çalışması esasında hem kültürel hem de siyasal çalışmalardı. Burada çalışan işçilerin ekonomik, demokratik taleplerini savunmak gibi, Türkiye'de gelişen devrimci harekete yaklaştırma faaliyetleri vardı. Herkes yapabileceğini yapmaya çalışıyordu. Ben de kendimi kültür konusunda geliştirmeye çalıştım. Bir koro grubumuz vardı. Birlikte türküler söylüyorduk. Garip Ali dernekte bağlama çalan arkadaştı. O benden iyi çalardı. Onunla beraber oturduk, çalıştık. Böyle başladık sonra yolumuz açıldı.

MD: O zamanlar deyim yerinde ise "mahalli ozan" diye bir isimlendirme vardı. Daha sonra "mahalli" sözünü kaldırıp tüm Avrupa çapında

ATİF Genel Kurulu'nda, 19 Mayıs 1979.

ozan da oldunuz. İki türkü ile çıktığın yolculuk seni bugünlere getirdi. Bugünden bakarsan, o zamanki derneklerin yaptığı "Halk Geceleri"ni nasıl değerlendirirsin? Söyledin, sadece politik çalışma değil, aynı zamanda kültürel bir çalışmaydı derneklerin yaptıkları... Ne gibi katkıları oldu gerek harekete gerekse işçilere?

HK: O dönemler Türkiye'de gelişen harekete farklı bakıyorduk. Herkes öyle bakıyordu, biz de öyle bakıyorduk. Ben de öyle bakıyordum. Çok yakın bir zamanda devrim olabileceğini düşünüyorduk. Çünkü hareket Türkiye'de hızlı bir şekilde gelişmişti. Türkiye'de mücadele bayağı yoğundu. Onun tabii yurtdışına yansıması, buradaki işçileri aynı düşüncelere götürebilmek, onları Türkiye devrimine dolaylı da olsa yardımcı olmalarını sağlamak için çalışmaların içerisine giriştik. Gazete satışlarıdır, yürüyüşlerdir, eylemlerdir, geceler, konserler gibi çeşitli kültürel akşamlar gibi faaliyetler... O dönem yaptıklarımız bize dolgun geliyordu... Bugünün penceresinden bakarsan tabii kültürel olarak da siyasi olarak da içerik olarak da belki birtakım şeyler zayıf gelse de bize, bence o döneme göre iyi ve kaliteli şeylerdi. Elbette yaptığın çalışmaları elli sene sonra değerlendirirsen, mutlaka zayıf yönleri olabilir. Ama bana o dönem çok iyi geliyordu. O işi yapmaktan çok zevk alıyorduk.

vaveyla

CAFER DEMİRTAŞ

sonra öldürmenin
utancını düşürdü
gün çiçeklerine seher
ve kız kınası aktı
uzak düş yolcularına

gecenin kör duvarlarında
sağırlaştı
masalcı israfilin sur düdüğü
mahşerin göğüne saçıldı
kan sağanağı

bulut bizdik
yırtılan biz
sağanak kanımızdandı

küslük kapını kapat
gücenik sözlerini topla gel

sevgisizliğin affedilmez
bir şey olduğunu konuşalım

Seviyorduk öyle şeyleri... İnsanlarla beraber olmayı, insanlara düşünceleri götürebilmeyi... Gittiğimiz her yerde bir intiba, bir iz bırakırdık. O zamanki çalışmalar öyle idi. Biz aile ziyareti yapardık, fabrika önlerinde gazete, dergi, bildiri dağıtma, işçileri derneğe çekme, onların ekonomik demokratik taleplerini ilk etapta savunma ama dolaylı olarak her gelen insan Türkiye'deki devrime de bir yakınlığı vardı. Hangi bölgeden gelirse gelsin, bu pek fark etmiyordu. Halk ozanlığı, müzik, kültür konularına dar bir pencereden bakıyorduk. Birincisi gençtik. Fazla bir şey okumamıştık. Çok şeyler okumamıştık!.. Zaman içerisinde, insan deneyimlerden geçerek, biraz olgunlaşarak farklı bakıyor. Okuduğun şeyleri değerlendirmeye çalışırsan tabii... Dolayısıyla bizim halk ozanlarına, çevre birazcık daha genişleyince meseleye biraz daha farklı bakıyorsun. İyi çalmak, iyi, kalıcı şeyler üretebilmek, içerik olarak da tabii birtakım şeyleri eleştirel olarak bakarak sunabilmek, ama çaldığı aleti de temiz ve iyi çalabilme gibi düşünceler doğdu bizde. Ben bu konuda kendimi öyle geliştirmeye çalıştım. Kendimce geliştirmeye çalıştım.

Benim herhangi bir iddiam yoktu. Benim müzikle sürekli bir gönül bağım vardı. Ben o gönül bağımı kendim için bir nevi geliştirmeye çalıştım. Bildiğimi başka insanlarla paylaşmaya çalıştım. Dernekte de aynı çalışmaları yansıtmaya çalışıyorduk.

MD: Biz seninle daha sonraları iş arkadaşı da olduk. Halk Girişimi PUTTE'de işçi çocuklarını sokaktan kurtarmak, bilgilendirmek ve yeteneklerini geliştirmek amacıyla gençlik çalışmalarını birlikte yaptık. Sen bu çalışmalarda halk kültürüne ve bağlama eğitimine ağırlık verdin. Yıllarca bağlama kursları yaptın. Bağlamanın Berlin'deki durumu hakkında neler söylersin?

HK: Şimdi o zamana dönersek, PUTTE'de birlikte çalışmaya başlamamız 80'li yılların başındaydı. O dönemler az da olsa bazı şeyleri çalabiliyordum ama teorik olarak zayıf olduğumu söyleyebilirim. Fazla bir araştırma, öğrenme durumum da yoktu. Türkiye'ye gidip gelmek gerekirdi. O da bende yoktu. Dolayısıyla sınırlı bir çalışmayla, ama istek vardı. Gençler bağlama çalmayı öğrenmek istiyorlardı. Öyle başladık. Bir iki derken güçlü bir şekilde gelişmeye başladı. Gelen gençler çeşitli ailelerden, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden geliyorlardı. Daha çok Kürt, Alevi kökenli gençler geliyorlardı bize. Dolayısıyla o ailelerdeki müzik, kültür yapısı farklıdır. Bağlamaya merakları farklıdır. Gelen talep üzerine biz ona cevap vermeye çalıştık, kendimizce... Bu tabii bizim ilk işimiz değildi ama yaptığımız bir yığın çalışmanın, hem eğitim ile ilgili, sosyal sorunlarla ilgili, onların gelişmesi, eğitimi ile ilgili. Bunun yanı sıra tabii kültürel olarak da, geldikleri bölge, geldikleri ülkede neler olup bittiğini yansıttık. Bağlama kurslarına öyle başladık. Bir üç derken zaman içerisinde gelişti. Bu konuda ben kendimi de geliştirmeye çalıştım. Eksiklerimi fark ediyordum. Bir yandan kendimi de geliştirmeye çalışıyordum. Bu, benim için de hem

öğrenme hem öğretme diye bir olanak idi. Daha sonra Berlin'e sık sık bağlama ustaları geldi, gitti. Onlarla tanıştım. Onlarla sohbet ettik. Onlardan birtakım çalma teknikleri öğrenme... Bu konularda yazılı çizili şeyleri okuma, tabii sınırlı şeylerdi ama ya da tek taraflı düşünceye sahip olan şeylerdi, bunları birazcık karıştırmaya, öğrenmeye çalıştık. Kendimizce kendimizi geliştirmeye ve bildiklerimizi de başkalarına doğru bir şekilde yansıtmaya çalıştım. Öyle gelişti. O zamanlar çok zayıftı ama özellikle seksenli yılların sonu doksanlı yılların başından itibaren Berlin'de bağlamaya ya da müziğe bakış birazcık daha farklılaştı. Hem pratik hem teorik olarak bu çalışma içerisinde birçok arkadaş yetişti. Bu günkü dönemle karşılaştırdığımızda, tabii bugün Berlin'de çok güçlü bir bağlama çalan topluluk var. Çok iyi çalanlar var.

MD: Bağlama okulları da var, bildiğim kadarıyla. Sayısını biliyor musun?

HK: En azından bildiğim altı yedi tane bağlama okulu var. Bir de biliyorsun siyasi çalışma yürüten dernekler vardı. Türkiye'de siyasi faaliyet yürüten hareketlerin siyasi dernekleri vardı. Seksen darbesinden sonra politik olarak birtakım şeylerin değişmesiyle, derneklerin zamanla kapanması, dağılması insanların başka şeylere yönelmesine neden oldu. Bölgesel dernekler kurulmaya başladı. Şimdi her bölgenin bir derneği var. Bu derneklerde de bağlama dersleri veriliyor. Eskiden bizim bağlama kurslarından gençler şimdi oralarda öğretmenlik yapıyorlar, bağlama öğretiyorlar. Bugünkü dönemde Berlin'de çok güzel bağlama çalan kızlarımız var. Öğretim görevlisi olabilecek bile insanlar var. Müzik okuyanlar var, onların içerisinde...

O dönem yetişen gençlerin çoğu önemli yerlere geldiler. Bizim beraber çalıştığımız dönemde yetişen gençler farklı bir şekilde geliştiler. Herkes kendi ayakları üzerinde durabilecek çok önemli yerlere geldiler. Bunlar içerisinde doktor var, avukat var, müzisyen var, etnolog var, polis var, müdür var. Her alanda çalışanlar var. Bayağı güzel yetiştiler. Bu, hepimizin o dönem verdiği emekle, çalışmayla, ya da bizim farklı bakış açımızla böyle bir dönemi güçlendirdi, gelişti diye düşünüyorum. Biz topluma daha yararlı, faydalı insanlar yetiştirmek istiyorduk. Paylaşımcı olmak, paylaşabilmek, bilgiyi başkalarıyla paylaşabilmek, geniş düşünmek, farklı düşünmek, hepsini bir araya getirip bunların içerisinde en iyisini çıkarabilmekti. O dönem yetişenler bugünkü gençlerle karşılaştırıldığında farklı idi.

MD: Hasan, konuşmanda "hem öğrendim hem öğrettim" anlamına gelen bir cümle kullandın. Öğrenmelerin başında sanıyorum Kurt Reinhard ve Ursula Reihard'ın otuz yılı aşkın bir süre Türkiye'de türkü derlemesi yapıp kayıtlara geçmiş olmaları geliyor... Sen bu çalışmaların tasnifinde Ursula Reinhard ile birlikte çalıştın. Bu çalışmalar hakkında bilgi verebilir misin?

HK: Kurt Reinhard'ı çok tanımadım. Biliyorsun, Ursula Reinhard ile çok beraberliğimiz oldu, Ursula

Ursula Reinhard ile birlikte...

ile çok yakın çalıştım. Kurt Reinhard ve Ursula Reinhard 1955'ten itibaren Türkiye'nin çeşitli bölgelerini gezip derlemeye başlamışlar. 1955'ten 1977'ye kadar. 1979'da Kurt Reinhard ağır bir hastalıktan dolayı vefat etti. Eşi Ursula Reinhard bu işi 2000'li yılların başına kadar devam ettirdi. Bu, Türkiye'de çeşitli bölgeleri her sene ön plana alıp, o bölgelere gidip ses kayıtları yapabilmekti. Şimdi Berlin Hür Üniversitesi'nin müzik bölümünün arşivinde bunların Türkiye'de yaptıkları çeşitli derlemeler var. Bu derlemelerin belirli bir bölümü dijitalleştirilmiş durumda ama önemli bir bölümü hâlen makara hâlinde duruyor. Bunlar ses kayıtları. Bunların içinde 77'den sonra yapılanlar var ama daha çok Kurt Reinhard'ın yaşadığı dönemden derlemeler.

Benim Ursula ile tanışmam tesadüfen oldu. Halk müziği ve ozanlarla ilgilendiği için bizim bir dinletimiz vardı, o dönem, PUTTE'de çalışırken, bir dinletiye gelmişti. Orada tanıştık, ondan sonra da dost olduk. Ölümüne kadar sık sık beraber çalıştık. Her hafta hemen hemen görüşüyorduk. Müzik ile ilgili alışverişimiz olurdu. Onların Türkiye'de derledikleri çok şey var. Sadece ses değil, malzeme olarak da çok geniş bir arşiv var, Berlin Hür Üniversitesi'nde. İnsanlar bunu bilmiyordu ama sonradan farkına varıldı. Şimdi Türkiye'den gelip Erasmus programı çerçevesinde altı ay, bir sene kalıp, bunların Türkiye'de yaptıkları çalışmaları değerlendirerek, hangi bölgelerde ses kayıtları yapılmış, neler yapılmış, bunların üzerinde çalışıp bunları Türkiye'de yeniden gündeme getirmeye çalışıyorlar. Bu konuda çok yazılar var. Kurt Reinhard ve Ursula Reinhard'ın yaşam öyküleriyle ilgili. Şimdiye kadar yapılan sadece bilgi niteliğinde. Genel bir değerlendirme henüz yok.

Bir tek Reinhard'lar değil Mustafa, 1902'de yapılan ses kayıtları var. Mesela Avusturyalı arkeolog Felix von Luschan diye biri var. 1800'lü yılların sonuna doğru Türkiye'nin çeşitli bölgelerine kazı işleri için giden Avusturyalı bir arkeolog. Sağda solda sürekli birileri bir şeyler söylüyor, bir şeyler anlatıyorlar, yani türkü söylüyorlar, ilgisini çekiyor. İkinci gittiğinde bir ses kayıt aleti götürüyor ki, kocaman bir alet! Ses mumlara kaydediliyor. Bu mumu üç sefer kullanabiliyorsun. Sonra atıyorsun. Şimdi öyle aletler götürüp ses kaydı yapıyor. 1902'ye ait Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde, o zaman biliyorsun Türkiye-Suriye arasında sınır da yok, özellikle Antep bölgesinde, Suriye'ye yakın olan bölgelerde, Zencirli'de ses kayıtları var. 1902 kayıtları. Aletin içine bağırarak, enstrümansız, sadece birini kaydedebiliyorlar. Ya enstrümanı ya da sesi kaydedeceksin. Bunlar sese önem verdikleri için ses kayıtları var. Bu konuya son dönemlerde Türkiye'de yoğun ilgi gösterildi. Hatta Türkiye'den birileri geldi, bu konularda çalışma yapıyorlar şu anda... Kitap olarak da yayınlandı. Bunun dışında birçok şey var.

Bunlardan bir tanesi çok önemlidir. Özellikle; hem öğrenmeye hem öğretmeye çalıştım dedim ya, o konuda ne var ne yok diye özellikle TRT kayıtlarına da baktım. Beş bine yakın eser vardı. Bunlar Türk Halk Müziği diye tek taraflı, sürekli yansıdığı için, birazcık araştırmaya başlayınca özellikle Ermeni müziği, Kürt müziği, şimdi Anadolu geniş bir coğrafya, Ahmet Arif'in dediği gibi "Anadolu'yum ben tanıyor musun?". Yani biz de onu tanımaya, ben kendimce tanımaya çalıştım. Kazdıkça bir sürü şey çıktı. Özellikle Kürt müziği ile ilgili birtakım şeyler öğrenmeye çalıştığımda, Ermeni müzikolog Gomidas ile karşılaşıyorsun. Gomidas 1869'da Kütahya'da doğuyor. 1896'da Berlin'e geliyor. Berlin'de üç sene eğitim görüyor. Ama bundan önce Türkiye'de üç bine yakın eser kaydediyor. Bu üç bin eser içerisinde Kürtçe, Türkçe, Ermenice ve diğer yaşayan azınlıklarla ilgili ne bulduysa hepsini ses kaydına geçiyor. Hatta ilk Kürt müziğini notaya alan adam olarak bilinen biri. Bunu ama Türkiye'de hiç kimseden duymamışımdır. Ya da Türkiye'de arşivlerde hiçbir yerde rastlayamazsınız. Bunlar sonradan çıktı. Mesela o döneme ait üç bin tane eser var. TRT arşivine bakıyorsunuz, TRT arşivindeki beş bin eserin aslında üç bin tanesi veya iki bin yedi yüz tanesi neredeyse Kürtçeden, Ermeniceden, Rumcadan Türkçeye çevrilmiş olan eserler var. Aslında bunlar diğer halklara ait, Türk Halk Müziği olarak bize yansıtılan eserlerdir. Bu konuda epey çelişkili bir dönem geçirdim. Nasıl yapılabilir diye. Bir sürü insanla tartıştım. Bir sonuca varamadım. Kimse beni bu konuda aydınlatmaya uğraşmadı. Bu çok önemlidir. Örneğin Sarısözen çok çok sonralarıdır. Gomidas gibi bir adam Türkiye topraklarında yaşıyor. 1914'te gözaltına alınıyor, o zaman İstanbul'da birçok Ermeni aydını ile beraber. Daha sonra yaşadığı travmalardan dolayı bir sürü hastalıklar yaşıyor. Akli dengesi bozuluyor. Ondan sonra Gomidas artık hiçbir şey yapamıyor. Daha sonra Fransa'ya götürüyorlar. Biliyorsun 1935'te orada vefat ediyor. 1912'de İstanbul'da çok büyük konserler yapıyor. O zamanlar Talat Paşa ön planda, bunu seyredenlerden. Hatta diyor ki, "Sen çok büyük bir müzik adamısın. Seninle beraber çok şeyler yapacağız." Bizzat bunu kendisi Gomidas'a söylüyor. Gomidas ondan birkaç ay sonra gözaltına alınıyor ve ondan sonra bitiyor işi... Yani böyle bir dönem, karmakarışık bir dönem. Öyle bir adam varken, ondan bir sürü şey öğrenilebilirdi. Ama Türkiye'deki zihniyet o değil tabii.

1936'da Bèla Bartòk'u Türkiye'ye davet ediyorlar, Ankara'ya. 36'da Belá Bartòk da ses kayıtlarının nasıl yapılacağını anlatıyor. Belá Bartòk yüz yılın büyük adamlarından bir tanesi. Etnolog, müzikolog... Büyük bir adam ama ondan önce Türkiye'de yaşamış olan büyükler de var!.. Milliyetinden dolayı, farklı düşündüğünden dolayı kimse sahip çıkmıyor Gomidas gibi adamlara. Bunlar Belá Bartòk'tan ses kayıtları öğrenmeye çalışıyorlar. Ankara'da bir sempozyum yapıyorlar. Türk Beşlisi'ni bilirsin, bunlar içerisinde Adnan Saygun da var, ön planda. Bunlar önce teorik olarak bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlar, sonra Belá

SORUyorum 1

MUSTAFA GÜLBEYAZ
(EHLİ BİDA)

Bak olmuyor ulu Tanrı
İnanmıyom ne kızıyon
İmansıza bin bir ceza
Zâbit misin ne yazıyon

Âdem`i nurdan varettin
Sonra cenneti dârettin
Yap-boz mudur maharetin
Ressam mısın ne çiziyon

Musa ile dağda Tur`da
Muhammed'le mağarada
İsa oglunla nerede
Korkuyon mu ne pusuyon

Tevrat, Zebur, İncil verdin
Yetmedi Kur`an gönderdin
Neydi derdin ne istedin
Bitti mi söz ne susuyon

Vefa, cefa, helal, haram
Meali çok nasıl kuram
Ehli Bida nerde duram
Mahşerde ne hesaplıyon

Bartòk ile Adana bölgesine gidiyorlar. Adana'da çeşitli kayıtlar yapıyorlar. Belá Bartòk bunları daha sonra yayınladı. Türkiye'nin Müziği ya da Küçük Asya'nın Müziği diye. Böyle önemli bir kayıtta var. Sonradan, işte bundan on beş yıl önce Türkiye'de bu konu konuşuldu. Bunun İngilizce genişçe bir kitabı var. Türkçeye çevrildi. Birileri, araştırma yapan birileri Belá Bartòk'un izinde diye dergiler, kitaplar yayınladılar. Belá Bartòk'un yaptıkları da ilginçtir. Kurt Reinhard'ın çalışmaları da Belá Bartòk'u temel alarak başlıyor. O zamanlar Belá Bartòk ile de görüşüyor ölümünden önce.

Berlin'de büyük bir potansiyel var. Çok iyi bağlama çalan ustalar var. Hatta artık Türkiye'de bu alanda çalışan yüzlerce insan var, binlerce insan var şimdi. Bir değil, iki değil. Bunların öncüleri Arif Sağ gibi, diğer ustalar gibi bir sürü insan var. Ama şimdi onlardan bu bayrağı devralacak bir sürü insan da var, yetişmiş. Her alanda bir sürü insan var. Fakat bu gelişim eskisi kadar çok popüler değil. Herkes kendi çevresinde, kendi içinde, kendi olanaklarıyla bir şeyler yapmaya çalışıyor. Bu şu an herkese dar geliyor. Herkes bildiğini yapmaya çalışıyor. Ortam biraz karışık.

MD: Sanıyorum teknolojinin gelişmesiyle de albüm dünyası altüst oldu.

HK: Biliyorsun kasetlerde, kaseti birine gösterdiğinde, yeni nesle bu nedir desen, şöyle bir bakıyorlar, tanımıyorlar çünkü. Dolayısıyla CD dönemi de artık kayboldu. Türkiye'de üretmiyorlar artık. Her şey dijitalleştiği için, insanlar dijital her şeyle uğraşıyorlar. Her alanda olduğu gibi müzik alanında da bu konuda büyük bir gerileme var. Özellikle Türkiye'de albüm yayınlanmıyor.

MD: Aslında bir çelişki, anladığım kadarıyla. Teknoloji gelişiyor, akış hızlanıyor ama üretim azalıyor. Üretim yok oluyor hatta.

HK: Doğru, aslında tam tersi olması gerekiyor. Eskiden az çalan insan vardı, bir de insanların farklı bir beklentisi vardı, farklı bakıyorlardı. Verdikleri bir değer vardı. Artık o değer eski dönemdeki gibi değil. Şimdi çok çalan sanatçı var, çok iyi çalan sanatçılar var. Herkes dijital olarak istediğini bulabiliyor. O özlem artık yok. Biri bir dinleti yapıyor, biri bir konser yapıyor. Gidip dinleyeyim isteği yok. Çünkü adam evinde oturuyor, basıyor düğmeye, istediği şeyi istediği gibi çalabiliyor. Tüketici bir dönemden geçiyoruz ama mutlaka ilerde tekrar geriye dönüş olacaktır. Şimdi mesela Japonyalılar eski kasetleri toplamaya başladı. Eğer Japonyalılar bu işe el atıp böyle şeyler yapıyorlarsa, mutlaka bunun arkasından böyle şeyler gelecektir gibime geliyor.

MD: Hasan, görüyorum ki daha konuşacak çok konumuz var. Başka bir söyleşiye diyerek bu günü burada bağlayalım. Teşekkür ediyorum.

HK: Söyleşi için ben de teşekkür ediyorum.

Berlin, 18.08.2025 ■

Sevmek ve ağlamak

■ **ASIM GÖNEN**

bir çıkmaz sokaktır
sağnağında gözlerimi sakladığım
niye utanır insan ağlamaktan
açmış musluklarını sevmek
kör kurnalara dayamış ağzını
        düşmüş dalından gülmek
baş açık ayaklar çıplak
kuzey rüzgârlarını bekliyor
        mihricanı sonbaharın
her köşe başında bir fail
tuzağında yalnızlığın
        insan avlıyor altın avcısı
ve tuttuğu altın olanın dumanı
        bacasından çıkıyor fabrikaların

ucu sivri bir kılıçtır her sözü
her bakışı ustura ağızlı bir bıçak
kasılmış atının üzerinde iskender
kaldırmış kılıcını havaya
açsa ağzını
        kızılırmak kan akacak
oysa mutluluk dediğin
        alabildiğine mutluluk
bıraksalar en ulu ağacın
        en ince yerinde çiçek açacak
gülün dalında sevecek şakımayı
        bülbül
bıraksalar
yuvasını bütün ışıkların şavkıdığı
        bütün renklerden yapacak

gül dalında sevecek bülbülü
bülbül şakıdıkça
        gül çiçek açacak
dağlarda mor sümbüllü bahar
oy kırılmış hayali beklemenin
umudun ölüm haberi oy
"bu nasıl kuş imiş yuva yapmamış"
yok ki iğnesi ipliği
        nasıl yuva yapacak
sus diyor Zeus'un gazabı sus
o bir konuşsa
        yer yerinden oynayacak

Dal

■ ŞENOL YAZICI

Şimdi, o filmi ve o kahramanı düşünüyor musunuz; üzerinden bize uydurarak yozlaştırdığı ideolojiyi aldığınızda geride ne kaldığını? Kim bilir belki mevsimiydi, belki denk gelmişti. O garip devrim, 60 rüzgârı belki de bu toprağa atılan en lanetli (!) tohumdu. Ektiği özgürlük ortamı çok derinlerimizde saklanan ama hazır olmadığımız soylu, kahraman ve insan ruhunu uyandırdı; keşfetmeye, donatmaya ve ona dört el sarılmaya götürdü bizi.

Bulduğumuz her yazılı kâğıdı, sonra klasikleri okuduk. Ne anne vardı bizi anlayacak, ne baba, ne de çevre. Okumak olmanın yoluydu. Okumak tutunacak bir dal yaratmaktı

Okumak kendini yaratmaktı.

Gazap Üzümleri'nde hasta bir adamı, genç göğüsleriyle emziren anneydik hepimiz; kız ve erkek.

• • • •

Kahvelerin, cafe olmadığı günlerdi. Babaların Tanrı'dan sonra geldiği, ama gerçekten "baba" olduğu zamanlardı. Gene de iş dönüşü meyhanede iki tek attı diye kıyameti koparırdık.

Anlaşılmaz bir müzik eşliğinde çoluk çocukla, saygın, eğitimli, yetişkin insanların birlikte kafa çekmesinin doğal olduğu barlara henüz geçilmemişti. Yaşlıların taze ergin rolüne soyunmaları ve en birinci çağdaş sayılmaları, yaş dönümlerinin, ikinci gençlik diye adlandırılması, ne sosyal insanlar diye alkışlanması da sonradandır.

Yaşlanmak saygınlıktı. Saygınlık hiç ödülü olmayan bir onuru ya da yükü taşımak demekti; küçükleri sevmek, korumak...

Şimdi ilköğretim andı gibi gelse de...

Sokakta gördüğün, konuştuğun insan belli ederdi kendini. Bu okumuş, bu umur görmüş, bu adam... dedirtirdi.

O zamanlardı.

Ayaklarında cızlavut lastikler, sırtlarında yamalı ceketler vardı. Arka mahallelerden, köylerden okumaya, salt okumaya değil, çağdaş kentli olmaya gelirlerdi. Ufukları enginlerdi. Çıkmayan, güdük kanatlarıyla okyanuslar aşacaklardı. Yaşanacak çok şeyler vardı.

Şu bu olmak değildi önemlisi ya da zengin... Köylülüğün geri kalmışlığını aşmak, yapısal özelliklerini terk etmek, çağdaşlığın akılcı, sistemli, birleştirici düşünce dünyasına taşınmak, uygar ülkenin yapıtaşlarından biri olmak; yeterince onur değil miydi?

Mağaradan çıkan insanın binlerce yılda ulaşabildiği en son nokta olan saygın bir kentli olmayı bir başarırlarsa, nasılsa yeteneklerinin karşılığını ödemez miydi dünya? Bunun yolu da köyle kent arasındaki var olan, biçimsel olarak yüz yıl, anlayış ve birikim olarak beş yüz yılı aşmaktan, kentin birikimini edinmekten yani okumaktan geçiyordu.

Okuyorlardı: Tolstoy'u, Gorki'yi, Steinbeck'i, Hemingway'i...

Spartaküs'te insan onuru için çarmıha gerilmeyi göze aldılar, Hacı Murat'ta ülkesi için ölmeyi... Çanlar Kimin İçin Çalıyor'da, dünyanın öteki ucundaki bir insanın acısının kendi acıları olduğunu duyumsadılar. Gazap Üzümleri'ndeki hasta erkeği emziren genç anneydi hepsi; kız ve erkek. Genç kadından süt emen erkek olmayı hiç düşünmediler. Ya da tanımadığı ergin bir erkeği emzirme fantezisini...

Öyle vericiydiler.

Öyle kolay gözüküyordu kentli olmak, çağdaşlaşmak... İyi bir sıçrayışta aşılacak dende kolay...

Kitaplarda, filmlerde büyük emekler istese de hep iyiler kazanıyordu. Devlet malından, tüyü bitmemiş yetim hakkından hanlar, hamamlar yapanlar yoktu. Yüksek ederle mal satan, toplumsal sorumluluğuna ihanet edenler, kuş yuvasını bozan sevgisiz, yitik çocukları anımsatıyordu. Onlara ancak acınırdı; yatacak yerleri bile yoktu.

Alın teriyle kazanan babalarının neden yatları, katları, ikinci evleri olmadığını sorgulamadılar. Çalsa çırpsa, boyasa beyaz eşeği, satsa siyah diye düşünmediler. Düşünmek bile aşağılıktı.

Parasını denkleştiremediklerinden seyredemedikleri, ama ezberledikleri afişlerden, izleyen arkadaşlarının anlattıklarından çok iyi bildikleri, hep akılla, erdemle, çağdaşlıkla donanımlı iyilerin kazandığı filmleri vardı. Dünyayı da öyle bildiler. Direnirse iyilik, er ya da geç kazanırdı. Alamadıkları kitaplar, özendikleri giysileri, önünde yutkunup durdukları lokantalar, yaşamadıkları gençlikleri vardı... O dünya güzeli, ihaneti bir iki yanı keskin kılıç sayan sevgililere alınmamış armağanlar vardı. Ve ertelenmiş sevdaları...

Gün olacak çatalı bıçağı öğreneceklerdi. Şimdi yürümeyi bilmiyorlardı, her ışıklı kavşakta, hey köylü, başka Ankara yok, diye bağırılıyordu arkalarından, ama gün olacak çiftetelliyi aşacak, ışıklı sokaklarda valsin kanatlarıyla uçacaklardı. Kuşkusuz annelerin ilkel ama candan türkülerini bileceklerdi, ama Bolero'yu, Ay Işığı Sonatı'nı da ıslıkla çalabileceklerdi. Köylülüklerinden hiç-

Roza

ÜMİT KAYA

Ben niye öldüm Roza
bir güzel kış gecesi
toplayıp ışığını yıldızların
kapatıp narin elleriyle gözlerini ayın
usul usul yürürken yarına

Bir şarkıdan çıkıp geldim Roza
Kısık sesle söylenmiş
Hırpalanmış, horlanmış
Gidip gidip dağlara sığınmış
Düşler kurup, düze inmiş
bir şarkıdan

Ben niye öldüm Roza
beyaz bir masal gibi
yağarken kar
ovalara

Bir öyküden çıkıp geldim Roza
Hiç yazılmamış hep anlatılmış
Vurulmuş yağmalanmış
Gidip gidip dağlara yaslanmış
Düşler kurup düze varmış
bir öyküden

Ben niye öldüm Roza
Aşka dair bir şarkı gibi
yel, değerken
kartal yüzlü kayalara

Bir umuttan çıkıp geldim Roza
Kıymetli bir hazine gibi taşınmış
Çocukların kalbine bırakılmış
Hiç bitmeyen pusularda yaralanmış
Gidip gidip dağlara saklanmış
bir umuttan

Ben niye öldüm Roza
Yaşamak
o çılgın
o güzel
şiir
daha yeni başlarken

bir yerde utanmayacaklardı. O bir başlangıçtı, kelebek kozadan çıkmaz mıydı? Geldiği kültürü dayatarak değil, onu aşarak, rahat, güvenli, elleri kolları fazla gelmeyen uygar insanlar olacaklardı. Camiye mayoyla, denize elbiseyle girmeyeceklerdi. Yükselişin yolunun, yetenekli birilerine kara çalmaktan, dinleri, inançları kullanmaktan, size umut bağlamış çıkıp geldiğiniz sılanızın insanlarını tavuk gibi yolmaktan, sevmediğini pusuya düşürmekten geçtiğini düşünmeyeceklerdi.

Şimdi değiştirilecek benlikleri, kurtarılacak yarınları ve ülkeleri vardı. Elbet seveceklerdi, sevmeyi öğrendikleri zaman, hakkını verebilecekleri zaman... O zaman, eskimesin diye hiç kullanmadıkları beyaz, ipek mendillerini sakladıkları gibi saklanan sevgililerine ömürlerini adayacaklardı. Ne var ki, şimdi erkendi. Fethedilecek, tüketilecek insanlar değillerdi sevilenler çeteleye atılan çizik değildi. Sevda, kazanamadığınız özgüveni bir başkasını tüketerek kazanmak da değildi.

Kabuk değiştirmek gibi, deri değiştirmek gibi öyle zor ve acılıydı değişmek, ama değiştiler. Ülkülerin öğretildiği, öğrenmeyenin ayıplandığı günlerdi. Ondan seçici, soylu, verici oldular.

Ondan mı çabuk kandılar, o hamlığın üstüne bildikleri mi fazla geldi ne, imrendikleri uygarlığa farkında olmadan düşman oldular.

En seherinden bir şey olmaya soyunduk ve yangınlara çırılçıplak yakalandık. Bundan daha önemlisi Mustafa Kemal'den beri hiç anlamadığımız, hatta günahtır, safına bile yerleştirdiğimiz, ama dayatana hürmeten ezberlemeye çalıştığımız, bıraksalar hatmedeceğimiz kesin olan moderniteyi tam kalbinden yedik.

Ki cumhuriyetin gerçek ruhuydu modernite...

Kaç kez avuç içlerinizi alkıştan kızartarak izledik o filmi? Anımsarsınız, köylü kahramanımız kent giyneğine bürünüp feodal ahlakını dayatıyordu şehre ve kazanıyordu.

Türkülerimizde, şiirlerimizde kadın erkek birlikte çekilen halaylardan söz ettiğimizi unuttuk. Çok eşliliğin, ensestin, çarpık ilişkilerin kırsal kesimdeki yaygınlığını, köylü kurnazlığının darbımeselliğini de... Karısının arkadaşıyla dans etmesine izin veren kentli erkeğe ahlaksız gözüyle bakıp nasıl öfkelenmiştik. Kentte her yabancı erkek, dünyayı kendine benzeyen çocuklarla doldurmaya kararlı "Susuz Yaz"daki Erol Taş, her yabancı erkekle konuşan kadın da, Sezar deneyiminden sonra Romalının tadına delirmiş Kleo-

Özgürlük Nedir?

AŞKIN SEDAT ÖZGÜN

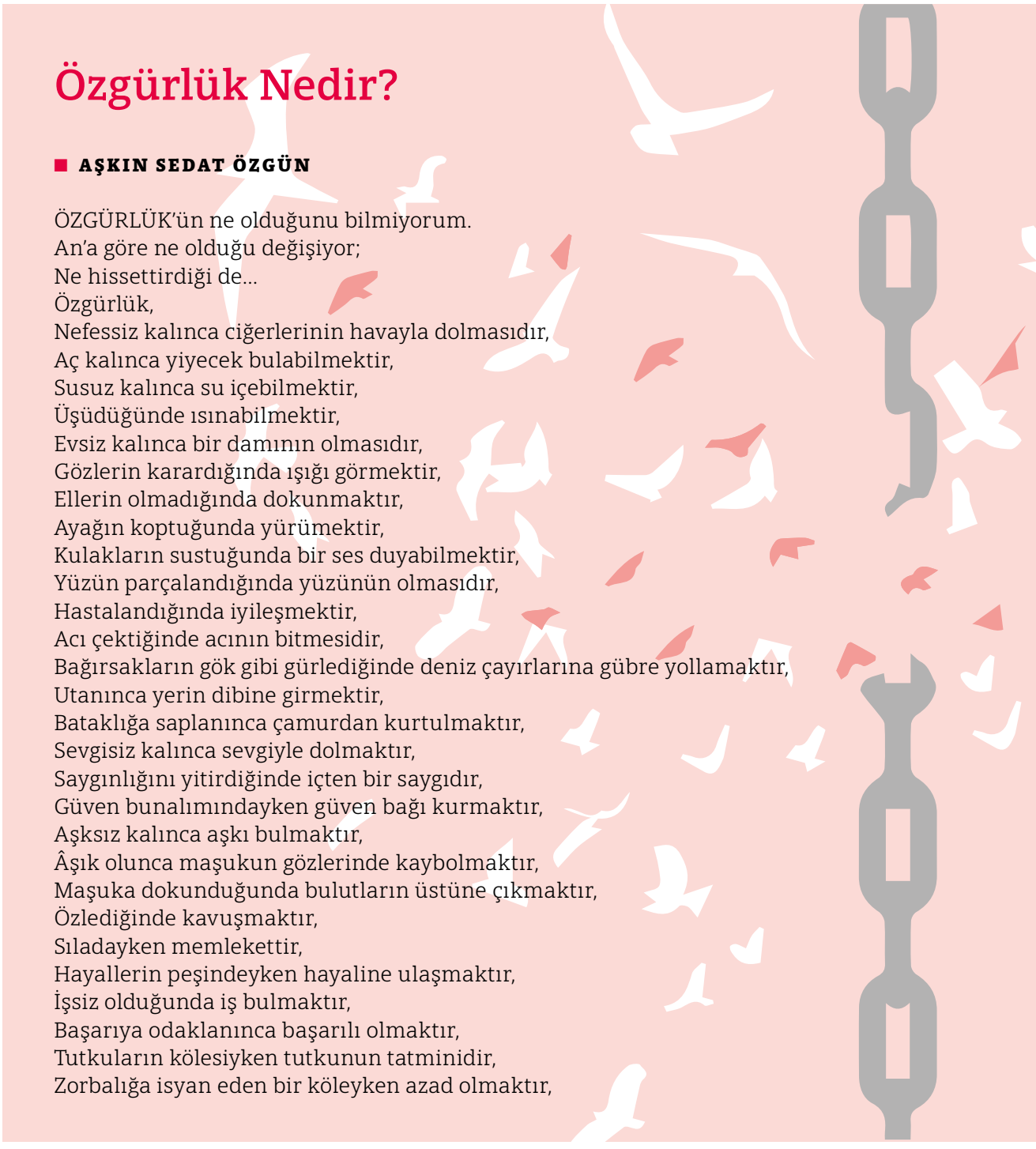

ÖZGÜRLÜK'ün ne olduğunu bilmiyorum.
An'a göre ne olduğu değişiyor;
Ne hissettirdiği de...
Özgürlük,
Nefessiz kalınca ciğerlerinin havayla dolmasıdır,
Aç kalınca yiyecek bulabilmektir,
Susuz kalınca su içebilmektir,
Üşüdüğünde ısınabilmektir,
Evsiz kalınca bir damının olmasıdır,
Gözlerin karardığında ışığı görmektir,
Ellerin olmadığında dokunmaktır,
Ayağın koptuğunda yürümektir,
Kulakların sustuğunda bir ses duyabilmektir,
Yüzün parçalandığında yüzünün olmasıdır,
Hastalandığında iyileşmektir,
Acı çektiğinde acının bitmesidir,
Bağırsakların gök gibi gürlediğinde deniz çayırlarına gübre yollamaktır,
Utanınca yerin dibine girmektir,
Bataklığa saplanınca çamurdan kurtulmaktır,
Sevgisiz kalınca sevgiyle dolmaktır,
Saygınlığını yitirdiğinde içten bir saygıdır,
Güven bunalımındayken güven bağı kurmaktır,
Aşksız kalınca aşkı bulmaktır,
Âşık olunca maşukun gözlerinde kaybolmaktır,
Maşuka dokunduğunda bulutların üstüne çıkmaktır,
Özlediğinde kavuşmaktır,
Sıladayken memlekettir,
Hayallerin peşindeyken hayaline ulaşmaktır,
İşsiz olduğunda iş bulmaktır,
Başarıya odaklanınca başarılı olmaktır,
Tutkuların kölesiyken tutkunun tatminidir,
Zorbalığa isyan eden bir köleyken azad olmaktır,

patra'ydı. Her film çıkışında bir türlü sizi arasına almayan büyük şehrin insanlarına, sokaklarına küçümsemeyle, iğrenmeyle nasıl bakıyorduk? Ne kadar kendine inanmış, ne kadar yürekliydik, değil mi?

Son Amerika'yı biz keşfettik sanıyorduk. Oysa daha kaç Amerika varmış değil mi?

Şimdi düşünüyor musunuz, aslında biz evrensel sosyalizmi bile köy giyneğine sokmayı başarıp giyinmiştik?

Artık tek doğru köyden gelendi. Feodalitenin öğretilmeyen, anlaşılmayan, çünkü çıkarlara göre durmadan değişen, ancak ezberlenen, çoğu içgüdüsel ahlakı, kentin öğretilen yarar ilkeli ahlakını yenecekti. Yüz yıllardır uyuyan eziklik uyandı, yargı kolaydı; kentli çürümüştü.

Ondan bizi öğrenmeye, kendine benzemeye zorluyor, beceremezsek dışlıyordu.

Zorbalığı görmeyen bir köleyken biat etmektir,
Güce taparken sınırsız güç sahibi olmaktır,
Ailesizken bir ailenin parçası olmaktır,
Zorba bir kaynanayla yaşarken kaynanasız bir ailede yaşamaktır,
Arkadaşsız kalınca bir arkadaş edinmektir,
Issız bir adadayken insana kavuşmaktır,
Kalabalıkların içerisinde yalnızken bağlanacak birisini bulmaktır,
Betonun varoluşsal bunalımındayken toprak anaya dokunabilmektir,
Altın bir kafesteyken altının değersizleşmesidir,
Duvarların içerisine hapsolmuşken duvarsız ve betonsuz her yerdir,
On iki metrekarelik hücremde bunalırken koğuşa (hapishane yaylasına) çıkmaktır,
Bir metrekarelik ring hücresinde boğulurken on iki metrekarelik hücreme dönmektir,
Pasaportsuz bir mülteci iken bir devletin tebaası olmaktır,
Zorla evlendirilince evliliğin bitmesi kocanın ölmesidir,
Erkeksiz seyahat yasaklandığında erkeksiz gezebilmektir,
Denize girmek yasaklandığında denizde yüzebilmektir,
Araba sürmek yasaklandığında şoförlük yapabilmektir,
Zorla burka giydirildiğinde burkayı yakmaktır,
Zorla bikini giydirildiğinde örtünmektir,
Karanlık bir tüneldeyken ışığa kavuşmaktır,
Savaştayken savaşın bitmesidir,
Dünyan işgal edildiğinde ülken iç savaşmaktır,
Adaletsizlik karşısında adaleti savunmaktır,
Hayatın yükü ağırlaşınca kuşlar gibi uçabilmektir,
Dünyaya sığamaz olunca paralel bir dünyaya geçebilmektir,
Dünyadan kaçınca nirvanaya ulaşmaktır,
Ruhun yalana dolunca dürüst olmaktır,
Nedenselliklerin sınırlayıcılığında zorunlulukların bilincine varmaktır,
Sınıf gözüyle bakarken sınıf bilincini kuşanmaktır,
Aşkın Te'nin gözüyle bakarken te'ye teslim olmaktır,
Doğa Ana'nın gözüyle bakarken doğayla özdeşleşmektir,
Sonsuzluğun girdabındayken bilgi kayığıyla mana'nın denizinde gezmektir,
İki sonsuzluk arasındaki hayattayken kendini sonsuzlukların oluşuna bırakmaktır,
ÖZGÜRLÜK'ü bir kavramsal çite hapsederken
özgürlüğün sınırlanamayacağını görmektir...

Nisan 2025, 2 No'lu F Tipi Tekirdağ

Ne arka mahallenin dev varoşlar olmaya dörtnal gittiği düşünüldü, ne de kentli olmanın insanın ulaşabildiği uygarlık ölçütlerinden biri olduğu. Bir gün bu savunmanın çeteyi, lâhmacunu, jiletçiyi, bir karmaşayı besleyen garip bir etik yapıyı üreteceğini kimse düşünemedi. Oysa deneyimimiz vardı. Tıpkı Moğol istilasında Tanrı'dan başka sığınacağı kalmayan Anadolu gibi kaos karşısında çaresizleşen genel halk katmanlarının savunmayı en ilkele kurup en baştan başlayacağını da düşünemedik. Her birimiz öğrenmekte güçlük çektiğimiz uygarlığa tavırlı, yerine ne koyacağımızı bilmeden yok etmeye kararlıydık.

Yerine konulacağı hâlâ bulamadık. Bulamadığımız için önce ülküleri yok ettik. Daha da kötüsü, o ülküleri işimize gelen her kılığa sokarak insanlara dağıttık, yalan yanlış anımsadıklarımızı inananlara ezberlettik. Geride ne var? Başkalarının yaptıkla-

senin için

İBRAHİM KURT

senin için haykırıyorum
bu gece
sarhoşum
içmişim körkütük

yüreğim çatlak yerinden kanıyor
küllenmiş toprak gibiyim
kurak
ve susuzum
efkârım
damlayan suya değil
yağmayan yağmuradır

isyankârım
günlerden her gün
savruluyorum
sağa
sola
küfür etmeden
nara atmadan
düşüyorum sokak başlarında

asiyim nicedir
geceleri
kapını çalmadan dalıyorum içeri
kalbini de kırmışım gökyüzünün
küstürmüşüm dünyayı tek başıma
okyanusları kurutsam
ötesi ne ki

korkma
gözlerimin neminden
pişmanlığın ateşidir
kaynıyor işte içimde

açım
uykusuzum
aşkına susamışım
bereketli toprakların kadını
ekmek ile
tuz ile değil
ela bakışlarınla doyur beni

süzülerek sana geldim
bak
üzüm bağlarından çalınmış
şarap kokuları her bir yanım

arınmış bir su damlası gibi
sarıl bana
ne olursun
bir daha gözlerimden
akıp gitme öteye
gitme
gitme
ne dizlerimde derman
ne de gözlerimden akacak yaş kaldı

rından söz etmeyin. Biz uygarlığın yanında değil miydik?

Sarılacak bir arka mahalle veya köy ahlakımız da yok artık. Dahası onlar, arka mahalledekiler de, köydekiler de yok. Üretim güçlerini ele geçirmiş, aydınlık sokaklara taşınmışlar. Kullanmasını bilmedikleri uçağı, tekerleklerinin her biri bir tarafa giden eski Skoda kamyonetleri gibi kendi yöntemleriyle sürüyorlar ve tıpkı eskiden olduğu gibi başkasına hiç katlanamıyorlar. Sıra kent sokakları, kentli için zulüm. Bu inanılmaz Moğol saldırısına dayanamıyorlar, kaçıyorlar; son sığınaklarına, adalarına çekiliyorlar. Ve artık çok azlar.

Dün, kentli sadece küçümsüyor ve uzak duruyordu bizden. Bunlarsa dayatıyor, istemeseniz de yaşamak zorunda bırakıyor. En garibi, dayattıklarını, çağdaşlık ve demokrasi diye adlandırıyorlar.

Ayırt ediyor muyuz? Çoğunun diploması var; konumları, kariyerleri, çoğunun dört elle sarıldıkları partileri, ideolojik bir geçmişleri var. Söze inançlarınızın anahtarıyla başlayıp kendi alt kimliklerinden gelen her şeyi, alacalı bir boyaya sokup kurtuluşun, hatta çağdaşlığın tek gereği diye dayatıyorlar. Alkış da alıyorlar. Hepimizin bir yanı arka mahalleden geliyor, hepimizin bir yanı soğanın cücüğünü çekiyor, ondan. Çürütüyoruz, ne varsa çürütüyoruz; ulaştığımızı da, geldiğimiz yeri de. Bıraksanız tek başlarına, gerçekten güzel olabilecek her bir şeyin genetik kodlamasını değiştiriyoruz. Türküye Mozart katıyoruz, Vivaldi'ye arabeski. Sonra karşısına geçip ürettiğimiz bu ucubeye alkış tutuyoruz. Bunların yavaş gelişen demokrasi ve çağdaşlığımızın adımları olduğundan dem vuruyoruz.

Güç onlarda artık.

Arzu edilen yer burası mıydı?

Artık filmler, kitaplar bile sizi anlatmıyor, farkında mısınız? Artık, garip şivesi ve kılığıyla uyum sağlayamayan, davranışlarıyla gülünç durumlara düşen köylünün öykülerine değil, özenle yaşamak için dağ başları arayan kentlinin acıklı öykülerine gülüyoruz. Yarın ne olacak, seçkin olmaya çalışan, binlerce yılda oluşturduğu ama birkaç yılda kaybettiği yaşam alanlarını geri almaya çalışan kentli, gasp edilen haklarından söz edip ayağa kalkarsa ne yapacaksın? Erinçle kemanını çalmayı arzu eden kentsoylu kalabilmiş bir genç ki enderdir, çünkü onlar da yaşayabilmek için bozuldu, ayağa kalkarsa onun bu mücadelesini alkışlayacak mısınız?

Yüzyıllardır açlığını yaşadığımız, ama ancak damla damla sızan ışıkla avunduğumuz, aralamakta sıkıntı çektiğimiz o kapıyı açmadık, kırdık; bizi kör eden güneşe boğulduk.

Sonra da hep olan oldu, kurallar işledi; bindiğimiz dalı kesmeye başladık.

Ne dersiniz, epey sorumlu değil miyiz? ■

kendime susmalar *defteri*

FULYA ÇELİK

1.
Hayat yürüdüğüm yollardı
Hep bir arpa boyu.
Çocuklara ne kaldı
Çocuklara neyimiz var bırakacak.
Hayat. MıŞ GİBİ .
kendimizi yaşayamadığımız...

2.
Çoktan
Bıraktım kendimi avutmayı
t/uzak iklimlere
savurdum kendimi
    Gök/yüzünü yitirdiğim yerde

3.
Zaman neydi, varlığın değişmesi mi?
Eskimesi ve eksilmesi şeylerin.
Baktım.sustum.dinledim.
Kanıyordu
tarih denen yağma, katliam,soykırım
defteri ...
Zaman neydi
özlem aşımı

4.
Günlerhaftalaraylaryıllaryutulur
Geçer zaman herşey unuturulur
Dur.
    zaman dediğin aslında intihar

5.
Lime lime dökülüyor kutsadığınız her şey
    Neresinden tutsak elimizde
    Şatafat , saltanat, herşeyiniz altın varak, pahalı. ucuz.
İnsanlık dediğimiz utanç
    Düşün tutsak
    düş tutsak
    düşünen tutsak
kitschsiniyorum.

6.
Televizyonlar,gazeteler,sokaklar.
Yanlış gözlere baka baka yoruldum.
Uyudum uyandım
    Riya
Gördüm

7.
seni aradım
kül
tek rengi vardı sesinin
kor.

8.
susmak geliyor içimden,
Bir şiirin kıyısında saatlerce
İçimde kurumuş ağaçlar

9.
Sözcüklerim
elele tutuşmayı özlüyor,
Çocuklar gibi...

10.
Aynalara bakma, sır tutmaz onlar.
Uzak dur kendinden.
    yahut
Kendine anlat kendini
Hangi sen dinler seni
En iyisi içinde serseri
Sendeki senler bile anlamaz seni.

    Kendine sus kendini ,
    - Ancak kendinde
    öğütürsün kendini...

11.
Hangi dilde sevsem
Nafile...
Hiçbir dilde anlamadın beni,

12.
Ne zaman arasam, yokluğun...

Mart 2012

Bir Köyün İki Hikâyecisi ve İki Ozanı

MUHİTTİN ÇOBAN

Bakmayın siz bir köyün iki hikâyecisi dediğime, aslında bu köyün çok hikâyecisi var, daha doğrusu bu köyün bir sürü hikâyecisi var; esasında bu köyün her biri bir hikâyeci; bu hiç abartılı gelmesin size. Hangi haneye girseniz, hangi kahvehaneye otursanız, dost meclisine katılsanız, orada başlar hikâye.

Her ne kadar bugün hikâye anlatma deyimi olumsuz kullanılsa da yeni nesilce –ki bu hiç yerinde değil– bu köyde anlatılan her hikâye gerçeğe dairdir. İçten ve samimidir, çokça mizah katılsa da biraz abartıya kaçılsa da süslenilse de.

Hikâyeler hikâyecilerce öyle canlı, öyle heyecanlı anlatılır ki dinleyen mest olur; anlamayan, hatta anlama kıtlığı çeken, hatta ve hatta anlama özürlüsü olan bile anlar, tekrarlatmaz. Ve az sonra, çok geçmeden yeni hikâyeler dinleme krizine girer, sabırsızlıkla hikâye meclisi ararsınız.

Bu köyün Türkiye'de tanınmış bir dolu hikâyecileri bile var:

Orhan Kemal'den başlayalım. Yaşar Kemal, Yılmaz Güney, Muzaffer İzgü, Demirtaş Ceyhun, Salih Bolat, Nihat Ziyalan, Fadime Uslu, Feryal Tilmaç, Süreyya Köle, Özcan Karabulut, Çetin Yiğenoğlu ve Zafer Doruk...

Yetmez, devam edelim bu konuya dalmışken.

Bu köyün şairi de boldur, romancısı da sinemacısı da şarkıcısı da ressamı da...

Ben bu yazımda iki hikâyecisi üzerinde duracağım.

İlki Turan Altuntaş.

• • • •

Ah be Turan abi diyerek başlayayım; içimden senden kocaman bir özür dilemek geçiyor, ama şimdi özür dilesem, "De get lan" dersin. "Azrail bana yavşaklık yaptıktan nice yıllar sonra mı diyorsun bunu?" der, pos bıyıklarını meddah gibi güldürürsün, sonra elinin iki parmağını çırparak şaklatırsın.

Rakı içmek de güzeldi seninle, öykü tadında anılar dinlemek de.

Öykü diyorum. Hikâye hikâyeden çıktı, dejenere edildi. Yalanın, palavranın adına hikâye denilmeye başlandı. Bir de dalga gerek, "Hikâye anlatma lan bize," demeye başladık. Ne günlere kaldık, kaldır başını bak, en güzel kavramlarımızı bile çirkinleştirir olduk; daha neleri çirkinleştireceğiz acep!

Yıllar yıllar sonra, seni hastanede ziyaret ettikten yıllar sonra –Bizi koridorda karşılamıştın, hasta yatağını kendine yakıştıramamıştın. Dim diktin. Yine gülüyordu pos bıyıkların, iyiyim diyordu her edan, nörüyorsunuz gençler dedi dilin– elime geçti öykü kitabın. Vefalı oğlun Kubilay verdi. Kitabın şu an önümde. "Bicici Antonius." Bana bakıyorsun, ben sana.

Uzun zaman sonra seninle buluşmak beni heyecanlandırmıştı. Durur muyum? Kudurmuş gibi başladım okumaya.

Okudukça dedim ki ben bu tadı hiç unutmamışım. Hani insan bir şey yer ve sever ya, sonra bir daha yiyemez, yıllar sonra biri ikram eder, tadar,

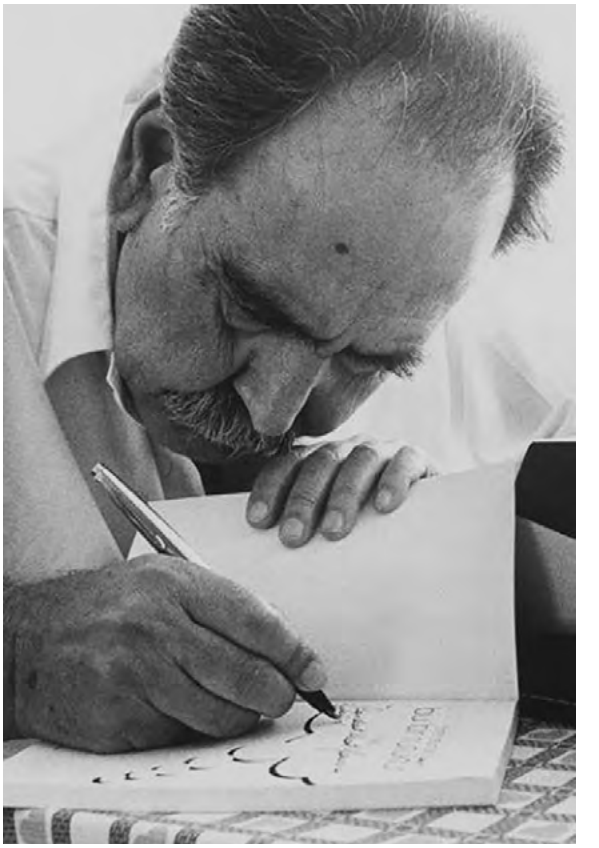

Turan Altuntaş

anlar ki bu tat hiç yabancı değil.

O ince esprili anlatımın yok mu, beni nasıl tebessüm ettirdi; çok öykünde bu tadı aldım. Sokuyordun laflarını incitmeden ona buna.

Köyümüzü öyle neşeli anlatıyorsun ki anlatamam. Kelimeler hiç zorlanmadan birbiri ardına teşbih taneleri gibi dökülüyor bıyıklarının altın-

dan. Sanki yazmıyorsun, rakı masasında konuşuyor gibisin. Köyümüzün sözcükleri bile dilinde eğreti durmuyor.

Seninle köyümüzü yeniden tanımak ne güzel! Bak, bilmiyordum havaalanı etrafındaki yeşillikte insanların sere serpe serilip serinlediklerini, oraya çimen sahası dendiğini; bu arada şalgamcıların, haşlamacıların, ayrancıların, bicibicicilerin cirit attığını, panayır yerine döndüğünü.

En eğlencelisi de seninle köyümüzün kahramanları yeniden canlanıyor olması.

Hangi kahramanından söz edeyim ki de hadi sen söyle. Fort fort Fatma'dan mı? Cabbar Emmiden mi, Emanetçi Yaşar'dan mı, Bicici Antonius'tan mı, de hadi. Birini eksik bıraksam, asarsın beni bıyıklarına, indiren de olmaz.

Neye üzüldüm biliyor musun, Google'ye sordum, köyümüzün öykücülerini. Saymış da saymış ama sen yoksun. Kızdım. Şimdi yine kızdım.

Aysel Yenidoğanay

Türkiye seni daha çok tanımalı, daha çok okumalı. Sen bizim Orhan Kemal'den el almış öykücümüzsün.

Ve seninle daha bir güzel yakalıyor insan o devrimci damarı, anti-feodal, anti-kapitalist durusu.

• • • •

Anılar kişinin aynasıdır.

Kişi ancak kendini anılarda bulur, arıyorsa kendini eğer. Her anı bir öyküdür, her öyküde insan vardır.

Oran'dan Kızılay'a doğru ilerliyor dolana dolana içinde olduğum halk otobüsü. İnen iniyor, binen biniyor. Makine yaşlı insan gibi hırlaya hırlaya yol alıyor; yokuşta kaldı kalacak! İçerisi basık, havasız, ter kokuyor. Klima çalışmıyor, çalıştırmıyor sürücü. Boğulmak üzereyken iniyorum Kızılay'da. İzan Yayınları'na gidiyorum, Ahmet bekliyor, bense "Savunma" adlı kitabımı merak ediyorum.

Raflarda geziniyor gözüm, "Annemin Aynası" çarpıyor gözüme. Elimde evirip çeviriyorum.

Alıyorum.

Nasıl almam!

Aysel Yenidoğanay yazmış.

Yıllar yıllar öncesine, anlara gidiyorum, tanışma gününe.

Köyümüzün hikâyecisi / öykücüsü, parmakla sayılacaklardan biri.

Azalırken köyümüzde öykücüler, inadına kendini öyküye salmış biri. En çok okuduğum öykücülerdendir.

"Annemin Aynası"nı da okudum. Ben Turan Altuntaş'tan el almış bir öykücüyüm dercesine karşımda duruyor.

Çağı çok iyi yakalamış. Turan Altuntaş köyümüzün dilini ne kadar çok ve güzel kullanmışsa, Aysel Yenidoğanay da kent dilini kullanıyor ve üstelik ustaca kullanıyor, hiçbir kelimesi okurken, damağıma yapışıp kalmadı, kızıl şarap gibi akıyordu satırlar.

Turan Altuntaş gibi çığlık atıyor Yenidoğanay. Bu çığlık var olan kurulu düzene yönelik, bu çığlık kadının çığlığı. Bu çığlıkta isyan var, başkaldırı, öfke var.

Essahtan okunmalı bu kitap, hatta tüm eserleri sırayla; önce erkekler okumalı. Kadını anlatıyor her bir öyküsü, kadını tanıyın dercesine. Belki empati yaparsınız, belki seversiniz, belki şiddet uygulamazsınız, belki katletmezsiniz kadını dercesine çırpınıyor öyküleri. Kadınlar da okumalı, kendini tanımalı, kendisi için çabalamalı, kendisi için erkek egemenliğine karşı, erkeğe düşman olmadan mücadele etmeli diyor.

Her öyküsü güzel ama "Gelinlik" öyküsü de bir başka güzel, hatta kitabın adı olacak kadar...

"Patronların koruyucuları çıkacak karşımıza. Yasak diyecekler. Burada örgütlenmeniz yasak. Alanlar da yasak, sendika da."

Kadın hayatı düzene koyması için örgütlenmeli, yetmez çabalamalı diyor Yenidoğanay,

Kulak vermeli her öykücüye olduğu gibi Yenidoğanay da. Yoksa eve hapsedilmeye, sosyal yaşamdan çıkarılmaya, şiddet görmeye, katledilmeye

maruz kalacağız diyor...

Anlattıklarına öykü demiş ama sanki anı anlatıcısı, sanki denemeler yazmış bize.

Sanki okumazsanız, dinlemezseniz, eksik kalmakla kalmazsınız, savunmasız da kalırsınız diyor çığlıkları.

"Nerede birileri özgür olmak için mücadele ediyorsa, onların gözüne bak anne, beni göreceksin," diyor ya John Steinbeck, işte Aysel'in öyküleri de bize böyle diyor.

• • • •

"Bir umudun kanadında/ sözlerinle var et beni/ kuşlarım ki dallarınsız."

"Gecen tuzaklı görmesem yanarım/ Gündüzün katline karar kılınmış/ Bir adın umuttur direnmekse göbek adın."

"İnsanı çıldırtmakta üstlerine yok/ Serçelere her gün bayram/ Ötüşleri zilzurna yeşil."

"Kırılırken sesinde iç kanamalı kapkara yokluğun melodisi/ Tükenen ömründen rendelenmiş öyküler yüzünde yanardı."

"Uyumakla ölmek arası gece nöbetindeyim/ Siz iyi olun yerime/ Şiirden sorulur çünkü acınızın gözesi."

Diyor Duran Aydın şiirlerinde.

Feyyaz Kadri Gül de şöyle diyor:

"Bilgenin gözünde gök erkektir/ yeryüzü ise kadın/ (...) / Toprak olmasa ağaç nasıl sürgün verir/ çiçek nasıl açar/ Göğün yağmuru/ güneşi nasıl işe yarar/ iki aşık gibi işte sonsuz bir akışta."

"Ne zaman aklıma gelsen içimdeki boşluklarda/ çiçeklenir düşüncem."

"Gül kokusu ararken/ barut karışmış sözcüklere/ İçimizde savaş dışımızda savaş/ hırs ve öfke zehirli bir örümcek olmuş/ Etobur kasabın eli dünyanın her yerinde/ Azgın bir canavardır o insan görünümünde."

Köyümüzün bu iki şairi Türkiye'ye akmış. Şairimiz de bir sürü; saymaya hiç niyetim yok, sayamadıklarım kızar.

Okurken, bu şairlerimizin şiirlerini şiiri tartışasım geldi, lakin laf olsun diye değil.

Anlatmalı şiiri şiir yazanlara, özellikle şiirin tanımı yok diyenlere ve şiir yolculuğuna çıkmaya hazırlananlara... Ama tartışarak anlatmalı ve konuşarak, dinleyerek, önyargıdan uzaklaşarak, şu ana kadar doğru saydıklarımızı bir kenara bırakarak...

Şiir devrimdir!

Şair devrimcidir!

Değilse ne şairdir ne de yazdığı şiirdir.

Devrim deyince sadece sosyalizme giden devrimden söz etmiyorum. İnsan anda da devrimler yapar. Öğrendiği, öğrettiği her yeni şey anda devrimdir, yenilenmedir, değişim ve dönüşümdür.

Demek ki şiir bunları hedeflemeli.

Köyümüzün bu iki şairi devrimci olmasalardı, köyden kentlere akmazlardı, akamazlardı, lokal şair kalırlardı.

Devrim, yaşadığı dünyayı (*tanıdığı, bildiği*) öğrendiği kadar eşitleyerek şiir (*sanat*) yoluyla değiştirmeye çabalamasıdır. Hayatı güncelleme telaşına girer şair. Eskinin yerine yeniyi, bilgisizliğin yerine de bilgiyi koyar, iyi için kötüyle mücadele eder.

Devrim gibi şiir de insanı sever; dinamiktir, kendisi gibi genci sever, hastayı iyileştirir.

Romantiktir, eylemcidir; öznesi insandır, içinde devindiği dünyadır.

Şiir düştür aynı zamanda, erotizmdir, pornografik değildir. İnsana düş kurdurur, iyinin ve güzelin düşüdür bu; ama bununla bırakmaz şiir, bunlar eylemsiz olmaz der. Ve devrim ancak şiirle (*sanatla*) estetikleşir, kabalıktan kurtulur, insancıllaşır.

Şiir konuşma ve dert anlatma hâlidir aynı zamanda. Öfkeni anlatırsın, nefretini, sevgini, sevincini, kavganı, tasarımlarını anlatırsın ve sevdanı.

Âşık olup da şiir yazmayan kaçımız vardır?

Şiirle devrimi birbirinden ayıramazsınız, ayırırsanız bir ayağınız topal, bir eliniz çolak, bir gözünüz kör kalır.

Devrim ne kadar diyalektikse, şiirde o kadar diyalektiktir. Diyalektik materyalizmi bilmeyen ne devrim yapabilir ne şiir yazabilir ne şair (*sanatçı*) olabilir; bu kadar net söylüyorum.

Şiir/ sanat ne değildir?

Milliyetçi, ırkçı, dindar değildir, Misak-ı Milli sınırları yoktur.

Bunca saptamadan sonra hâlâ şiirin tanımı yoktur diyebilir miyiz?

Toplumsal dönüşümler bugüne kadar devrimle/ şiirle (sanatla) oldu, bundan sonra da devrimle, şiirle olacak.

Bu yazı ancak Picasso'nun şu güzel sözleriyle sonlandırılabilinir:

"Siz bir sanatçıyı ne sanıyorsunuz? Eğer bir ressamsa, sadece gözleri olan, bir müzisyense, sadece kulakları olan, bir şairse, kalbinin her köşesinde sadece lir olan bir aptal mı? Tam tersine, dünyadaki ateşli, mutlu ya da korku verici olaylara karşı her an uyanık, bu gibi olayları yansıtmaya hep hazır siyasal bir varlıktır sanatçı. Tarafsız kalmak bahanesiyle, kendinizi yaşamdan nasıl koparabilirsiniz? Yaşantınıza böylesine çok şey katan diğer insanlarla ilgilenmemek nasıl mümkün olabilir? Hayır, resim evleri süslemek için yapılmaz. Düşmana karşı bir saldırı ve savunma aracıdır resim."

Ya sizin sanatınız?

Ne için karikatür yapıyorsunuz?

Ne için sinema yapıyorsunuz?

Ne için tiyatro yapıyorsunuz? ■

Mîna Baranê

A. KARABAX

Baran dibarî bi ser min de heb heb, bi hebên mezin
Min meşa xwe da domandin bi giraniya lêkirina wê
Wê bi hêza xwe lê dida, lê ez dimeşiyam, hêdî hêdî
Ji ewran de ketina wê jî ne lezgîn bû wek meşa min.

Di benda roj û hêvî, kar û kedan de çi diqewîmiyan
Wê difikirim mîna baranê, ew dirûnker e li kargehê
Çawên wê li kêlan in, yên min wekî dilopên baranê
Elbet dê demek bê, jan û kerbên wisa bi dawî dibin.

Hin caran bayek radibe, dilopan berhev dike li min
Yekcar jî berze dibe, an bêbêhn dimîne bi serê xwe
Piştî berzebûna bayê, baran bi giraniya xwe lê dide
Bayekî bêhêz radibe, dê çawa baranê bide ber xwe.

Di benda dem, hêvî, kar û kedan de, çi dihatin holê
Bi şev difikirim, bi roj didim rêzandin mîna baranê
Ber destên wê de, ji ber devê makîneyê de çiqas cil
Hatin dirûtin û ji wir şandin ber maseyên ûtîkeran.

Hin caran bi baranê ve bayekî sergerde bi hêz dibe
Wekî bi min re hevaltiyê bike, lê pir caran diweste
Ne li pey min dimîne, ne li ber min diçe, waz nayê
Qey baranê jî rewşa me fehm kiriye, bêxem dibare.

Di asoya min û wê de çi hiltên, ronî bi serê xwe ne
Wê tenêtiya xwe kiriye huner, keda xwe, cil û berg
Ew cil û berg bi çi tên firotin, kar çiqas e, nezan e
Em dihelin, lê karsaz hîn mezin dibin bi kedên me.

Ne şilî şepelî, ne berf û ba, ne qir û qeşem dibêjim
Ez pasvanekî jêhatî, yê li derve, yê wê kargehê me
Ew, yên mîna xwe ve û ez yên wekî yên xwe ve ne
Li dawiyê rojê ew diçe mal, ez li pey karekî din im.

Li ser kar û kedên me çi diqewimin, li hev bi doz in
Saetên min û wê hev nagirin, ez dereng derdikevim
Çaxa ku em vedigerin mal, zarî xwe didin dora me
Wê demê, ne pasvanî û ne dirûnkerî têne bîrên me.

26.04.2025

Yağmur Gibi

A. KARABAĞ

Yağmur yağıyordu üzerime, iri iri ve tane tane
Böyle bir havada yürümeye devam ediyordum
Ağır ağır düşüyordu, ben de öyle yürüyordum
Gökten gelişi de ağırdı benim yürüyüşüm gibi.

Günün, umudun, emeğin bendinde ne oluyordu
Yağmurla dolan ben, aynı fabrikada terzi eşim
Onun bakışları dikişte, benimkiler damlalarda
Elbet bir gün gelir, diner, biter böyle acılar da.

Bazen bir yel çıkar, savurur yüzüme damlaları
Sonra birden kaybolur ya da bir yerlere sığınır
Nefesi kesilen havadan taş gibi düşer damlalar
Bazı bazı ölgün bir dalga, ne anlar yağmurdan.

Günün, umudun, emeğin bendinde ne bitiyordu
Geceye konuşur, gündüze sayarım yağmur gibi
Yâr elinden ve makinenin ağzından nice giyim
Ütülenmesi için ütü çalışanlarına teslim edilir.

Serseri bir yel hızlanır yağmurla beraber bazen
Sanki bana eşlik eder gibi, sık sık yorgun argın
Ne benden geri kalır, ne önümdem koşar, gider
Yağmur da fark etmiş kaygısız süzülür damlası.

İkimizin ufkuna neler doğar, ışır kendi başına
Yalnızlığı olmuş hüner, çalışması giyim kuşam
Giyim kuşamları kaça satılır, kâr nedir, bilmez
Ömür tüketen biz, ne çark, büyüyen başkasıdır.

Yağmur, kar, poyraz, kırağı, don, buz ne yazar
Çalışkan bir bekçiyim aynı fabrikada, dışarıda
O ve ben, herkes kendisi gibi olanla iş başında
O, iş sonu eve döner, bense başka bir işe koşar.

İşin, emeğin kazanç hanesi davalıdır elden dile
Eşimle iş saatlerimiz uyuşmaz, ben geç çıkarım
Eve döner dönmez, alır bizi aralarına çocuklar
O an ne bekçilik ne terzilik, ne de fabrika kalır.

Aşvan

İBRAHİM HALİL ERGİN

Zivistan.

Sar e. Mela bang dide. Mecît di nav nivînên xwe de şer dike. Xewa wî nayê. Pişta wî diêşe. Dibe ku ji ber barê ku ew hildigire. Yan jî ew di hişê xwe de hildigire ramanên xwe. An jî dibe ku di dilê xwe de barekî giran hildigire.

Ode germ e, li derve sar... Dayika Mecît sobê pêdixê. Gımgıma li ser sobê diqîre. Di nav de av li diqelişe. Diya wî li ser nimêjê rawesta. Nêzda ew ê ji bo nimêja sibehê Mecît hişyar bike. Piştî nimêjê ê bi hev re taştê bixwin. Di taştê de ew ê hingivê ku Fersende (Xalê Mecît) ji Colemêrgê şandibû, mastê pezê û nanê tenûrê bixwin, ku ev xwarinên taştê diya wî bi destê xwe çêkirî ye, nanê pîroz û mastê qeymax. Helbet ê çay jî vexwin, çaya qaçax... çaya tarî...

Hîn ne tarî ye. Li derve kes tune. Mecît ji nav nivînên xwe radibe. Ava germ a di gımgımê de bi ava berfê sar dike. Paşê avdestê dike:

– Ez niyet dikim, ferza ava destmejê stûyê xwe dadikim, Allahû Ekber...

Mecît piştî ku nimêj diqedîne, li ser sifreya ku diya wî li ber sobê danî, rûdine. Bi hev re taştê dixwin. Ne dipeyivin, jî xwe pir napeyivin.. Piştî taştê Mecît dîsa çay dadikire. Qedehek ji diya xwe re, qedehek ji xwe re...

Mecît çaya xwe bi titûna ku ji Bedlîsê aniye dikşîne. Wek ewrê tarî dûmana titûnê li odê belav dibe. Tûtin bîhneke xweş dide. Her çiqas diya wî hezar carî li kurê xwe hêrs bibe li wî işî jî Mecît nikare dest ji cixareyê berde. Çaya qaçax, titûna Bitlîsê û Aş... Jiyana Mecît ji van pêk tê. Helbet divê em diya wî û Hêvî ji bîr nekin.

Hevi? Hevî kî ye? Ew ji kê ye? Çi ye çi? Ji ku derê ye?..

Belkî birînek e. Belkî dengek xemgîn a bilûrê ye... Belkî evîneke efsûnî ye... Mîna romanan...

Mecît cixara xwe diqedîne. Hîn roj ne bûye ava. Diya wî şîretan dike:

– Mecîdo lavo, germ li xwe bike. Mecîdê min barê te giran e. Nexweş nebe, kure min wekî din dilê min diêşe.

Mecît bîya diya xwe dike: cilên germ li xwe dike. Hewa cemidî ye. Egalek li stûyê xwe dipêçe. Qapûtê xwe diavêje li ser milê xwe. Kasketa xwe datîne serê xwe. Kîsika titûnê dixe berika xwe. Ê biçe ku derê? Ne litûder? Tûder: Aş e. Aş bîrek e ku ji Bavê Mecît mîras maye jê ra. Aşê Mecît rast li tenişta xaniyê wan radiweste. Aşê sî û pênc salî. Aşek bi qasî Mecîd.. Demek hebû ku bi şev û roj dixebitî, qet nesekinî, ji Şirnex, Mêrdîn, Cizîr, Colemêrg, Wan û Bedlîsê bi kamyonên genim bar dikir. Aşeke ku her tovê genim bi baldarî û edaletekî hûr dikir - hê jî dike - Berevajî aşxaneyên Êlihê yên ku ji dem û teknolojiyê re bin ketine ew hê serî netewandi ye, ew hê jî serî hildide û li ber xwe dide.

* * *

Li Aşê zêde kar tune bû. Mîna ku li her derê bû li Êlihê jî febrîqeyên aş hati bûn vekirin û ji ber vê yekê ji neçarî aşên piçûk û ên kevn hêdî hêdî nikaribûn bazîrganiyê bikin. Helbet dem derbas dibe û mirov cîyê xwe nasekine. Dibe ku mirov bi teknolojiyê re berdewam bûn. Pir kêm kes êdî di tenûrê de nan dipêjin, lewma nan ji firin û bazar dikirin. Sedemeke din jî a ku aş yek bi yek îflas kirin, bi demê re terikandina dermale bû. Êdî dermale nedihatin xwedîkirin, li ser sifreyan goştên îthal dihatin dîtin.

Mecît dorpêçiya aşê radike. Roj hêdî hêdî dest bi geşbûnê dike. Di aşê de zêde kar nîne. Lê di saetên serê sibê de vekirina aşê hînbûnîyek e ku Mecît ji bavê xwe adet kiriye.

Bavê wî çi digot:

– Rizq di baskên çivîka berbangê de ye.

Kîsên genimê ku ji duh ve anîn û li aşê dêynanîn, li benda ardkirinê ne. Mecît kîsekî hildigire ser pişta xwe û dirjîne nav hewza genim. Dema ku hewz heta devê xwe tije dibe, çîroka genim dest pê dike. Her tovê genim yek bi yek di makîneyan re derbas dibe û dikeve serpêhatiyeke. Di vî karî de ked û xebat heye...

Gênim bi alîkariya Elavatörê ji derbasî Hilbijêrê (Sellektör) dibin. Hilbijêr genim ji kevir, ax û çopê ji hev vediqetîne. Di vê makîneyê de dexlên genim ên qels û pûç tên rêzkirin. Tenê genimên mezin serpêhatiya xwe didomînin. Genimên ku di vî şerî de bi ser ketin, bi alîkariya Helezonê ber bi Makîneya Şuştinê ve tên veguhestin. Niha dema şuştinê ye. Genim di vê makîneyê de bi tevahî tê rijandin û paqij kirin. Dûv re, dexlên genim bi alîkariya Elevatörekê din têne depokirin ku bêne zûhakirin. Divê di vê embarê de rojek an du rojan sebir bikin.

Mecît piştî van xebatan serpêhatiya genimê ku berê hiştibû zûha bibe didomîne. Genimên zûhakirî bi alîkariya Elavatörekê din ji Makîneya Qeşardin re têne şandin. Li vir genim tê qeşardin û digihîje Makîneya Vals. Di hundurê Vals de çar topên mezin hene. Ev top bi şiklê silindrîk in. Her yek ji wan bi qasî guleyên topê yên ku Serbaz Seyit li ser pişta xwe kiribû giran e. Her yek ji wan têra xwe giran e ku dikare Keştîya Ocean xeniqîne.

Genim pêşî bi diranên her du topên jorîn tê şi-

kandin û paşê di navbera her du topên jêrîn de tê ardkirin.

Gava ku genim tê pelçiqandin dibe kapek û ard û digihîje Makîneya Bêjing. Di nav moxil de ji hev tê veqetandin û piştre tê torbeyan dagirtin. Ard ji bo mirovan e. Kapek ji bo heywanan.

* * *

Mecît karê xwe zû diqedîne. Ji sibê heta nîvro bi tevayî sî kîsik. Ji xwe karê aşê hêdî û xerab diçû. Berê ne wisa bû? Aş bi banga sibê dest bi xebatê dikir û heta êvarê herdem dixebitî. Di meha Remezanê de Mecît heta paşîvê dixebitî. Ew xebatkarek dijwar bû.

Piştî ku Mecît karê xwe diqedîne bêhna xwe dide. Ew kîsan saxlem û bi hêz girêdide ku ji bo venebin. Kîsên ardê dide aliyekî û li ser hev kom dike. Û kîsên kapekê jî deyne cihekî din... Paşê Mecît çayê çêdike. Niha nîvro ye. Mirov li ser kar in. Her kes di bazdaneke de ye...

Carna hevalê Mecît yê zarokatiyê di ber aşê re derbas dibe: Xelîlê Dîn. Birayên wî li çiyê mirine. Piştî van mirinan navê Xelîl bûye Xelîlê Dîn. Xelîl car caran silavê li Mecîd dike. Bi hev re çayê vedixwin û titûnê dikişînin. Lê ew îro nayê dîtin. Kî dizane li ku ye? Belkî li goristanê be!..

Dema Mecît çaya xwe vedixwe, destê xwe diavêje berîka xwe. Wêneyek... reş û spî... pir kevn... Hêsir di çavên Mecît de kom dibin. Mîna ku evîna xwe ya reş di nav kîsên ardê spî de veşartiye. Evîna tarî: Hêvî!..

Hêvî evîndara Mecît e. Bîranîneke ku ji zarokatiya xwe tîne. Çîrokek, dibe ku efsûnî ye. Lê ew bi qasî ku xewnek e jî rast e.

Hêvî û Mecît bi hev re mezin bûne. Li heman taxê, heman kolanê, heman heriyê, heman xizaniyê. Ew cîran in, bawermend û heval in. Hêvî Êzidî ye, Mecît Misilman... Ew biçûk in, hîn zarok in. Lê ew nizanin ku çi ye zarokatî. Li Rojhilat zarok nînin. Li wir zarokatî nayê jiyîn. Her kes çêdibe û her kes dimire. Di navberê de tiştek nine. Wek Hêvî û Mecît.

* * *

Ne Hêvî li wê derê dihat hezkirin, ne jî ji malbata wê dihat hezkirin. Lê Mecît îstîsnayek e. Ji Hêvî û malbata wê hez dikir. Her kes Hêvî jinavderdixe, lê Mecît nake. Her kes bi her kesî re dilîze, kes bi Hêvî re nalîze, tenê Mecît pê dilîze. Hêvî Êzidî ye. Mecîd Misilman... Lê evîn bê dîn e. Loma jî evîndar û evîndaran nagihîne hev. Mecît û Hêvî nebûn yek. Bi hev re mezin bûn. Bi hev re giriyan, xwarin, vexwarin, ji dûr ve li hev nihêrîn, bi hev re hez kirin û hatin hezkirin... lê dîsa nehatin cem hev.

Hêvî ji Êlihê derket. Mecît ma. Ev hemû dûrxistin û heqaret û şermezarkirin ji Hêvî û malbata wê re bes bû... Çûn Iraqê.

Hevî çû...

Hêvî, di nav Mecît de evîneke bê dîn ma...

Dem

■ **MÜSLÜM ASLAN**

Li asûmana ewrê dagirtî
Pel di herka ba
Baranê bi dilopê xwe di mijand
Şîn dibû porê xakê
Kesk
Sor
Û porê xakê zer
Dem weke meteloka bû
Û dijwar

Mecît titûnê dipêçe. Êvarê banga nimêjê tê xwendin. Diya wî li benda Mecît e. Divê diya wî şîv çêkiribe. Acêp Hêvî jî li benda Mecîdî ye. Nayê zanîn. Dem derbas bû. Belkî Hêvî zewicîbe. Mecît titûnê ronî dike. Carinan Mecît dixwaze bireve. Revandîn... Li kuderê? Nizane. Çima? Dibe ku ber bi Iraqê ve. Dibe ku ger biçe Hêvî li wir bibîne. Ma ew dikare Hevî li wir bibîne? Hêvî li Iraqê li ku ye? Ew sax e an mirî ye? Nizane. Mecît kaseta xwe derdixe. Ger Mecîd here Iraqê diya wî ê çi bibe, ê çi bike? Îcar ê çi bibe bi Aş? Mîrat e jê re ji Bavê wî. Ew ê ji kê re bihêle? Karê Mecît zehmet e. Pir dijwar e. Lê ev dil e. Xwîn digirî. Mecît kasetek ji Şivan Perver dixe teybê. Gelek kes Mecît westandîye, ne aş. Evîn westandîye, ne Hêvî... Pişta Mecît diêşe... Hêvî ne berpirsiyar e... Aş?.. Na... Evîn!... erê evîn e sedema êşa pişta wî!.. evîneke bê dîn...

Strana xemgîn a kasetê ji valahiya aşê heta kuçeyên Êlihê belav dibe:

kirîvê tu zanî ev gunê min û te çiye
ev heq û şop û rê li min û te girtî ye
Ji min û te ra bûye sûc ku
ez misilman im tu jî Êzidî ye
kirîvê lê lê...

* * *

Mecît aşê asê dike û diçe mala xwe. Diya wî li benda wî ye. qîrînek pê re tê:

— Ax ez
evîndar im,
birîndar im,
hêvîdar im
aşvan im!

Melekê Tawus ji dûr ve Mecîd dît. Di nav nikilên wî de genimek hebû ku Hêvî şandibû jê re... ■

Arsız

EMİNE AYDOĞDU

Sabaha karşı da olsa birazcık taze hava almanın kime ne zararı var ki? Alacakaranlığın tatlı yürek çarpıntılarını hissetmek, hayatın o ani iniş ve çıkışlarında umarsızca gezinmek başlı başına iç açıcıydı. Minicik bebeğini söylediği ninninin ritmine göre kucağında sallayan genç kadının açık pencereden taşan büyülü sesinde annemi anımsamak gözlerimi terletse de ıhlamur kokan gecenin bütün ihtimallere ardına kadar açık kalbinde dolaşmak ise, oldukça heyecan vericiydi.

Dün izlediğim filmden etkilenmiş olabilirim. Adam kadına 'baharda çiçeklenen ıhlamur gibisin, yanından geçince yapraklar gibi ürperiyorum,' demişti de ben de bu tümce üzerine bir hayli düşünmüştüm.

Yanıma bir şişe viski alıp, alacakaranlığın ıssızlığında yürümeye başladım. Viski, gece içkisidir; yatıştırır, rahatlatır, düşlere daldırır, iniş ve çıkışın ritmik dengesini bulmamızı sağlar.

Canınız mı sıkıldı, aç mı kaldınız, yürek yarası mı yaşıyorsunuz, aldatıldınız mı, aldattınız mı, düş kırıklığına mı uğradınız, terk mi edildiniz, aşağılanıp sömürüldünüz mü, acıdan yüreğiniz mi sıkışıyor, mutluluktan uçuyor musunuz, kahkahalarınız yeri göğü mü deliyor? Gelin şöyle oturun, bir kadeh büyü için. Mutlaka kendinizden geçeceksiniz. Şişenin içindekinin kimyasal bir karışım olduğunun farkındayım ama kendimden geçmek, geçici bir an bile olsa varlığımdan uzaklaştırmak istiyordum. Aslında gecenin sonundan hiçbir şey beklemiyor olsam da hayatın çok sesliliğinin, o dayanılmaz gizeminin, kapılarını aralamaktan hoşnuttum.

Alacakaranlığın döşeğinde düş görmeden uyuyanları uyandırmak nafile bir çaba olsa da gene de ısrarlı çabam bir karşılık doğurdu ve sonunda hayaller, uyuyanları değil ama beni uyandırmayı başardı; böylesi daha iyiydi.

Gözlerimin üstüne doğan ay, uzamsal ve zamansal çizgileri aşıp denizaltı bir senfoniye dönüşüyordu. Kalbim, kendi kendini yiyor, sonra da yokluğuyla besleniyordu. Hayata yakın mıydım, yoksa kendimi yakın olarak mı gösteriyordum? Aslında ikisinin arasında kocaman bir uçurum vardı. Tıpkı dünyanın başlangıcı ve sonundaki kara delik gibi.

— İyi sabahlar bayım, hâlâ yaşıyorsunuz, hayret! İntihar ettiğinizi düşünmüştüm. Bunları söylerken elimdeki şişeye bakıyordu.

Bir budala olduğunu düşündüm, çünkü şişenin dışından konuşuyordu. Neden benim intihar edeceğimi, o budala zihninden geçiriyordu? Yanılgı onda mıydı, bende miydi? Eğer bu bir yanılgıysa, karanlığın bütün dehlizlerindeki girişleri bildiği, çıkışlarını ise bilmediği gün gibi açıktı. Hayat bir yanılım ustası mıydı acaba?

— Benimle gelsenize.

Yanında yürümeye başladım.

— Ooo hemen güvendiniz bana. Bu iyiye işaret.

— Yooo güvenmedim, nereden çıkardınız güvendiğimi?

— Geliyorsunuz ama?

— Yürüyoruz...

— Güvenden söz etmiştim.

— Size değil de... Hem sizin merakınıza hem kendi merakıma güveniyorum.

— Bu bir oyun mu?

— İyi bir gözlemci merakın ardındaki gizi çözebilir?

— Niye bıyık altından gülüyorsunuz?

— Gülmeyi değil ama gülümsemeyi severim. Gece, size damgasını vurmuş, konuştukça güzelleşiyorsunuz. Pişmanlıklarla yıpranmış göz kenarlarınız, kırışıklıklarla dolu olsa da yüzünüz, büyülü bir sarmaşık gibi hâlâ bütün vaatlere açık bir kapı bırakıyor.

— Çok kışkırtıcı bir tümce kurdunuz. Bütün vaatlere açık bir yüzüm olduğu için mutlu mu olmalıyım, yoksa?..

— Biraz önce yanımdan geçtiniz, herkese baktığınız gibi baktınız ve beni görmediniz, alacakaranlığın ötesinde birini arıyormuş gibiydiniz.

— Belki de birçoklarını.

— Geceleri neden hep sokaktasınız?

— Gecenin getirdiği bir çocuksanız, onun karanlığından kurtulamazsınız.

— Peki, siz niye geceyi hep ödünç alıp dolaşıyorsunuz?

— Başka nerede olabilirim ki, yitik bir kuşaktan geliyorum ben, benim gibi yitenlerin arasında kaybolan parçalarımı bulmaya çabalıyorum. Bir de Tanrı'yı, tabii... Karşılaşırsak soracaklarım var.

— Tanrı'ya soru sormak, Tanrı'yı gücendirmez mi?

— Gücensin diye soruyorum zaten.

— Tehditkâr bir düşünce sistemi.

— İnsan, karanlık ve tehditkâr değil mi?

— Nasıl yorumladığınıza bağlı.

— Tanrı, insanı zifiri karanlıkta yaratmış olmalı; yoksa insan bu kadar karanlıktan korkup, köleliği kabul etmezdi.

— Konuşmayı ahlaksal bir seçimle yürütmek istiyorsunuz anlaşılan?

— Bu sonuca varmanızın nedeni ne?

— Tanrı'yı işin içine soktuğunuza göre... İnsanın hayatı pişmanlıklarla geçince, insan, yaşam boyu pişmanlıklarını düşünür ve bunu bir saplantı hâline getirir. Tanrı'yı aramak gibi. Saplantı, yanlışı seçti-

ğimiz için oluşmaz, doğru olanı seçebilme olanağı ortadan kaktığı için oluşur. Zaman kimseyi beklemediği için doğruyu kanıtlamak da artık olanaksızdır.

— Tanrı ve saplantıyı iç içe geçirdiniz?

— Tanrıyla aynı uyum içine girmedikçe onu yargılamak beyhudedir. O uyumu yakalarsanız, gerçeğin saatinin ne zaman çaldığını duyarsınız.

Ayrıca:

— Tanrı hiçbir zaman ona inanıp ya da inanmadığınızı bilmeyecek, ama sizin ömrünüz, onu cezalandırmak ya da mükâfatlandırmakla geçecek.

— Her şeyimi yitirdim ben, onurum dışında ama her defasında baştan başlama yürekliliğini gösterdim. Amacım ceza ya da ödül değil.

Soluğunu duyacağım kadar yakınımda yürüyordu. Elinin devinimiyle durdurdu beni.

— Doğuştan inançlı biriyim ben ama şu karanlık günlerde insanların gözlerine doğaüstü bir ışık sunarak kötülüğün ötesine götürmek istiyorum.

— Güneşten bir gemi yapmayı mı hayal ediyorsunuz? O zaman bitkilerin gizli zekâsını çözerek başlayın işe. Evren sayıların senfonisi üzerine kurulmuş.

— Tarih bitkilerden söz etmiyor.

— Tarih senin yürekliliğini ve bitkileri yazmaz, tarih yenenlerin tarihidir; yenenler kendi tarihini yazar bu da onların onursuzluğudur. Tarih kedi gibi yumuşak adımlarla yürümez. O yırtıcıdır, pençeleriyle ezer geçer.

— Tarihin kanlı görkemi, siyanürlü bir bulut gibi bütün güzellikleri solduruverdi ama biz farkına varamadık. Yitikliğimizin başladığı yer de bizim öngörüsüzlüğümüzdü.

— Tarihte boşluk yoktur. Tarih; tutkuludur, kıskançtır ve hep kana özlem duyar. Birazdan güneşin erkek yanı doğacak, siz ve ben alacakaranlık kuşağının üyeleriyiz. Karanlığın o korkunç potasına atılmış, kendinden kaçan iki insan olarak, güneşten korktuğumuz için geceleri dolaşıyoruz.

— Güneşin erkek yanı mı? İlk kez duyuyorum.

— Bir de dişi yanı var!

Şaka mı bütün bunlar?

— Güneşin dişi yanı kocaman bir öpücükle uyandırsa bizi. Hayalden hayale, geceden geceye sürükleyip, bir dağın zirvesine bıraksa. Orada, iyilikten, kötülükten ve karanlıktan kurtulmak için canımızın istediği her şeyi yapsak, ancak böylelikle iyilik, kötülük ve karanlık kavramını da aşmış oluruz. Ne dersiniz? Durun gitmeyin! Daha konuşacak...

Alnıma ritmik biçimde vuran sessiz dokunuşlarla uyandım. Gece boyunca uykumda konuşup Arsız'ı huzursuz ettiğimi, kedi dilinde bana sakin sakin anlatıyordu. Ne zaman huzursuz olsa, patileriyle alnıma vurarak beni uyandırır, sonra da yüzünü yüzüme sürer.

Kusura bakma Arsız, çok üzgünüm. Off yeter ama! İn tepemden aşağı Arsız! Haydi! Gel bakalım, gidip güzel bir kahvaltı yapalım. Ama önce ilacımı içmeliyim. Yattığım yerden kalkmaya çabalıyorum, göğsümde garip bir ağrı var, tökezleyince, başucumdaki iskemleye çarpıyorum, iskemle yere devriliyor, bardaktaki su dökülüyor, cam kırıkları etrafa saçılıyor. Göğsüm sıkışıyor, nefes alamıyorum, ilacım... Arsız, ön patileri ve burnunu ucuyla yere düşen ilaç şişemi yuvarlayarak yanıma getiriyor. Şişenin kapağını açamıyorum.

Bağışla beni Arsız! Seni yalnız... ■

kayıp insanlık

■ **SEVGİ EROL ÖÇAL**

Ömrün tufan günleri yitik sessiz
Sevinçler kayıp suskun adressiz
beyaz ölüm
Yaşam yanık ot kuyusu nefessiz
Sesleniyor içine herkes duyan yok
Kendi sözcük kuyusunda kayıp insanlık
Anlamı ağır cümlelerin
Üst üste noktalar kırgın
Soru işaretleri şaşkın
Bir bilinmeze gömülmüş anlam
Sise bürünmüş hayaletler toplamı yaşam
Çürümüş bulanık su
Balık ağı şu hayat
Tutuklu mahpus yaşamak
İlk yaz bulutlarında yıkanıyor bir çocuk
Süpürüyor sevgisizliği
Bakışı barış küreği umut
Çaresiz yüreği mülteci bir kadın
Ötesinden tellerin bakıyor çocukluğuna
Karanlığa yenilmeyen
bir sığınmacı sabrıyla
Tüm insanlığın yükü sırtında
Bekliyor Sevgi günlerini
Uyuyakalıyor sonra gece
üzerinde yıldızları
Güneşin peşine düşmeli
bulutlar gelip geçici
Sıyrılıp gölgelerden ağaçlar
ve karıncalar misali
Gömülmeli toprağa
Kızartmalı yeniden solgun ömürleri
kızartmalı sevinçleri
Sürmeli gün e...

Takoz

Dr. VELİ ÖRTLEK

Ölümsüzlüğün bulunmadığı zamanda
İnadına yaşamak
Ölümü yenmekten zor olsa gerek.

1.

"Takır takır takır..." Baş döndürücü bir hızla çalışıyordu makinalar. Yüzden fazla makina yan yana kurulmuş, mercimek büyüklüğünde çuvallarca maddeden sınırsız iplik yapıyordu.

"Takır takır takır takır takır..." Bir saniye bile durmuyorlardı. Yorulmak yoktu. Yorulan arızaya çıkarılıp diskalifiye ediliyordu.

Ortalıkta ağır bir koku vardı. Yanmış teker, otoyola yeni döşenmiş zift, daha tarif edilemeyecek bir sürü baskın koku. Zeminin bazı yerleri ıslaktı. Arada bir düşüp orasını burasını kıranın haddi hesabı yoktu. Ne olursa olsun makinalar ısrarcıydı:

"Takır, takır da takır..." Çalışmaya devam ediyorlardı. *(Makinalar çalışmaya devam etti)*

Küçük bir forklift geldi. Rulo hâline getirilmiş iplik balyalarından birisini makinanın ortasından alıp kenara bıraktı. Sonra diğerleri için oradan ayrıldı. Öznur kenara bırakılan balya yuvarlanmasın diye altına bir takoz yerleştirip, makinayı tekrar çalışmaya hazır hâle getirmek için el çabukluğuyla ipleri bağlamaya başladı. Daha sonra büyük bir forklift gelip küçük makinanın bıraktığı, altına takoz yerleştirilmiş rulo hâlindeki ipliği yerden alıp istif alanına götürmek için hareket etti. Bir sağa gidiyordu bir sola. Sonra öne gidiyor, dar alandan çıkmak için arkaya manevra yapıyordu. Forkliftin tuttuğu balya arada bir manevranın şekline göre Öznur'un üstünden geçiyordu. Nasıl olduğunu anlaşılamadan balya forkliftin ellerinden kurtulup Öznur'un üzerine düştü.

2.

Taburcu olurken Doktor Öznur'un kocası Rıza'ya dönerek, "Artık ömür boyu tekerlekli sandalyeye mahkûm olarak yaşayacak. Zor bir süreç. Bakımlarının çok iyi olması gerekir," diyerek yazdığı reçeteyi uzatıp arkasından da bir sürü nasihatte bulundu.

3.

Telefonu çalan Rıza çay, ekmek, domates ve soğanla dolu poşeti aceleyle mutfak masasına bırakıp sessize aldı. Hızlı adımlarla yatak odasına giderken Öznur'la göz göze geldi.
İçinden, "Biliyor mu acaba? Bilip de üzülmese bari. Nereden bilecek canım? Öyle olsa hissederdim ama dikkatli olmam lazım. Kadının sıkıntısı kendine yetiyor," düşünceleriyle kapıyı kapattı.

"Bu kadar uzun kiminle konuştun?" diye sordu Öznur. Alacağı cevap çok da önemli değilmiş gibi bozulan topuzunu açtı. Çıkardığı siyah lastik tokayı dudaklarının arasına aldı. Tekrar saçlarını topladı.

"Hiç," dedi Rıza. Biraz durdu. "İş yerinden Hüseyin aradı. Onun biriminde bazı evraklar birbirine mi karışmış, ne olmuşsa... Yarın müdür herkesi toplantıya çağırmış." Öznur'a baktı, arabasının tekerini çevirerek masaya yaklaşıyordu. "Neden sordun ki?" diye ekledi.

Akşam yemeği dışında yüzünü görmediği kocasının söyledikleri umurunda değilmiş gibi, "Hiç, öylesine sordum," dedi. Bacaklarındaki ölü soğukluğuyla Rıza'nın karşısına geçemezdi.

Doktor, "İntihar riski var," demedi mi? Bu kadın nasıl doğalgaz borusuna kendini asmaya kalkıştı hâlâ aklım almıyor. Bir tuhaflık var gene. İlaçlarını mı içmiyor ne?

Öznur masaya iyice yaklaştı. Uzanarak tabakları ve kaşıkları yerleştirdi. Rıza da tahta nihaleyi koyup mutfağa gitti. Bir tencere nohutla geri döndü. Nihalenin üzerine bıraktı. Sonra da tabaklara teker teker koydu.

"Okullar açıldı artık. Akşamları geç geliyorsun. Çocuk acıkıyor. Biraz daha erken gelebilir misin?"

Rıza elini uzatıp Hasan'ın başını okşayarak, "Olur elbette annesi, Hasan için erken gelirim. Oğlum kocaman olmuş da üçüncü sınıfa geçmiş. Yalnız yarın bir işim var, ondan sonra söz," diyerek gülümsedi.

"Baba bugün matematik dersinde ilk kez tahtaya kalktım."

"Ee, ne oldu peki?"

"Öğretmenimin sorduğu soruyu biliyordum ama yanlış çözdüm."

"Öğretmen ne dedi?"

"Bölmenin sonunda kalan ikiyi toplamayı unuttun, dedi."

"Takma kafana. Herkes bazen yanlış yapabilir. Peki, hafta sonu biraz matematik çalışalım mı?"

"Evet," diyerek Hasan iki kolunu zafer kazanmış gibi havaya kaldırdı.

4.

"Bu sefer başarmalıyım," dedi. "Bunda en ufak bir açık kapı olmamalı." Öznur sanki kendisini karşısına almış konuşuyordu. Evde ne kadar hap varsa hepsini bir kâseye doldurdu. Evin içini gezip sağa sola göz attı. Bir taraftan da konuşmaya devam ediyordu. "Kokusu evin her köşesine yayılmış

küf yumağı gibiyim. Benimki de hayat mı be! Ben olmasam Hasan daha iyi yaşar. En azından babası var, nenesiyle dedesi var. Onlar gül gibi bakarlar Hasan'ıma. Güya annesiyim, ne yapabiliyorum ki çocuğa! Çocuk ben varım diye yanımda kalıyor.

5.

O gün Hasan okuldan erken gelecekmiş gibi Öznur'un gözü sürekli saatteydi. Oğlan her zamanki vaktinde geldi. Evin dış kapısı devamlı açıktı. İçeri girip kapıyı kapattı. Ayakkabısını çıkarır çıkarmaz çantası sırtında annesinin yanına koştu. "Anneciğim bak bugün ne oldu?" diyerek çantayı yere koydu. Kadının ayaklarının yanına çömelerek anlatmaya başladı.

"Tamircinin önünden geçerken arabanın tekerinin önüne takoz koyduklarını gördüm. Sandalyen aklıma geldi. Birkaç kez kaymıştın. Ben de marangoza gittim, bir parça alıp ucunu kestirdim. Marangoz amca para da almadı. Sadece, 'Ne yapacaksın?' diye sordu. Ben de söyledim," diye konuşurken çantasından çıkardığı, bir ucu yontulmuş tahta parçasını annesine uzattı.

"Bazen tekerleğin önüne terlik koyuyordun ya, artık takozun var anne," dedi. Öznur uzatılan parçayı eline aldı. Kollarını açtı. "Gel bakalım bana, gel gel. Uy yavrum benim, bana da takoz mu yaparmış?" diyerek sıkıca sarılıp kokladı oğlunu.

"Anne bugün öğretmen herkese, 'Ne olacaksınız?' diye sordu."

Öznur, Hasan'ın ellerini tutmuş onu dinliyordu.

"Sen ne dedin?"

"Doktor olacağım, dedim. Doktor olup annemi iyileştireceğim, dedim. Öğretmenim de "Annenin hastalığı ne?" dedi. Ben de "Tekerlekli sandalyesi var, ayaklarından hasta," dedim. O da "Aferin Hasan, oturabilirsin," dedi."

"Akıllı oğlum benim. Hadi git de baban gelene kadar ödevlerini bitir."

"Tamam anneciğim. Hem babam gelince parka gideriz belki."

6.

Öznur takoza baktı, iyice duygusallaşmıştı. Kendisinin ardından Hasan'ın çok ağlayacağını düşündü. Boğucu bir ağırlıkla içli içli ağlamaya başladı. Az sonra sakinleşti. Gözlerini sildi. Elindeki takoza baktı. Hafifçe gülümsedi. Fabrikada takoz koyduğu günleri hatırladı. Derin bir iç çekti. Eğilerek onu tekerin önüne koydu.

Kendisi tekerlekli sandalyede değil de sandalye onun üzerindeymiş gibi hissetti. Salona geçti. Televizyonu açtı, birkaç kanal gezinip kapattı. Kumandayı karşı koltuğun üzerine fırlattı.

Mutfağa gitti, tezgâhtaki bardağa uzanırken sürahiye çarptı. Dökülen suyu silmeye çalışırken düşecek gibi oldu, bıraktı. Bezi de masanın üzerine attı. Bez sürahinin üzerinde asılı kaldı. Tezgâhın üstünde bardaklar, kirlenmiş tabaklar, ekmek kırıntıları, çaydanlık, içi yemek artıklarıyla dolu bir tencere, tencerenin üzerine bırakılmış yağlı bir tava vardı.

7.

Fabrikadaki büyük takozu Rıza'ya, Hasan'ın getirdiği küçük olanı da gülümseyerek ona benzetti. Artık ölüme dur diyecekti. Ölümün önüne takoz koyup durduracaktı. Bu üçüncü takozu kendisi olarak düşündü. ■

Toprak

GÜLBİN SODAN

Uzan ılık yeryüzüne
Ol yaşayan toprak
Geçip taştan zamandan
Suyla rüzgarla

Sarınıp örtüsüyle
Yeşil iklimlerinin
Dağlardan ovalardan
Karıl sonsuzuna

Ol besleyen kaynak
Yaprak sürüp özüne
Gönençli ekininde
Çoğalmış toprak

Sürülmüş toprak ol
Dinlenmeye kalmadan
Kerrelerce sürülüp
Kazılmış toprak

Ol yorulmuş toprak ol
Çiğnenmiş teni
Soyulup kabuğundan
Yakılmış toprak

Terkedilmiş toprak ol
Çöle dönüşmüş
Uzan taşta zamanda
Soğuk rüzgârla

Nar Ağacı

TURAN KAŞ

Köyümüz Karacadağ'ın yamacında çeşit çeşit meyveler veren ağaçlara bürünmüş hemen aşağısında akan bir ırmak bulunuyor. Köyümüz diğer köylere göre biraz büyük. İnsana âdeta bir kasabayı anımsatıyor.

İşte ben böyle bir köyde doğdum.

Henüz 13 yaşında bir kız çocuğu iken sonbaharın öğlen vaktinde babamla birlikte bahçemizde diktiğimiz nar ağacın yanına gittim.

Yeni meyve vermeye başlayan bu nar ağacından bir nar alıp tadına bakmak istedim. Tam uzanıp dalından bir nar koparıp alacakken birden karşımda bir çocuk gördüm. Esmer tenli kahverengi gözlü ve simsiyah saçlarıyla bir oğlan çocuğu.

Ona "sen ne yapıyorsun burada, neden izinsiz bizim bahçeye girdin" diye sordum.
Bana "canım çok çekti, ben de bir nar alıp yemek istedim" dedi. Bir nar alıp kaçıp gitti. Aslında şimdi hatırladım. Bu çocuğu babamla birlikte amcamın evine giderken de amcamın evinin avlusunda da görmüştüm onu. Meğerse derdi nar almak değil beni görmek için bahçemize girmiş. Tabii ben bunu çok sonradan anladım.

Günlerden bir gün sokakta arkadaşlarımla gogê (yedi taş) oynarken o bahçemize girip nar çalan çocuk birden çıkageldi. Bizimle oyun oynamak istediğini söyledi. Biz de çekimser bir tavırla kabul ettik. Oyunlarımızda kız-erkek ayrımı yapmadan hep birlikte oynardık. Zaten en iyisi de bu değil miydi?

Din, dil, renk ve cinsiyet ayrımcılığı yapmadan hep beraber bir arada olup birlikte bir şeyler yapabilmek.

Adı Serhat olan bu çocukla zamanla birbirimizi tanıdık ve arkadaş olduk. Yıllar geçiyordu ve biz büyüyorduk. Serhat ile zamanla birbirimizi sevmiştik. Daha sevginin gerçekten ne olduğunu bilmeden öylece birbirimizi sevmiştik. Öyle yalansız, hesapsız, çıkarsız sevmiştik birbirimizi.

Hiç unutmam bir yaz vaktiydi. Havalar her yaz olduğu gibi o zaman da çok sıcaktı. Köyümüzün aşağısında bulunan ırmağa girip biraz serinlemek istedim. Irmağa girdim tam çömelip kendimi suya batıracakken birden ayağım kaydı ve dengemi kaybettim. Suyun dibine doğru batmaya başlamıştım.

Bir taraftan suyun dibine batmamak için çırpınırken diğer taraftan birileri gelip beni kurtarması için yardım istiyordum. Yeterince yüzme bilmediğimden âdeta boğulmakla burun buruna gelmiştim.

Artık akıntıya karşı koyamıyordum. Çok yorulmuştum kollarımı kıpırdatamayacak duruma gelmiştim. Tam kendimi suyun akışına bırakacakken birden Serhat çıkageldi elimden tuttu, beni sırtına aldı ve yüzerek beni kenara çıkardı. Soluk soluğa kalmıştım. Serhat sakinleşmem için her şeyi yapıyordu. Ama ben bir türlü sakinleşemiyordum. Çok korkmuştum. Sonra Serhat derin derin nefes almamı söyledi. Ben de derin derin nefes almaya başladım. Kendime geldiğimde Serhat elbiselerimi kurutmam için ateş yakmaya çalışıyordu. Ona "ne yapıyorsun" diye sordum. Bana "bu hâlinle eve gidemezsin önce elbiselerini kurutmamız gerekiyor" dedi. Ateşi yaktıktan sonra bana sırtını döndü ve "elbiselerini çıkar kurutmaya çalış" dedi. Ben de sessizce "tamam" diyebildim. Elbiselerimi çıkardım. Bir taraftan elbiselerimi kurutmaya çalışırken diğer taraftan ısınmaya çalışıyordum.

Elbiselerim kuruduktan sonra toparlandım ve eve gittik.

O gün o olanları kimseye anlatamadım. Bir ben biliyordum bir de Serhat. Zaten bir daha asla herhangi bir suya girmedim, giremedim.

Bir gün Serhat bana bileğine bir deq (dövme) yapacağını ve bu deq ise bizim birbirimize verdiğimiz sözün bir nişanesi olacağını söyledi. Benim de çok hoşuma gitmişti ve bende kabul ettim. Ben de alnıma aynı anlama gelen deq'i yaptırdım.

Çok zaman geçmeden Serhat'ın ailesinin köyden taşınacağını duydum.

Serhat'a bir haber saldım ve bizim köyün çıkışında tepede bulunan aynı zamanda bizim buluşma yerimiz olan dara mıraza (dilek ağacı) dediğimiz ağacın yanında onu bekleyeceğimi bildirdim. Serhat haberi alır almaz dara mırazanın yanında aldı soluğu. Ona neden burdan taşınacaklarını sordum. Bana bunun cevabını bilmediğini babasının kararı olduğunu söyledi. "Beni burda nasıl bırakıp gidersin" diye sordum. Bana "bunu ben de istemiyorum ama babama karşı çıkamam, buna mecburum. Bir gün gelip seni babandan isteyeceğim, beni bekle Kevokamın" dedi ağlamaklı yaşlı gözlerle. Bende gerekirse ömrümün sonuna kadar onu bekleyeceğimi söyledim ve ona sarıldım. İkimiz de çok ağladık. Serhat "hoşça kal Kevokamın" dedi ve eşyalarının toplanmasına yardım etmek için ailesinin yanına gitti.

Serhat gitti ve ben onun ardından baka kaldım. O anda hissettim ki dünyada bir ben kalmışım bir başıma.

O çok sevdiğim, bütün dertlerime derman olan esmer yüzlü Serhat'ım gitmişti.

Birkaç yıl geçtikten sonra köyde olan köy baskınları gittikçe artmaya başlamıştı. Köy baskınlarından dolayı köy yaşamı artık yaşanamayacak duruma gelmişti. Babam köyden taşınmamız gerektiğini söyledi. Ararat dağların eteklerinde bulunan Iğdır şehrine babamın arkadaşı olan Hagop dayının yanına taşındık.

Buraya yakın olan bir ovaya her yıl bahar ayında binbir çeşit kuş türü gelir yaz boyunca burda kalır farklı bir renk cümbüşü ortaya çıkarırlardı. Burada yaşayan dağ keçileriyle birlikte âdeta yeryüzünde cenneti anımsatırlardı insana. Onların seslerini dinlemeye doyum olmazdı. Hele sabahın erken saatlerinde kalkıp onları dinlemeye koyuldunuz mu size başka hiçbir yerde duyamayacağınız hiçbir orkestrada olmayan bir melodiyle seslenirlerdi. Onları dinledikçe içinize huzur dolar, yaşamaktan keyif alırdınız.

Bu şehire taşındığımızda ilk arkadaşım olan Yelda ile bir akarsu kenarında tanışmıştık. Akarsuya uzunca bakıp eski yaşanmışlıklarına dalıyordu. Belli ki sokakta koşarak oyun oynadığı köydeki arkadaşlarını özlüyordu. Onun ailesi de zor durumda kalıp köyden taşınmak zorunda kalmıştı. Ve burada kendini çok yalnız hissediyordu.

Usulca yanına yaklaşıp burda ne yapıyorsun diye sordum üzgün bakışlarla ve buğulanmış gözlerle bana bakıp cevap vermedi.

Adını sordum. " Yelda" dedi sadece.

Daha sonraları Yelda ile birlikte çok zaman geçirdik. Zamanla yakın arkadaş olduk. İkimizde benzer acılar yaşamıştık. Galiba bizi birbirimize yakın kılan bu acılardı.

Yalnız başıma kaldığım zamanlarda çocukluk günlerimi hatırlayıp Serhat'ı düşünüp hayallere dalıyordum.
Uzun zaman geçti diğer kardeşlerimle birlikte büyüdük, yetişkin çağına geldik. Diğer kardeşlerim sırayla evlendiler. Ben 50 yaşımda tek başıma kalmıştım.

Biz üç kız kardeştik. Viyan, Sara ve ben Kevok. Birlikte büyüdüğümüz odada şimdi tek başımayım.
Diğer kardeşlerim evlenmiş yalnız ben kalmıştım.

Ben de Serhat'ı bekledim, uzun yıllar boyunca gelemeyeceğinden habersiz.

Çocukluğumuzda birbirimize söz vermiştik. Ömrümüzün sonuna kadar da olsa başka kimseyle evlenmeyeceğiz diye söz vermiştik.

Bir gün köyden haber aldık. Meğerse Garo ve ailesi köyden taşınmış, Avrupa'ya göç etmişlerdi. Tehcir mi varmış köyde ne. Herhâlde ondandır. Gerçi sadece onlar değil başka aileler de taşınmışlardı. Köyümüz âdeta boşaltılmak isteniyordu. Köyde yaşayan herkes âdeta nar tanelerinin etrafa dağılması gibi her biri bir tarafa gitmişlerdi.

Babamın yaşı ilerledikçe aklı gidip geliyordu. Aslında biz köydenken bir gün askerler gelip babamı karakola götürdüler. Babam gün boyunca orda kaldı. Ondaki bu unutkanlık o zamandan başlamıştı. Bazen bazı şeyleri unutuyor, hatırlayamıyordu.

Zaten en iyisi de unutmak değil miydi?

Bir gün babam sabahın erken saatinde elbiselerini giymiş evden çıkmıştı.

Nereye gittiğini bilmiyorduk.

Her yerde babamı aradık. En son babanım köye gidebileceğini düşünerek Hagop dayının arabasıyla köye gittik. Köyümüze vardığımızda gördüklerimize inanamadık. Köyümüz âdeta bir harabeye dönüşmüştü. Babam bizim evin avlusunda birlikte diktiğimiz nar ağacın yanında oturmuş bir şeyler düşünüyordu. Ona "baba burada ne yapıyorsun? Nasıl geldin buraya? Neden bize haber vermeden buraya kadar geldin? Buraya nasıl geldin?" diye sordum. Babam sanki beni hatırlamıyormuş gibi bana bakıp bir şey söylemedi. Tekrar babama seslendim "bilmiyorum" dedi babam. Babamın elinden tuttum onu ayağa kaldırdım koluna girip 'hade gidelim baba' dedim. Babamı arabaya bindirdim ve doğruca eve gittik. Babam olanlar hakkında bize hiçbir şey anlatmadı.

Bir gün bizim komşumuz olan Ahmet'in bizim köyden getirmiş olduğu ve kendi bahçesine diktiği nar ağacının dibinde otururken uzaktan bir adamın belli belirsiz suretini gördüm.

Adam bize doğru yaklaşıyordu. Pos bıyıklı heybetli bir adam. Kim olduğunu bilmiyorduk. Şaşkınlıkla ona bakıyorduk. Adam yanımıza vardı ve selam verdi. İlk başta kim olduğunu çıkaramadım. Adamın selamını aldım ve "buyurun size nasıl yardımcı olabiliriz" dedim. Adam sisli gözleriyle bana bakıp "ben Serhat, Kevok beni tanımadın mı?" dedi. Alnıma yapmış olduğum deqten (dövmeden) beni tanımış olsa gerek. Titrek ve ağlamaklı bir sesle "Serhat sen misin" dedim. Ağarmış saçları, kırışmış yüzü ve alnıyla onu ilk bakışta tanıyamamıştım. Bana sadece ikimizin anlamını bildiği bileğindeki deqi (dövmeyi) gösterdi. O anda anladım onun Serhat olduğunu. Yıllarca yolunu gözlediğim bir gün gelip beni alacak olan yaralı gönlümün dermanı olan Serhat işte tam karşımdaydı. Titrek bir sesle âdeta kelimeleri yutarcasına sadece "Hoş geldin" diyebildim ve usulca ona sarıldım. İşte yıllarca beklediğim, sevdiğime nihayet kavuşmuştum.

Çocukluğumuzda daha henüz anlamını bile bilmediğimiz bir söz vermiştik birbirimize ve o sözü ömrümüzün sonuna kadar tuttuk.

Haziran 2025

Ah! Anne

SIDDIK SERT

Ufacık bir penceren vardı dünyaya açılan, o da kapandı. “Ah! Anne.”

Ağaçtaki kumru yeknesak sesiyle öterken, sinirli imam mezara inen genci sertçe uyarıyor. “Öyle olmaz! Sen çık, oğlu insin mezara!”

Usulca iniyor oğlu, taze toprak kokan mezarın içi daracık. İnerken, beraberinde biraz toprak da dökülüyor, telaştan umursamıyor. Mezarlıktaki kalabalığın aceleci tavrı şaşırtıyor onu. Kimisi tanıdık birine rastlama umudu ile mezar taşlarındaki yazıları okuyor, ötekiler bir an önce oradan uzaklaşma derdinde; bilinçaltında ölüm korkusu mu? Yarım yamalak dualar eşliğinde tabut açılıyor. Kalabalıktan uzanan eller, zavallı zayıf bedeni nazikçe kavrayıp uzatıyorlar mezara. Hayret! Hep gözünde büyüttüğü annesi şimdi ufacık... Kucaklıyor annesini beyaz kefeni ile bir çocuk gibi, öyle hafif ki! Usulca yerleştiriyor mezara enişteşiyle. Elinde bir ıslaklık, çaktırmadan bakıyor, kefenden sızmış bir damla pembe kan. Hastanede yapılan müdahale yahut otopsiden olmalı. Yüreği sızlıyor. “Ah! Anne.”

“Yan yatırın, yan!”

“Öyle değil oğlum, şöyle kıbleye doğru!”

“Tövbe tövbe! Kıble ne taraf kıble?”

“Yavaş oğlum! İncitme mevtayı.”

“Hah! Tamam! Arkasına da toprak destekleyin! Şimdi al şu tahtaları diz! Kürekleri getirin!”

Eli ayağı birbirine dolanıyor, imamın bitmek bilmeyen talimatları kulağında bir uğultudan öteye gitmiyor. İnsan, en sevdiğini toprağa verirken, bu kadar mı acemi olur. Daha mezardan çıkarken, başlıyorlar toprak atmaya, üstü başı toz içinde. Gözleri kararıp başı dönünce yandaki mezarın mermerine atıyor kendini. Yorgun gözlerle okunan duaya kulak kabartıyor, toprak dolu tırnak aralarını incelerken.

Ölen yaşlı olunca dua faslı çabuk bitiyor, cemaatle birlikte eve dönülüyor. Avlu duvarlarında kedilerin eksik olmadığı eğri büğrü evlerin çevrelediği bu kenar mahallede, şehirliymiş gibi yaşayan köylülerin arasında, hatıralarında hep cıvıl cıvıl olan evlerinin şimdiki sessizliği içini acıtıyor. Tuhaf! Bütün çocukluğunun geçtiği bu ev sanki ona yabancı. Pencere önüne dizili çatlak saksılardaki sardunya ile reyhan da kurumuş. Annesine eşlik edip göçüp gitmişler bu dünyadan. Kaç kış geçti bu evde, kaç dayanılmaz yaz. Şimdi avludaki yabani otlar diz boyu, kimin umurunda. Annesinin yokluğu evi viraneye çevirmeye yetmiş, öyle eski, öyle köhne geliyor ki ona. Bir evde anne yoksa ev de yok! “Ah! Anne.”

Evin her köşesinde ansızın beliren hatıralar zehirli sarmaşıklar gibi ruhunu sarıyor. Enişteleri, ablalarına bakıyor, hepsi kendi dünyasında. Hiç mi yok bu evde anıları, önemsemiyorlar mı? Dünyanın korkunç gerçekliği sarmış her taraflarını. Yoklukla geçen çocukluk günleri gözlerinin önüne seriliyor. Acı, tatlı hatıralar dolaşıp duruyor evin her köşesinde, zorla çocukluğuna çekiyorlar onu. Ablalarının gözdesi, tek katlı bahçeli evin en küçük neşesi... Beyaz yaka, siyah önlükle okuldan döndüğü günler, ilkokul birde, sınıfta okumayı ilk o sökmüş. Göğsünde madalya gibi gururla taşıdığı kırmızı bir kurdele... Daha avluya girer girmez ablalarının ışıltılı bakışları, annesinin sevgi dolu sözleri kulağında. Kapıyı açtığında yüzüne çarpan mis gibi patates kızartması kokusu, hele bir de yanında çay varsa...

Annesi mutfakta, bulaşık yıkıyor. Kucaklıyor onu sevinçle, mıncıklıyor her yerini. Bastırıyor göğsüne, memeleri hâlâ sıcak, koltukaltları ter kokuyor. Mutfak buz gibi... “Bir hırka al üstüne ya da sobaya biraz kömür!” “Yok! Yok! Kömür çok pahalıymış, gerek yokmuş! Hem odada yanan sobanın mutfağa hayrı mı olurmuş! İş yaparken, üşümezmiş zaten. ‘O, koşturmasın, terleyip hasta olmasın’ yetermiş.” Çalışmak için giden babası, hiç mi para göndermez Yugoslavya’dan. Annesinin sözleri kulaklarında çınlarken avlu

Bak pencereden

BİRCAN MİRZA

Sus kalbin konuşsun istedim
Gül mimiklerin
Ne kolaymış gidişin ha
Ne kolaymış

İyileşeceğim
Bak yine bak pencereden
Çığlıklarım büyüyor aynı caddenin
Kaybolmuş kaldırımlarında
Artık takmıyor sensiz
Yaramaz gözyaşları beni

Başımı okşuyor gibi ellerin
İhtiyar başımı
Kapılar ardında sesini
Serzenişini anlatıyor mahallin
Dizine yaslanmış kedinim
Büyümedim ki ben

kapısı vuruluyor. “Tufan geldi!” diye bağırıyor ortanca ablası. Önlüğü bile çıkarmadan birlikte sokağa fırlıyorlar hemen; tasolar cepte... Tufan haylaz. Okulda başarısız ama taso da hep ütüyor onu. Fırlatıyor tasoyu havaya, sonra yakalıyor avucuyla. Bir elini hızla üzerine kapatıp soruyor: “Ön mü arka mı?” Yine Tufan kazanıyor. Ama olsun, ziyanı yok! Tufan şimdi tornacı; sanayide... İyi de para kazanıyormuş.

Yoklukla geçen çocukluk günleri gözlerinin önünden geçerken, evin içi belki de ilk defa bu kadar sessiz. Odaları ucuz, ağır bir kolonya kokusu sarmış. Güneşin ışıkları bu perdeyi aşıp içeriye kadar giriyorlar mıydı? Hayret! Toz içindeki camlı büfenin boyu bu kadar kısa mıydı? Ne çok değersiz eşya var evde. Büfedeki kavanozda sakladığı yüz liraya üzülen annesi bilir miydi onun aldığını? Derin bir nefes alıp düşünceli başını pişmanlıkla öne eğiyor. Ölüm sessizliği sürüp giderken, gözü halıdaki bir saç teline takılıyor; annesinin saçı. Güneş ışığının değdiği saç telinde sonsuz ipiltiler. Savcı, teşhis için neden illa onu çağırdı ki? Annesinin hatıralarındaki gül yüzü yeterdi ona; morgdaki değil. Nigâr, öteki odadan usulca gelip tam karşısına kuruluyor. Çakır gözlerini ona dikip anlamlı bakıyor. Belli ki bir derdi var. İçerideki kalabalığın hepsi boyun kırmış, solgun halının kırmızı desenlerine takılmış donuk bakışlar, arada derin nefesler, burun çekmeler... Kımıldadıkça oturduğu eski çekyat gıcırdıyor. Neden yenisini almadın ki? “Ah! Anne.”

Derin sessizliği Macar ovasını titreten mehter marşı bozuyor. Okunan dualara gür sesiyle eşlik eden büyük enişte erine erine kalkıp masadaki telefonu açıyor. Kalktığı koltukta derin bir oyuk oluşturmuş. Uhreviden dünyeviye geçişi hızlı oluyor enişte nin. Konuşurken, iş adamı edasında, odada mütemadiyen gidip geliyor. Karşılıklı kapı, pencere ölçüleri verilip alınıyor. Elindeki mendille kalın ensesinin terini silerken, bir yandan gözü yollarda: “Sıcaklar iyice bastırmadan Torosları geçeydik bari!”

Bitmez mi anneme öfkesi ablamın, orta ikiden alınca onu; “Kız kısmı okuyup da ne olacak!” diye. Ama ötekiler okudu hep, kendi böyle kaldı. Okutmadı en büyük ablasını. PVC işleri yapan kocası patavatsız... Okusaydı belki... Kim bilir? Davul bile dengi dengine demişler. “Ah! Anne.”

Dalga dalga sıcaklık evin içine dolunca bunalıyor. Pencereyi kapatsa biraz serinler mi içerisi? Güneş iyiden iyiye ortalığı yakarken, perdeyi aralayıp dışarı bakıyor. Sıkıntılı bir bekleyiş herkeste, arada gelip gidenler de sessiz. “Başınız sağ olsun!”dan başka kimse bir şey demiyor. Küçük enişte daha sabırsız, karısına kaş altından imalı bakışları gözlerden kaçmıyor. Vitrinde, dedesinin hacdan getirdiği sürahi ve cam bardaklar hiç kullanılmamış; yaldız işlemeli kahve fincanları ile inci renkli süt takımları da... Onların altındaki rafta 33 ekran tozlu bir televizyon. Annesinin gözleri bu kadar küçük ekranı görüyor muydu? Âdettendir, hatıra olarak herkes bir şeyler alıyor evden; diğer kardeşin önemsiz onayına başvurarak.

Mektup

HAKAN MERİÇ

Şehla bakışlıydı zaman
Ve biz voltadaydık mahpusta
Bir duvardan bir duvara
Aldırmazdık yağan yağmura.

Ve ben şiirler okurdum
Bir serçe ürkekliğinde gizlice
Altında o bir avuç gökyüzünün.

Oysa sığmazdı içim içime
Ve imgelemimde gözlerimin
Girerdi kuşlar biçimden biçime.

Şehla bakışlıydı zaman
Ve mevsim hazandı
Savurdu beni dışarıya apansız
İçeride sizler kaldınız.

O yüzden boynum bükük böyle
O yüzden bir yanım kırık
Ve haftadan haftaya dostlar
Mektupla haberleşiriz artık.

07.10.2024, Edirne

Kimi tespihini, kimi seccadesini, kimisi de vitrin camında boynu bükük duran siyah-beyaz bir resmi. Çöpe atılıncaya kadar bir süre sandık yahut tavan aralarında saklanacak. Öteki odadan elinde koca bir kürkle salona giriyor küçük ablası.

“Bunu kimse almayacaksa bari bir fakire verelim!”

Bakışlar istemsizce kürke yöneliyor. Nigâr kürkü görünce hafif ürküyor. On iki tilkiden mamul kürk ablasının elinde öylece dururken, tüm başlar öte yana çevriliyor. Bu sıcakta eski püskü kürkü kim ne yapsın? “Dokunmak bile yasaktı!” diye söyleniyor büyük ablası. Elindeki buruş buruş mendille kırmızı burnunu silerken, sitem etmeye devam ediyor: “Yıllarca gardıropta öylece durdu, sonra ne işe yarayacaksa! Modası mı kaldı artık kürk giymenin?”

Babası çalışmaya gittiğinde almış kürkü annesine; Yugoslavya’dan. Avrupalı kadınlar giyerken görüp imrenmiş, kendi karısına da almış bir tane ama parasının yettiği ceket gibi kısa olanlardan. Ancak konu komşunun hasedi biter mi? Aklını çelmişler annesinin. “Almanya’da bitpazarları bunlarla doluymuş! Bu kürklerin asıl on sekiz tilkiden olanları varmış, daha şık, daha uzun, ondan alsaymış keşke, hem bunun rengi de solgunmuş!” Hiç giymemiş annesi. “Güya kürk yarım yamalakmış! Bu kısa kürkle insan içine

çıkamazmış! Kocası olacak kör olası zaten hiçbir şeyi düzgün yapmazmış! Altı tilkisi eksik kürkü o ne yapsınmış! El âlem görse ne dermiş!" İnat edip yıllarca elini bile sürmemiş. Küçük ablası elinde iğreti duran kürkü çekyatın üzerine gelişigüzel fırlatırken "Rahmetli babam ne zorluklarla getirmişti Yugoslavya'dan" diyor. Büyük abla surat ekşitip sinirinden tıslıyor "Yugoslavya diye ülke mi kaldı!"

Uzun süren bir sessizlikten sonra suskunluğa ara veriliyor. Şimdi herkes birbirleriyle değil birbirine konuşuyor. Fiyatlar, eşyalar, hayat pahalılığı, okul taksitleri, Avrupa tatilleri... Nigâr mahzun, kim konuşursa başını çevirip gözleriyle onu takip ediyor. O da üzgün. Bir şeyler hissediyor ama anlamlandıramıyor. Büyük enistenin telefonu hiç susmuyor. Konuşması bitip telefonu kapatınca böbürleniyor. "Belediyeden encümen aradı, 'Başınız sağ olsun!' diyor." Ardından buyurur gibi konuşuyor. "Birkaç güne kadar veraset ilamını çıkartmak lazım! Aha! Vekâletlerimiz burada, banka hesap numaralarımız da şu kâğıtta yazılı. Sen halledersin artık, şimdi kolay oluyor bu işler. 'Şu masa senin, öteki oda benim' eskidendi o. Devlet dairelerinde artık her şey bilgisayarla." Ortanca ablası da piyasanın kurdu olmuş, bankacı ya. Evin satışına ilişkin tembih ve uyarıları peş peşe sıralarken, güya ortalığa konuşuyor; gelinim sen anla. "Bir boya badana yaptırmak lazım. Böyle olunca ne bileyim kelepir gibi. Sakın emlakçıya para kaptırma! Piyasa karışık, millet cin gibi. Ölmüş eşek arıyorlar nalını sökecek! Ucuza gitmesin bari. Satınca da hemen dövize çevirmeli."

Baş sallayıp sıkıntıyla onaylıyor. İşten ayrılmasaydı keşke. Patronunu düşündükçe dişini sıkıyor. Cebinde kalan parayı hesap ediyor. Metelik yok, son kalanları da hastane, ilaç, doktor, cenaze... Âdetmiş, kırkı çıkana kadar taziye için evde kalmalı. Parayı nereden bulacak ne yenip ne içilecek? Bu ayı nasıl çıkartacak? Kapı çalıyor, eğreti başörtüsünü düzelten ufak tefek komşu kadın küçük ablasına fısır fısır bir şeyler anlatırken, bir tepsi böreği de eline tutuşturuyor. Allahtan konu komşu yemek getiriyor da birkaç gün idare edilir, soğuk da olsa pide pidedir. Ya sonra?

Derin sessizlik... İçi sıkılıyor, anne gidince insanın kalbindeki son ferahlığı da alıp götürüyor, yerine kocaman bir boşluk; dev bir oyuk bırakıyor. Nafile, artık hiçbir şey dolduramaz orayı. Avluda kuşların uçuşu, yerde karıncaların yürüyüşü bile değişiyor. Tüm kardeşlerin aynı anda ilk defa yaşadığı ancak farklı etkilendiği garip bir duygu bu... Tek tek ablalarını inceliyor. Acımasız hayat, kırgınlıklar, dargınlıklar, yaşam gailesi, gelecek kaygısı gerçek yüzünü işte şimdi ortaya seriyor. Büyümek zorunda; daha da büyümeli... Hayali aklına düştükçe içinden bir dua okuyor annesine; hastanedeyken şifa olsun diye okuduklarından. Onun için yetmez diye bir de babaannesinin öğrettiği uzun duayı deniyor. Çocukken su gibi okuduğu dua yarım kalıyor, gerisini hatırlamıyor.

Evdeki kalabalığın bir kısmı ikindiye varmadan yola çıkıyor, kalanı da akşamı zor ediyor. Gölgesi olmayan ışıklı dünyalarına koşuyorlar. Gece yarısına doğru tam bir sessizlik çöküyor. Artık tek başına... Ölüm sessizliği böyle mi? Annesi şimdi mezarda ne yapar? Nigâr acı acı miyavlayıp ayaklarına dolanıp duruyor. Ortalıkta mama filan da yok, annem ne yediriyordu bu hayvana?

Saatler ardı ardına devrilirken, vakit gece yarısını geçiyor. Altmış mumluk tozlu ampulün cılız ışığında ince bir hüzün çöküyor evin her köşesine, en çok da Nigâr'a... Nigâr huysuz, belli ki annesiyle uyumaya alışkın. Karanlık iyice çökünce gözü çekyata atılan kürke takılıyor. Kimsenin bakmak bile istemediği on iki boz tilki gözlerini dikmiş sanki onu izliyor. Tilkiler kaç yavruluyor ki? Bir kadın için on iki tilki yazık değil mi? Oturduğu yerden isteksizce kalkıp eline alıyor, artık tilkilerle baş başa. İlk defa dokunuyor kürke, yumuşacık... Hayli de ağır, üzerinde nasıl duracak acaba? Dayanamayıp giyiyor. Sığmıyor. Çıkarırken tuhaf bir kabartı dikkatini çekince iç taraflarını yokluyor. Ele gelen şeyler var. Astarın alt kısmı elle acemice dikilmiş. Meraklanıp şaşırıyor. Böylesine güzel bir kürkü kim bu kadar acemice diker ki? Bir sökük yer bulup astarın kaba dikişlerini açınca kürkün içinden deste deste Yugoslavya dinarları yere saçılıyor. Nigâr sevinçle atlayıp tomar tomar paralarla oynarken, o mezardaki annesini düşünüyor. "Ah! Anne..." ■

gül yüzlü bahar

■ **AHMET YILMAZ TUNCER**

Yaşadığın ömrü savunacaksın
Üstündeki hırkanı
Alnındaki terini
Umutların olacak yarına dair
Bahçende bir çiçek
Gözlerinin içinde sevdan
Ülkeni tutacaksın ellerinde
Yaşatacaksın onu dirençli bilincinde
Anlamayacaklar ve o zaman
yürüyeceksin
Ülkenin yollarında vuruşacaksın
Seni yok etmek isteyen
Düzenle savaşacaksın
Bir ölecek bin doğacaksın
Yüzyıllık bir yürüyüş olacak
Öncekiler gibi sen
Ben ve bizler olacağız kimi zaman
Demir parmaklıkların ardında
Değişmeyecek getireceğiz
Gül yüzlü ülkeme
Gül yüzlü bir baharı

KARİKATÜR ■ K. ÖNTAŞ

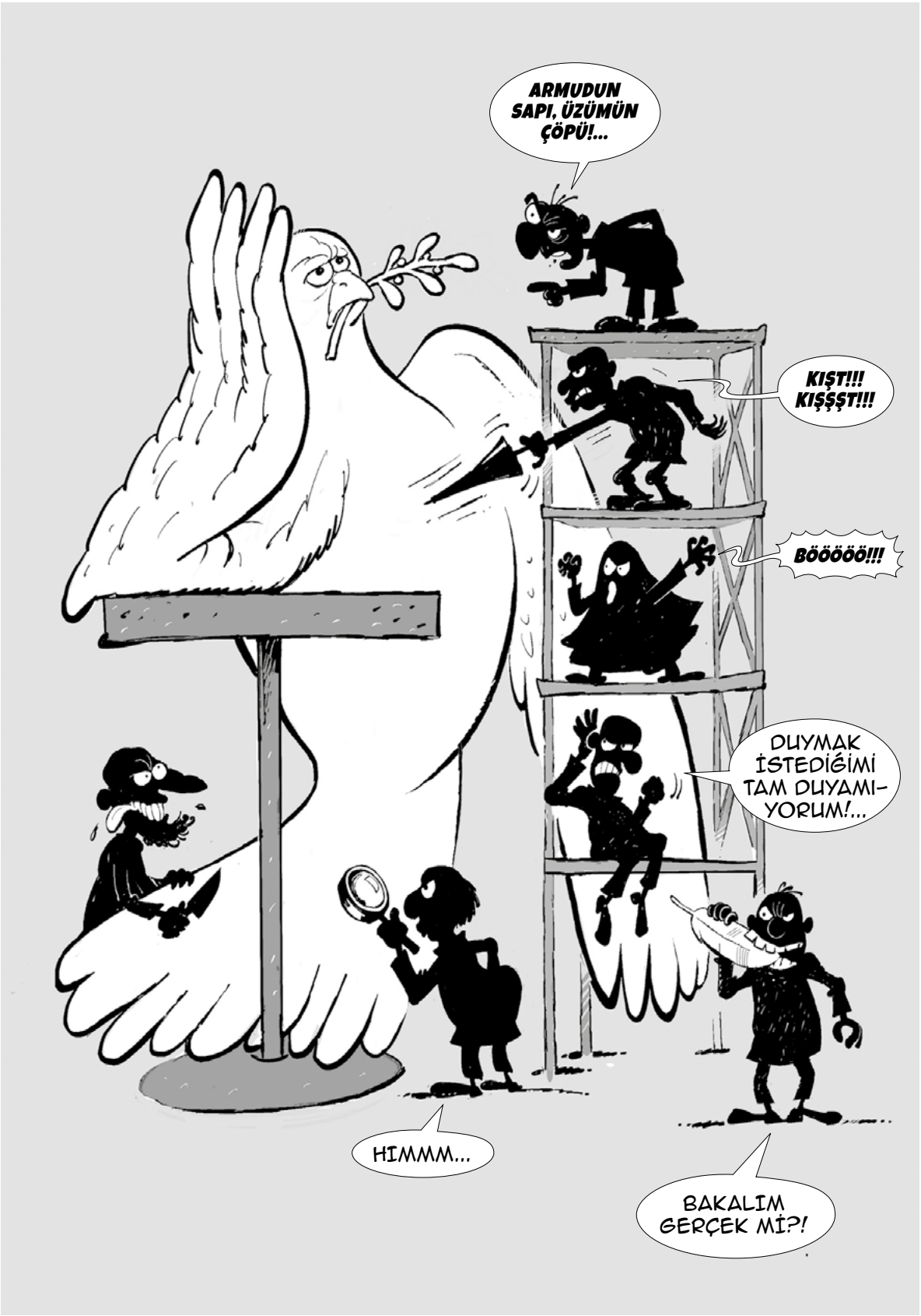

Bu Dünyadan Şair Hasan Hüseyin Gündüzalp Geçti

SAMLE ÇAĞLA

Hasan Hüseyin Gündüzalp, Adana'nın yetiştirdiği önemli sanat adamlarından biridir. Onun güçlü kalemi, gerek şiirlerinde gerekse düzyazılarında olanca lirizmi ve şiirselliğiyle kendini hissettirir. Dışarıdan bakıldığında sert ve ciddi görünen mizacı, yazılarında çocuksu bir neşeye ve sınırsız bir yaşama sevincine dönüşür.

Biz bu yazımızda **"Ki Belki"** kitabı izleğinde şairin şiirlerindeki sanatsal söyleyişlerden, özgünlüklerden ve Gündüzalp şiirini meydana getiren şiir içi unsurlardan söz edeceğiz.

"Ki Belki" kitabı, aynı adı taşıyan baştan sona yekpare bir şiirden oluşuyor. Şair; bu nehir şiirde, yüzlerce olay, olgu, kavram ve hayali "Ki Belki" sözcüklerini joker yapıp bentlerle birbirine bağlıyor. Aslında, görece kısa bir şiirde bile söz öbeklerini sürekli tekrarlanan tek bir söz grubuna bağlamak, şairin kendi ayağına ateş etmesidir ama Hasan Hüseyin Gündüzalp, 142 sayfalık bu şiirde riske giriyor, bunun altından da alnının akıyla çıkıyor. Zira o, eskilerin deyişiyle sanki bade içmiş gibi, anadan doğma bir sanatçıdır. Şiirlerinde akıl ve mantığı duygu potasında eriten toplumcu-gerçekçi, lirik bir şairdir o.

Gündüzalp bu şiirde —en azından görsel açıdan— tekdüzeliği kırmak için değişik sayıdaki dizelerden (1, 2, 3, 4, 5, 6, 21...) oluşan bentler kullanıyor.

İlk bentlerde daha anlaşılır durumda olan şiir, gittikçe felsefî boyutlar kazanıyor. Gündüzalp —şiir zamanını genişletmek için olsa gerek— fiillere mastar ekleri (-me,-ma,-mek,-mak) getiriyor. Ayrıca, bireysellikten sıyrılmak ister gibi, özneyi belirsizleştiriyor. Okur, anlatıcının birinci kişi olduğunu hissetse de genel olarak şiiri söyleyenin kim olduğu konusunda ikileme düşüyor. Bu da temaya başka bir gizem katıyor. Dizeler ilerledikçe anlatıcı (şair), yaşam hakkındaki mottolarını sıralamaya başlıyor; bunun için de bir yandan -bütün büyük şairlerin yaptığı gibi- nesnelerden ve kozmogoniden faydalanırken bir yandan da muhtemelen ilerleyen dizelerde alacağı devrimci tavrın altyapısını oluşturuyor:

"bir parça koparıp güneşten
hiçbir yörüngeye oturtmadan
ne yana dönsen karşında misali
her an gözbebeğinde olan
bir yangınla bakmak yaşama" (S.14)

Hasan H.Gündüzalp şiirlerinde mısra-ı berceste tadında oldukça özgün söyleyişler var:

Örneğin:

"bir ömürlük saygı duruşudur aşk..." (S.17)

"anladım ki tanrı

dayanılmaz bir zayıflığın ürünüdür…" (S.18)
"Ki belki
ölümün tek protestosudur aşk…
ki sinler ancak ironiyle sindirilebilir…" (S.23)
"ölmek ikiz doğurmaktır…
ve hayatın garezidir yoksula ikiz…" (S.27)
"Ki belki
her aşkın bütünlemesidir ihanet…
bildim
bütün yapraklar dallarına ihanet etmiştir
bırakıp dallarını rüzgârla sevişmiştir…" (S.28)
"ki acemi bir şairdir tanrı…" (S.29)
"sövdüm sövülecek ne varsa
ki sövmek sevmektir biraz da…" (S.30)
"sesler bir kentin kalabalığında yitirir anlamını…" (S.32)
"hüzün ikinci nimetidir yeryüzünün" (S.33)
"demlenmeli yalnızlık bir imgenin koynunda…" (S.36)
"ver hele şu kucağında götürdüğün hayatı…" (S.136)

Türk ve dünya edebiyatında, şairlerin imgelerinde yarattığı ya da kimi sebeplerden dolayı gerçek adını söylemediği hayali sevgilileri vardır. Dikkat edilirse -özellikle bizim edebiyatımızda- sevgili adları çoğunca yabancı menşeili ve kulağa hoş gelen seslerden oluşan adlardır: Attila İlhan'ın Aysel, Müjgan ve Pia'sı, Özdemir Asaf'ın Lavinya'sı, Ümit Yaşar Oğuzcan'ın Ayten'i, D. Mehmet Binboğa'nın Efelya'sı, Barış Erdoğan'ın İsabel'i hayali kahramanlar iken; Nâzım'ın Haççe, Galina, Münevver, Vera ve Piraye'si, Kafka'nın Milena'sı ve Hasan H. Gündüzalp'in Dunay'ı ise gerçek kahramanlardır.

Örneğin:
"Ki belki
"gel" diyen her canlı Mevlana'dır…
sen yine de gel Dunay
hoş geldin, safa geldin
ver hele şu kucağında götürdüğün hayatı…"

Hasan H. Gündüzalp kimi dizeleriyle büyük şairlere selam gönderiyor. Örneğin:
"yokluğun bir deli katır
odun çeker cehennemime" (S.19)
dizeleriyle,
"yokluğun cehennemin öbür adıdır
üşüyorum kapama gözlerini" diyen Ahmed Arif'e;
"direni de deli gönül direni" (S.17)
dizeleriyle de
"Farımaz da deli gönül farımaz" diyen Karac'oğlan'a nazire yapıyor.

Oldukça temiz bir İstanbul Türkçesi kullanan şair, zaman zaman kendi toprağından (Adana'dan) kimi sözcükleri de şiirlerine nazar boncuğu niyetine kullanıyor. Örneğin:
"dağa küsen bir tavşan
kunlayıp duruyor içimde…" (S.20)
"Kunlamak" (doğurmak)
"mayıl mayıl bakıyor" (S.76)
"şakıldak bağlamak, cere.."
"horanta"

Ayrıca, aynı dizelerde herhangi bir hayvanın değil de tavşanın doğurması şairin bilinçli bir tercihidir; malum, tavşan bir batında on on beş yavru doğurur.

Dili gayet kıvrak kullanan şair, meramını anlatabilmek için halk söylemleri ve atasözlerinden de faydalanıyor. Örneğin:
"Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur."
"Yel kayadan ne alır, tozdan topraktan başka?"
"Kılıf kıldık çaldığımız minareleri"

Şair, zaman zaman ahenk yaratmak için ses bakımından birbirine benzer sözcükler tercih ediyor:
"çığlıklarda" kayboluyor "çiğliklerim."

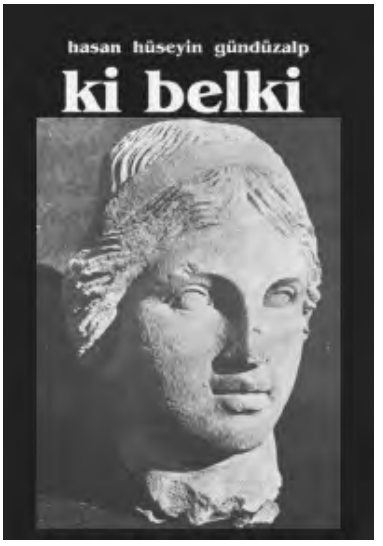

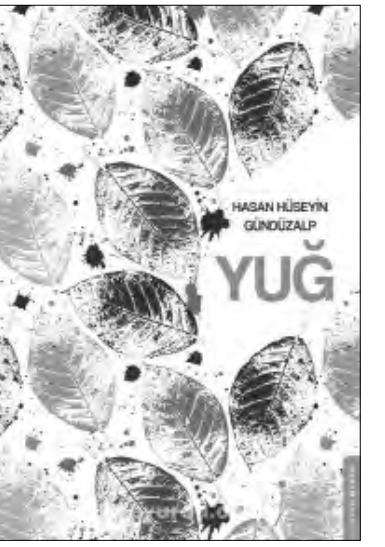

Gündüzalp, şiire tema olarak âdeta bütün bir hayatı alıyor. Bentleri diyalog şeklinde kurgulasa da aslında monolog yapıyor, zira şiir boyunca seslendiği sevgilisi Dunay konuşmuyor; dolayısıyla, şiirde daha çok "-mek'li, -mak'lı" yüklemler olsa da söylemin birinci tekil kişi (ben) kaynaklı olduğunu da bir şekilde hissettiriyor okura.

Bu şiirlerde toplumsal açmazlar, inanç sorunsalları, kişisel bunalımlar harmanlanarak yüksek dereceli bir gerilim yaratılıyor. Ara sıra bu gerilimin çarelerini de söylemiyor değil. Özellikle "ki belki" söyleyişinden sonra gelen anlamca dolu dolu dizelerde, hayat hakkındaki felsefî görüşlerini ortaya koyuyor. Birçok şairin yaptığının aksine, Hasan H. Gündüzalp en güçlü dizelerini bentlerin sonunda değil; "ki belki" bağlantısıyla başında söylüyor.

Şiir ilerledikçe, Attilâ İlhan'la başlayan "sosyalist aşk" çizgisinde gelişen, büyüyen ve her dalında devrimci söylemin bir çiçeğinin açtığı kutlu bir ağaca dönüşüyor.

Bu kitaptaki şiirlerde, çoklukla nesnelerin çağrışım gücünden faydalanılırken ara sıra da sadece soyut sözcüklerden oluşan bentler kuruluyor. Felsefi ağırlıklı bu dizeler, şairin hayata bakışını da dile getiriyor:

"Ki belki
inanmaların yıkımı değil
bilmelerin yanılgısını sevmeli insan...
yıkımlardan değil
yanılgılardan yola çıkmalı
sonu istemese de sona varan...
yolu yanılgıya çıkmayan
bir bildigini söyle Dunay..." (S.31)

Hasan H. Gündüzalp, devrimci mücadelenin salt teorisyen şairlerinden biri değil; aynı zamanda bir eylem adamıdır da... O, şiirlerinde, dirençli bir mücadeleden söz eder sık sık:

"*Ki belki*
hiçbir zaman adamdan sayılmayacaklar
kavgada yenilmeden
yenilenlerin saflarına katılanlar..." (S.31)

Gündüzalp'in oldukça renkli bir şiir dünyası var. Onun şiirlerinde; aşktan toplumsal mücadeleye, mitolojiden halk hikâyelerine, destanlara, efsanelere varıncaya kadar onlarca değişik konu, renk, ses ve ışık oyunları bir karnaval gibi geçer sözcük katarlarıyla:

"Ki belki
yedi başlı günlerden başka
bir şey değil yedi başlı
canavar...
hangi başını koparsam
yeniden yaratıyor ardımdan...
ki bütün uzun savaşlar
oyunlaşır...
gün yemek ayrı şey
gün saymak ayrı...

sayıyorum, yiyorum, yenileniyorum Dunay...
-bilmem, yedi gün başı götürsem
verir mi kızını kral..." (S.51)

Şair zaman zaman kendini hayta, haşarı bir çocuğa benzetiyor. Bu benzetmeyi de:

"Ki belki
Ağırlaşmak uğruna kaybettik
Çocuk denen kuşu...
yüzümde bir çocuk
ki ben olgunlaşmam
hep böyle ekşi
hep böyle ham..."

diyerek bir başka benzetmeyle de pekiştiriyor.

Şair, bu kitapta birinci özne olarak kendisinden söz ederken, ikinci özne olarak da sevgilisi Dunay'ı işaret ediyor. Fakat Dunay, şiirdeki macerada edilgen kişiliktir. Bir de bunların dışında şair, "Tutunamayanlar"daki anlatıcının iç sesi "Olric" gibi, içindeki ben'i, şiirlerin sonunda uzun çizgilerle konuşturuyor:

"yel kayadan bir deniz alır...
-ellerimin serçe yanını kaşındırıyor
avucumda sıktığım kum..." (S.57)

Şair, "Yel kayadan ne alır?" deyimini, "yel kayadan bir deniz alır..." biçiminde değiştiriyor. Bunu kanıtlamak için de yukarıda sözünü ettiğimiz iç sesini konuşturuyor:

"-ellerimin serçe yanını kaşındırıyor
avucumda sıktığım kum..."

Gündüzalp sözcüklerle oynamayı seviyor. İleride kullanacağı bir sözcüğü, benzer seslerle diğer bir sözcükle çağrıştırıyor:

"tepemde dolun dolu ay olmuş
ne de güzel akıyor Ankara'nın karasına
...
ay... ay... ay... dolunay
ve sen yine yoksun Dunay..." (S.61)

Şiir uzadıkça şair sözcüklerin üzerinde otopsi

yapar gibi, onlara yeni anlamlar yüklüyor. Özellikle "ki belki" zarfını önce bütün olarak, sonra ayrıştırıp (Ki, Belki) kişileştiriyor:

"Ki belki
hak etmek ya da etmemek yoktur...
belki, Ki hiç de hoşnut değildir
Belki'nin önünde bulunmaktan...
ki, Belki hiç de şikayetçi değil
anlardır kırbaçlanmaktan...
Ki'nin önünde
ne vurursan götürürüm diyen katır olmaktan...
katır ki vârissiz ölür" (S.74)

Hasan Hüseyin Gündüzalp'in Şiirlerinde Geçen Söz Sanatları:

"Ki belki
zifirin sofrasıdır bu dil
bütün iplerini kırıp şu zıkkımın
bütün örklerini, bukağılarını kırıp
salıvermek kendini..."

Bu dizelerdeki "ip, örk, bukağı, kırmak, salıvermek" gibi sözcükler, binek hayvanlarını bağlamakla ilgili olduğu için şair, anlamca yakın sözcükleri kullanarak "tenasüp" sanatı (ilgi) yapmıştır. Yine aynı şiirde "tam teşbih"in (tam benzetme) unsurlarından "benzetme yönü ve benzetme edatı" kullanılmayıp "dil", "zifirin sofrası"na benzetilerek "teşbihi beliğ" (özlü benzetme) yapılıyor. Aynı benzetmede "doğadan doğaya ad aktarması" da gerçekleşiyor.

"Ki belki
kârlı çıkan hep gecedir
gündüzle keşiğinden...
"tak olup uykunun sokaklarında"

Yukarıdaki şiirde geçen "tak olmak" hem "sadâ" sanatı (seslenme) hem de sokağa "tak kurma" kastedilerek "tevriye" (ikili anlam) sanatı yapılmıştır.

"ayrılığın yaralı memelerini emmek"

Ayrılık, soyut bir kavramdır. Şair "meme" ve "emmek" sözcükleriyle "ayrılık"ı somutlaştırıyor.

"-bilmem, hangi değirmen öğütebilir sensizliğimi"

"Sensizlik" kavramını, "değirmen" ve "öğütmek" sözcükleriyle somutlaştırmış.

"dudaklarımda dört gülen mevsim
-bilirim zamanı yalnız onlar ağlatabilir..."

Şair, belirli mevsimlerde yağmurun yağışını, mevsimin zamanı ağlatmasına benzeterek hem bir benzetme yapıyor hem de yağmur gibi doğal bir olayı, mevsimlerin zamanı ağlatması şeklinde güzel bir sebebe bağlayarak "hüsnütalil" (güzel nedenleme) sanatı yapıyor.

"Ki belki
kârlı çıkan hep gecedir
gündüzle keşiğinden...
ki gündüz, yetim bir çocuktur vardiyasız hırpalanan..."

Bu dizelerde, benzetme edatı (gibi) ve benzetme yönü verilmeden sadece benzeyen (gündüz) ve benzetilen (çocuk) olduğu için "teşbihi beliğ" (özlü benzetme), "kârlı çıkan hep gecedir" dizesinde ise insandan doğaya aktarım ve "teşhis" (kişileştirme) sanatı var.

"horantası karıncalaşan bir işçiydi hüzün"

Şair, "hüznü" çok çocuklu bir işçiye benzeterek "teşbih-i beliğ" yani (özlü benzetme) yapıyor.

Gündüzalp, 60. sayfadaki bentte, aynı konuya dâhil (İslam dinine ait) sözcükleri, tarihsel kişilikleri (kıyamet, melek, mahşer, asa, Âdem, Havva) bir araya getirerek "tenasüp" (ilgi) sanatı yapıyor; ayrıca, kimi sözcük sapmaları yaparak da şiire hoşluklar katıyor:

"gör düğümler atılır
kördüğümlerin üstüne...
bilirim
bir Zülfikâr lazım her kördüğüme..."

"gördüğümler atılır" sözü gerçek anlamıyla düşünüldüğünde, düğümleri görmek anlamı çıkar. Aynı zamanda, ses olarak da "kördüğüm" sözcüğünü çağrıştırdığı için bu söz "tevriye" sanatını (ikili anlam) da andırıyor.

Gündüzalp, Büyük İskender'in, "meşhur kördüğümü" kılıcıyla açması gibi, kendi kördüğümlerini de Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikâr'la açmak istiyor. Belki de toplumsal hayatta bazı çelişkileri daha kolay çözmek için Alevilik bakış açısına gönderme yapıyor.

H. H. Gündüzalp Şiirinde Ahenk Unsurları:

H. H. Gündüzalp şiiri, her şeyden önce ses, musiki ve hayata karşı destansı bir haykırış şiiridir. O, şiirini kurarken şiir sanatına dair ahenk unsurlarından en üst düzeyde faydalanır. Onun şiiri -eski bir tartışmadan yola çıkarsak- göz için değil; kulak için yazılan şiirdir. Hatta bu şiirler; kulaktan sağır kalplere, sağır ruhlara ulaşmaya çalışan bir manifestonun şiiridir. Özellikle bu kitaptaki yekpare şiirde şair, uzak-yakın uyaklarla, aliterasyon, asonans, ulama ve rediflerle yüksek oktavlı bir ahenk yaratıyor. Şiirin kanatlanmasını sağlayan bu ritim ve musiki, hiçbir zaman anlamı gölgelemiyor. Belki de bu yüzden şair, bir bentte söyleyeceklerinin çekirdeğini, şiirin başında birkaç dizede alabildiğine özgürce söyleyerek o dizeleri mısra-ı berceste'ye dönüştürüyor. Şiirin geri kalan bölümünü -anlamca değilse bile- şekil itibarıyla o özlü bildiriden koparıyor.

Kısacası "Ki belki" şiiri, âdeta şairin onlarca cilt tutabilecek destansı şiir kitaplarının "içindekiler" bölümü gibidir. Hasan Hüseyin Gündüzalp, içindeki büyük şiirin ancak özetini verebilmiştir halkına. Ne yazık ki buzdağının altındaki asıl bölüm kendisiyle birlikte toprağa gitmiştir. Işıklar içinde uyusun! ■

KÖYDEN KENTE, TARLADAN FABRİKAYA

Yaşar Kemal'in İnsan Atlası

REYHAN AHMADİ

Toprağın ve İnsanların Sesi

Yaşar Kemal, yalnızca bir romancı değildir; o, Anadolu'nun sesini, Çukurova'nın kokusunu ve Torosların rüzgârını edebiyatın merkezine taşıyan büyük bir dil ustasıdır. Onun edebî dili, hem halk kültürünün derin damarlarından beslenir hem de toplumsal gerçeklerin çıplak yüzünü ortaya koyar.

Toplumcu Gerçekçilik ve Destansal Denge

Yaşar Kemal'in eserleri, özellikle 1950'lerden itibaren Türkiye'de etkili olan toplumcu gerçekçilik anlayışıyla paralellik gösterir. O, köylünün, ırgatın ve yoksulun hikâyelerini anlatır. Çukurova'daki pamuk tarlaları, sarı sıcağın kavurduğu köyler, köylü ile ağa arasındaki uçurum, romanlarında bütün çıplaklığıyla görünür.

Ancak Yaşar Kemal'in farkı, bu gerçekliği şiirsel ve destansı bir üslup ile sunmasıdır. Halkın binlerce yıllık sözlü geleneği efsaneler, masallar, destanlar, modern romanın dokusuna öyle işler ki, gerçek büyülü, büyülü olanda gerçek olur.

İnce Memed: Direnişin Simgesi

Dört ciltlik İnce Memed, yalnızca bir eşkıya hikâyesi değil, Anadolu köylüsünün adalet arayışının destanıdır.

Abdi Ağa'nın zulmüne karşı dağa çıkan İnce Memed, bireysel öfkenin değil, toplumsal bir patlama-

"Öykülerle Hekimhan" raflarda yerini aldı

Anadolu'nun en orta yerinde, taş evlerin, toprak yolların, sahipsiz zamanların ve umudu hep koynunda taşıyanların izlerini süren bir kitap: "Öykülerle Hekimhan" okuyucuyla buluştu.

"Öykülerle Hekimhan", geçmişi unutmadan geleceğe bakan, sade ama derinlikli anlatımıyla edebiyat dünyasında kendine özel bir yer edinmeye aday.

Hekimhan'ın taş sokaklarında yankılanan çocuk kahkahaları, kayısı bahçelerinden yükselen emek kokusu, yaz akşamlarının rüzgârı ve belleğe kazınan onlarca yaşanmışlık artık b(u)ir kitapta toplandı.

Bu kitapta geçmişin naifliğini ve Hekimhan'ın kültürel dokusu öykülerin sıcaklığıyla harmanlanıyor.

Yenice Kitap'tan çıkan "Hekimhan Medya" ve "Yenice Kitap" iş birliğiyle hazırlanan ve Yayın Yönetmenliğini Hüseyin Demir'in üstlendiği kitap, Hekimhan'ın sıradan gibi görünen ama aslında her biri yaşamın özünü barındıran insanlarını, geleneklerini ve gündelik hayatın küçük ama derin izlerini aktarıyor.

Kahramanların bazıları tanıdık, bazıları ise neredeyse mitolojik figürler gibi, ama hepsi samimi ve içten.

KOLEKTİF BELLEKTEN HEKİMHAN HATIRASI

Aralarında hekimlerden öğretmenlere, edebiyatçılardan yerel tarihçilere uzanan 22 yazarın katkısıyla hazırlanan bu özel kitap, Malatya'nın Hekimhan ilçesine dair kültürel bir arşiv niteliği taşıyor.

nın simgesidir. Köylünün yoksulluğu ve tarladaki sömürü roman boyunca görünür; İnce Memed'in özgürlüğe koşusu ise mitolojik bir destanı andırır.

İnce Memed, halkın içinden; adaletin ve özgürlüğün sesidir.

Yer Demir Gök Bakır: Toplumsal Çaresizlik

Yer Demir Gök Bakır'da, köylülerin sefalet içinde yaşam mücadelesi anlatılır. Açlık, kıtlık ve umutsuzluk, romanın dokusuna işlenmiş birer toplumsal dramdır.

Yaşar Kemal burada yalnızca yoksulluğu değil, insan psikolojisini ve kültürel inançları da romanına taşır. Böylece okuyucu, köylünün ruh dünyasını, korkularını ve dayanışmasını da görür.

Binboğalar Efsanesi: Göç ve Kültürün Kaybı

Binboğalar Efsanesi, yörüklerin zorunlu göçü üzerinden bir kültürün yok oluşunu gözler önüne serer.

Yaşar Kemal'in dili, bu romanda en şiirsel doruklarından birine ulaşır. Göçebe hayatın türkülerle, ağıtlarla dolu ritmi, modernleşmenin ve devlet baskısının zoruyla çözülür. Yörükler göç ettikçe yalnızca hayvanlarını değil, kültürlerini ve hafızalarını da kaybederler.

İşçi ve Emekçi Sınıfların Yanında

Yaşar Kemal'in odaklandığı ana grup köylüler olsa da onun eserlerinde sömürülen tüm emekçiler görünür hâle gelir.

— Tarlada ağır emeğe mahkûm köylüler
— Şehirde düşük ücretle çalışan göçmen işçiler
— Zanaatkâr ve küçük esnaf

Tüm bu kesimler, onun romanlarında aynı sömürü sisteminin kurbanları olarak bir araya gelir. Yaşar Kemal, emeğin ve adaletin yanında durur, sözü edilen sınıfların direncini, umutlarını ve dayanışmasını görünür kılar.

Onun kahramanları, her zaman ezilenlerin, emekçilerin temsilcileridir.

Hümanist Bir Bakış: İnsan ve Doğa

Yaşar Kemal, toplumsal gerçekçilikle hümanizmi birleştirir. İnsan yalnızca toplumsal ilişkiler içinde değil, doğayla kurduğu bağ ile de anlatılır. Çukurova'nın bereketli toprakları, Torosların dorukları ve Seyhan'ın akışı, romanlarda âdeta yaşayan birer kahramana dönüşür.

Bu yönüyle ***Yaşar Kemal'in dili, toplumsal ve evrensel direnişin dili olur.***

Dil, Düşünce ve Direniş

Yaşar Kemal'in edebî dili, toplumcu gerçekçiliğin çıplak anlatımını, destanın ve halk anlatılarının şiirselliğiyle birleştirir. İnce Memed'de adalet arayışını, Yer Demir Gök Bakır'da çaresizliği, Binboğalar Efsanesi'nde bir kültürün yok oluşunu hissederiz.

Ve işçilerin, zanaatkârların, emeğin yanında durduğunu da görürüz. Yaşar Kemal'in romanları, yalnızca Türk edebiyatının değil, dünya edebiyatının da unutulmaz eserleri arasında yer alır.

Onun edebiyatı, insanı, doğayı ve emeği aynı potada yoğuran bir düşünsel duruştur. ■

Her yazar, kendi bakış açısıyla Hekimhan'ın insanlarını, geleneklerini, değerlerini ve gündelik hayatın derin izlerini öykü formunda okuyucuya aktarıyor.

Kitap boyunca yazarlar, hem bireysel hem de toplumsal belleğe sahip çıkıyor.

Öykülerde nostaljiye kapı aralanırken, aynı zamanda modern zamana dair eleştirel bir bakış da gizli.

Yazarlar; bu kitapta yalnızca anılarını değil; aynı zamanda bir dönemin ruhunu, mekânlarını ve insanlarını da canlandırıyor. Her öyküde hem bireysel bir yüzleşme hem de toplumsal hafızaya not düşülüyor.

KİTABA KATKI SUNAN YAZARLAR:

Ahmet Doyduk, Ali Altıkulaç, Ali Rıza Özer, Avni Metin, Dr. Ayfer Kara, Erdoğan Aslan, Fatoş Karaoğlu, Dr. Galip Kırıcı, Güler Özçelik, Güngör Bebek, Hıdır Karademir, Hüseyin Çelik, Hüseyin Demir, Mesut Özgül, Muhammet Şaşırmaz, Nuray Yıldırım, Selçuk Coşkun, Soner Mutlu, Veli Doğan, Veysel Budak, Yüksel Öztürk, Zeynep Gedik.

Yenice Kitap
Ağustos 2025
298 sayfa
İletişim:
yenicekiap.com.tr
Tel: 0532 5543930

Sinema Notları

ANUŞ PAZARCIYAN

Mükemmel bir İLK!

Hemme'nin Öldüğü Günlerden Biri

(Türkiye 2024) 83 dakika
Yönetmen, Yapımcı, Senarist: Murat Fıratoğlu
Görüntü yönetmeni: Semih Yıldız, Nedim Dedecan, Abdurrahman Öncü
Kurgu: Eyüp Zana Ekinci
Oyuncular: Salih Taşçı (Hemme), Murat Fıratoğlu (Eyüp), Sefer Fıratoğlu, Güneş Sayın, Ali Barkın, Çetin Fıratoğlu, Fırat Bozan vd.

İçerik olarak bir çaresizlik ve kısır döngü filmi "Hemme'nin Öldüğü Günlerden Biri". Filmin açılış ve kapanış sahnesindeki "Hızlandırılmış Halay"da olduğu gibi yerinde sayan hayatlar, kendini tekrarlayan hayatlar filmi.

Siverek. Kürdistan'da, kent merkezinde bile köy mü kalacağına, kasaba mı olduğuna, kent mi olacağına karar verememiş bir yerleşim alanı. Siverekli, esas mesleği avukatlık olan yönetmen öyküsünün esas mekânını kırlık alandan seçmiş.

Kırlık alanda asfalt yol kena-

rında birkaç dönümlük bir tarla. Tarlanın etrafı kurumuş otlarla çevrili. Baskın renk sarı. Tarlada serilmiş beyaz naylon örtüler üzerinde yakıcı güneş altında kurutulmaya bırakılan kesilmiş kırmızı domatesler. Domatesleri kesip kurumaya yatıran kadın emekçiler. Beyaz zemin üzerine kurumaya yatırılmış domatesleri tuzlayan mevsimlik erkek işçiler. Ve çalışanlar arasında dolaşarak onları denetleyen bir kişi: Hemme. Aslında birbirlerinden fazla farkları yok. Hepsi bir türlü hısım akraba, komşu. Hemme hiyerarşide, tarlada çalışanlardan bir tık yukarıda, fakat sonuçta o da işlerin yürümesine bekçilik eden bir emir kulu.

"Hemme'nin Öldüğü Günlerden Biri"nin ana karakteri Eyüp. Eyüp Siverek'in darlığından kurtulup, batıda bir büyük şehirde başka bir hayat kurma umuduyla gittiği İzmir'de tutunamayınca, köyüne geri dönmek zorunda kalan genç bir adamdır. Eşi ve üç çocuğuyla birlikte hasta olan annesinin evinde yaşamaktadır. Borçludur. Borcunu ödemek için acilen paraya ihtiyacı vardır. Aslında haftalardır çalışmasına rağmen henüz ücretini alamamıştır. İlk karşılaştıklarında Hemme'den ücretini ister. Hemme her zamanki gibi "he he, yakında alacaksın" ile geçiştirir. Bir sonraki karşılaşmada ikisinin de öfkesi burnunda olan Hemme ile Eyüp kavga ederler. Hemme kavgada Eyüp'ün annesine küfür eder. Sıcak, sıkıntı, borç baskısı, kavga, hasta anneye edilen küfür, bu, Hemme artık çok olmuştur. Eyüp bisiklet-motosiklet arasında, ne olduğuna karar veremeyen, yolda sürekli tekleyen bir araçla ve büyük bir hırs ve öfke ile tarlayı terk eder, evin yoluna koyulur. Hızlıca eve dönüp, silahını alıp geri dönüp Hemme'yi vuracaktır. Vuracaktır da önünde birçok engel vardır. En baştaki engel altındaki araçtır. Araç aslında Eyüp'e hız kazandıracak yerde, onun hızını azaltmaktadır. Yol boyunca Eyüp'ü tekleyen aracını iterken görürüz. Yalnızca araç değildir Eyüp'ü engelleyen. Yolda rastladığı, hepsi tanıdık, hısım akraba olan insanlar Eyüp'ün hızını keserler. Her birinin bir derdi ve Eyüp'e ihtiyaçları vardır. Kimi namaza gittiğinde dükkânını emanet edecek birine ihtiyaç duyar; kiminin tarlasını gül bahçesine dönüştürme planının ne kadar gerçekçi olduğu konusunda danışmaya, sohbete ihtiyacı vardır, kimi "otur bir çay içelim" ısrarındadır. Hızı en yavaşlatan kuşkusuz kocaman bir karpuzla yol kenarında karpuzu evine taşıyacak birini bekleyen Eyüp'ün dedesidir. Eyüp'ü âdeta ağır çekim modunda omuzunda karpuz, dedesine eşlik ederken görürüz. Tam bir trajik komedidir gördüğümüz.

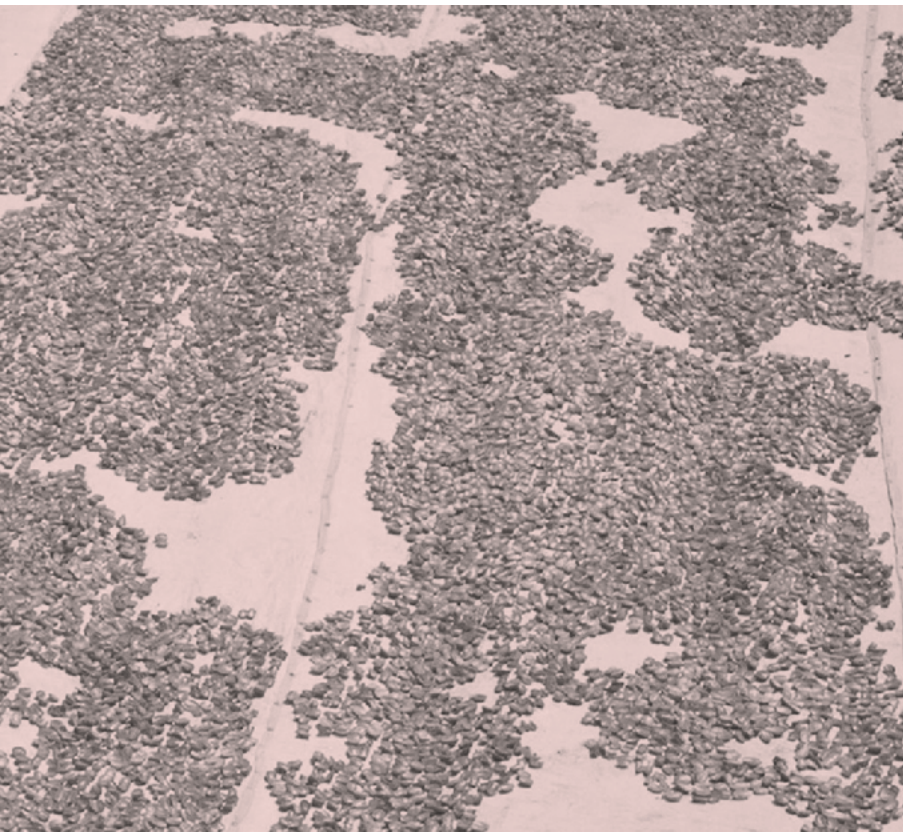

Sonuçta bu hız yavaşlatma, öfke ile kalkan ve anlamsız

bir cinayet için yola koyulan Eyüp'ün, öfkesini yatıştırma işlevini görür ve zararla oturmasını önler. Filmin kapanışında, Eyüp'ü hasbelkader aileyi temsilen katılma durumunda kaldığı bir yakın akraba düğününde halayda görürüz. Kamera halay çekenleri karşıdan tek tek sağa kayarak gösterir. Filmin hemen bütün oyuncuları –ki bir tek profesyonel oyuncu vardır içlerinde, gerisi hısım akrabadır– omuz omuza sıralanmıştır ve hızlandırılmış halay ritminde yerinde saymaktadır. Eyüp sıranın sonlarındadır. Kamera Eyüp'ün sağına kaydığında omuzdaşını görürüz. Hemme! İyi ki engellenmiş katil, iyi ki engellenmiş cinayetinin olası kurbanı ile omuz omuzadır. "Hemme'nin –iyi ki– öldürülemediği günlerden biridir yaşanan. Ertesi gün hayat bir önceki güne benzer sürecektir!

"Hemme'nin Öldürüldüğü Günlerden Biri" filmin yönetmeni, yapımcısı ve senaristi ve başoyuncusu olan Murat Fıratoğlu'nun ilk uzun metraj sinema filmi. Olağanüstü başarılı bir ilk film bu. Aslında küçük bir bütçeyle ve sınırlı imkânlarla da nasıl iyi film yapılabileceğine çok güzel bir örnek. Senaryosu gerçek hayat, görselliği yüksek –kamera çok iyi– kurgusu sağlam, oyuncuları kendileri olan samimi bir film. Son yıllarda gördüğüm Türkiye yapımı filmler içinde en iyisi. Bence Murat Fıratoğlu'nun mesleğini değiştirmesi ve sinemacılığı meslek edinmesi sinema için büyük kazanım olur. Eski meslek döneminden de anlatacağı çok şey vardır.

"Hemme'nin Öldüğü Günlerden Biri", 2024'de Altın Koza'da en iyi film ödülünü, 81. Venedik Uluslararası Film Festivali'nde Orizzonti (Ufuklar) bölümünde jüri ödülünü hakkıyla aldı. Bir dizi uluslararası festivalde gösterildi. Büyük beğeni kazandı. Ödüller aldı. 2026 Oscar'ında da Türkiye'yi temsil edecek. Doğru seçim.

Görün mutlaka.

Mükemmel bir belgesel - Yalnız olmayan hayalciler

One to One John & Yoko

(ABD/İngiltere 2025) 100 dakika
Belgesel
Yönetmen:
Kevin MacDonald, Sam Rice-Edwards
Kurgu: Sam Rice-Edwards

John Lennon. 20 yüzyıl pop müzik dünyasının en önemli aktörlerinden biri. Şarkı sözü yazarı. Kompozitör, gitarist, şarkıcı. 1960'lı yıllarda pop müziğin en ünlü, "Harika Dörtlü" olarak anılan grubun, Beatles'ın kurucularından. Kendisi ile birlikte Ringo Starr, George Harrison ve Paul Mc Cartney'den oluşan dörtlü 1970'da dağılana kadar Beatles'ın John'u. Grup dağıldıktan sonra Yoko Ono ile birlikte kendi yolunda yürüyor. Pasifist, barış ve insan hakları savunucusu aktivist. Yazdığı, seslendirdiği kimi eserler barış hareketinin şarkıları hâline geliyor. 1980'de New York'ta evinin önünde psikolojik sorunları olan, köktendinci Hristiyan bir hayranı tarafından vurularak öldürülüyor.

Yoko Ono. Japonya doğumlu, ABD'li bir kadın sanatçı. Sinemacı, deneysel komponist, şarkı sözü yazarı, ses ve enstalasyon sanatçısı, ressam, şair. Şimdi 92 yaşında ve hâlâ aktif olan, üreten, sergiler açan Yoko Ono 20. yüzyılın yeni sanat akımlarından Fluxus akımının en önemli temsilcilerinden biri. Bitmiş eser değil, onun arkasında yatan düşüncenin sanat olduğunu, sanatın tam da bunu göstermek olduğunu savunan bu akım bugün de bir dizi genç sanatçı tarafından sürdürülüyor. 1960'lı yılların ikinci yarısında John Lennon ile tanışan ve onunla birlikte yaşamaya başlayan Yoko Ono, John Lennon'la tanıştığında ondan daha politik, barış ve insan hakları savunucusu olarak çok daha aktif. Ve John Lennon'u da bu yönde etkileyen kişi. Beatles hayranlarının bü-

yük kesimi ve bir dizi pop tarihçisi, grubun dağılmasından onu, onun John Lennon üzerindeki "kötü etkisi!"ni sorumlu tutuyor. Bu nedenle Yoko Ono büyük hakaretlere, ırkçı, seksist saldırılara uğruyor. Onun sanatı ve sanatçılığı yok sayılıyor. Yoko Ono birçok hâlde "John Lennon"un, Beatles grubunun dağılmasından sorumlu eşi olarak anılıyor. Haksızlığı ispatlanmış olan bu anlatı bugün de yer yer sürüyor.

John ve Yoko, Beatles grubu dağıldıktan sonra ABD'ye göçüyorlar. Göçün nedenlerinden biri Yoko'nun eski eşi tarafından kaçırılan kızı Kyoko'yu aramak. 1971 yılında New York'ta iki küçük odalı bir apartman dairesinde oturuyorlar. Evlerini haksızlığa, yoksulluğa, savaşa karşı, aşkla gelecek barış, adaletli bir dünya için eylem alanı olarak kullanıyorlar. İşlerini çoğunlukla yatakta telefon üzerinden örgütlüyor, basın toplantılarını vb. yatakta yapıyorlar. Sonuçta dünyayı değiştirecek olan aşktır! Birbirini ölesiye seven iki sanatçı ve barış aktivisti, savunduklarını yaşıyor ve bunu bütün dünyaya gösteriyorlar. Ev yeni şarkı sözlerinin yazıldığı, yeni kompozisyonların yapıldığı, Yoko'nun yeni sanat eylemlerinin planlandığı bir sanat üretim atölyesi. Aynı zamanda örneğin haksız yere hapse atılan bir sol eylemci için protesto ve dayanışma eylemlerinin planlandığı, örgütlendiği bir alan. ABD egemenleri açısından her adımları izlenen tehlikeli aktivistlerdir John ve Yoko. Telefonları dinlenmektedir. Onlar bu izlenmeyi tersine çeviriyor, yaptıkları bütün telefon görüşmelerini kendileri kayıt altına alıyorlar. Gelen telefonlar, fan mektupları vb. içinde Yoko'ya yönelik çokça küfür ve tehdit de var. Bu döneme ait telefon kayıtları, günlük notlar vb. yanında yatakta yapılan basın toplantılarının filmleri, evdeki yaşamı belgeleyen fotolar ve kendilerinin ve dostlarının çektiği filmler de var.

İki odalı ev John ve Yoko için sığınak, çalışma alanı ve aşk yuvası. Hayatlarının önemli bölümü ev içinde geçiyor. Bu, bilinçli bir tercih.

John ve Yoko, yalnızca bir kez birlikte bir konsere çıkıyorlar. Willowbrook isimli, psikolojik sorunu olan çocukların güya tedavi edilmek adına berbat koşullarda hapis edildiği bir bakım evindeki çocukların durumunu tanıtmak için düzenledikleri bir konser bu. "One to one" isimli konsere John ve Yoko'nun çağrıları üzerine dönemin birçok ünlü pop sanatçısı da katkıda bulunuyor. Konserin tümünün filmi var.

"One to One: John & Yoko" adlı belgeselin yönetmenleri Kevin MacDonald, Sam Rice-Edwards dayanabilecekleri büyük bir arşive sahipler. Bu kadar zengin malzemeden bir sinema filmi uzunluğunda bir film çıkarmak için seçim yapmak ve bunları seyirciye keyifle izletebilecek bir kurgu içinde birleştirmek zor ve ustalık isteyen bir iş. Onlar bunu çok iyi başarıyor.

Dönemi, dönemin ruhunu yansıtabilmek için eldeki resimlerden, filmlerden, anılardan vb. yola çıkarak John ve Yoko'nun apartman dairesini, içindeki tüm rekvizitlerle birlikte –sürekli birlikte seyredilen TV, döneme ait TV yayınları, evdeki kitaplar, pikap, plaklar vs.– bire bir yeniden kuruyorlar. Dönemin tanıkları ile yaptıkları söyleşileri bu evde çekiyorlar.

Kurguda "One to One" filminden John Lennon'un söylediği şarkılardan bir bölümünü, öncelikle siyasi görüşlerini (İmagine) ve kişisel duygularını anlatan (Mother) şarkılarını kesmeden alıyor, bunları Talk Show, basın toplantısı filmlerinden parçalarla destekliyorlar.

Yoko Ono'nun konserde söylediği, yalnızca aradığı, çalınmış olan kızının ismini –Kyoko– çığlıklarla tekrarladığı tek şarkısını bütünüyle alıyorlar. Filmde aslında John ve Yoko'nun bütünüyle kopmak istedikleri "Beatles" ismi bir kez, bir telefon konuşmasında geçiyor. John Lennon bir bürokratik iş için yaptığı telefon görüşmesinde kendini

tanıttıktan sonra, talep üzerine soy ismini harf harf tekrarlıyor: L-E-N-N-O-N. Karşısındaki kişi hayret ve şaşkınlık, belki hayranlıkla soruyor: Beatles mı? İsteksiz cevap tek kelime: Evet!

Filmde bunun yanında birçok öykü var. Örneğin, Yoko Ono'nun hazırladığı bir sanat aksiyonu için temin edilmesi gereken sineklerin öyküsü kurgunun içine yerleştiriliyor vb.

Film "One to one" konserine gelmiş olan on binlerce kitlenin "İktidar halka" sloganları attığı görüntüler ile başlıyor.

Sonra John Lennon ve Yoko Ono orkestrası sahne alıyor. John Lennon konseri barış hareketinin çoktan sembol şarkısı hâline gelmiş olan ve kitlenin birlikte söylediği şarkı ile açıyor. İmagine /Hayal et.

Şarkının sözlerinin Türkçesi şöyle:

"Cennetin olmadığını hayal et / Eğer denersen bu kolay // Altımızda cehennem yok / Üstümüzdeyse sadece gökyüzü var // Hayal et bütün insanların / bu gün için yaşadığını... // Hiçbir devlet olmadığını hayal et / Bunu yapmak zor değil / Öldürecek ve uğruna ölecek bir şey yok / Ve din de yok // Hayal et bütün insanların / hayatı barış içinde yaşadığını // Mülkiyetin olmadığını hayal et / Yapabilir misin merak ediyorum / Hırsa ve açgözlülüğe gerek yok / İnsanların kardeşliği // Hayat et bütün insanların / Tüm dünyayı paylaştığını // Benim bir hayalci olduğumu söyleyebilirsin / ama tek ben değilim / Umarım bir gün sen de bize katılırsın / Ve dünya bir gün tek dünya olarak yaşar"

John Lennon ve kitle şarkıyı "İktidar Halka!" sloganı ile bitiriyor.

Evet, bugün de çözüm halkların iktidarında! Ancak halklar ayaklanıp, kendi kaderlerini kendi ellerine aldıklarında, kapitalizmin iktidarına son verip kendi iktidarlarını kurduklarında dünya tek dünya olarak yaşar. "Zamanın Ruhu" bugün 1970'lerdeki devrimci değil. Yine de hayal edip, o hayali gerçekleştirmek için çalışmanın önünde bir engel yok. Tersine bugün o günkünden çok daha fazla neden var!

"One to One": John & Yoko kurgusu mükemmel bir belgesel. John ve Yoko'yu tanımak için, dönemin ruhunu anlamak için büyük fırsat. Görün bu filmi. Eminim, seveceksiniz.

Hız tutkunları için

F 1

(ABD 2025) 156 dakika
Yönetmen: Joseph Kosinski
Senaryo: Ehren Kruger
Yapımcılar: Joseph Kosinski, Jerry Bruckheimer, Brad Pitt, Lewis Hamilton, Jeremy Kleiner, Chad Oman
Müzik: Hans Zimmer
Kamera: Claudio Miranda
Kurgu: Stephen Mirrione (Babel, 21 Gram, Oceans Eleven)
Oyuncular ve rolleri: Brad Pitt: Sonny Hayes, Damson Idris: Joshua Pearce, Kerry Condon: Kate McKenna, Javier Bardem: Ruben Cervantes, Tobias Menzies: Peter Banning, Kim Bodnia: Kaspar Smolinski, Joseph Balderrama: Rico Fazio, Will Merrick: Nickleby, Sarah Niles: Bernadette Pearce, vd.

Yüksek bütçeli, zengin kadrolu ve çok seyircili, gişe rekorlu Hollywood filmleri aslında severek gittiğim filmler değil. Çoğu çok gürültülü aksiyon filmleri. Popcorn sineması. Herhâlde patlamış mısırın en çok tüketildiği filmler bunlar. Sanırım filmin gürültüsü patlamış mısır, naços vb. yeme gürültüsünü bastırdığı için seyircilerin küçümsenmeyecek bir bölümü bütün film boyunca çatır-çutur popcorn, naços vb. yiyor. Bu filmleri patlamış mısır, naços vb. gürültüsü ve kokusu olmaksızın seyretmek âdeta imkânsız. İnsanlar kendilerini evinde gibi rahat his ediyor! Yanı başındaki, sinemaya film seyretmek için giden, benim gibi insanları rahatsız etmeme diye bir kaygısı yok!

Uyarılar filan vız gelip tırıs geçiyor. Öyle ya seyrettiğiniz film "Blockbuster" kategorisi içinde yer alan bir film sonuçta. Gülü seven dikenine de katlanacaktır bu filmlere gittiğinde.

Bu arada: "Blockbuster" aslında askeriyeden alınan bir

kavram. İkinci Dünya Savaşı'nda çok güçlü, bir evler/apartmanlar bloğunu yerle bir edecek güçte bombalar için kullanılan bir kavram. Kavram İkinci Dünya Savaşı sonrasında, sinema dünyasına aktarılmış. Sinema dünyasında gişede rekor kıran filmler için kullanılan bir kavram. Kimin aklına geldiyse artık!

Otomobil yarışları sevmediğim bir "spor" dalı. Aslında spor denmesinin ne kadar doğru olduğu sorgulanır. Sonuçta yarıştırılan otomobil markaları ve onların arenaya sürdüğü özel üretimli yüksek teknoloji ürünü canavar makinelerdir. Amaç öncelikle markanın reklamını yapmaktır. Tabii her yanı reklamla kaplı bu yarış makinelerinin gerisinde bu makinelerin üretiminde çalışan binlerce mühendis ve işçi vardır. Ve tabii bu makineyi kullanan şoför de zaferi veya yenilgiyi belirleyen önemli bir aktördür. Belki işin "spor" diye adlandırılan yanı budur. Bu "spor"un seyirci için görsel değerini de hep sorgulamışımdır. İnsanlar bilmem kaç kilometrelik bir kulvar üzerinde bilmem kaç tur atan, her birkaç dakikada bir kendi önlerinden vın diye geçen, belki saniyenin bilmem kaçta biri kadar zaman diliminde görebildikleri arabaları görmekten ne zevk alırlar?

Çok sevdiğim iki genç arkadaş, benimle birlikte F1'i görmek istediklerinde ilk tepkim yukarda saydığım nedenlerle başka film yok mu deyip, üç görülebilir alternatif sunmak oldu. İkna edemedim. Böyle gittim F1 filmine. Biraz önyargılı yani.

Sinema doluydu. Yaş ortalaması 30 civarında olan seyircilerin büyük çoğunluğu cips/naços/kola ile silahlanmıştı! Film başlamadan önce çevremde olan konuşmalara biraz kulak kabarttım. Seyircilerin erkek takımı kendi aralarında otomobil markaları ve F1 yarışları üzerine "uzman sohbetleri" yürütürken, kadın takımı daha çok Brad Pitt ve ilişkileri üzerine laflıyordu. Gürültü daha film başlamadan, filme atıfta bulunan reklamlar bölümünde başladı. Ben kulaklarıma tıkaç takıp, kendim için çekilebilir bir seviyeye indirdim sesi.

F1 aslında beklediğim kadar kötü çıkmadı. Filmin önemli bölümü değişik F1 parkurlarında yarış sahnelerinden oluşsa da film bir yarış filmi olmaktan çok, çocukluğundan beri hep hız tutkunu olan, uçmak isteyen, bir yarış arabasının kokpitinde özgürlüğü arayan ve kendini direksiyon başında uçar gibi hisseden bir yalnız kovboy karakteri filmi.

F1 yarışlarında yer alan bir ekibin menajeri olan Ruben'in ısrarı üzerine geçmişinde çok başarılı bir F1 pilotu olan ve fakat geçirdiği çok ağır bir kaza ertesinde 30 yıldan beri F1 yarışlarına katılmayan Sonny Ruben'in ekibinde yer almayı kabul eder. Sonny'nin çok sevdiği, F1 pilotu olarak çalıştığı dönemde birlikte aynı ekipte yer aldığı Ruben iflasın, menajerlikten uzaklaştırılmanın eşiğindedir. Bunu önleyecek tek şey, APXGP isimli F1 takımının sezonu ilk on arasında bitirmesidir. Sonny'den yardım istediğinde sezonun yarısı bitmiş, APXGP ekibi tek bir puan kazanamamıştır. Geri kalan 9 yarışta mutlaka ekibi en azından ilk on arasına sokacak puanlar gereklidir. En azından bir yarış kazanılmak zorundadır. Sonny için Ruben'in yardım isteğine hayır demek, bu, Sonny'nin hayatına bile mal olsa, mümkün değildir. Bu yanıyla bir kadim dostluk, arkadaşlık öyküsü, dersi filmidir F1. Bunun yanında filmde Sonny ile teknik ekipte çalışan Kate arasında yaşanan bir küçük imkânsız aşk öyküsü de var.

Öykü sezonda geri kalan 9 yarışı ve bu yarışlarda Sonny'i anlatıyor. Yarış sahnelerinin küçük bir bölümü gerçek F1 yarışlarından alınmış. Gerisi yer yer yapay zekâ ile üretilmiş dijital sahneler. Çok dikkatli bakmayan seyirci için bunu ayırmak güç. Teknik olarak bu "spor"u sevenler için kendilerini doğrudan kokpitin içinde görebilecekleri kadar inandırıcı, başarılı bir film.

Filmin en güçlü yanı bence Brad Pitt'in inandırıcı, güçlü oyunculuğu. Ama yalnızca o değil, bütün ekip iyi oynuyor.

Aksiyonu bol filmler konusunda başarılı bir Hollywood yönetmeni olan Kosinski için F1 iyi bir oyun alanı olmuş.

Kurgu, Babel, 21 Gram, Oceans Eleven gibi filmlerde ustalaşan Stephen Mirrione'nin. Mükemmel.

Müzik, çok Oscar'lı Hans Zimmer'e emanet.

Sonuçta otomobil yarışı fanatikleri, hız tutkunları için mutlaka görülmesi gereken bir film F1.

Benim gibiler için ise yüksek bütçeli, iyi kurgulanmış, ortalamanın üzerinde, görsel değeri yüksek ve sonuçta olmasa da olur bir Hollywood filmi.

Ekibe bakıldığında "Blockbuster" olarak kurgulanmış bir film olduğu açık. Olup olmayacağını seyirci belirleyecek.

İki değişik feminist film...

Son dönemde gördüğüm filmler içinde, iki ayrı kültür çevresi, iki ayrı siyasi iktidar biçimi, birbirinden neredeyse iki ayrı dünya denebilecek kadar "ayrı" olan iki ülkeden feminist olmaları nedeni ile "aynı" olan iki film üzerine notlar:

Birinci film faşist Molla rejiminin hüküm sürdüğü İran'dan:

دباغم رجنا ی هناد
Kutsal İncirin Tohumu

(İran/Almanya/Fransa 2024) 168 dak.
Yönetmen & Senaryo:
Mohammad Rasulof
Oyuncular ve rolleri: Missagh Zareh: Iman, Soheila Golestani: Najmeh, Mahsa Rostami: Rezvan, Setareh Maleki: Sana, Niousha Akhshi: Sadaf, Reza Akhlaghi: Ghaderi, Shiva Ordooei: Fatemeh, Amineh Arani: Arabadaki kadın vd. ve belge olarak onlarca videodan isyancı kadınlar.

Film ismini, bütün olumsuz şartlara rağmen sonunda düştüğü toprakta büyüyüp ağaç olan Kutsal İncir Ağacı tohumu hakkında anlatıdan alıyor.

Yönetmen Mohammad Rasulof filminde İran'da 2022'de yaşanan ve kadınların başını çektiği Jin, Jiyan Azadi isyanı döneminde lise çağında iki kız çocuğu (Rezvan ve Sana), Anne (Najmeh) ve babadan (İman) oluşan bir ailenin öyküsünü anlatıyor. Aile Tahran'da yaşayan aslında etliye sütlüye fazla karışmayan kendi hâlinde, geleneksel bir orta sınıf ailesidir.

Ailenin reisi tabii evin erkeği, İman'dır. İman savcı olarak rejim bürokrasisinde çalışan küçük ve fakat gözü daha yukarlarda olan, dindar Müslüman bir memurdur. Sokaklarda isyan faşist rejimin yargı bürokrasisinin de hızlı çalışmasını gerektirmektedir. İman'ın önüne devrim mahkemesi yargıçlığına tayin edilme imkânı çıkar. Geliri ve iktidarda payı çok daha yüksek bir mevkidir bu. Bu atama ile birlikte bir de tabanca verilir İman'a. Rejimin has adamları tehlikeli yaşamaktadır. İman çok kısa süre içinde yeni işinin kendinden beklenenin ne olduğunu kavrar. Görevi önüne hazır gelen idam kararlarını imzalamaktır aslında. Najmeh de başlangıçta kabullenir eşinin yeni işini. Gelirin artması ile sonuçta daha konforlu bir yaşam mümkün olabilir.

Rezvan'ın bir kız okul arkadaşının yaralı bir biçimde eve sığınması ile dışardaki isyan evin içine yansır. Kızlar arkadaşlarına sahip çıkarlar. Najmeh mümkün olan en kısa zamanda, İman'ın haberi olmadan kızın evden çıkmasını zorlar. Bir süre sonra evden ayrılan, aslında atılan kızın ölüm haberini alırlar. Evde kızlar ve anneleri arasında tartışmalar sürer. Anne de yavaş yavaş, sokakta gördükleri, duydukları, kızları ile tartışmaları temelinde değişmeye İman'ın işini sorgulamaya başlar. Bu arada İman'ın evde gizlediği tabancası kaybolur. İman giderek evdeki havanın kendine karşı esmeye başladığını görür. İktidarı sorgulanmaktadır. İman giderek saldırgan ve paranoyak bir karaktere bürünür.

Sosyal medyada idam cezalarını imzalayan bir yargıç olarak ismi ve resmi ile teşhir edildiğinde, eşini ve kızlarını da alarak, köyüne "eski günlere" yolculuğa çıkar. Yolda kaçarken İman'ı tanıyan bir çiftin onların peşine takılmasıyla yolculuk tam bir kâbusa dönüşür. Döndükleri köy, baba ocağı, eskilerde kalmıştır. Metruk bir yerdir artık oraları. Bu fantastik mekânda İman figüründe somutlaşan ve iktidarını korumak isteyen erkek egemen (ve dinci faşist) sistemle, ondan kurtulmak, özgürleşmek isteyen üç kadının ölümcül çatışmasını görürüz.

Kazanan kim olacaktır?

Bu sorunun cevabı filmin isminde var.

Film Jin Jiyan Azadi isyanının cep telefonları ile çekilmiş video filmlerinden bir kolajla bitiyor.

Rasoulof'un filmi çok iyi, sanatsal, sinemasal değeri çok yüksek bir dinci faşist rejim eleştirisi.

Fakat bence bundan da önemlisi, filmin genelde erkek egemenliğini sorgulayan, faşist rejimin bununla bağını kuran ve kadınların isyanına övgü yapan feminist bir film olması.

Görün bu filmi.

Ve en iyisi bambaşka bir toplumda ve ortamda geçen bir öyküyü, bambaşka bir sinema diliyle anlatan şu feminist filmle karşılaştırmalı olarak birlikte görün.

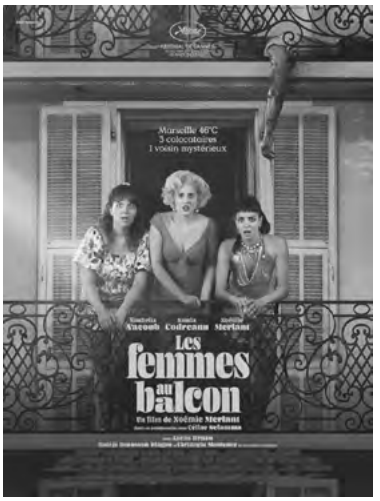

Les femmes au balcon

(Fransa 2024) 105 dakika
Balkondaki Kadınlar
Yönetmen: Noémie Merlant
Senaryo:
Noémie Merlant, Céline Sciamma
Oyuncular ve rolleri:
Noémie Merlant: Élise, Souheila Yacoub: Ruby, Sanda Codreanu: Nicole, Christophe Montenez: Paul,Lucas Bravo: Magnani, Nadège Beausson-Diagne: Denise, Fernandez Annie Mercier: Magnani'nin komşusu kadın, Nasir Bachouche: Enzo, François Cottrelle: Denise'in kocası, Henri Cohen: Jinekolog

Mekân burjuva demokrasisinin –bir dizi kısıtlama ile de olsa– hâlâ var olduğu bir ülke, Fransa'nın Marsilya kenti. Sıcak yaz ortaları. Kamera ilk resimlerde size sıcağı his ettiriyor. Camlar açık ve perdesiz.

Kamera, insanların sokağın karşı tarafındaki evlerin içindeki "komşu"larını kolaylıkla görebildiği daracık bir sokakta bir apartmana odaklanıyor. Açılış sahnelerinde bu apartmanda bir kadının gözleri mosmor balkonda yattığını görüyoruz. Göbekli, çirkin, atletli bir adam çıkıyor balkona, kadını tekmeleyip söylenerek giriyor içeri. Kadın bir süre sonra ayağa kalkıyor. İçeri giriyor. Ve intikamını alıyor!

Onun evinin hemen yanındaki evde 2 genç kadın birlikte oturuyorlar. Biri yazar. Diğeri işçi. Bir üçüncü arkadaşları kendisini aldatan eşinden kaçarak onların evine sığınıyor. Üçü birlikte balkonda karşı evde oturan üstü çıplak, yakışıklı bir genç adam üzerine laflayıp, gülüşüyorlar. Adam da onlarla flörtleşiyor. Bir akşam sonrasında adamın davetine uyup birlikte onun evine gidiyorlar. Adam ünlü bir fotoğraf sanatçısıdır. Gayet uygar görünüşlüdür. Sohbeti hoştur. Bir süre sonra yazar olan ve kocasından kaçan genç kadın evlerine geri dönüyor, üçüncü kadın daha sonra gelirim diyerek fotoğraf sanatçısının evinde kalıyor.

Ertesi sabah önce kocasından kaçıp arkadaşlarının yanına sığınan adam özürler dileyerek kadınların kapısına dayanıyor. Eşini sevmektedir. Bir hata yapmıştır. Eşiyle barışmak istemektedir vs.

Sonra gece fotoğrafçının evinde kalan genç kadın kan revan içinde eve geliyor. Çok kötü bir şey olmuştur! Fotoğrafçı onunla yatmak istediğinde, o hayır dediğinde, kabalaşmış, üzerine saldırmış, itiş kakışta bir kargının üstüne düşerek kan kaybından ölmüştür. Şimdi cesedin ortadan kaldırılması gereklidir.

İki genç kadın temizlik ve cesedin paketlenmesi, bir büyük bavula yerleştirilmesi işi ile uğraşırken, kocasından kaçan kadın ısrar üzerine kocası ile buluşur. Buluşmada başlangıçta gayet munis olan adam, buluştukları otel odasında kadının "hayır"ı üzerine bozulur, haksızlığa uğramış pozlara bürünür. Bu işin sonu olmayacağı bellidir. Kadın kocasını şaşkınlığı ile baş başa bırakıp bu arada birçok macera sonucu bavulu, erkek polislerin de yardımıyla, –ağır eşya taşıyan kadınlara yardım etmek erkekliğin ve de polisliğin şanındandır– limana kadar getirmiş olan arkadaşlarına katılır. Kiraladıkları bir tekneyle denize açılırlar. Ve bavulu suya bırakırlar. Bavul yavaş yavaş batar suyun derinliklerinde kaybolur. Kamera geriye çekildiğinde denizde birçok başka içinde kadınların bulunduğu tekneler ve sulara gömülen başka bavullar, paketler görürüz.

Film, gece yarısı her tipten, renkten, milliyetten bir üstsüz kadınlar geçidi sahnesiyle kapanır.

Erkeklerin o sıcakta üstsüz gezmesi normaldir de bu kadınlar ne istemektedir?

İki ayrı ülkeden, iki ayrı sistemden, üslupları, film dili bütünüyle ayrı iki film.

Birincisi ağır bir dram; ikincisi bir kara komedi.

Ve ikisi de kendi ayrı tarzları ile aynı mesajı veriyor: Kadınlar özgürleşmek istiyor. Erkek egemenliğine karşı çıkıyor. Ve o sistem yıkılıyor, yıkılacak, tarihe gömülecek. Kadınların isyanıyla.

12.09.2025 ■

YOKO

Yoko Ono, Sandalye Parçası, 1962, Yoko Ono tarafından Sogetsu Çağdaş Sanat Serisi 18: John Cage ve David Tudor kapsamında seslendirildi, Kyoto Kaikan İkinci Salon, 12 Ekim 1962 (Fotoğraf: Yasuhiro Yoshioka)

GÜLFER UĞUR

Sanat ve kültür dünyasında bazı ikililer vardır, birbirlerinden ayrı düşünülemez... John Lennon – Yoko Ono ikilisi de böyledir. Şurası da doğrudur şüphesiz: Yoko Ono'nun John Lennon ile tanışması onun yaşamında ve dünyaca tanınmasında büyük bir rol oynamıştır. 68 kuşağının eylemci-devrimci müziğinin eşsiz müzisyenleri olarak birlikte üretmiş, birlikte bir döneme damga vurmuş kişiliklerdir onlar. Fakat! Bu gerçekliği hiç yadsımadan ve onu bir nebze bile olsun değersizleştirmeden bir başka gerçeği de saymak gerekir: **Yoko Ono**, JL öncesinde ve onun hazin katledilişinin sonrasında müzisyen-performans sanatçısı-politik eylemci kişiliğiyle **VARDI - VARDIR!**

1933'de (Hitler'in iktidara geldiği yıl) dünyaya gelen Yoko Ono şimdi 92 yaşında; John Lennon ile ortak çocukları oğlu Sean Taro Ono'nun gözetimi altında, New York'ta belki de hayatının son günlerini yaşıyor. 80'li yaşlarında sanatsal faaliyetlerini sürdüren YO'nun sanat mirasını artık oğlu yönetiyor, onun sayesinde dünya metropollerinde eserleri sergileniyor ve kendinden söz ettirmeye devam ediyor. "One to one" John Lennon – Yoko

YOKO

Ono filminin gösterimine paralel olarak Berlin'de "Martin Gropius Bau" ve "Neue National Galerie"'-de Yoko Ono'nun 200'ü aşkın çalışması "Dream Together" ("Birlikte hayal kur") şiarıyla sergilendi. Film zaten muhteşemdi ve en çok da Yoko Ono'yu daha yakından tanıma isteğini uyandırmıştı. Sergiler büyük ilgi gördü ve görüyor.

Yoko Ono'nun savaş karşıtı bir eylemci-sanatçı olması tesadüf değil. Tokyo'da dünyaya gelen YO, çocukluğunda Birinci Dünya Savaşını, savaş ve bombardımanın ne demek olduğunu bizzat yaşamış. Zengin bir ailenin kızı olmasına karşın savaş yıllarında sığınaklarda açlık çekmiş, bombardıman korkusunu ve en kötüsü atom bombasının yarattığı o inanılmaz dehşeti yaşamış. Nihayetinde 1945'de annesiyle birlikte savaştan kaçmak zorunda kalmış ve Tokyo'dan ayrılmış.

Yoko Ono bunu şöyle anlatıyor: *"1945'de, on iki yaşımdayken, Hiroshima ve Nagasaki şehirleri bombalandı ve oradaki insanlar atom bombasıyla yok edildiler. Savaş bu esnada bitmek üzereydi. Fakat Hibakusha'nın acıları son bulmadı. [Hibakusha Japonca'da "bombadan etkilenen kişi" anlamına gelir ve Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarından sağ kurtulanları ifade eder.] Onlar acılarla dolu ve bu, uzun yıllar boyu sürdü ve üzerinden yarım yüzyıl geçmesine rağmen, hala da sürüyor. Gerçekte bu olay bu gezegende yaşayan bütün hepimizi vurdu. Nükleer zararlar kaybolmaz. Onlar döngüdedir ve kalır."* (Sergiden)

Çalışmalarını izlediğinizde iki ana konunun YO'nun yaşamı ve sanatının merkezinde durduğunu görüyorsunuz: Savaş karşıtlığı ve kadınların toplumsal konumunu sorgulayan tavrı. Ve bu konulara çok erken yaşta eğilmiş olduğuna tanık oluyorsunuz. Savaşın bitiminden sonra Tokyo'ya geri dönen YO, çocukluğundan itibaren piyano ve müzik eğitim almasına karşın, 1952 yılında ilk kız öğrenci olarak felsefe bölümüne yazılıyor. Gerçi tamamlamıyor, yarıda bırakıyor felsefeyi ve müzik ve performans sanatı çalışmalarına ağırlık veriyor. Fakat "düşünürlük" ve (sanatı ile de) dünyayı/toplumu "değiştirme" fikri onda sabit kalıyor.

YO, Tokyo'da, New York'ta ve Londra'da hep avangardist (öncü), yenilikçi, aykırı, birçok disiplini kapsayan genç sanatçı çevresinin içinde oluyor. Hatta bizzat yeni bir akımın "Fluxus" hareketinin öncülüğünü yapıyor. Bu hareket 1961 yılında New York City'de yaşadığı dönemde gündeme geliyor. "AG Gallery Manhattan" adlı galeride ilk kişisel sergisini açıyor ve oradan galerinin sahibi George Muciunas ve diğer çeşitli disiplinlerden sanatçı arkadaşlarıyla bir ortak çalışma başlatıyor. Enternasyonal bir sanatçılar grubu olarak, sanat ile yaşamın bizzat kendisinin "akış hâlinde" olduğunu vurgulamak amacıyla, sanat akımlarını "Fluxus" olarak adlandırıyorlar. Yoko Ono'nun aktif bir rol aldığı bu hareket, tüm insanlar için "deneyimlenebilir", "yaşayan" bir sanat fikrini öne sürüyorlar. Düzenledikleri sanat akşamlarında insanları "izleyici" konumundan çıkarak bizzat kendilerinin sanat icra etmesini, onun bir parçası olmasını amaçlıyorlar. Yoko Ono, dönemin başka avangardist sanatçılarıyla toplantılar, gösteriler düzenliyor ve bu ortamlarda kendi çalışmalarını da sergiliyor.

YO, 1962 yılında yeniden Japonya'ya dönüyor ve toplam 2 yıl orada kalıyor. "Fluxus" akımını Japonya'da tanıtmaya çalışıyor. Çalışmalarını sergilerken, bazıları henüz tamamlanmamış, fakat kendisine – başkasına – izleyiciye 'şöyle şöyle yap' türden "talimatlar"ını bir kitap olarak yayına hazırlıyor. "Talimatlar"ını o dönemki eşi piyanist Toshi Ichiyanagi'nin el yazısıyla Japonca olarak düzenliyor. Yoko Ono'nun konsept sanatında onun "direktif"lerle dolu bu defteri önemli bir yer kaplıyor. 1964 yılında yayınladığı "Grapefruit" adlı kitabında 1955 yılından itibaren hazırlamış olduğu bir koleksiyon yer alıyor. Sanat için "Kılavuz" olarak düşünülmüş kitabında mesajlarını şiirsel bir dille, kimi zaman da komik bir tarzda emir kipiyle vurguluyor.

Şu türden "talimatlar" bunlar:

"Gökyüzünü görmek için tablo.

Bir tuvale iki delik aç. Bunu gökyüzünü görebileceğin bir yere as. (Sonra başka bir yere as. Ön ve arka pencerelerde dene bunu, ki gökyüzünün farklı olup olmadığını görebilesin.)

"Akşam ışığını geçirmesi için tablo.

Bir tuvalin arkasına bir şişe as. Tuvali ışığın batıdan şişeye düştüğü yere koy.

Şişenin gölgesi tuvale düştüğünde bir tablo oluşur, ya da olmaz.

Şişenin içinde alkol, su, çekirgeler, karıncalar veya şarkı söyleyen böcekler olabilir veya hiçbir şey olmaz." (1961)

"Cut Piece" ("Bir parça kes!") (1965). Yoko Ono eserini 60 yıl önce New York'taki Carnegie Hall'da sahnelemişti.

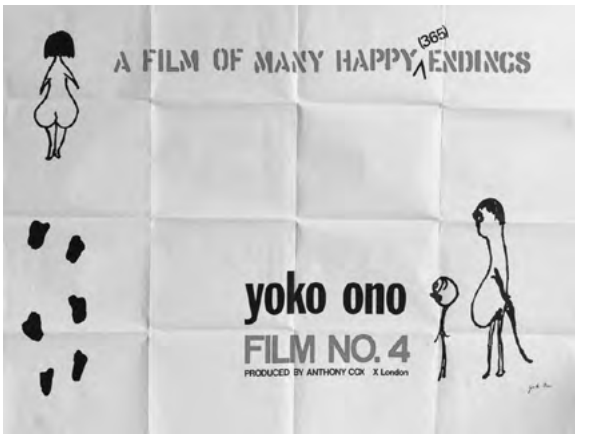

"Film No. 4"'ün afişlerinden birisi...

Yoko Ono'nun çalışmaları ve Fluxus akımı genç Japon sanatçı ve sanat severler arasında ilgi uyandırırken, genelde hiç de hoş karşılanmamış ve çok da tepki almış. Gelenekçilerin itirazları her yerde hep aynı biçimde olmaz mı? "Skandal!", "Bu da sanat mı?" vari şeyler ... YO'nun da karşısına aynı tepkilerle dikilinmiş ve engellenmeye çalışılmış. Anlaşılan o ki, bütün bu tepkiler YO'yu inatla "aykırılık"ta diretmeye sevk etmiş. 1964 yılında, Japonya'dan ayrılıp yeniden New York'a gitmeye karar verdiğinde, son derece "gelenekçi" ve "erkek egemen" bir toplum olan Japon toplumuna "veda hediyesi" olarak "skandal" performans çalışması "Cut Piece"i armağan etmiş:

"Cut Piece" performansı – bir başka "Strip Tease Show". Başka tarihlerde ve başka mekânlarda tekrarladığı bu şovlar her zaman ilgi odağı olmuş. YO, bu gösterilerde izleyici ile performans sanatçısı arasındaki ilişkiye odaklanıyor. "Cut Piece" performansında, Ono sahnede oturuyor ve bütün performans boyunca hareketsiz biçimde pozisyonunu koruyor. Sonra "Cut Piece" ("Bir parça kes!") talimatıyla seyirciler sahneye çıkıp Yoko'nun önüne yerleştirdiği kocaman bir makası alıp Yoko'nun üzerindeki elbiselerden bir parça kesmeye davet ediliyor. Sonrasında sessizlik, cesaretsizlik, cüretkarlık, utanmazlık düzeyinde hadsizlik, çekingenlik ... ve... ve... ve... izleyicilerin birbiri ardından farklı tepkilerle, karmaşık duygularla harekete geçtiğini izliyorsunuz. Sonunda YO tamamen çıplak kalıyor. YO'nun elinden geldiğince tepkisiz kalmaya çalıştığı bu şov filme alınmış. Sergide bu filmi izlerken, kısa zamanda dikkatiniz Yoko Ono'nun elbisesini parça parça keserek soyan seyirciler karşısında ne yaptığından çok, sahneye çıkıp eline makası alan ve Yoko'nun kıyafetinden bir parça kesen seyircilerin bunu hangi ruh hâliyle ve nasıl yaptığına kayıyor. İlgi Yoko'dan onu soyanlara kayıyor! "Cut Piece" son olarak 15 Eylül 2003'te Paris'teki Theatre Le Ranelagh'de sahnelenmiş. Yoko Ono 70 yaşında yapmış olduğu bu son performans için "'60lı yıllarda kızgınlık içindeydim, şimdi aşkla yapıyorum," diyor.

Müzisyen, oyuncu, şarkıcı, yazar, performans ve konsept sanatçısı gibi birçok dalda kendisini gösteren ve çoğu kez de bunları kombine eden YO'nun bir çok "yapılmamış" fakat konsepti hazırlanmış filmleri de var. Ama hem konseptini hazırladığı ve bunun ötesinde rejisörlüğünü de yaparak çekmiş olduğu filmleri var ki, bunların her biri "skandal" olmuş ve onun ünlenmesine yol açmış... Bunlardan biri "4 No'lu film"dir! ***"Barış için imza yerine çıplak kıçlar"*** olarak düşündüğü bu film için önce sanat çevresinden arkadaşlarını film stüdyosuna

davet etmiş. Daha sonra gazetelere ilan vererek film için "entelektüel kıç"lar aradığı çağrısını yapmış. Amacı 350 "entelektüel kıç"ını filme çekmek iken, bu öyle büyük ilgi görmüş ki, soyunup yürürken, arkadan kıçlarının çekilmesini isteyen bir çok ünlü başvurmuş... Bunların her birinin isimleri var filmde. Fakat hangisinin kimin kıçı olduğunu bilmiyorsunuz tabii ki... Sadece kameranın hep aynı biçimde çekmiş olduğu bir kesiti, yürüyen küçük, büyük, kıllı, kılsız, yaşlı, genç, yumuşak, kaslı, çıplak "kıç"ları birbiri ardından izliyorsunuz. Skandal olur elbette!!! "Bu da sanat mı şimdi?!" yankılanmasını bugün dahi işitiyoruz sanki... Hele hele, bundan 45 yıl öncesinde, Avrupa'nın "ileri" ülkelerinde dahi "çıplaklık"ın "ahlaksızlıkla" eşitlenmiş olduğu bir dönemde bunu yapmak elbette büyük cüretkârlık.

Yoko Ono, John Lennon ile tanışmadan önce de sanatının bir parçası olarak gazete ilanlarını kullanıyor. O bir eylemci ve bu onun sanat anlayışının bir parçası. O, çarpıcı mesajlarla sanatın bilinç yaratıcı, harekete geçirici ve değiştirici-dönüştürücü gücüne inanıyor. Reklam dilini kullanarak, plakatif, direkt ve herkesin anlayabileceği bir dil ile kamuoyunu savaş ve barış üzerine düşünmeye itmek amacını taşıyor.

John Lennon ile tanışması da bu döneme rastlıyor. YO Eylül 1966 da Londra *"Destruction in Art"* (sanatta bozma/yıkma) sempozyumuna katılmak üzere davet ediliyor. Burada YO "katılımcı sanat" ve "tamamlanmamış eserler"in gücü hakkında konuşuyor ve sanatı değişimin motoru olarak tanımlıyor. Ve hemen bunun ardından Londra

Indica Gallery de kişisel sergisini açıyor. Sergiye gelenleri yine aktif katılımcılığa davet ediyor: Konsept "tamamlanmamış eserler"inin sergiye gelenlerin tamamlamasıdır.

John Lennon ile bu sergide tanışıyor ve birbir-

Yoko Ono ve John Lennon Amsterdam'daki "**Bed-In for Peace**" ("Barış İçin Yatağa Gir!") etkinliğinde...

lerine âşık oluyorlar. Bu aşk en başından "olaylı" bir aşk! Beatles'in meşhur solisti John Lennon'un gruptan ayrılışı YO'ya mal ediliyor ve Beatles grubunu ve John Lennon'un sevenlerinin kin ve nefretini üzerinde topluyor. Ne grubun ne de JL – YO ikilisinin açıklamaları fayda etmiyor! Tam da erkek egemen bakış açısıyla YO, her şeyin sorumlusu, "şer kaynağı", "cadı" ilan ediliyor.

JL ve YO buna pek aldırış etmeden yollarına devam ediyorlar. Londra'daki "kötü" atmosferden uzaklaşıyor ve New York'a yerleşiyorlar. 1969'da John Lennon ile birlikte "War is Over if you want it!" kampanyasını başlatıyorlar. Bu kampanya dünya çapında 12 şehirde gerçekleşiyor. 12 metropolde, işlek caddelerdeki büyük binaları kaplayan afişlerle, "New York Times" gibi hatırı sayılır gazetelere verdikleri tam sayfa ilanlarla, dağıtılan el ilanları ve bildirilerle barış kampanyasını yürütüyorlar.

"Tek başına görülen rüya, sadece bir rüyadır. Birlikte hayal edildiğinde, gerçektir."

"Savaş biter! Sen istersen eğer"

"Barışı Düşle!"

YO ve JL evlendikten sonra balayılarını da unutulmaz bir performansa dönüştürüyorlar: ***"Bed Peace",*** televizyon ve basını yatak odalarına davet ederek orada bir basın açıklamasında bulunuyorlar: Dünya barışı için yataktan çıkmama eylemi! John Lennon, Vietnam savaşını protesto etmek amacıyla gerçekleştirdikleri bu eylemi şöyle açıklıyor:

"Yapmak istediğimiz şey dünyaya, özellikle de gençliğe ve barış taraftarı ya da şiddet karşıtı protesto yapmakla ilgilenen herkese, bir mesaj vermektir. İstiyoruz ki herkes bu konuda ya çok ağır ya da fazla entelektüel davranıldığını görsün. Herkes barış hakkında konuşuyor ama birkaç kişi dışında hiç kimse gerçekten bir şey yapmaya çalışmıyor." (milliyetsanat.com)

İkilinin yarattığı yankı ve onlarla birlikte gündemdeki Vietnam savaşına karşı tavır alan devrimci gençlik egemenleri korkutuyor. Karşı kampanya derhal gündeme geliyor ve bilinçli kışkırtmalar yıllarca onları tehdit ediyor. Sonunda 1980 yılında, John Lennon yaşadığı binanın girişinde hain bir saldırıya uğruyor ve silahla vurularak öldürülüyor.

John Lennon'un katledilmesi elbette ki YO için büyük bir yıkım oluyor. Ancak zamanla o kendini toparlıyor ve bıraktığı yerden yoluna devam ediyor. Hep kendisine yapışmış olan "John Lennon'un sevgilisi/karısı", "Beatles'i dağıtan cadı" ve hatta "JL'in öldürülmesine sebep olan kadın" imajına karşı durmak zorunda kalarak...

O zamanlar maruz kaldığı kin ve nefretle nasıl başa çıkabildiği hakkında YO, 2008 yılındaki bir röportajında şöyle diyor:

"Evet, zordu. Acı vericiydi. Ama özel hayatımda, şanslıyım ki kocamla inanılmaz derecede iyi bir ilişkim vardı. Ayrıca, insanlığın geleceği için yaptığım işe inanıyordum. Bu, beni tatmin ediyordu." (emma.de)

YO'nun bütün mızrakları üzerine çekmesinin en önemli nedenlerinden biri onun kendisini feminist -hatta "radikal feminist"- olarak tanımlaması ve cinsiyetçiliğe karşı mücadelede de aynı cüretkârlığı göstermiş olmasıdır şüphesiz. Güzel sanatlar tarihinde ressamların, heykeltıraşların kadın vücudunu voyerist, "dikizci" bir bakış açısıyla, ya da kültleştirerek sergilemesinin karşıtlığını YO 'çıplak kadın vücudu normaldir' mesajıyla sergiliyor. Cinsiyetçiliğe karşı "Toplumun feminizasyonu (kadınlaşması)" başlıklı makalesini yazıyor ve 1970'li yıllarda yükselen feminist kadın hareketinde öncü rol oynuyor.

YO, müzisyen olarak da çok tepki alıyor, şarkıları hakkında "şarkı söylemiyor, bağırıyor" deniliyor. Fakat yine de O "es" geçilemiyor. Hiroşima'nın 50. Yıldönümü için Japon yönetmen Ron Destro'nun hazırladığı skeç için müzik besteliyor ve ***"Hiroshima Sky is Always Blue"*** Japon televizyonunda yayınlanıyor.

Berlin'de sergilenen dikkat çekici eserlerinden biri ***"Beyaz Satranç Takımı"***:

"Play it By Trust" (Güvenle oyna!) bembeyaz bir satranç tahtası... Karşıtlık yok... Yenme -yenilme üzerine kurulu bir oyunu, bu şekilde bambaşka bir şeye dönüştürüyor. Hangisi senin, hangisi benim taşımdı? Taşlarının yerini bilebildiğin sürece karşıtına karşı oynayabilirsin... fazla sürmeyecek bir karşıtlık... ya oyunu bırakacaksın ya da birlikte başka bir oyun çıkaracaksın. Serginin bir bölümünde bunu deneyimleyen ziyaretçiler vardı... Bembeyaz satranç tahtası ve bembeyaz figürler... görsel farklılığı ortadan kaldırarak oyun bambaşka bir şeye evrimleniyor... gayri ihtiyari diyalog ve ortaklaşalığı ve elbette yaratıcı çözümler bulmayı mecbur kılıyor. Küçük, fakat etkili bir değişiklik...

"White Chees Set" ilk kez 1966 yılında, Londra'da, Yoko Ono'nun kişisel sergisinde gösterilmiş. Ve daha sonra da çeşitli biçimleriyle dünyada tanıtılmış. Yoko Ono'nun savaş karşıtı tutumu ve mesajının özü hep aynı: Bölünmektense birlikteliği desteklemek ... barışçıl çözümler bulmaya çalışmak...

YO farkındalık yaratmak isteyen bir eylemci! Onun yaptığı sanat elbette alışılagelmiş "güzel sanatlar" tabirine uymuyor. Niyeti de o değil zaten! O tabuları yıkmayı hedefliyor ve öncelikle "dünya barışı" için ve "cinsiyetçilik"e karşı tavır alıyor.

Sadece bakmayın, birlik olun, eyleme geçin!

12 Eylül 2025 ■

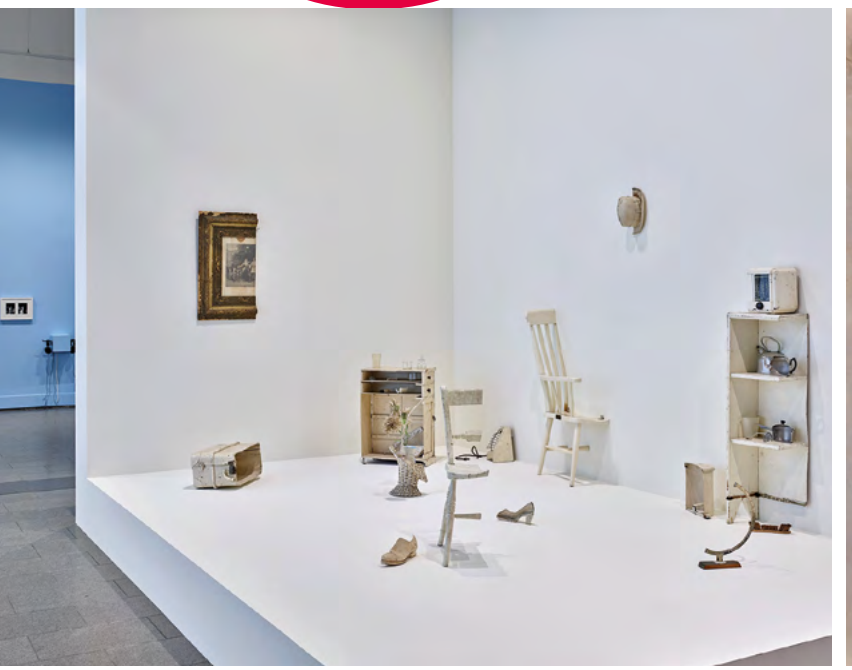

"Yarım Oda" (1967)

John Lennon'un öldürüldüğü gün Yoko Ono ve John Lennon Rolling Stone dergisi için bir fotoğraf çektiriyorlar: Cinsiyet rollerini tersyüz eden bir poz!

"Beyaz Satranç Takımı" (1966). Yoko Ono eserinin kenarına şu notu düşmüş: "Tüm parçalarının yerini hatırlayabildiğin sürece oynayabilirsin. y.o."

YOKO ONO

Renk Kat (Mülteci Teknesi), (1960, ilk gösterim 2016)

"Dilek Ağacı", "Bir dilek tut! Onu bir kâğıda yaz! Kâğıdı katla ve dilek ağacının bir dalına bağla! Arkadaşlarından da aynısını yapmalarını iste! Daha fazlasını dile!"

Fotoğraf: Arif Kılıç